

Dişındakiler

Ahmet Hamdi Tanpınar

dergâh yayınları roman

Sahnenin Dışındakiler'in yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 139

Sertifika No: 14420

Türk Edebiyatı-Roman: 4

Tanpınar'ın bütün eserleri: 8

ISBN: 978-975-7032-11-3

1. b. 1973 (Büyük Kitaplık), 2. b. (t. y.) Nakışlar Yayınevi, 3. b. Dergâh 1990

4. b. 1997, 5. b. Ağustos 2003, 6. b. Ocak 2005, 7. b. Ekim 2005

8. Baskı: Haziran 2007

9. Baskı: Şubat 2011

Basım Yeri: Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Cad. Yayıncılar Birliği Sitesi
No: 32 Kapı No: 4G Yakuplu – Büyükçekmece / İstanbul

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. Güven İşhamı No: 6
Mahmutbey – Bağcılar / İstanbul

Dağıtım ve Satış: Ana Basın Yayın
Molla Fenari Sok. No: 28 Yıldız Han Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 41 (3 hat) Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Ahmet Hamdi Tanpınar

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

DERGÂH YAYINLARI

Kıodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34112 Sultanahmet / İstanbul

Tel: [212] 518 95 78 (3 hat) Faks: [212] 518 95 81

www.dergahyayinlari.com / bilgi@dergahyayinlari.com

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

BİRİNCİ KISIM

MAHALLE VE EV

1

İstanbul'a 1920 yılı Eylülünün sonunda yağmurlu kapanık bir gece yarısı gelmiştim. Vapurumuz önce Çanakkale Boğazı'na girmeden evvel, sonra da limanda çok sıkı bir kontrolden geçirildiği için dokuz saat gecikmişti. Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendinin Göztepe'deki köşküne gidemedim. Benimle beraber Tıbbiye'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımınla Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.

Akrabamdan bir insandan bahsederken "Beyefendi" vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın! Bu manyak ve benim için o kadar sevimli, fakat etrafın hiç de sevmeydiği bir adamın kendisinden daha beter olan hizmetçisi ve azap meleği Şerife Hanım, rütbe, elkap, unvan ve teşrifat işlerinde bir eski devlet salnâmesi kadar titizdi... Babası İsmail Molla Beyin sağlığında, ve biraz da hanımı namına beğenmediği için küçük bey sıfatıyla ezdiği efendisine Şûra-yı Devlet âzası olur olmaz birdenbire beyefendi pâyesini vermiş ve bir daha başka suretle anılmasına musaade etmemişti. Ne yapılır, Şerife Hanım, devlet mefhumuna hürmetkârdı.

Behçet Bey annemle toyze çocukları olan Atiye Hanımefendinin kocasıydı. Atiye Hanım, Abdülhamit devrinde acayip mizacı, sevimliliği, huysuzluğu, tatlı uysallık, inat ve fantezileri, âñî coş-

malarıyla "saraya intisap" dedikleri o acayip ve tehlikeli ikbali bile bir nevi şaka hâline getirmiş olan Kazasker Atâ Molla Beyin küçük kızıydı.

Garip bir şaka ki, sonunda hem kendisinin, hem de Atiye teyzemin aşağı yukarı hayatlarına mal olmuştu. Filhakika Molla Bey hakkı olan meşihati elde edemediği için kahrından ölmüştü. Büyük teyzeme gelince, hiçbir zaman sevmeyişi ve sevemeyeceği Behçet Beyle, Hünkârın iradesiyle evlenmişti. Karı koca senelerce yan yana uzatılmış iki değnek gibi yaşamışlardı. Kayınbabası İsmail Molla Beyin sağlığında bu aşksız hayat, genç kadını pek o kadar sıkınamıştı. Çünkü İsmail Molla işittiğine göre çok canlı bir adammış ve gelinini eğlendirmesini bilirmiş. Onun ölümünden sonra ise hayatı çekilmez bir hâl almış. Hakikatte Atiye teyzem Doktor Refik adında İttihat ve Terakki'nin eski kurucularından bir genci tâ çocukluktan beri seviyormuş. Bu Doktor Refik de ablası Ruhsar Hanımın kayını imiş. İsmail Mollanın ölümünden bir yıl evvel Paris'ten İstanbul'a gelmiş, gerek onu ve gerek oğlu Behçet Beyi cemiyete sokmaya muvaffak olmuş. İsmail Molla Bey açık fikirli bir adam olduğu için gelinini evlerindeki küçük toplantılara almış. Böylece eski aşk tekrar dirilmiş. Molla Beyin ölümünden sonra o kadar ezici olan baba tesirinden kurtulan Behçet Bey, yavaş yavaş karısındaki değişiklikleri farketmeğe başlamış. Ve nihayet Doktor Refik'ten kurtulmak için onu saraya jurnal etmiş. Fakat garip bir kaza ve kader işi olarak bu jurnalın müsveddesini bir türlü yutamamış. Doktor Refik Yıldız'da üç gün süren bu tevkif esnasında kalp damarı kopmasından ölür. Çırçır yangınından kurtulan şeyler arasında bu jurnal müsveddesini gören Atiye Hanım kocasıyla bir daha konuşmadı. Zaten çok da yaşamadı. Bir sene sonra taşındıkları Ortaköy'deki İsmail Molla Bey yalısında veremden öldü. Behçet Beyi tanıdıkları için o kadar sevimsiz yapan şey, İttihat ve Terakki'nin Paris'te ve Selânik'teki iki kolunu birleştirebilecek tek adam olan doktor Refik'in ölümüne sebep oluşudur. Aile içinde ise buna ikinci bir suç daha eklenir. Şerife Hanımın rivayetine göre, Behçet Bey

olumünden biraz evvel karısının ağızını bir ipek yastıkla tıkar. Buna da sebep yine aileden olan Talât Beyin bestelediğı ve Doktor Refik'le beraber çok sevdikleri Mahur Beste'yi kendi kendine yavaş yavaş mırıldandığını işitmesi olmuş derler. Bu hatıralar boyunca bu acayip musiki parçası ile birçok delalar karşılaşacağımız için ne sahibinden, ne de kendisinden burada bahsetmeyeceğim.

Atiye teyzemi çocukluğumda, Saraçhane'deki konakta oturdukları zaman sık sık görmüştüm. Bu ilk zamanlardan hatırımda kalan şey her nazımı çeken insandı. Ortaköy'e taşındıklarından sonraki hâlini daha iyi hatırlarım. O zaman biz habamın memuriyetle bulunduğu Sinop'tan yeni gelmiştik. Sekiz dokuz yaşlarında vardım. Onun için hatıralarım daha sarıhtır. Solgun yüzlü, ağır kumral saçları bir bağ bozumu gibi omuzlarına yığılan, gözlerinin içi, güneşte ince saman çöpleri çitirdiyormuş gibi pırl pırl tutuşan bir kadındı. Hâlinde, sonradan okuduğum Edgar Allan Poe hikâyelerinin kadın kahramanlarını andıran bir şey vardı. Onlar gibi, insanın içinde aşk, sonsuzluk duygusu, bilinmez Jaussılalar uyandırdıktan sonra ortadan çekilip giden bir mahlûk.

Çekilip giden, fakat bir türlü unutulamayan bir mahlûk...

Limanın ışıkları içinde tehdit edici kutlelerini seyrettiğimiz yabancı harp gemileri, vapurumuzun kontrolü esnasında yolculara yapılan sert muamele, ve yağmur bütün hayatı, insanın sınırlarını iyiden iyiye bozmuştu. Otele gittiğim zaman hattâ bir şeyler yemeyi bile aklıma getirmeden soyunup yattım. Bu yağmurlu geceyi, kendi ışıkları içinde bir yumruk sertliğiyle bekleyen bu zırlılar işgal altındaki şehrin hayatını anlatmaya kâfiydi. Onun için evimden ve ailemden ayrıldığıma çok müteessirdim. Mümkün olsaydı dönerdim.

İçimde yeni ayrıldığım Ege kasabasına garip bir hasret peydalanmıştı. Onun her adım başında karşınıza çıkan, sizinle el ele tutuşan, tâ derinden, eşyanın ve bazı munis hayvanların bakışıyla size hitap eden sessizliğini özlüyordum. Orada, her şey çok ulsımlı bir ayna gibi size kendinizi, kendi uzletinizi uzatırdı. Akdeniz güneşi,

yumuşak berraklık denizin tehlikeli varlığını bile çok uysal bir tanrı yapan güneş bu küçük kasabada bütün hayatımızın sanki mimarıydı.

Onunla yatar, onunla kalkardık. Her şeyin derinliklerine o uzandığı için ölüm bile acı mânasını kaybederdi.

Yarı ıslak çarşafıma, duvarlarındaki tahtakurusu lekelerine dikkat etmeden yattığım bu otel odasında orayı ne kadar özlüyordum.

Halbuki yolculuğu kendim istemiştim. Geçirdiğim göğüs hastalığı yüzünden iki senem kaybolmuştu. Evcek bulunduğumuz "M..."'in yalnızlığına ve sessizliğine yavaş yavaş gömüldüğümü, neredeyse bu yalnızlık içinde kaybolacağımı sanıyordum. Küçük şehir hastalığı dedikleri şey, beni ağır ağır sarıyor ve numyalıyor gibiydi. Küçük şehir, küçük ev, rahat ve sakin hayat... Her gün görülen dostlar, dönüp dolaşıp üstüne gelinen mevzular, neredeyse bana, ötesini, daha genişini unutturacaktı.

Halbuki içimde geniş hayatın davetini duyuyordum. Büyük kalabalıkları, fikrin ve hareketin sarhoşluğunu özlüyordum. Ayrıca İstanbul'da, beni unuttuğunu iyice bildiğim küçük bir sevgilim vardı. Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu'ya çıkmadan evvel Cihan Harbi'nin başında sık sık gittiğim Behçet Beyin köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırklarının o zamanki sessizliği hep bana adını tekrarlardı. Onun, harp içinde evlendiğini işitmiş, çok üzülmişim. O zaman bu küçük şehre daha fazla, daha derinden gömülmüştüm. Doğrusunu isterse-niz beni yine onun düşüncesi kurtardı. İlk yeis anlarım geçtikten sonra, o bana kendi içimden, hâlâ çocuk kalmış sesiyle durmadan "Hiç kendini denemeyecek misin? Ne olduğunu, kim olduğunu öğrenmeden mi öleceksin" demeye başlamıştı.

Hiçbir kahramanlık iddiasında bulunmadığıma baştan inanırsanız, ilk önce gönüllü olarak Anadolu'ya yukarlara geçmek istediğimi, fakat bulunduğumuz yerde bu işle meşgul olan yarı gizli teşkilâtı idare edenlerin sıhhatimi bahane ederek buna mâni oldukları-

nı söyleyeyim. Onun için ister istemez okumaya, bir yüksek mektep bitirmeye karar vermiştim.

Doktorluğa büyük bir hevesim yoktu. Ondan sadece, edebiyat çalışmalarına rahatça kendimi verebilecek bir refah umuyordum. Bir de biyolojiyi öteden beri seviyordum. Daha o zamanlar mesleklerin insanı içten değiştirdiklerini bilmiyordum. Eğer böyle olmasaydı, yola çıktığım zamanki ihtiraslarla kalsaydım, elhetteki bu hatıralar, 'Tıbbıye'nin ikinci sınıfında iken yazmağa başladığım yarım kalmış beş perdelik trajedi ile tek eserim olmazdı. Bu trajedinin bitmemesine en büyük sebep şüphesiz ileride anlatacağım maceradır. Fakat ben daha samimi olayım ve size baştan, bu trajedinin şahıslarının daha ikinci perdede birbirlerini öldürdüklerini, üçüncü perdede, süflörlere rejisörü sahneye çıkartmak şartıyla, ancak devam etmek mümkün olabileceğini itiraf edeyim. Dekorların, sahne yerlerinin bir yangınla tahribini ise beşinci perdenin sonuna bırakmıştım. Anlaşılan Shakespeare'imi çok yanlış anlamıştım. Fakat hangimiz, yahut kaçta birimiz sevdiği muharrirleri tam anlar. Galiba felsefe mekteplerinin, ilâhiyat spekülasyonlarının o kadar çok ve değişik olması biraz da bu yüzdendir.

Geceki ümitsizliğim sabahleyin sokağa çıkar çıkmaz bir kat daha arttı. O gün cuma idi. Mektebe müracaat edemezdim. Babam gelirken, mahallemize gitmemi, kirada olan evimizi, komşuları görmemi sıkıca tenbih etmişti. Bu evin kirası, şimdi yerinde belediyemizin küçük, mahalle arası bir park projesi bulunan dükkânın kirası ile beraber benim cep harçlığım olacaktı. Dükkânın henüz tasavvur hâlinde bir proje ile mahiyet değiştirdiğini söyledim. Ben bütün ömrümce proje kurmuş, tasarlamış, onların vücut bulma hayalleriyle yaşamış bir adamım. Onun için belediyemizin bu henüz uzak imkânların sisinde saklı kararını çok iyi anlıyorum. Eve gelince, o, daha beledî, daha umumî bir hizmete alındı. Şimdi olduğu yerden şehrimizin en büyük bulvarı geçiyor. Bu evde ve yalnız benim odamın çıkma penceresinden, o da ayağa kalkmam şartıyla deniz görülürdü. Bu da beni çok yorardı. Öyle ya, bir müzede tablo seyrederek gibi bir manzaraya ayakta bakılmaz. Halbuki dün geçerken gördüm. Hiçbir yüksekliğe çıkmadan bizim mahallenin her tarafından şimdi Marmara alabildiğine genişliğiyle seyredilebiliyor.

Yalnız bir şeye müteessir oldum. Evimizin karşısındaki Flâgöz Mehmetefendi Camii de beraberce yol olmuş. Bu cami on yedinci asır başında yapılmış çok şirin bir eserdi. Fakat ayakta kalması, yıkılmaması için hiçbir gayrette bulunmadığına göre bu teesürümden fazla bahsetmeğe hakkım yok.

Daha Bâbîâlî yokuşunda, süngü takmış bir Fransız kıtasının, başlarında mahut Marseyez, muntazam bir yürüyüşle yukarıya doğru çıktığını gördüm. Bu ihtilâl ve insanlık türküsü bir işgal müfre-

zesine hiç yakıŐmıyordu. İim garip bir isyanla dolu ters yüzü döndüm ve bir tramvaya atladım. Fakat bindiğim tramvay onlara arŐkaptı'da yetiŐti. Bu sefer La Madefone, Madefone'yi dinlemeye mecbur kaldım. Sonradan yaptıkları harp edebiyatında o kadar adı geçen bu turkü tıylerimi diken diken etti. Bunlar haddizatında belki güzel Şeylerdi. Fakat benim İstanbul'umda ne işleri vardı? Biz harbe girmekle hata ettikse, onlar bu muameleyi yaparak bu hatayı devam ettirmeli miydiler? Tarih bir yerde bütün hataların tasliyesini yapmayacak mıydı? Kafam bu suallerle dolu, Fransız kıtasının arkasından yavaş yavaş yurüdüm. Ve onların Aksaray'a doğru kıvrıldığını görünce ben de rahatça yoluma devam ettim. Fakat daha Vezneciler'de karşıma bir İskoçya kıtası ıktı. Bunların başında muzikaları yoktu ve adetçe daha azdılar.

Bu tesadüf kendi memleketlerinde olsaydı yahut buraya bir dostluk tezahürü için gelmiş olsalardı, ilk defa gördüğüm kıyafetleriyle ne kadar hoşuma gidecekti. Fakat Şimdi Bayezit Camii'yle, Şehzadebaşı Camii'nin arasında, yuzlerinden keder akan bu halkın arasında sadece ıstrap veriyorlardı.

Yavaş yavaş, altı senelik bir gurbetten sonra olduğunu bildiğim için, hususi bir dikkatle etrafıma bakarak yürüyorum. Şehir, hiç de bıraktığım Şehir değildi. Bana insanlar değişmiş, hayat değişmiş, evler, sokaklar ihıyarlamıŐ, yıpranmış gibi geldi. Daha sonraları İstanbul sokaklarının cazibesinin bir tarafını yapan satıcı seslerinin bile, eski satıcı seslerine benzemediklerini farkettim.

Dört muharebe senesinde birkaç nesil birden askere alındığı için ananeleri yeni gelenlere öğretecek insan kalmamıştı. Uzun süren bir kıŐtan sonra, buzlar altında filiz süren otlar gibi her Şey yeniden filizleniyordu.

Bütün bu tesadüfler ve belki de çocukça dikkatler bana Şehrin hayatım bir kat daha öğretti. Hayır, burada yaŐanlık çok güçtü. İnsan her an sert bir talihle karŐılaŐıyordu. O zaman Doktor Adil Beyin babıma İstanbul için anlattığı Şeylere hak verdim. Burada mılfi cephe için alıŐınak da güç olacaktı. Halbuki M...de bu açıktan

açığa yapılıyordu. Vâkıa kasaba İtalyan işgali altında idi. Fakat garip bir şekilde ve çok çabuk bu işgal, belki de siyasî rekabetler yüzünden, ve şüphesiz biraz da İtalyan mizacının tesiriyle bir operakomik çeşnisi almıştı. Anadolu'da Millî Mücadele başlamasaydı elbette işler çok değişir, orada da medeniyet namına bizi terbiye etmeye başlardı. Fakat Anadolu silâha sarılmıştı. Küçük sahil şehri halkına, bütün milletimiz gibi sabır ve emniyetle beklemek kalıyordu. İşte bu bekleyiş orada, İstanbul'dan çok kolaydı. Anadolu dağları o kadar yakındı ki...

Burada ise aramıza gece gelirken demir külçelerini gördüğüm gemiler girmişti.

Evimiz Şehzadebaşı ile Horhor arasında yukarıda camiinden bahsettiğim Elâgöz Mehmetelendi mahallesindeydi. Bu mahalle camiiin etrafına toplanmış beş sokakla onların açtığı bir tramvay caddesine muvazi ve oldukça geniş, öbürü Aksaray tarafında onun karşılığı, fakat kargacık burgacık iki sokaktan ibaretti. Dört evliyamız, camiden başka bir ahşap mescidimiz, biri Lâle devrinden diğeri biraz daha evvelden kalma iki medresemiz, birinin içinde "Yeşil Tulumba" adı verilen bir de soğuk su kuyusu bulunan birkaç küçük mezarlığımız vardı. Bu yeşil tulumbanın önünden biraz aşağı inildi mi Ağayokuşu'na ve Şirvanîzade'nin Ekşi Karadut mahallesindeki konağının bulunduğu arsaya inilirdi. Mahallenin tramvay caddesine bakan tarafında Hamamizade İsmail Efendinin babasının kiralamış olduğu hamam vardı.

İstanbul mahalleleri yirmi, otuz senede bir çehre değiştire değiştire yaşarlar ve günün birinde park, bulvar, yol, sadece yangın yeri, "hâlî arsa" geleceğe ait çok zengin ve iç açıcı bir proje olmak üzere birdenbire kaybolurlar. Dedelerimiz ahşap ev denen şeyi icat ettikleri gün, bir imkânı bize hazırlamışlardır. Tarihte ve bilhassa felsefedeki "sebeplere ve netice" dâvâsının bu en iyi misalidir. Böylece tâ beş asırdan beri biz son derecede "imarci" bir millet olmaya hazırlanmış olduk. İstanbul mahallelerini her nesil için yeni baştan denebilecek şekilde vücuda getiren bu yirmi otuz senelik merhale-

leri tarihi hadiseler hazırlarlar. Nitekim hâdiseler sıkışınca bu gelişmenin de yürüyüşünü o nisbette arttırdığını hepimiz görmüşüzdür.

Dedem bu mahalleye Kırım Muharebesi'nin getirdiği çerçeve içinde yerleşmiş ve orada Aziz devrinin bellibaşlı iki vezirine, Şirvanîzade Rüşti Paşa ile Midhat Paşaya komşuluk etmişti. Evimizin bir sokak arkasında oturan Giritliler, bu Kırım Muharebesi'ne ait çerçeve üzerinde, yukarıda saydığım paşalar gibi Aziz devrinin yaptığı ilâvelerdi; ve o zamanki Girit karışıklıkları üzerine İstanbul'a gelmişlerdi. Yanı başımızda anne tarafından Zağrep âyanı Selim Paşanın torunu olan İhsan Beylerin evleri vardı. Onlar bizden daha eskiydiler. Yine arka sokaklardan birinde oturan Moralılar gibi İkinci Mahmut devrinde mahalleye gelmişlerdi. Fakat eski konakları artık oturulacak hâlden çıktığı için yıktırılmışlar ve 1909 sonlarına doğru yeniden yaptırılmışlardı. Biz o zaman babamın memur bulunduğu Sinop'tan yeni gelmiştik.

Orada mektebe gitmediğim günlerde, bazen de kaçarak sabah-tan akşama kadar evimize çok yakın olan ve bir kısmı kalenin eteklerine düşen kumsalda, Delibaş Mehmet Ağa adında bir ustanın bugünkü adını mazur görürseniz chantier'sinde, hakikatte ise deniz kenarına kurulmuş genişçe bir çalışma yerinde, çam tahtaları, iyi yontulmuş, âdeta cilâlı kalaslar, talaşlar, katranlar, halatlar içinde çekiç ve rende sesleri arasında vakit geçirirdim. Bu merakım, babamı ve beni çok seven mutasarrıfın pek hoşuna gittiği için, beni korusun diye maiyetime bir de jandarma onbaşı vermişti. Adı Kasım olan bu onbaşı, Sinop'un bütün çocuklarının dostu olan Deli Ömer'le beraber en yakın ahbablarımdı. Fakat Deli Ömer'i ustalar inşaat yerine sokmazlardı. O bana kumsala kadar ancak yoldaşlık eder, orada salyahlı ağzını eğerek –bu veda şekliydi– ayrılırdı. Akşamüstü yine yolumu bekler böylece bir deli ile jandarma arasında baba evine ellerim, yüzüm, dizlerim, tahta cızıkları ve katran zifti içinde dönerdim.

Gariptir ki, dost ihanetini ilk önce o kadar sevdiğim ve bana bağlı olduğumu da bildiğim bu Ömer'den gördüm. Bir gün Kasım

Ağanın bir dalgınlığından istifade ederek boğazıma sarıldı; eğer adamcağız vaktinde yetişmeseydi muhakkak öldürürdü. Tevekkeli tehlikeli dostluklardan sık sık bahsedilmez.

Kasım Ağanın deniz inşaatına pek merakı yoktu. O daha ziyade bir filozoftu. Gün boyunca ya deniz kenarında uzanır, dünyanın faniliği hakkında uzun ve ruh besleyici murakabelere dalar, yahut da denize, olduğu yerde taş atmakla masum masum eğlenirdi. Sonuna doğru bu işte o kadar ilerlemişti ki, fırlatığı tekerlek çakıllar, suyun üzerinde altı yedi defa sekmeden bir türlü batmazdı. O zaman Kasım Ağa taşın düştüğü yere birkaç saniye hüzünle sanki "sen de gitin gelmeyecek şeylerin dünyasına gömüldün; bir daha dönmen, güneşi görmeyen imkânsızdır..." der gibi uzun uzun bakar, sonra etrafında, bu mühim işi yeniden ve eskisi kadar başarıyla tekrarlamak için malzeme aramaya koyulurdu. Bu gemi bizim Sinop'tan ayrıldığıımız hafta içinde bitti; işte o gün hayatımda muvaffakiyet denen şeyin nasıl büyük bir sevinç olduğunu gördüm. Şurasını da söyleyeyim ki Kastamonu ormanlarının hemen dibindeki bu şehirde gemi inşaatı öteden beri esaslı bir sanattı. Şehirde her çocuğun küçük yelkenli oyuncakları vardı. Rumlar Paskalya mevsiminde geceleri kapı kapı, çalgı çalarak ellerinde büyük bir yelkenli maketi ile gezlerlerdi. Bu maketlerden birini Hürriyet ilânında hükümet dairesinin kapısı önüne süsleyerek koymuşlardı. Onun için gemi bittiği zaman, şehir tam bir bayrammış gibi sevindi. Bütün iskele donanmış, pehlivan güreşleri, yağlı direğe tırmanma, iskeleye ufki olarak ve denize doğru bağladıkları bir gemi direği üstünde güreşler yapıldı. Kurbanlar kesildi, davullar çalındı. Herkes, Deli Omer, Kasım Onbaşı ve tabii ben de dahil, en yeni elbiselerimizi giymiştik. Yüzlerce kol sabahleyin halatlara asılmış ve yağlı kızaklar üzerinde, tahtalarında, benim de emeğim olan, Kastamonu ormanlarının kokusuna karışan tekneyi beraberce suya indirmiştik.

İstanbul'a dönüşümüzde yanı başımızda bir ev yapıldığını görünce çok sevinmiştim. Bu sefer de tatil aylarımı duvarcı ustalarına ve marangozlara yardımla geçirmeye başladım. Ne ev halkının

azarları, ne ustaların kovalaması kâr etti. O kadar ki ev bittiği zaman İhsan'ın babası Ulvî Bey bana yepyeni bir marangoz takımı hediye etmişti. Babamla çok sevişen bu güzel ihtiyarın, gulerek "Cevdet Bey, hakikaten Cemal Bey oğlumuzun üzerimize hakkı geçti. Evin inşasında az gayret sarfetmediler" deyişî hâlâ hatırlımadır. İşte benden on iki yaş kadar büyük olan İhsan Beyi bu ev yapılırken tanıdım.

O da benim gibi elle çalışmaktan hoşlanıyordu. Bir gün ustaların öğle tatilinden istifade ederek elime geçirdiğim rende ile uflaya pufllaya yontmaya çalıştığım bir pervaz tahtasını görüncü "Dur, demüştü. Madem ki bu işler hoşuna gidiyor. Bari doğru durust yap! Hem etrafa hem kendine faydan olsun!" diye yanıma yaklaştım ve bana hiç üşenmeden marangozluğun ilk sırlarını öğretmişti.

— Evvelâ malzemeyi tanımak lâzımdır, diyordu. Kokusuyla, rengiyle, şekliyle tanıyacaksın. Sonra âleti öğreneceksin! Ne işe yaradığını, nasıl tutulduğunu öğreneceksin. Ve bana birer birer tek rendeyi, çift rendeyi dişli rendeleri, perdahta yarayan planyaları, düztabanları, kalem ve fitil rendeleri, aralarındaki farkı, kullanış şekillerini öğretti.

Büyük başlı, iri ve atletik vücutlu, dalgın bakışlı bir delikanlıydı. Şimdi iyi hatırlıyorum ki, o yaştaki gençlerde tabii olan giyinme merakı yoktu. Evde kimin nesini bulursa sırtına geçirir, hattâ sokağa onunla da çıktığı olurdu. Yuzu gozu sivile içindeydi ve en aşığı uç günlük sakalı vardı. Ağır ağır, hiç acele etmeden, varılacak yere behemehal varmayı kafasına koymuş hikâyenin kaplumbağası gibi konuşurdu. One doğru çıkık alını son derece sakindi.

— İnsan, elidir kardeşim, anladın mı? Bizi biz yapan elimizdir. Elin, düşünceni terbiye etsin! Bütün varlığınla kendini eline ve elindeki işe ver. Göz, el ve kafa hep beraber çalışmalıdır. Sonra fikrini tashih ederek ilâve ediyordu:

— El çalışmalı, öbürleri âdeta farketmeden onunla beraber yürümelî. Yani elinin emrine girmelisin!

Bana ilk güzel yazı dersini de o verdi. İhsan o sene Galatasaray

ray'ı bitirmişti. Ertesi sene Avrupa'ya gitti. 1913'de memleketi döndüğü zaman bizim hocamız oldu.

Babamın yetiştiği zamanlarda mahallemiz 93 Muharebesi'nin ve Hamîd devrinin ilk yıllarının yeni baştan çizdiği kadro içindeydi. Artık ne Abdülaziz devri paşalarının kapısı herkese açık konakları, ne bir ucu israfa varan, fakat şehirli halkını pek kıskandırmayan debdebe ve kalabalığı, ne de ağızlarından düşmeyen şöhretleri kalmıştı. Onların yerini, daha ziyade bir mabeyn kedisini andıran iki Abdülhamit paşası almıştı. Bunlardan birinin konağı bizim evimizin biraz yukarısında ve karşımızda idi. Erenköyü'ndeki, o devir köşklere gibi bahçe içinde etrafı çam ağaçlarıyla süslü, yine bu köşklere benzeyen büyükçe, süslü bir bina idi, bu içi baştan başa avizelerle, billûr merdiven tırabzanları aynalarla süslü, bir yığın malzemesi Viyana'dan getirilmiş bu köşkü görmüş, çocukluğuma rağmen şaşır-mıştım. Bu paşalar dostsuz, misafirsiz, kendi hususî hayatları ve devletten gördükleri ikbal içinde, bir mahbus gibi yaşıyorlardı. Akif Paşanın konağının altındaki konağa da yine bu devirde Mekke'de ve Mısır'da kadılık etmiş mühimce bir zat gelmişti. Birisi saraydan hediye edilen iki muhteşem arabası ve çok güzel atları vardı. İhsan'ların evindeki inşaat bitince, ben bu atlara merak sardır-mıştım. Mekke kadısı ile –yaşım yüzünden dost olamayacağım için– seyi-siyle ahbab olmuştum. Bu Anadolu çocuğunun yanık yanık türküler söyleyerek atlarını yıkamasına bayılırdım. Annem akşamları bana "Saçlarının dibine kadar gübre kokuyorsun!" derdi. Fakat ben bundan müteessir değildim. İhtiraslarımız daima böyledir.

Babamın anlattığına göre mahallemize bu son devrin getirdiği en büyük değişiklik, yeniden yapılan evlerin ölçüsünde olmuştu. İmparatorluk küçüldükçe, orta sınıf şehirli evi de küçülüyor, hizmetçi kadrosu daralıyordu. Onun için bu üçüncü devirde ev hanımları, konak yavrusu denen evleri tercihe başlamışlar ve Meşrutiyete doğru ise "kutu gibi", "iki bakla bir nohut", "şöyle idaresi kolay" tâbirleriyle tarif edilen ölçüye inmişlerdi. Mahallemizdeki Sofya, Vidin, Filibe muhacirleri, bu 93 Muharebesi'nin, oldukları yerler-

den sokup İstanbul'a getirdiği ailelerdi.

Biz Sinop'tan döndüğümüz zaman mahallemiz asıl Şeklini Balkan Muharebesi'nde alacak olan dördüncü devreye girmeye hazırlanıyordu. Çünkü Meşrutiyet ilânıyla hayli değişiklikler olmuştu. Abdülhamit paşaları artık şehir içinde oturmuyorlardı. Yeni tayinler, nasplarla birçok mahalleli dışarıya gitmiş, dışarıdaki vazifelerine son verilen bir yığın insan da İstanbul'a dönmüştü. On dört sene iş bekleyen sarayı gücendirmiş ihtiyar bir kaymakam birdenbire nail olduğu mutasarrıflığın haberini alır almaz sevincinden yarı çılgına dönmüştü. Mahallemizin belki en dikkate değer çehresi olan Mürâf İbrahim Efendinin ise vazifesine son verildiği için kederine had yoktu. İbrahim Efendiye Mürâf lakabını babam koymuştu. Tevazuu ve iltifatı, âşikâr bir alay Şekline kadar götüren ve şer'î mahkemelerde yalancı şahitlik yapmak, bir de canı pek sıkıldığı zaman yalancılıktan haberler uydurup etrafı alt ust etmekten başka kabahati olmayan bu adamcağız, hakikatte sadece dünya ve insan işlerini bir türlü ciddiye almayan bir septikti. Mürâf lakabını babamın kendisine taktığını işitince, kızmamış, hattâ mağlûp olmadığını, yahut da bu olayın üstünde olduğunu göstermek için babama eski üslûpta çok acayip bir mektup yazmış ve altına da "Hulûskârımız Mürâf kulları" diye imza atmıştı. Babam bu mektuptan o kadar üzümüştü ki hemen bir başka vazifeye tâyinine çalıştı ve muvaffak da oldu. Yine o senelerde mahalleye adı gazetelerde sık sık geçmeye başlayan, bazı ikinci derecede İttihat ve Terakki azasıyla, Hareket Ordusu'nun bir iki subayı da taşınımıştı. Fakat hayatları, şöhretleri kadar parlak olmadığı için mahalleli bu yeni devrin sahiplerine büyük bir alâka göstermemişti.

İşte Elâgöz Mehmetefendi Camii, benim yalnız dört devresini saydığım bu içtimaî jeolojinin her şeyi ve bütün hayatı etrafında toplayan merkeziydi. O bu hayatı hem aşağı yukarı tanzim eder, hem de onun tesiri altında kalırdı. Etrafında olup bitenlerden hissesini, hareketin şiddetine ve mahiyetine göre alırdı. Aziz devri paşaları zamanında küçücük camiiimiz pırl pırl imiş. Durmadan tamir edilir, halılar, kilimler, hasırlar, yazı levhaları hediye edilirmiş. Hamîd devrinde bu hediyeler, nezirler, adaklar azalmış. Balkan Harbi'nden sonra ise az çok bakımsız kalmıştı. Evkafın yaptığı cüzû yardımcı ancak mahalle halkının müşterek yardımı tamamlayabiliyor, böylelikle akşam ve teravih namazları kılınabiliyordu.

Camiin iki kapısı vardı. Biri bizim evin tam karşısında idi. Buradan –bütün mahalleli için olduğu gibi– benim çocukluğuma girilirdi. Çünkü bu kapıdan asıl camie giden yolun etrafındaki ağaçlar, bizi bir sadık lala gibi senelerce sırtlarında taşıdılar.

Otuz, kırk metre uzunluğunda olan bu yolun sonunda bahçe birdenbire genişler, yolun kendisi de tam bir zaviye ile asıl binanın önünden aşağıki sokağa doğru inerdi. Camiin karşısında iki odalı ahşap bir daire vardı. Mahallemiz zenginken ve imamlar kendi evlerinde otururken bu odalarda kayyumlar, müezzinler yatarmış.

O zamanlar, mahallenin erkekleri akşamüstleri, bir de cuma günleri namazdan evvel yine bu odalarda toplanırlarmış. İmam evi olduktan sonra artık kışları bu toplantıya son verilmişti. Yalnız iyi havalarda cami ile bu iki odanın arasındaki küçük, yarı bahçemsi avluda otururlar, konuşurlardı.

Bundan otuz, kırk sene evvel insanlar, sadece iş veya eğlence için bir yere gelmezlerdi. Hattâ asıl birleştirici olan Şey, bunlar değil ibadetti. İman dediğimiz duyguyu içinde duysun veya duymasın herkes evinden çıkarken onun kisvesine burunurdu. İman, sadece bizi Allah'a bağlayan bağ değil, muşterek kıyafet, yuz ifadesi, mu-aşeret Şekli, hulâsa cemiyet hayatında nezaket ve merasim dediğimiz Şeylerin, yani karşılıklı münasebetlerin tek kaynağıydı. Onu içlerinde gereği gibi bulamayanlar, yahut onun emirlerine gereği gibi itaat etmeyenler de sanki her evin taşlığında, veya kapının yanı başında küçük bir dolap varmış gibi onun hâllerini, o kendinden geçme, çok yüksek bir varlığa bağlama ve tevekkül maskesini yüzlerine geçirmeden dışarıya çıkıp insanların içine karışmazlardı.

Yukarda bahsettiğim Mürâi İbrahim Efendiye bile akşam saatlerinde, yahut ikinci ezanında yolda tesadüf etseniz muhakkak o akşam veya ertesı sabah bir melek kanadı tedarik edip cennete doğru uçacak zannederdiniz. Halbuki o esnada İbrahim Efendi Küçük-pazar'da, bir çıkmaz sokak içinde, asıl karısının ve çocuklarının haberi olmadan, hattâ ayrı isimle evlendiği ikinci karısını düşünüyordu. Fakat yanınızdan geçerken öyle bir Allah!... deyişi vardı ki...

İşte her akşam saatinde, ya kalblerinden gelen bir itişle, yahut da isteyerek ve yolunu bildikleri için, birbirine bu kadar benzeyen, aralarında çok yavaş sesle konuşan, birçok girift meseleleri tek bir bakışla hâlleden ve yine tek bir bakışla çok zalim hükümler veren bu insanlar, bu iki oda ile cami kapısının önünde birleşirler, karşı duvarın kenarındaki çiçek tarhlarına, etrafı kiremit kırıklarıyla çevrili Acem lâlelerine, kadife çiçeklerine, Őakaytklara, bahar rüzgârında uşür gibi titreşen cılız gül fidanlarına bakarak, hazırlanan çayı içerler, mahalleye ait işlerden bahsederler, korka korka devrin fenalığından Şikâyet ederler, yahut da dar ve ufuksuz hayatlarının tek eğlencesi olan küçük, çoğu bu yedi sokağın arasında geçen Şeylere ait dedikodular yaparlardı.

Benim çocukluğumda bahçenin iki incir ağacıyla, murdum eriği ve büyük ceviz ağacı semtte meşhurdu. Aşeren hanımlar -mev-

simine tesaduf ederse.— mutlaka bu erikten yemek isterlerdi. Bu, o devrin mahalleimize mahsus, herkesçe kabul edilmiş bir isterisi idi. Koca mahallede, hattâ semtte, o mevsimde bir gebe kadın behemehal bulunacağı için biz çocuklar, ister açık kalmış kapıdan girelim, ister duvardan atlayalım, bu imrenme ve iştiyaya hürmet ederdik. Hattâ o kadar haşarı olan, bir şeyi behemehal yapması için yasak edilmesi kâfi gelen Sabiha bile, bir kere olsun bu ağaca dokunmamıştı. Zaten o daha ziyade, hiç kimse yokken ve bilhassa akşam loşluğunda camiin içinde saklanmayı, yarı aydınlıkta sekiz on kişilik cemaatin teker teker toplanmasını seyretmeyi severdi. Sonra namaz başlayınca yavaşça bulunduğumuz yerden çıkar, arka pencereden dışarıya süzülür ve oradan o yıllarda sayısı epeyce azalmış olan kandillerin, bu küçük kubbe altındaki karanlıkta ince, titrek çırpınışlarını seyrederdik.

Mürdüm eriğinden bizim hissemiz ancak yere düşenlerdi. Kim bilir belki de böyle yapmakla, bu sokakların bütün dünyaya kapalı yalnızlığında bizi zaman içinde devam ettirecek, bizden sonra, yaptığımız şeyleri yapacak, bu camiin bahçesine girecek, macunculara şarkı okutacak, keten helvacı ile konuşacak, çamaşır sepeti satan Yahudiye takılacak, yeni çıkan şehrili türkülerini ağızdan öğrenerek gelecek yaşlarının “psychose” unu, o hüzün ve datüssıla kompleksini kendi içinde hazırlayacak yeni yolcuya, hulâsa bizden sonra biz olacak mahalleliye bir nevi kolaylık ve dostluk gösterdiğimizi sanıyorduk. Onun için bu ağacın etrafından alarga geçilir, onun yüklü dalları, mukaddes bir gebenin karnı gibi uzaktan ve âdeta dinî bir hürmetle seyredilirdi. Ceviz ağacı böyle değildi; onun meyvası herkese mübahtı. Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. Zaten bu evliyanın çocukları çok sevdiği âşikârdı. Her ağaçtan ufak tefek düşmeler olur, düşenlerin kolu, dizî, başı yaralanır, ceviz ağacından, o kadar yüksek olmasına rağmen kimse düşmez, nâdir olarak düşen de, bir kedi yavrusu gibi derhal ayağa kalkardı.

Bu ceviz ağacının bir başka meziyeti daha vardı. O da mahalledeki evlenmelere yardım etmesiydi. Aşağı sokakta oturan Berber

İsmail Efendi -Filibeli, iri yarı, pehlivan yapılı bir ihtiyar- dört kızını iki sene içinde onun sayesinde evlendirmişti. İsmail Efendiye göre hâdise, ağacın dibindeki evliyaya her sabah bir Fatiha okumak suretiyle olmuştu. Fakat mahallenin dedikoducu kadınları bu işin daha ziyade, ceviz ağacına çıkan semt delikanlılarının, onun yüksek dalları arasından İsmail Efendinin kızlarını tahta silerken seyrede ede olduğu fikrinde idiler.

Camiin iki kapısına giden yolların teşkil ettiği zaviyenin dış tarafında, Hamîd devrinde gümrük nazırlığı yapmış İbrahim Ali Beyefendinin konağı vardı. Vaktiyle bu konağın yerinde camiin medresesiyle mütevellîlerin evi bulunduğu, sonra bir sıkışık zamanda çaresi bulunarak satıldığı da söyleniyordu.

Bu konak otuz, otuz beş odasıyla, dört beş iç güveysi, altı gelini, yedi sekiz yetmiş kız ile acayip, dışarıya kapalı bir insan ambarına benzerdi. Dikkatimi ilk çektiği anlarda onunla, Karadeniz'den bizi yeni getiren büyük, siyah boyalı, her tarafı gıcır gıcır temiz Fransız posta vapuru arasında bir nevi benzerlik bulmuştum. Bilhassa daima kapalı kafeslerini, hiçbir ses taşımayan boyasız tahta duvarlarını seyrettikçe, hatırıma hep bu vapurun, Sinop'tan çıkar çıkmaz tutulduğumuz çetin fırtınada bütün pencere ve deliklerini sımsıkı kapatması, guvertelerini âdeta boşaltması gelirdi ve kendi kendime "Muhakkak o zaman dışardan bize baksalardı bu ev gibi görünürdük!" derdim. Konakta bir asker doktor, iki hakim, bir şûra-yı devlet âzası, bir temyiz âzası, mabeyin kâtipliğinden emekli olmuş bir ihtiyar, biri Tıbbiye'ye ikisi Galatasaray'a biri Mülkiye'ye giden dört talebe, bir de mahallenin kendisine meslek olarak mirasyedilikten başka bir şey bulamadıkları Nuri Bey vardı.

1300 senelerinde etrafı, toza dumana katarak eğlenen bu Nuri Bey, bütün semtin ve benim çocukluk senelerimin en güzel kızlarınının habasıydı. Hiçbir işi yoktu, saup savmakla, biraz da Yanya taraflarındaki arazisinin geliriyle evinin masrafını, o kadar güzel giydirdiği kızlarının tuvalet paralarını, damadının maaşına ilâve ettiği cep harçlığını, nihayet komşu çocuklarına vermeyi hiç unutmadığı

hediyeleri öderdi. Bu hediyeler sedef saplı çakı, kalemıraş, üstünde kalem kesilecek fildişi maktal'lar, ceviz veya billür yazı takımları, deve derisinden Karagöz takımları gibi şeylerdi. Bazen de kendisine Mısır'dan hediye olarak gelen kamış kalemlerini dağıttığı olurdu. Yontulunca kahverengi kamışın derisi altında âdeta ten pembesi beyazlığıyla ve bir meyva yumuşaklığıyla insanı şaşırtan bu kalın telli kalemlere ben bayılırdım. Bir kere de bana son parçasının nerde ve nasıl kırıldığını şimdi bilmediğim Yıldız işi, muhteşem bir yazı takımı hediye etmişti. Bütün bu hediyeler o mucizeli evden geldiği için beni devamlı bir büyü içinde bırakıyorlardı. Küçük masamın üstünde o yazı takımını gördükçe şaşırmış, kalemlere ise dokunmaya kıyamazdım. Gariptir ki Nuri Bey hiç kitap hediye etmezdi. Belki de, fikrin mesuliyetini üzerine almaktan çekinecek kadar derin düşünceliydi.

Konağın hiçbir uslûbu yoktu. Hattâ ne pencerelerinin sayısı ve birbirleriyle aralıkları, ne çıkmaları, içinin vaziyetine dair dışardan bana bir fikir vermezdi. Bununla beraber düşünce düşüne evin taksimatını kendi muhayyilemde icat etmiştim. Söylemeye hacet yok ki, çocukluğumun bütün masalları, ilk okuduğum roman ve hikâyelerin sahneleri hep bu pencereleri sımsıkı kapalı konakta geçerdi. O zamanlar Nuri Beyden başka konak halkından pek az insanı tanıyordum. Bunlardan biri de Muhlis Beydi. O da Atâ Molla Beyle bakanak oldukları için evimize gelirdi.

Benim çocukluğumda Muhlis Bey Galatasaray'ı yeni bitirmişti; çok çalışkan ve zeki olduğunu, Tıbbiye'ye gireceğini, musikiye merak ve istidadını daima söylerlerdi. Bazı akşamüstleri evlerinin önünden geçerken onun kemanını işitirdim. Koca konakta tek açık pencere onun odasının penceresiydi. Ara sıra da yolda kendisine tesadüf ederdim. Mağrur, atletik cüsseli, soğuk bakışlı bir delikanlıydı. Kendinden küçüklere hiç iltifat etmez, tesadüf ettiği kadınların arkasından başını çevirip bakmazdı. Mahallede galiba tek sevdiği, konuşmaktan hoşlandığı insan İhsan Beydi. Gariptir ki İhsan Bey, ona karşı daima çekingen davranırdı. Aynı mektepte okudukları

hâlde, elinden geldiği kadar ona rastlamamaya çalıŐtıđımı sonra öğrendim.

Muhlis Bey gibi bu hâtıralarda adı sık sık geçecek olan Kudret Bey de bu konaktandı. Fakat o zamanlar Avrupa'da olduğu için henüz tanımamıştım. Yalnız babamı çok sevdiğini, acayip bir izdivaç yaptığını, tuhaf huyları olduğunu, bu hususiyetlerin üzerinde hiç düşünmeden biliyordum.

O yıllarda benim için bu konak, hiçbirini tanımadığım, evimize nadir olarak geldikleri zaman gizlenip kaçtığım, yolda rastladığım zaman saçlarımın dibine kadar kızardığım genç, güzel, yetişkin kızlarının büyüü ile mevcuttu. Hiçbirinin yüzünü doğru dürtist görmemiŐtım. Kadın ve genç kız dostluklarına çok alışkın olmakla beraber, onlardan daima kaçmıştım. Onlar benim için pek nadir karşılaşmalardan bir nevi iç kamaşması gibi, içimde yerleşip kalmış dağınık çehre çizgileri, çok etli bir dudak, zaptedilmiş bir tebessüm, mütecessis bir bakış, rüzgârda peçe altından nasılsa fırlamış bir tutam saç, ucu kalkık kaşlar, bileklere kadar çıkan eldivenler, ince peçe, her renkten çok kıvılcımlı bir yığın çarşaf, istilâ eden bir koku ve biraz kesik kahkaha, Şiveli çığlıklar ve edalı konuşma parçaları idi. Haddizatında çok az olan bütün bu Şeyler, çok tesirli ve hakikaten o zamana kadar işitmediğim bir yığın ismin etrafında birleşirdi. Nuri Bey kızlarına, zamanın modasınaya uyarak Neclâ, Mücellâ ve Incilâ adlarını vermişti. Bugün olsa bir vodvile yakıŐtıracađım bu seri malı adlar, benim için o zaman kibarlığım, üslûbun tâ kendisiydi. Eniştesi Mehmet Beyin iki kızının adı Fahriye ile Suat idi. İkisi evli olan bu beş kız, daima beraber gezerler ve bu beraberlikle –hizmetçimiz Paraskevi bu işi hiç beğenmez “ne o sanki, araba atı gibi hep beraber geziyorlar...” derdi– üzerimdeki prestijlerini artırıyorlardı. Oyle ki konak yavaş yavaş, benim için herhangi bir ikametgâh olmaktan çıkmış, bir nevi ŐahŐi mitolojinin sarayı olmuştu. Bu sarayda yalnız adlarını bildiğim, hâtıraları kulaklarımda dolaşan bu beş mahude tek başlarına, tanımadığım, bilmediğim Şekilde, nadir parçalarını işittiğim konuşmaları kadar maddesiz sade-

ce işaret ve semboller ile dolu bir hayat geçirirlerdi. Yukarıda seslerini işittiğimi söylemişim. Hakikatte bu da doğru değildi. Çünkü bu seslerin kime ait olduğunu bilmiyordum. Hatta buna ses de denemezdi. Sadece muhayyilem zamanla bir nevi bahar koruluğu gibi onlardan gelen bir yağm civıltı ile dolmuştu. Yoksa o herrak gülüş Neclâ'nın mı idi? Sesi o kadar alaycı olan Incilâ mı idi? Daha ziyade kelimeleri incecik dişleriyle ısırır gibi konuşan ve bazen de geniş ve avize gibi etrafı ışık içinde bırakan Fahrıye mi. Suat mı idi hiç farkında değildim.

Gümrük nazırlarının konağının üzerimdeki tesiri Sabiha'ların mahallemize taşındığı güne kadar devam etti. Bu hırçın, kavgacı, bir erkek çocuk kadar atılgan mahlûk hayatıma karışır karışmaz, bu konağı ve içindekileri unuttum.

O vakit Sabiha on üç, on dört yaşlarında vardı. Fakat babası Süleyman Beyin yenilik fikirleri yüzünden henüz çarşafa girmemişti. Onlar mahallemize, Balkan Harbi'nin o kadar acı olan son senesinde taşındılar. Sabiha hemen o gün mahallenin erkek, kız bütün çocuklarıyla ahbap oldu. Güzel miydi? Hiç olmazsa o seneler için bunu iddia edemem. Durgun bakışlı, geniş alınlı, yumuk çeneli yüzüyle çirkin de denemezdi. Fakat etrafına daha ziyade hususî cazibesıyla ve sokulganlığıyla tesir ettiği muhakkaktı. İsteddiği insanla hemen dost olur, aradığını bulamazsa –Kim bilir, neyi?– hemen oracıkta bırakıverirdi. İhtiyar, genç yanına biraz yaklaşp da istediğini yaptırmayacağı insan yok gibiydi.

Bu sevimlilik ve sokulganlığın altında çok ürkek, alıngan, sabırsız, henüz kıvamını ve istikametini bulmamış işliha ve hırsların idare ettiği bir mizaç, daha o yaşta kendisini gösteriyordu.

Annesinin hastalığı, babasının içki ve eğlence düşkünlüğü, aralarında hiç eksik olmayan kavgı, hulâsa bütün bir huzursuzluk, onda daha o küçük yaşlarda bir yığın tehlikeli mekanizmalar işletmişti. Hiddetli insan çehresinden, hiddetli insan sesinden, o anda ölecekmiş gibi korkardı.

Boyle zamanlarda Sabiha'nın vücudu, katılaştır, yüzü sapsarı

kesilir, gözleri herkesten gizlenirdi. Evet böyle zamanlarda ne yıldız benekleriyle dolu yeşil gözlerini ne de ellerinin o mesut çocuk işaretlerini görebilirdiniz. Halbuki konuşmayı sever, konuşmadan, yalnız başına yarım saat bir yerde duramazdı. Kaç defa “Ben konuşmazsam çıldırırım!” dediğini hatırlarım. Bir gün annesiyle babasından bahsederken, “galiba ikisinde de haysiyet denen şey yok...” hukmunü vermişti. Bir kere de “Bizim ev cehennemdir!” diye şikâyet ettiydi. Bunlar o yaşta bir çocuğun ağzında, hiç olmazsa o zamanlar, garip gelen sözlerdi.

Daha o zamanlar psikoloji ifriti ona musallat olmuştu. Bu yüzden kendine ait her şeyi, üzerinde durduğu ve derinleştirdiği için, çok ciddiye alıyor, etrafındakileri ise en zalim dikkatlerle delik deşik ediyordu. “Ben, hiç konuşmadan durabilir miyim? Çalışırken bile yalnız kalamam!” dediği zaman bu huyu ile ve herhangi bir itiyadı ile hiçbir mücadele etmeyeceğini, edemeyeceğini söylemiş oluyordu. Sabiha bütün ömrünce etrafını ne kadar kuvvetle reddetmişse, kendisini de öylece olduğu gibi kabul etti.

“Ne habamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanıfında, ise bütün bir erken uyanma vardı. Bunu bizim eve ilk geldiği gün söylemişti. Bu küçük ve haşarı çocuktan –Sabiha, düz duvarlara tırmanırdı– çok hoşlanan annem, bir gün bana:

— Şu küçük ahbabını, o arsız kızı eve getir de yakından göreyim!.. demişti.

Ben o zamanlar Vefa'nın ilk sınıfında idim. Ve yıkılışının arifesinde hâlâ kendisini eski Avrupa monarşileri gibi tanzim etmeye, yeni gelenekler kurmaya çalışan Meşrutiyet İmparatorluğunun idâdiler için kabul ettiği lâcivert, sarı duğmeli, çaprast yakalı üniformayı yeni giymişim. Mektepten döner dönmez Sabiha'yı bulmak için sokağa fırlardım. Sonra da geç vakte kadar şurada burada dolaşırđık. Son konuşmalarımız evlerinin hemen yanı başında bulunan kuytu, geniş sayvanlı bir bahçe kapısında olurdu. Sabiha'ya annemin bu teklifini söyleyince ilk önce tereddüt etmiş, sonra çisele-

yen yağmura bakarak "Haydi gidelim!" demişti. O gün onun annemle konuşmasına çok şaşırılmıştım. Sanki kendisinden o kadar büyük olan annemle karşılaşır karşılaşmaz, onun da yaşı buymuş, hayat tecrübesi artmıştı. Nerde ise Sinop'tan beri bizi bırakmayan ve o gün hasta olan hizmetçimiz Paraskevi'ye böbrek sancıları için ilâç tavsiye edecekti.

Annem bu ilk ziyaretten o kadar hoşlanmıştı ki, benim bulunmadığım zamanlar dahi pencereden, onun geçtiğini görürse çağırır, konuşurdu. Giderken:

— Annene selâm söyle! Bir gün ben de size geleceğim! Çok ayıp oldu. Hiç ziyaret edemedim! demişti O zaman Sabiha birdenbire durmuş, sonra bir dudak büküşüyle:

— Annemi görüp de ne yapacaksınız? demişti. Çekilir insan değildir.

Bu cevaba annemin içerlemesinden çok korkmuşum. Çünkü eninde sonunda Sabiha, kendileriyle münasebette bulunmamızı istemiyordu. O zamanları biraz bilenler, eski şehirli hayatımın ne kadar alıngan olduğunu, herkesin nasıl diken diken, rutubetten nem kapıldığını hatırlarlar. Bu, Osmanlı tarihinin kapı yoldaşlığı devrinde millî hayata yadigâr bir taraftır. Bütün tarih boyunca bir tek kelime üzerinde oynayan dargınlıklara, kinlere tesadüf ederiz. Vâkıa Sabiha, annesinin çekilmez olduğunu söylüyordu amma... Halbuki annem, ne alınmış, ne de Sabiha'nın kendi annesini zemmetmesine fazla ayıp bir şey gibi bakmıştı. O, Sabiha'nın yüzünün, bu sözleri söylerken tatlı değişmesine dikkat etmişti. Nitekim:

— Şu bücüre bak, demişti. Adam olmuş da anasını beğenmiyor... Senelerden sonra annemin beceriksiz bir çehre ve ses oyunuyla Sabiha'nın o günkü konuşmasını taklit ettiğini gördüm.

Sokağa çıktığımız zaman ona:

— Annen için böyle şeyleri nasıl söyledin? Hem neden annenden utanıyorsun? diye ona çıkıştım. Bana:

— Utanmıyorum. Sadece doğruyu söylüyorum... Ben bu işi o kadar düşündüm ki... demiş, sonra da yavaşça yukardaki hükmü

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

vermişti. Bu zalim hüküm, ikisini de sevmesine m ni olmuyordu. Bununla beraber babasını tercih ederdi.

-- Babamın yerinde bir başkası olsaydı, annemle on gün oturmaya razı olmazdı...

Ona göre babası, annesinin yüzünden hayatı alt ust olmuş bir biÇare idi. Bu hükümler, onun evdeki uzun kavgalardan sonra yatağına çekildiği zaman "Babam, annem niçin böyleler?.." diye uzun uzun d Őundug nu gosteriyordu. Sarhoş ve keyifli olduğu zaman kızıyla o kadar iyi ve tatlı konuşan, ona  deta ufuklu hitabelerde bulunan Suleyman Beyin kusurlarına, israflarına, eğlence d Ő n kl klerine hep annesinin kabahatiniymiŐ gibi bakmaya aliŐmiŐti. Daha sonraları işe onun  apkınlıklarına hiç olmazsa tabii bir Şey gibi bakmaya baŐlamıŐti. Babasının, evde iŐtiđi zamanlar ona anlattığı Şeyler, annesinin Őik yetlerinden, kadınların dedikodularından öğrendiği çapkınlık hik yeleri, bizim mahalleye gelmeden evvel Suleyman Beyin bir komşu kadınıyla olan münasebeti, --Nişantaşı'ndaki evlerinden bu yüzden çıkmıŐlardı-- onun üzerinde çok derin izler bıraktığını, sonra sonra d Őundug m zaman anladım. Sabiha bu vak'aları bana her gün anlatırdı. Fakat bu sevimli mahl kun ağzında her Şey o kadar deđiŐirdi, göz suzmeleri, el işaretleri arasında öyle lezzetli veya eğlenceli bir masal olurdu ki işin aslı ortadan kaybolurdu. Zaten ikimiz de işin aŐınm ne olduğunu galiba bilmezdik.

Yine sonradan üzerinde düşününce anladım ki bir türlü uyuaŐmayan bu ana baba, Sabiha'yı daha ilk yaşlarında birbirinden  almaya gayret etmişler, senelerce her biri ayrı ayrı onunla konuşmuşlar, birbirinden dert yanmıŐlar, sonra  ocuk kendilerini dinlemekten bıkacak bir yaşa gelince birdenbire bu işten vazgeçmişler, ona o yaşta ne yapacağım hiç bilmediği bir hürriyet vermiŐlerdi.

Sabiha bu hürriyeti zaman zaman sert dayaklarla, anasının bitmez tikenmez Őik yetleri, nasihatleri ve gözyaŐlarıyla  derdi. Fakat yine mesuttu. Zamanına istediği gibi sahipti.

Bir gün mahallemizin üstünden geçen bir tayyareyi seyretmek için çıktığı bir ağaçtan düşmüştü. Kucaklayarak güç belâ evlerine kadar götürdüm. Ağacın dibinde en keskin çıtıllıklarla ağlıyordu. Fakat kucağıma alınca birdenbire hıçkırıkları kesildi. Uyur gibi, ıslak kirpiklerini yumdu. Evin kapısı önünde kucağımdan yere atlayarak, sürüne sürüne içeriye girdi. O hâlinde hasta hayvan, tehlikeli dişi, hayatını harcamaya hazır rahatsız ruh, belki de bilmediği şeylere, kendisini başkalarından o kadar ayıran, etrafında herkesle pençe pençeye getiren yaratılışına isyan, hepsi vardı. Fakat ben anlayacak yaşta değildim.

Ertesi günü evden çıkmadığı için akşama doğru ben gittim. Yatağında yarı oturmuş kitap okuyordu. “Geçmiş olsun!” dedim. Teşekkür etti.

— Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey... dedi. İnsan rahat ediyor. Çünkü başkaları kendisi ile meşgul oluyor. Sabahleyin doktor geldi. Üç gün çıkmayacaksın! dedi. Üç gün ben böyle yatacağım, canım sıkılsa bile kendime iş aramayacağım, başıma bir yığın dert çıkartmayacağım. Bu benim o zamanlar aklıma gelmeyen bir dikkattir.

Fakat Sabiha üç gün evde kalmadı. Ertesi günü ikindiye yakın onu, Mekke Kadısının yıkılan konağı yerindeki bostanda gördüm. Gübre yığınları arasında bostancılarla konuşuyordu. Dudaklarında hafif boya vardı. Yüzü başka türlü renkliydi. Bana gülerek “Güzelleşmiş miyim?” diye sordu.

— Bu akşam yine dayak yiyeceksin! dedim. Hani üç gün çıkmayacaktın. Ne diye çıktın?

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

Gözleri birdenbire bulandı, bütün vücudu korku içinde titriyordu

-- Aman söyleme!. Böyle şeyler söyleme.

Sonra düşündü.

- Bak Cemal, dayak o kadar mühim şey değil! dedi. Bizim yaşımızda her çocuk galiba az çok dayak yiyor. İstesem zaten kendimi dövürmem; fakat bağırmasınlar, hiddetlerini alsunlar, diye bırakıyorum. Ama bağırarak kötü!... Bilmezsin birisi yanımda bağırınca ne hâle giriyorum. Bir gün babamla annem kavga ederlerken ben ölebilirim...

Yine bir akşamüstü onu bizim kapının önünde bir kedi yavrusu gibi büzülmüş oturur gördüm. Beni sokağa bir şey almak için yollamışlardı.. Bu, satıcı sesterinin sımalı hüznümü arttırdığı o bahar akşamlarından biriydi. Yanına yaklaşınca Sabiha'nın tir tir titrediğini gördüm

-- Neyin var? diye sordum.

-- Hiç! Konuşma! Bak ne güzel! Bu adama bayılıyorum...

Eliyle, evin biraz ötesindeki havagazı lambasını yakan fenerciyi gösterdi. O işini bitirip gidene kadar bir şey söylemedi. Kapısının eşiğinde yan yana oturmuştu. Nihayet ağlamaya başladı.

-- Yine evde kavga var... dedi. Nerde ise çıldıracaktım! Bilir misin artık evde bir saniye durmak istemiyorum! Keşki erkek olaydım!

-- Peki niçin bu kadar kavga ediyorlar?...

-- Babam içiyor, içtikçe ya neşeleniyor, ya mahzun oluyor. Annem ikisine de tahammül edemiyor. Sonra para meseleleri var. Her gün annemin bir şeyi gidiyor. İlk önce veriyor, sonra "Elin karılarına yedriyorsun!" diye kavga ediyor. Bıktım artık.

Ve tekrar ağlamaya başladı.

O akşam Sabiha bizde kaldı. Annem evlerine haber göndermiş, çocuğu merak etmemelerini söylemiş, bizde kalması için izin istemişti. Onlar da yemekten sonra gelip çocuklarını alacaklarını söylemişti. Paraskevi'yi görür görmez Sabiha sordu:

-- Kavga bitmiş miydi?

— Eh... Şöyle böyle...

— Bıkmıyorlar, hiç bıkmıyorlar.

Yemekte Sabiha'nın solgun yüzü hepimizi uzdu. Annem durmadan başını sallıyor, babam sanki ömrünün bütün sıkıntılarını bol bir yemekle telâfi etmek istiyor gibi durmadan ona ikram ediyordu. Fakat hiçbiri olan biteni tabii şeyler gibi göstermeye, yahut unutturmaya, onu oyalamaya çalışmıyordu. Ben onların hâllerine baktıkça âdeta tecrubesiz buluyor, içimden biraz daha tabii olsalar!... diye kızıyordum. Sabiha hepimizden sakindi. Yabancıyı sayıldığı bu sofrayı, bu insanları hiç yadırgamıyordu. Yalnız ara sıra başını arkasına atarak sanki kötü bir düşüncüyü yahut tâliinin şuurunu kovmaya çalışıyordu. Sonuna doğru gülmeye bile başladı.

Bu gülüş, benim çok içime dokunan bir gülüştü. Fakat bu küçük kızın iç âlemini bir taraftan gayet iyi ifşa ediyordu. O gece ben, Sabiha'da o yaştaki bir insan için hakikaten şaşılacak bir talih sezişi, bir vaziyeti olduğu gibi görme kudreti ile, onunla tam zıt yapan, hatîâ onu yenen bir nevi üste çıkmak arzusunun ve belki de yaralıktan gelme bir kayıtsızlığın beraber yürüdüklerini hisseder gibi oldum.

Daha sonraları onu yakından tanıyınca bu kayıtsızlığın onda karanlık bir gecede üstü açık bir bostan kuyusu gibi beklediğini gördüm. Bazen, büyük yıkılış anlarında hemen hemen her şeye kayıtsız olurdu. O zaman her şey, herkes, her hâdise onun için birdi. Böyle zamanlarda eğer iradesiyle silkinmezse, hususî bir vaziyet almazsa kül rengi bir boşluk içinde yüzüyor, sanırdınız. Nitekim annesiyle babası geldiği zaman böyle oldu. Bütün gece Sabiha'nın yüzünde tek bir ifade, görünmedi. Taştanmış gibi gidecekleri saati annemin dizi dibinde bekledi.

Sabiha'nın ailesini, daha evvel evlerine gittiğim zamanlar görmüştüm. O gece yakından tanıdım. Süleyman Bey elli yaşlarında, kır sakallı, uzun boylu, kolları haddinden fazla uzun bir adamdı. Epeyce sarhoştü. Ve sarhoşluğunu, babamdan gizlemek istedikçe, daha fazla açığa vuruyordu. Kanapenin üstünde bir dizini altına al-

mış, sallanarak ve ellerini oęuőturarak, oynatarak babamla konuşuyordu. Butün hâliyle bir misafirden ziyade bir kapana tutulmuş herhangi bir mahlûka benziyordu.

Ufluyor, pufluyor, "kader..." diyor, iç çekiyordu. Bu sadece evimizde ve kendisinden çok ayrı tarzda yaşıyan babamla beraber bulunmasından gelen bir sıkıntı değildi. Belki bütün ömrünce hâkim olan, kaçmak ve kurtulmak arzusu onu bu hâllere sokuyordu. Süleyman Bey, zevk ve eğlenceden gayri işlerde kendisini bir nevi gurbet diyarında, belki de mutlak piőmanlıkta hisseden insanlardandı. Eminim ki evimize gelirken, "En aşağı uç saat, üç saat orada kalacağım!" diye hesaplamış ve hesapladıkça bu zaman, kendisine olduğundan çok fazla, bitmeyecek kadar fazla ve uzun görünmüştü. Şimdi de babamın yanı başında, kanape üzerinde oturup konuşmaya mecbur olur olmaz omrünün bütün hataları, yanlış hesapları; taőkınlıkları teker teker gözünün önüne gelmişti.

Onun için ikide bir elini dizine vuruyor, iç çekiyor, bir yığın kesik, gerisi gelmeyen hareketlerle kımıldanıyordu. Her kımıldandıkça onu oraya bağlayan nezaket ve muaőeret bağlarını hissediyor, kendi kendine "Kader!.." diye söyleniyordu. Bunu der demez sanki bu sihirli kelime ile hayatına ait her cins hâdisenin, ömrünü yıkan budalalıkların mesuliyet yükünden bir lâhzada kurtulmuş gibi biraz ferahlıyor, sonra yine çehresine gözle görünür şekilde keder ve sıkıntı hucum ediyordu.

O, "kader!.." deyip iç çektikçe babam:

— Sabır!.. diye cevap veriyordu. Sonuna doğru bu iki kelime bütün konuşmanın yerini almıştı. Aralarındaki boşluğu Süleyman Beyin yarım kalan hareketleri dolduruyordu. Gülmemek için dışarıya fırladım. Çünkü babalarımızın ikisi de, birdenbire birer kukla oluvermişlerdi.

Niçin kadere bu kadar bağlı olan insanlar, bir türlü ona razı olmaz? Ertesi sabah bunu, Sabiha'ya sorduğum zaman bana,

— Hiçbiri kendi hayatını yaşıyamıyor da onun için, cevabını verdi.

Süleyman Beyin kaderden şikâyet hakkı vardı. İradesiz ve heveslerine düşkün doğmuştu. Üçüncü çocukları olan Sabiha'nın doğuşundan iki sene sonra Selânik'te tanıştığı bir Viyanalı kadından ayrılmamak için Avusturya'ya kaçmış ve orada bir buçuk sene kalmıştı. Bu müddet zarfında amcasının çocukları miras meselelerini alt ust etmişler, üstelik dönmesine de mâni olmak için saraya, eninde sonunda zararı yalnız kendisine ve ailesine dokunacak bu hareketi devlet aleyhinde bir şey gibi göstermişlerdi. Daha başında kızını ona vermek istemeyen kayınbabası da, "Belki sonunda boşatırım!" ümidiyle bu amcaoğullarına yardım etmişti. Parasız kalınca Viyanalı metresi tarafından terk edilen Süleyman Bey Bosna'ya gelmiş ve orada şunun bunun yardımıyla sıkıntı içinde, karısının ve bir iki dostunun mabeyne dönmesi için ettikleri müracaatların neticesini beklemişti. Süleyman Beyin kız ve kadın terbiyesi hakkındaki değişik fikirleri, kızına içtiği zaman verdiği hitabeler bu seyahatin mahsulleriydi.

Süleyman Bey memleketine döndüğü zaman bu yeni fikirlerin ve bilhassa gördüğü şeylerin tazyiki altında idi. İki sene içinde onları anlata anlata hükûmeti şüphelendirmiş, nihayet günün birinde bir irade ile Konya'da ikamete memur edilmişti.

Altı ay kadar orada bütün pişmanlık hisleriyle bağlı olduğu karısına ve kızına ateşli ateşli mektuplar gönderdikten sonra, birdenbire komşularından birinin kızıyla sevişerek onunla evlenir. Sündüs Hanım -Sabiha'nın annesi- her ay, kendi tâbiriyle "Bir hazine yükü para gönderdiği" bu adamın bu son nankörlüğü üzerine yine, hediyeler ve behiyelerle mabeyne müracat ederek Konya'ya kızıyla beraber gitmek için müsaade alır. Ve Süleyman Beyin bu yeni balayını tam ortasından böler.

Meşrutiyetin ilânında İstanbul'a yerleşirler. Fakat artık Süleyman Bey eski Süleyman Bey değildir; ne de Sündüs Hanım, eski Sündüs Hanım. Balkan Harbi çıkınca Sündüs Hanımın babasından kalan "her biri bir vilâyet kadar geniş" dört çiftlik, ve yine Süleyman Beyin tâbiriyle "O kadar mevâşi" düşman elinde kaldığı için

alenin geçimini karısının Preveze'den beraberinde getirdiği mucce-ber ve altınlarla, Süleyman Beyin babasının vaktiyle İstanbul'da satın aldığı birkaç mülkün kirasına kalmıştı.

Bütün bunları biz, o gece Sabiha'nın babası ile annesinden dinlemiőtik.

Sabiha'nın annesi hastalıklı solgun, sesi ve gözü daima yaşlı bir kadındı. Eve adım attığından bir saat sonra, bütün hayatını, harap olan sıhhatini, kocasından çektiklerini, koskoca bir servetin nasıl yıkıldığını en ince teferruatıyla öđrenmiőtik.

Hakikaten bedbahttı. Fakat ne talihsizliği, ne de yuzünden okunan hastalığı –verem olduğunu biliyorduk– anlattığı şeylere ait en ufak teferruatı bile ihmal etmesine hiç de mâni olmuyordu. Ői-kâyet fashı bittiği zaman Preveze'de bıraktığı mal ve mülkün sayılmasına sıra gelmişti.

Bu dört büyük çiftlik ile iki konağın hususiyetlerini, çiftliklerin mahsullerini, bir kısmı Bulgar, bir kısmı Sırp ortakçılarını, etrafından geçen yolları, ağıllarındaki hayvanların cinsini, meyva ağaçlarının ve bostanlarının lezzetini, konaklarının büyüklüğünü, geniş oda ve sofalarını, içlerinin tertibini, pencerelerinin bakukları manzaraları, civardaki evliya türbelerini ve camileri gündelik misafir ve dostlarıyla beraber yine o gece öğrendik.

Sabiha'nın annesininki kadar sarahatle işleyen bir hafıza pek az gördüm. Hayaında adını yalnız bir kere işittiği bir insanı dahi unutmuş değildi. O kadar ki onu, ilk defa dinlerken, babamın kütüphanesinde gördüğüm o vilâyet sâlnamelerinden birini, fakat tabiatıyla, daha çok geniş ve tafsilâtlısını okuyorum, sandım. Dehâya hürmetsizlik olmasa Sündüs Hanımın konuşmasını insan Balzac'ua benzetebilir derdim. Yarabbim neleri hatırlıyordu. Bütün çocukluğunu, isterseniz inanmayın buna, hattâ doğduğu zamanı dahi biliyordu.

– O zaman Preveze'de İsmail Paşa mutasarrıftı. Siz tanımazsınız oncağızı! Ne iyi adamdı. Alnında vardı küçük bir ureuğu.

Sündüs Hanım İsmail Paşanın urundan bahsederken o kadar kü-

çük, minnacık tatlı bir şey yapıyordu ki gayri ihtiyarî bu sevimli tabiat hatası elimize geçse, hepimiz öpüp seveceğimizi sanıyorduk. "Bekir Paşanın yerine gelmişti..." Burada uzun bir müterize açılır. Bekir Paşanın kendi baldızını Arnavut Beylerinden Zeynelâbidin Beye vermek için çevirdiği dolaplar anlatılır, bu izdivaçtan sonra da zavallı Bekir Paşa baldızının bahtsızlıklarına geçilir, iki ortak arasında ve yarı vahşî bir kabilenin içinde, bu içli İstanbul kızının macesasına, hele ikinci çocuğunu doğururken ölümüne epeyce ağlanırdı: "Gördüm oncağızı bir sabah yatağında, asılmıştı başına utcağızı. Koymazlardı çalsın kız bir kerre, mum gibi söndü gitti kızcağız..." İsmail Paşaya dönerdik:

— "Kır sakallı, şişman, bir ayacığı aksar, abdestinde namazında bir Müslümandı. Ama Rumeli toprağı başka şeydir. İstemez, öyle mütekait, ayağı aksar adamı... İster ki devlet paşası atlasın atına, sürsün ovaya..." Bu Evlâd-i Fatihan kızı ata, ovaya, bütün erkekçe oyunlara, davul zurna sesine hattâ muharebeye bayılırdı. Kocasını da at üstünde görmüş ve sevmiştii.

Sündüs Hanımı o sene çok dinledim ve dinledikçe sevdim. Zihninden eski, mesut, müreffeh bey kızı, bey hanımı zamanlarına çekilmiş gibi garip bir yaşayışı vardı. Onda her şey bu mazinin özlenişi idi. Yaşadığı hayat daha iyi şartlar içinde geçmiş olsa idi emnim ki Sündüs Hanım gene mesut olmayacaktı. Çünkü omru bugün ile dün, Preveze ile İstanbul, yahut mahallemiz ile eskiden oturduğu Nişantaşı arasındaki yaptığı mukayeseler içinde geçiyordu.

Bütün gece Sabiha annesinin yanında, bir eli şakağında, ağzını açmadan oturdu. Hiç kimseye bakmadı. Tek bir kelime söylemedi. Yalnız giderken yavaşça bana "Dediğim doğru değil mi? Gördün işte..." diye fısıldadı. Onun, o akşam babasının ve annesinin ortasında, başı öne eğik bir tâlih mahkûmu gibi gidişini hiç unutamadım. Bilmem, bütün bunlardan sonra Sabiha'nın ana ve babasından daha o zamanlarda kopmuş bir insan olduğu muhakkaktı. Yazık ki bu isyan ve inkârın sebeplerini lâyıkiyla izah bizce imkânsızdır.

O geceden hemen biraz sonra, Süleyman Bey Viyana ve Bosna ikametlerinde kadın ve genç kız terbiyesi hakkında edindiği fikirlerden vazgeçerek Sabiha'yı çarşafa soktu. Zaten mahallede hafif dedikodu başlamıştı. Gayet gariptir ki erkeklere ait her haddin ayrı ayrı dualarla, düğünlerle tesit edildiği eski orfümüzde, genç kızların çarşafa girme hâdisesi çok sessiz sadasız geçerdi. Bununla beraber Sabiha'ninki öyle olmadı. Hiç olmazsa bizim evde, kahkahalar arasında ilk çarşafını giydi. Annemle ne kadar dost olduklarını yukarıda söylemiştim. Bu çarşafın kumaşının seçilişi, dikilişi hep onun nezareti ve yardımıyla olmuştu. Ben de bu vesile ile ilk defa kadın giyinmesinde estetik müşavirliği yapmışım.

Fakat Sabiha bu gibi kayıtlara kolay kolay alışamazdı. Uç gün sonra onu, yine çarşafsız, mahallede kaydırak oynarken gördüm.

Bir gün evlerinin bahçesinde Sabiha babasının içkiye düşkünlüğünü anlatıyordu: "Fena olmuyor, biliyor musun Cemal! Kafasında kurduğu bir şey yoksa, hiç olmazsa neşeleniyor. Hele tadını kaçırmazsa!.. O zaman türkü söylüyor, eski Rumeli türküleri, Anadolu türküleri .. Bizim macunculardan, şarkı satıcılarından dinlediklerimizden çok başka türü şeyler..." Süleyman Beyin bu halk türkülerini mahallece, hepimiz bilirdik! Onun sesi duyulunca, penceresi açılmayan ev yoktu. Bunlar şehirli hayatının o küçük, yarı şaka, yarı alay ve hissîlik dolu, bir Hüseyin Rahmi romanının sesle illüstrasyonuna benzeyen moda şarkılarından ayrı şeylerdi. Onları dinlerken bu ötesi yok gibi görünen dar hayat birdenbire gözümde sınırlanır, kendimi büyük dağ başlarında ruzgârların elinde hırpalanır

görmek isterdim.

Süleyman Beyin son derecede erkek, gürlü, butun mahalleyi, sanki benim ikide bir patlayan futhol topummuş gibi birkaç nefeste dolduran bir sesi vardı. Bu ses üst üste hicretlerin, hasretlerin içinde yetişmiş, onların içtimaî mirasıydı.

— Bilir misin, hele bir tanesi var, bayılıyor. Tuna'nın evleri... Ama yalnız bir tanesi mi?

Ellerinin küçük ve heceriksiz işaretleriyle bana bu türküleri dinlerken içinden geçenleri anlatıyordu. Kim bilir, belki babasının sesi de, kızının konuşurken yaptığı el işaretleri gibiydi; ve Sabiha'nın o gürlü ve azap içinde nasıl kendisine mahsus, benliğinin çok derin ve gizli bir yerinde tükenmez bir saadet kaynağı varsa ve bu el işaretleri, konuşurken yüzünde parlayan o ince gülümseme ve gözlerinin parıltısı oradan geliyorsa, Süleyman Beyin de benliğinde, sesinin cünbüşünü ve hüznünü idare eden böyle bir gizli ve zengin kaynak, bu biçare hayat artığını geniş insanlıkla birleştiriyordu.

Bunu kendisine o yaşımın kelimeleriyle anlattım.

— Belki, dedi. Ama her hâlde başka türlü olsa gerek. Bilmiyorum. O kadar bilmediğim şey var ki... Mektepte durmadan Socure'lere sual soruyorum. Hiçbirisi doğru dürüst bir cevap vermiyor. Allah diyorlar, iman diyorlar, itaat diyorlar... Razi ol, diyorlar! Bunun alt tarafı yok mu? —Sonra tekrar bir el işareti yaptı— Bunlar hep çıkmaz sokaklar gibi geliyor bana...

— Nerden biliyorsun?

— Etrafımızdakilerden... onlar da aynı kelimelerle konuşuyorlar. Görmüyor musun? Hepsisi de çıkmaz sokak, sönmüş lamba gibi insanlar. Ah, bizimle konuşacak bir adam olsa, doğru dürüst bir adam. Bize bir cevap verse, anlatsa bunları... Niçin her şeyle ben böyle pençe pençeyim? Hiç kimseyi beğenmeden yaşanır mı hiç?.. —Ve yine aynı şikâyeti tekrarladı:— Konuşmadan da yapamıyorum bir türlü... Babam içki içince konuşuyor. İnsanları anlatıyor, gördüğü şeyleri anlatıyor, şarkı söylüyor; ama hep yarı yolda kalıyor... Çok içtiği için olacak her hâlde... Niçin bu kadar çok içiyor?..

O gun Sabiha'nın büyük açılma günlerinden biriydi:

- Gel bak ne kadar çok içiyor... Ve beni bahçenin dibinde, içinde en aşağı otuz kadar binlik şişe bulunan küçük bir tavuk kümesinin önüne götürdü. Kumesin kapısı açıktı. Şişelerden birini eline aldı, kokladı. Bana da koklattı. Sonra birdenbire dibinde kalmış birkaç damla rakıyı sallayarak:

Acaba nasıl şeydir diye sordu. Ne dersin, şunların dibindekini toplayıp içelim mi?

Gözlerinin içi bu ânî ilhamla pırıl pırdı. İçeriye koştı, büyükçe bir bardak getirdi, şişeleri dikkatle boşaltmaya başladık.

-- Bak diyordu. Hatırıma ne geliyor. Ama gülme... Beni azarlama da. Demin çıkmaz sokak dedim ya! Nereden aklıma geldi, biliyor musun? Bütün bu insanlar bana öyle geliyor ki, olacakları şeyi olanamışlar... Bir duvar önünde asıl yollarını değiştirmişler, yahut da oldukları yerde kalmışlar... Bu duvar nedir, sen biliyor musun?

— Hayır, dedim! Belki tâlihtir.

— Hayır değil... Tâlih başka bir şey. Sonra sözünü değiştirdi. Dün akşam sinemaya gittik, dedi. *Sefiller* diye bir oyun vardı. Oradaki insanların da bizim gibi tâlihleri var! İyi, kötü kendilerine göre... Fakat hiçbiri duvarın dibinde durmamışlardı. Ah, birisi bize bunları anlatsa...

— Çok düşünüyorsun sen... Bu kadar düşünme! Biz daha çocuğuz...

Bardağı bana uzattı. Rakıyı içişime baktı. Dudaklarını bükererek:

— Ben çocuk değilim artık... dedi. Emin ol artık çocuk değilim!

— Nesin? Büyük adam mısın?

Fakat sualime cevap vermedi:

— Rakı böyle içilmez, dedi. Yüzünü çok buruşturuyorsun! Bak ben nasıl içeceğim!

Yuzunun tek bir çizgisi bile kımlıdamadan birkaç yudum içti. Ben gırtlığum yana yana:

— Sen alışmışsın! dedim. Ve öksürmeye başladım.

— Hayır, kat'iyen... Ben hiç yalan söylemedim. Ölürüm, yine yalan söylemem! Sonra sözünü tashih etti: Hiç olmazsa sana yalan söylemeyeceğim, emin ol! dedi. Sonra birdenbire eski sözüne döndü:

— Asıl korktuğum şey nedir, biliyor musun? Günün birinde babama veya anneme benzemek... Babam neyse o hiç olmazsa kendine göre yaşıyor, fakat anneme benzemek onun cinsinden bir şikâyet makinesi olmak...

O günlerde mahallemizde mühim bir hadise oldu 1909'dan beri Avrupa'da bulunan İhsan, memlekete döndü. Geldiğinin ertesi günü yolda rastladık. Ben ilk önce tanımadım. Son derecede kibar giyinmiş, gözleri etrafı delecek gibi bakan bu sert çehreli genç adamla, birkaç sene evvelki, saçları karmakarışık, evin içinde eski püskü, kimin neyi varsa sırtına geçirip onunla çalışın, bazen sokağa o kıyafetle fırlayan, parmakları mürekkep lekesi içinde, yüzü siivilcelerle dolu, ayakkabısının hiç olmazsa bir tekinin bağı çözüktü delikanlı arasında hiç münasebet yoktu. Fakat o, yolumu kesti:

— Nereye böyle, dedi. Eski tanıdıklara selâm yok mu? Dün akşam, uğrarsın diye bekledim. Bu sabah babanı gördüm ama... Sonra omuzlarımdan tutup silktili. Pazularımı yokladı. "Epeyce büyümüşüz, hım! Hem epeyce..." Yan gözüyle ayaklarıma bakıyordu. O kadar ki, pantolonumuz, yeni olduğu hâlde kısa geliyor... Saçlar da karışık! Marangozluk ne hâlde?

— Bıraktım... dedim. Ancak evde çakılacak çivi falan olursa... Sonra tekrar yüzümü okşadı.

— Yarın akşam uğra da konuşalım, olmaz mı?

O zaman İhsan yirmi üç yirmi dört yaşlarında olmalıydı. Bizim okur yazar sınıf civarında bu yaştaki gençleri henüz çocuk addetmek âdetti. Buna rağmen, İhsan bana o akşam olduğundan çok yaşlı, çok büyük görünmüştü.

Ertesi akşam iim irke irke evlerine gittim. Akşamki hli beni o kadar Şaşırtmıştı ki onunla baş başa konuşmak benim için g bir Şey olmuştu. Fakat eve girer girmez bu duygu kayboldu. İnsan kendisini İhsan'ın yanında son derecede rahat buluyordu. Nasıl Sabiha, annemle konuşurken birdenbire onun yaŐma, detay hayat tecrubesine fırlamıŐsa, İhsan da benimle konuşurken sanki bütün dünyasını benim yaşıma, benim kullandığım sözlere indirivermiŐtı. Beni hiç sıkmadan, kuultmeden hayatımı, çalıŐmalarımı öğrendi. Kendisine Őiiri ve tabiat ilimlerini sevdiğimi söyledim. Okuduğum kitapları anlattım. Konuşurken, mektepte bize öğrettiklerinin çok ustunde olan birtakım Şeyler bildiğimi anlıyordum. İhsan hangi Őairleri sevdiğimi sordu. O zamanlar Fikret'e bayılıyordum.

Bana evvel hangi eserlerini sevdiğimi sordu. Ben tabi *Rbb'*ta kalmıŐtım. Güldü.

— Daha başkaları var... dedi. Onlardan daha mühim eserleri var. Hatt asıl eserleri onlardır. Bir müddet Fikret'ten bahsetti. Gidip konuşmak istiyordu. "Bu günlerde muhakkak gidip göreceğim" diyordu. Sonra birdenbire ondan vazgeçti.

— Daha başkaları da var... dedi. Hatt bir tanesi var ki, pek az kimse biliyor. Ben Paris'te iken tamdım. Ve bana Yahya Kemal'den, yapmak istediği Şeylerden bahsetti. "Bak, dili ne kadar temiz..." Ve dil temizliğinin ne olduğunu anlatmaya uđraŐtı.

O senelerde Leon Cahune'un *Gök Bayrak'*ı tercüme ediliyordu. Bütün mektep harıl harıl okuyorduk. Bir de Michel Zevaco... Ben aldığım cesaretle onları anlattım. Gülerek:

— O kadar mühim Şeyler değil ama, yaş icabı okuyacaksınız!.. dedi. Fakat daha mühim kitaplar var.

Yine yaşım ortaya kmıŐ, bütün rahatım, konuşma arzum, kendimden, Sabiha'dan bahsetmek ihtiyaım heps, oracıkta tikenivermiŐtı. Zaten yemek saati de gelmişti. Ayrılırken İhsan bana Paris'ten getirdiği birkaç resim kitabını hediye etti. Bunlardan biri bugun yadırgayacağımız kadar kötü basılmıŐ bir Leonardo idi.

Bir hafta sonra, İhsan'ı sınıfta tarih hocası sifatiyla karşımızda

gördük. Onun gelişiyle mektebin ve biraz da kafamızın muvazenesi alt ust oldu. Bu genç, düşünce düşünce konuşan ve konuştuğunda karşındakini ister istemez düşünmeye mecbur eden adamı sevmek için behemhal onun dengi olmak lâzım değildi. Dersler daha ilk günü bildiğimiz ders olmaktan çıkmıştı. Bize anlayıp anlamadığımızı hiç akhna getirmeden, şiirden sanattan Akdeniz medeniyetinden ve hususiyetlerinden, geçmiş şeylerden bahsetmeye başladı. Şiir okuyor, Kartiye-Laten'deki talebe hayatını anlatıyor. Hocalarından bahsediyor, fikrin hayatla münasebeti olması lüzumunu söylüyor, "Az okuyoruz, hattâ hiç okumuyoruz ve galiba hiç de düşünmüyoruz" diye şikâyet ediyordu. Bilhassa çocukça olduğunu bildiği hâlde okuduğumuz şeyler üzerinde bizimle konuşuyordu.

Bu Balkan Harbi'nin henüz bittiği o mevsim, ateşli yıldız. Biz küçükler, bir bakıma zaruretlere baş eğmeyi öğrenmiş olan büyüklerden fazla, hazmedilmemiş mağlubiyetin acısı içindeydik. Bütün mekteplerde gufteleri bestelerinden, besteleri guftelerinden garip intikam marşları söyleniyordu.

Bir gün İhsan, üstümüzdeki musiki dershanesinde söylenen bu marşlardan birini dinledikten sonra başını salladı ve:

— Kötü... Çok kötü dedi. Evvelâ musiki değil. Bunu söylerken gözlerinin içi parlıyordu.

Çocuklar hep birden bağıştılar:

— Efendim, hocamız yazdı onu... Bu doğru idi, bestenin kötülüğüne rağmen ve bu yüzden hepimiz onunla iftihar ediyorduk.

İhsan duymazlıktan geldi:

— Sonra da lüzumsuz... Bu gibi şeyler, sonunda milletlerin hayatlarında içinden bir türlü çıkılamayan kuyular hâline gelir! His üzerine terbiyeyi kaldırmalı artık! Bizim için öbür milletlerden daha tehlikeli oluyor. Çünkü bu yüzden hareket ve düşünce hürriyetimizi kaybediyoruz, lüzumsuz maceralara sürükleniyoruz. İki yuz yıldan beri, alalım düşmandan eski yerleri... diyerek yaşıyoruz ve mütemadiyen kaybediyoruz.

O gün bize İhsan, Balkan Harbi'ne giriş tarzımızı, yapılan ha-

ları anlattı. Bunlar bizim yaşımızdaki çocuklara sayılacak Şeyler değildi. Fakat İhsan o zamanlar çok gençti. Ayrıca bir yuğın duşuncenin itişi altında idi. Fikirlerini tanzim edebilmesi için behe-mehal konuşması lâzımdı. Kaldı ki hâdiseler, söylediklerinin doğru-luğunu birkaç ay içinde ispat etti. Aradan sene geçmeden biz Umu-mi Harp'e girmiştik. Fakat Őoylendiđi zamanlarda bu Őozlerin ne mânasını, ne de istikbal için bir nevi kehanet olduğunu anlamıştım. Sadece garip bir sezile işlerin iyi gitmediğini hissediyordum. Za-ten bir Şeye inanmam için İhsan'ın Őoylemiř olması kâfi geliyordu.

Onu dinledikçe her gün biraz daha hayran oluyor, içimden bu-tn omrmce sürecek bir bağlılığın, bir nevi aydınlığa doğru de-vanlı yruyuşun başında olduğumu hissediyordum. Bu his İh-san'ın ne istediğini, bize hangi ufukları gösterdiğini bildiğimden değildi. Sadece bende birtakım zemberekleri oynatacağını anlamış-тым. Hlsa İhsan konuşurken bana bilmediğim birtakım ufuklar vadediyor gibiydi.

Yazık ki yine tam bu sıralarda onu kıskanmaya başladım. Bir gün Sabiha'yı evlerine gtrmuştm. Bu tanıştırma âdeti kat'i oldu ve aralarında bütün mahalleyi Şaşırtan hakikî bir dostluk başladı.

Evlerine sık sık gidiyor, onunla uzun uzun konuşuyor, benim aklımdan geçmeyen, veya, Şimdi zamanı değil diye düşündüğüm meseleleri soruyor, onunla, çok defa, ya delil ve bürhan yokluğun-dan, yahut anlaşılmamak, glnc surette ısrar etmiş olmak korku-sundan yarıda bıraktığı, fakat evden ayrılır ayrılmaz benimle de-vam ettiği munakaşalara giriyordu.

Onda kendisini hiç gözden kaçırmayan bir hâl vardı. Sanki ca-zibe denen Şeyin sırrını öğrenmiş, durmadan onun peşinden koşu-yordu. Fakat bu meseleleri nerden bulmuştu?

Dostoyevski Sibirya'daki mahpusluk hayatından bahsederken, elinde *İncil* ve *Tevrat*'tan başka kitap bulunmadığı için, düşüncesi-nin her Şeyi kendi derinliğinden çekmeye mecbur kaldığını ve bu yüzden çok yorulduğunu Őoyler. Onun kadar ıstıraplı olmamakla beraber Sabiha'nın o senelerinde buna benzer bir hâl vardı. Bunu

söylerken Sabiha'nın bu düşünce ve azaplara dışardan hiçbir yardımsız vardığını iddia etmiyorum. Etrafında onlara yol açan bir yığın şey vardı. Bir kere içinden fıkır fıkır kaynayan bir devirde idik. Balkan Muharebesi'nin korkunç gelişmesi, cemiyette bir yığın seddi yıkmış, bir meseleyi ortaya kendiliğinden atmıştı.

Çok gülünç ve yetkisiz cevaplarla karşılanmasına rağmen bu meseleler her tarafta münakaşa ediliyordu. Bunlar Türkçülük meselesi, kadın meselesi, ferdiyet meselesi, içtimaî kalkınma ve Sabahattin Beyle başlayan adem-i merkeziyet meselesi, şahsî teşebbüs meselesi gibi dâvalardı. Fakat asıl mühimi zihinlere gelen şüphe ve tatminsizlikti. Diğer taraftan, İstanbul'da bizim muhitimizden daha açık tabakalarda birçok hısım akrabası vardı. Bunların içinde bilhassa Sakine Hanımefendi kolu, Nişantaşı'nda oturdukları zaman gittiği Fransız mektebi Sabiha'nın bu erken gelişmesinde yardım etmiş olmalıydılar.

Bu Sakine Hanımefendi o senelerde kurulan Osmanlı Hanımlar Cemiyetinin ikinci reisi gibi bir şeydi. Babası Sabiha'yı her hafta onlara götürüyordu.

Bu saydıklarına çok hususî bir irsiyeti de katmak lâzım gelecek. Yukarıda Sabiha'nın annesinin gülünç taraflarından bahsettim. Fakat evimizin kapısından girdiği zamanki hâlini söylemedim. Bunu görseydiniz şaşardınız. Dimdik, mağrur yürüyüşünde hakikî bir hanımlık vardı. Bu Evlâd-ı Fatihan kızı birkaç yüz sene en aşağı beş, altı yüz kişilik bir köylü kalabalığını idare etmiş bir aileden geliyordu. Erkekler Tuna boylarında muharebeye gittikleri zaman bu köylülerin idaresi, çiftliklerin bütün işleri, zengin bey ailesi sıfatıyla cemiyet hayatındaki birtakım vazifeleri kadınlara düşüyor, şehirli kadınlarının aklından bile geçmeyen meselelerle onları uğraştırıyordu. Binaenaleyh Sabiha'da doğuşundan bu meselelere hazır bir taraf vardı. İşte ailesindeki uygunsuzluklar, hareketli yaratılışı, bu tesadüf ve imkânları başka bir plana nakletmişti.

Onda beni şaşırtan şey, bu meseleleri kendine bağlayış tarzı idi. Belki başından beri çiftçi bir aileden gelmesi ona şehir hayatı-

nı yadırgatmış, bir nevi çok gizli bir fert ve cemiyet problemi ortaya atmıştı. Belki de tabiatında isyan hissi vardı.

Şurasını da söyleyeyim ki bütün bunlar daima yaşının hususiyetleriyle karışındı. Bu hâl, ister bilerek, ister bilmeyerek yapsın, onun konuşmasına, duruşlarına, bahar başlangıçlarının –tıpkı henüz kat’î şeklini almamış, sağlam, katıksız bir dünya görüşünün malı olmamış bir yığın heves ve fanteziyle dolu bazı sanat eserleri gibi– sıtmalı lezzetini yapan çok tatlı bir tereçdüt, bir yarı yolda kalma hissini katıyordu. Hattâ daha ileri gidip diyebilirim ki bu erken uyanışta devam edip giden bu çocukluk esas zemini yapıyordu.

Bize olgun görünen insanların çoğunda bu vardır. Çünkü çocukluk, yalnız sonu ergenliğe, rüşde varan bir yol değildir. O aynı zamanda bir yığın tatlı hususiyetin, tabiatla derin kaynaşmanın, hayata her tecrubeden uzak şahsî bir kayışın mevsimidir. Onu kendinde kuvvetle devam ettirebilenler, daha ziyade şahsiyetlerindeki aksayışlarla sevilirler.

Ben o zamanlar, sadece bulunduğu mektebi bitirmeye dört senesi olan bir Sultanî talebesiydim. Onu bitirdikten sonra da daha yükseğine, meselâ “talebe efendilerinin” kavuk, şalvar, kürk giyerek “İstiklâl-i Osmanî” gününde, ihtifal tertip eden, Fatih’in ağzından ve kendi “kıyafetinde” nutuk veren Türkocağı’nın “Aksakallar” heyetinin –bereket versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı başına istişâre kelimesini yazmışlardı– kendileri için hazırladıkları toplantılara devam edip orada Türkçeyi bir hâle yola koymayı öğrenen, konferans salonunda müdürünün himayesi altında “hanımlara mahsus bir müsamere-i terbiyeviye” hazırlanan Darülfünun’a veya o cinsten yüksek bir mektebe girecek, oradan çıkınca Avrupa’ya gidecek, hülâsa etrafındakilerin bir gün insafa gelip “Artık yeter, oğlum; kâfi derecede okudun, adam oldun! Artık insanlar içine karışabilir, büyüklerin arasında bir köşeciğe oturabilirsin!” diyecekleri zamana kadar okuyacak, durmadan dinlenmeden okuyacaktım.

Terleyen bıyıklarına, gittikçe uzayan boyuma rağmen kendi-

mi çocuk buluyordum. Bu, etrafın, bütün hayat ve terbiye sisteminin, elebaşları hazen altı ayda, hazen daha erken değişmesine, birkaç defa mihver değiştirmesine rağmen memleketin iç politikasının beni, bütün yaşdaşlarımla beraber inandırdığı bir şeydi.

Nazırları arasında, Sadrâzam Sait Paşadan başka kırkını aşmış pek az adam bulunmasına rağmen devlet ihtiyardı. Arkasında sade kendi altı asırlık mazisi değil, bütün ihtiyar şark vardı. Yaşlılığı, tecrubeyi galiba zincirleme felâketleri görmeyi ve kabul etmeyi bir esas diye alıyordu. İsbetli tek bir hareket veya fikri olmadığını, her gün hâdiselerin yumruğuyla yeni baştan bir daha öğrenen bir toplulukta, bu tecrübe kelimesinden ne kastedilirdi, bunu çok sonra anladım. Meğer bu tecrübe denen şey, bizim kitaplardan öğrendiğimiz mânasından çok ayrı bir yerde kullanılmış. Onun asıl mânası dünya işlerinde bir nevi sinizmi benimsemek, onun içinde dört tarafını iyice kollayarak, kimseyi rahatsız etmeden, büyüğü kuşkulandırmadan, küçüğü sabrın son haddine getirmeden rahatça, yahut gailesizce yaşamak, hayat yolunda her vesileden istifade ederek ilerlemek, ev, köşk, apartman, han; esham sahibi olmak imiş.

İşte ben bu merhaleye ermek için lâzım gelen hazırlık ve bekleme devrinde idim. Bunun adı okumaktı. Hakikatte ise sadece vakitini beklemektir. Çünkü gittiğim mektepte hemen hemen hiçbir şey öğrenmiyordum. Fakat gidiyordum. İsyansız, tiksintisiz, belki yolunu öğrendiğim için her sabah erkenden gidiyordum. Madem ki âdetti...

Fakat sevmiyordum. Aynı fabrikadan çıkmış iki tuğla kadar birbirine benzeyen hocalar, kıyafet değiştirmiş zabita memurları gibi aramızda dolaşan mubassırlar, kendi dar çerçevesinde âdeta "makam-ı sadareti" taklit eden, bize ancak donanma için iane toplandığı günlerde ikinci kat merdivenin başından hiç de övemeyeceğim bir şive ile nutuk veren ve yine oradan Londra'da yapılan zirh-lılar için "nümune-i imtisal" olmak üzere başımızın üstüne doğru "bir adet gümüş mecdiye" fırlatan müdürümüz, hepsi bana, bu bitmez tükenmez çocukluk yüzünden, içinden geçmeye behemehal

mecbur olduğum bir makinenin dişleri gibi geliyordu.

Bu makine pek de zalim, ezici bir Şey değildi. Tek kabahati can sıkıcı olmasıydı. Onun da biz çocuklar çaresini bulmuştuk. Arka sıralarda oturanlar daha ziyade ayakkabılarını ellerine eldiven gibi geçirerek yavaŐtan İstanbul'da yeni moda olan boks talimleri yapıyorlardı. Onümüzdeki sırada iki arkadaşım nereden tedarik ettiklerini bilmediğim çıplak kadın resimlerini seyretmekle ve onları kopye ile vakit geçiriyorlardı. Bundan yorulunca birbirlerine çok hayalî aşk hikâyelerini anlatırlardı. Bir kısım talebe dokuz taş oyununu, en pratik vakit geçirme çaresi diye kabul etmişlerdi. Daha az beceriklileri kutu oyunu oynarlardı. Nihayet mühim bir kısmımız da o senenin forma forma çıkan romanlarını *Güzel Prenses*'i, *Gök Bayrak*'ı filanı gizli gizli okurduk

Bunlar masumlardı. Yanı başlarında eğlenceyi, vakit geçirmeyi çok açık Şekilde yapan bir de hür insanlar tayfası vardı. Babası müezzin olan Muzaffer aksırırdı, hocaların her söylediğini arka sıradan ve tecvid-i Arabî üzere yüksek sesle tekrarlar, Adil taklit yapar, 327 Hüseyin tuhaflık olsun ve dersin ağırlığı üstümüzden gitsin diye ikide bir Őamata ile burnunu siler veya aksırırdı. *Dubâra Mehmet* ise –numarası 22 olduğu için böyle derdik– Nuri Beyin hediyesi olan Karagöz takımından kalanlarını benden almış. Karagöz oynatırdı. Fakat en tuhafı, en sanatkârı Şüphesiz Adil'di. Satıcı seslerini, sanki hakikaten gündelik hayatımızın –bu faydalı olduğu kadar rahatsız edici unsurları– o anda sınıftan geiyormuŐ gibi yüksek sesle taklit eder ve sırrına bir türlü eremediğimiz bir maharetle hocalar, bunu dışarda oluyormuŐ zannederler ve ŐaŐırırlardı.

Çünkü, –Adil'in asıl artist tarafı da burada idi– zaman ve mekân itibariyle en az münasebeti olan satıcıları taklit ederdi. Meselâ yalnız akşam vakti geçen tahan, pekmezci sabahın dokuzunda *Vefa Sultanisi*'nin sekizinci sınıfının penceresi dibinde elbette bağırmazdı. Yalnız MahmutpaŐa'ya mahsus ve başka yerde nadiren görülen o hâlis İstanbul külhanbeyi, sade riyaziye hocasının sabrı tükensin diye *Şehzade Camii*'nin medreseleri üstünde aynalarını, ta-

raklarını “birer kuruşa” bize hediye etmeye kalkmazdı. Hele mısır patlağı satan, ocaktan yetişme yalnız geceleri görünmesi lâzım gelen bir mahlûktu. Çünkü İstanbul halkı bu nimeti, boza gibi yatsıdan sonra tadardı. Türkçe hocasının dersine daha ziyade ciğerci ayrılmıştı. Zavallı adam ikide bir pencereye koşar, gözleriyle etrafı araştırır, sonra sınıfa dönerek dert yanardı:

— Haydi ciğerci görünmesin, fakat etrafta kedi de yok. Kedisiz, köpeksiz ciğerci olur mu?.. Sesleri bile gelmiyor!

Vâkıa hocamız ciğerciyi ve anane icabı onun peşinden gitmesi lâzım gelen kedi ve köpekleri yine göremedi. Fakat çok geçmeden seslerini dinledi. O zamana kadar hayvan taklidi yapmayan, bütün sanat kabiliyetini dahilî ticarete —şimdiki hükümetlerin ekonomi haftaları gibi— inhisar ettiren Adil, Abdurrahman Beyin bu “arzu-yı hususîsini” göz önünde tutarak repertuvarına onu da ilâve etti.

Bir gün sınıfın içi kedi köpek sesleriyle doldu. Tabiatın hediyesi olan istidatlar, tam muvaffak olabilmek için yine tabiatın bazı hususi yardımlarını isterler. Adil bütün sene bizi, hiç kimse kendisinden şüphelenmeden eğlendirdi. Çünkü tabiatın büyük lutfuna mazhardı. O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hattâ aptalca masum bir görüntüsü vardı ki ondan şüphelenmek kabil değildi.

Daima dikkat ettim; insan dediğimiz mahlûk her şeyden evvel çehre ve tavırdır. Adil masum ve günahsız yaratılmıştı; bunu çehresi etrafa kabul ettiriyordu. Cezanın yağmur gibi yağdığı smifımızda, o bu çehrenin saçağı altında bir tevbih damlası hile üstüne düşmeden seneyi bitirdi. Halbuki ben, ben ki belki en saflarıydım ve tabiat beni sadece dinlesin, baksın, hayret etsin diye insanların içine atmıştı; ben bir türlü çehremle bu emniyeti kimseye veremiyordum.

Bununla beraber, mektepte yine canım sıkılıyordu. Vaktimin boş geçtiğine emindim. Fakat tahammül ediyordum. Aksi takdirde işin felâket olacağını biliyordum. Evimde herkes bana ve kardeşlerime sabah akşam, okumazsak tulumbacı olacağımızı veya bizi

haddehaneye vereceklerini tekrarlardı. Bunlardan başka hayatta yapılacak bir Őey yok muydu? Etrafımda elinin emeğiyle iyi kötü geçinen bir yığın insan görüyordum. AnlaŐılan bunlar hić okumaya baŐlamamıŐ insanlar olacaktı. Bir kere okumaya baŐlayıp da yarı yolda kalanlar için, hić olmazsa bizimkilere göre, ancak bu iki meslek vardı.

Bir gün Bođaz'da bizi bir kıyıda obrne geçiren kayıkıya epeyce dikkat ettikten, güneŐli, pırl pırl denizin ortasında yaptığı iŐin ne kadar eğlenceli olduğunu zihnimde ölçüp bićtikten sonra babama:

— Okumazsam pekl kayıkçı da olabilirim! Tulumbacı olma-
ma sebep yok, demiŐtim.

Babam ilk önce bana, kayıkıya sonra da denize, sanki ya kendisini, ya beni, yahut da bana bu münasebetsizliği ilham eden kayıkıyı atmak istiyormuŐ gibi, bilhassa, denize hiddetle baktı. O gün akŐama kadar benimle konuŐmadı. AkŐamüstü beni uzun uzun azarladı. On bir yaŐında idim, söylenenleri az çok anlıyordum. O geeden sonra istikbalimin mekteple tulumbacılık ve bir de haddehane arasında hlledileceğine hić Őuphem kalmadı.

Bereket versin sokak vardı. Çocuğun tek yardımcısı sokaktır. Her yerde ve her nesil için çocuğu hayata sokak ayarlar. Büyükler orada evden, mektepten çok başka türlü ve daha tabii görünürler. Sokakta herkes kendisidir. Orada hayat sıcak bir ekmek gibi karşınıza çıkar. Orada iyice ayıklanmış, sentetik bir ilâç gibi süzgeçlerden geçmiş, aslının dışına çıkmış şeylerle karşılaşmazsınız. İnsanı, işi, hürriyet aşkını, sefaleti, merhameti çocuk orada tadar. Korkutacak şeye rast gelse bile, bu içtimaî makinenin ezen ve değiştiren korkusu değildir. Belki size aksülamel imkânı bırakan, kaçıp kurtulduğunuz zaman peşinizden gelmeyen bir korku ile korkarsınız. Sokak, evinizin kapısından başlayan hayat, ayrıldığınız zaman hüznü duyduğunuz arkadaş, bir humma gibi sizi saran macera ve yarı için içine gireceğiniz kördöğüşüdür.

Sabiha'yı tanıyana kadar, asıl mektebim bu sokak olmuştu. Orada hayatla arama gerilmiş perde birdenbire kalkar, görebildiğim nisbette her şeyi görürdüm. Çünkü burada artık yalnız benim gibiler için hazırlanmış şeyler yoktu.

Sabiha birdenbire içinde alevlenen isteklerle şimdi beni daha geniş bir âleme davet ediyordu. Fakat ben onlara hazır değildim. İhsan'ı tanıyana kadar bilgisini şahsî tecrübe hâlinde bize veren insana tesadüf etmemiştim.

Sabiha'nın böyle şeylerle uğraşması benim de hoşuma gidiyordu. Bu yüzden belki onu daha ziyade seviyordum. Hayatımın tek mihveri o idi. Fakat yine bu meseleler yüzünden aramızdaki mesafenin açıldığını duyuyordum. Günden güne istekleri değişiyor,

hayatımızı küçük ve mânasız buluyor, onun çerçevelerinden fırlamaya çalışıyordu. Bir gün İhsan'a:

— Niçin bizde yazı yazanlar bir meseleyi asıl can alacak yerine varmadan kesiyorlar? Sanki bir yerde duruveriyorlar... Çok kötü bir şey değil mi?.. diye şikâyet etmişti.

İhsan, sevgiyle alay birbirine karışmış bir bakışla onu süzdu.

— Evvelâ, o kadarını biliyorlar... sonra da hürriyet meselesi. Hür değiliz de ondan.

— Hürriyet ilân edildi!..

— Edildi, daha birkaç defa da ilân edilir, ama yine hür değiliz.

Hele bu işlerde asla! Fikirler arkalarında kendi kalabalığını isterler. Onu bulamazsa konuşan hür olmaz.

— Ama bu adam bir şey öğretmek istiyor...

— Ama, bir yerde duruyor. Çünkü hür olduğuna, her şeyi söyleyebileceğine inanmıyor. Belki kendisi de kararını vermiş değil! Yani içinde hür değil; başka bir şey daha var. Mahmut Şeyket Paşa meselesinde ona benzerlerin bir kısmı şuraya buraya dağıtıldı; bir kısmı da kaçtı. Ona dokunmadılar. Yine korkabilir. Nihayet etrafı için de korkabilir.

— Etrafı için mi?

— Öyle ya. Ağır ve felâketli bir muharebeden çıktık. Belimizi doğrultmak için birleşmemiz, çalışmamız lâzım. Yalan ve yanlış da olsa birtakım şeylerin etrafında toplanmak lâzım. Kendi meselelerimizi munakaşa etmekte hür değiliz. —Sonra bize bir misal verdi— Bakın Enver Paşa orduyu ayıklamadan evvel bir tâmim neşretti, herkesin namazında, orucunda olmasını emretti. Sebebi neydi? Kendisi de biliyordu ki bizde herkes dindardır; namazına, orucuna bağlıdır. O başka bir şey için yaptı bunu! Etrafı kendine, hükümete çekmek için, göze girmek, efkârı umumiyeye dayanmak meselesi. Demek kendisini yapacağı işte hür bulmuyordu.

Sabiha bu son güzel sözleri dinlemedi bile. O pencereden dışarıya, parlak gümüş rengi bulutlar arasından, Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin tek kubbesi üstünde parçalanmış akşam güneşine dal-

gın dalgın bakıyordu. Neden sonra:

— Hürriyet güzel şey... dedi.

İhsan yine çok dikkatle onu suzdü.

— Ama, senin yaşında değil!

Fakat Sabiha yaşının küçük bulunmasına ehemmiyet vermedi; hepimiz etraftan bunu dinliyorduk, sonra söyleyen de ben değildim.

— Bu kitapta anlatılan şeyler, güzel şeyler. O devirde olmak isterdim. İnsanlar o kadar düşündükleri gibi yaşıyorlar ki.

Sabiha'nın elindeki Ali Kemal'in *Rical-i İhtilâl*'i idi. Ben okuduktan sonra ona vermiştim.

Evden çıkınca Sabiha bana sokuldu, kolumu iyice tuttu: -

— Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun? dedi.

Ben hiçbir şey düşünmüyordum. Daha doğrusu Şehzadebaşı Camii avlusunda top oynayan arkadaşlarımı, onların neşesini düşünüyordum. Hiç hoşuma gitmeyen bir durum içindeydim; sabahleyin koşa koşa mektebe gidiyor, mektep bitince Sabiha'yı bir an evvel görmek için mahalleye dönüyordum. Erkek çocuklardan ayrılmış gibi yaşıyordum.

Nisana doğru mahallemizin hayatı yeni bir havadisle kaynadı. İtalya'da bir yerde konsolos olan Kudret Beyin vazifesine hükümet son vermişti. Bu haberi de ötekiler gibi İbrahim Beyden aldık. Bir gece yatsıdan evvel telâşlı telâşlı kapıyı çaldı ve âdeti olduğu gibi hemen arkasından tanınsın diye öksürdü, içeriye girince selâmlaşır selâmlaşmaz, işittiniz mi havadisi, diye söze başladı. Kudret Beyi İtalya'daki konsolosluktan çıkarmışlar. Kudret Bey de, Muhlîs Bey gibi gümrük nazırlarının akrabasından idi. Konağın biraz aşağısında ayrı bir evi vardı. Hep dışarda olduğu için ben hiç görmemişim. Babam bu havadise şaşırmıştı.

— Olur şey değil! Kudret Bey gibi bir adam... Hiç bilmiyordum.

— Evet, azledildi. Prens Sabahattin'le mektuplaşıyormuş. Karısı öldükten sonra kayınları düşmanlık için haber vermişler. Mektubunda böyle yazıyor. Ve cebinden çıkardığı kenarı yaldızlı, kalın kâğıt üzerine yazılmış mektubu babama okudu:

“Bana bu fenalığı yapanları biliyorum. Ne yapayım, kız kardeşlerini ben öldürmedim ya... Allah’ın emri. Beraber götürmeye gelince zaten kendisi istemezdi. Ne kadar tembel olduğunu bilirsiniz! Rahmetli validenin ısrarı yüzünden onun hâtırasına hürmeten yıllarca kahrını çektim, bir su kırbasıyla beraber yaşadım. Yine yaşadım; ama ömrü vefa etmedi. Ne ise, hata bendenizde oldu, insan validesi hamamda görmüş beğenmiş diye hiç tanımadığı kadınla evlenir mi? Başıma kayın diye bu belâları sardırdı. Merhum peder valideye daima “Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç, evde koca hamam var... Orada istediğin gibi yıkan!” derdi; ama yine dinletemezdi. Meğer olacak varmış. Arada biz yanacakmışız. Şimdi zatîâliniz, himmet buyursanız da şu kiracıları evden çıkarsanız! Gelince yersiz kalmayalım. Seyahatlerimde bazı eşya ve âsâr-ı nefise edindim. Kira evlerinde ziyan olmasınlar. Heriflerin (kayınlarının) aleyhimde miras dâvası açacaklarından bahis buyuruyorsunuz; hemşirelerini aldım alalı kursağıma on paraları girmedi. Nişan hediyeleri arasındaki kolalı gömlek düğmelerinden maada, altın namına onlardan bir şey gormedim. Bilakis bizim Asmalımescit civarındaki han onların yüzünden satıldı. Ama yine açacaklarmış, var-sın açsınlar! Dünyada adalet kalmadı mı? Aleyhimde karar alacaklarmış; ne yapalım...”

Mektup böylece devam ediyordu. Sonuna doğru “Prens’le muhabereye gelince, çok eski, yani ilân-ı meşrutiyetten evvel Avrupa’da iken tanımıştım. Ahrarlığımız zamanında...” diyor ve hemen ev meselesine dönüyordu: “İcabında kiracılara tazminat olarak sizdeki paradan bir miktarını verin! Tâ ki evi vaktinde boşaltsınlar. Gelir gelmez yerleşip çalışmaya başlayayım. Düşünüyorum da, hani fena olmadı, diyorum. Meğer İstanbul gözümde tutuyormuş.”

Evi boşaltmak, bilhassa kiracılara tazminat olarak para vermek kısmı gelince İbrahim Efendinin elleri birdenbire titremeye başladı, yüzü ter içindeydi. Bu kira paralarını İbrahim Efendinin yediğini hepimiz biliyorduk. Daima zaruret içinde bulunan İbrahim Efendi ilk zamanlar kira bedellerini alır almaz babama teslim ederdi.

Fakat mahalleliden gizli olarak ikinci defa evlendiği zamandan beri, bir daha para getirmemiş, hattâ ara sıra "Kudret Bey bazı şeyler istemiş birkaç lira verseniz..." diye eldeki paranın bir kısmını da geri almıştı. Babamın tahminine göre Kudret Beye şimdi altmış altın kadar borçlu bulunuyordu. Telâşı da bundandı.

Babam mektubu yarı gülererek, yarı müteccsir: "Tuhaf şey... Tuhaf şey... Allah encamını hayretsin!" diye dinledi. Fakat İbrahim Efendinin telâşını da gözden kaçırmıyordu. Mektup bitince:

— Vehimdir. İbrahim Bey, vehimdir. Siz Kudret Beyi bilmezsiniz! Uyanık iken rüya görür. Bir zaman da "Kayınlarım beni zehirleyecek?" diye tutturmuştu. İyi adamdır ama, hâli malûm!

Babam İbrahim Efendi ile politika işlerini konuşmayı sevmezdi. Onun için başka bir mütalâa söylemeden sözü burada kesti. Bu ihtiyatta haklıydı. Nitekim o akşam bizden çıkar çıkmaz hemen aşağıki yolda tam sokağımızın karşısındaki Selâhattin Beye uğramıştı.

Bu Selâhattin Bey Selânik civarında bir kazada küçük bir memurdu. Üç çocuğu, karısı, iki baldızı ile şehrin düşmesinden birkaç gün evvel İstanbul'a bir cenebi vapuruyla kaçmışlar ve kendileri gibi dört aile ile Elâgöz Camii'ne muvakkaten yerleştirilmişlerdi. O zaman çok sıkıntıda idiler. Fakat birdenbire vaziyetleri düzelmiş, bu eve taşınmışlardı. Mahmut Şevket Paşa vak'asından sonra ise çok geniş bir refah içinde yaşamaya başlamıştı. Bazı akşamları eve kira faytonuyla dönerdi ki bu bizim mahallede pek az görülen şeydi. Mahallenin hâli vakti yerinde olan eskileri, bir araba satın alacak kadar servetleri olmadığını göstermemek için kira arabasıyla mahalleye hiç girmezler, daha kıt kanaat geçinenler ise böyle bir şeyi israf sayarlardı. Fakat Selâhattin Bey bunlara aldırılmıyordu. Bir de, evinde gramofon sesi hiç eksik olmuyordu. Mahallede hemen herkes bu refaha şüphe ile bakıyordu.

İttihat ve Terakki'nin bizim mahalleye düşecek kadar beceriksiz âzası —bilhassa izdivaç yolu ile kendilerine para, köşk ve konak tedarik edemeyen kısmı— bile onunla sık temas etmiyorlardı.

İŞte İbrahim Efendinin bizden çıkar çıkamaz onun evine gitmesi, babamın ihtiyatlı davranmakta ne kadar haklı olduğunu gosteriyordu. Gitmeden evvel babama icap ederse kendisinden yarın kiracılaraya vermek üzere biraz para isteyeceğini de ılatmıŐtı. Babam: "Hay hay!.. Ne vakit isterseniz?" cevabını vermişti. İbrahim Efendi, bunun üzerine alnındaki terleri silerek:

— Belki de ihtiyaç kalmaz! demişti.

Balkan Muharebesi bittikten sonra, evvelâ Babıâli baskını, sonra da Edirne'nin istirdadı vak'aları olmuştu. Bu sonuncusu üzerimizdeki mağlûbiyet acısını biraz hafifletmiŐ, millete nefes aldirmıŐtı.

Hazirana kadar bu sevinçle ve onun arkasından duyduğumuz öbür vilâyetlerin acısıyla yaŐamıŐtık. Hâdiseler o kadar yakındılar ki ufak bir gayretle telâfiŐi imkânı varmış hissini veriyor ve bu ümit içimizdeki ıstırabı arttırıyordu. O senenin haziranında ise Mahmut Şevket Paşa vak'asına girmiştik.

Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hâdiselerin iklimi vardır ki, hemen öbürleri kadar, hattâ daha fazla insanların hayatını içine alırlar. Bunlar eski takvimlerdeki burçlara benzerler. İtimaâ hayat, ister istemez tesirleri altında kalır. Onlarla düşünür, onlarla değişir, onların Şartları içinde yaŐarız. Bunların ehemmiyete behemehal birbirinin dengi olması lâzım gelmez. Ef-kârumumiye denen kabı dolduracak mahiyette olması yetiŐir.

İŞte Mahmut Şevket Paşa hâdisesi bunlardan biriydi. Aradan aylar geçtiği hâlde hâlâ gizli ve açık etrafımızda sürüp gidiyordu. İttihat ve Terakki bu cinayeti, memleketi kendi prensipleri altında toplamak için fırsat bilmıŐti. Böylece muhakeme bir nevi gizli darbe-i hukûmet Şeklini almış, muhalefet denen Şey, birdenbire yıkılmıştı.

Dirilmesi ancak dışardan bir hâdisiye ile kabildi. Nasıl Suavi vak'ası Abdülhamit'in mutlakiyetine fırsat vermiŐse bu cinayet de aradaki insan, haklı prensipler, memleket birliği farkları hariç, böylece İttihat ve Terakki'nin dizginleri ele almasına imkân vermişti.

Cemal Paşanın ve Azmi Beyin himmetiyle mesele birkaç günde hâll edilmiş, suçlular asılmış, daha az suçlular veya tehlikeliler ya hapsedilmişler veya şuraya buraya gönderilmişler. İstenmeyenlerin memlekete bir daha girememesi için tertipler alınmıştı. Artık gazeteler bu işten bahis bile etmiyordu.

Fakat serpintileri devam ediyordu. Uzaktan geçen büyük tonajlı bir vapurun dalgasının yavaş yavaş ve kudretini gittikçe kaybederek, âdeta yarı ölü bir şey hâlinde önümüzdeki kumsala gelişi gibi, şimdi bu mühim ve herkese mahsus hâdise mahallemizin kapalı hayatına ve İhsan dolayısıyla Sabiha ile benim hayatımıza giriyordu. Ayrıca da beraberinde Kudret Beyi, sonradan o kadar dost olduğum bu sevimli ve biçare adamı getiriyordu.

Mahmut Şevket Paşanın içinde öldürüldüğü otomobili daha sonraları, Askerî Müze'de gördüğüm zaman ne kadar şaşırmıştım. Bu 1910 modeli, eski, tekerlek lastikleri çıkarılmış makinenin yol verdiği hâdiselerle, tarihimizde oynadığı rolle hiçbir münasebeti yoktu.

İbrahim Efendi gidince babam konuşulan şeylerden kimseye bahsetmememi, bana sıkı sıkı tenbih etti. Ben de vadettim. O: "Ama hiçbir kimseye! Anladın mı?" diye tekrarladı. Böylece Sabiha'ya da..., demek istiyordu.

— Siz İhsan'a söylemeyecek misiniz? Haber verseniz fena olmaz, dedim. O zaman birdenbire kızdı:

— Sen benim işime karışma! diye beni azarladı; sonra her zamanki gibi hemen arkasından yumuşadı;

— Tabii söyleyeceğim! Bu kadar mühim şey söylenmez olur mu? Benim dediğim, senin bu işlere karışmaman. Zaten seni çıkaracaktım odadan ama... Nedense yanımda kalmanı istedim. Herifin telâşu malûm; altmış altın az para değil...

Ertesi günü akşama kadar babama verdiğim sözü tuttum. Onun İhsan'ı gördüğünü bildiğim için evlerinde olduğum müddetçe İhsan'ın hâlinde bu konuşmanın tesirlerini arıyordum. Fakat İhsan oralı değildi. Yalnız hürriyet meselesinden bahsederken takındığı

tavır, sonra sözleri, sabahleyin aldığı havadisle alâkalı gibi görünüyordu.

Sabiha bana İhsan için "O da korkuyor" dediği zaman ben bu korkunun sebebini az çok biliyordum. Nihayet dayanamadım: içimden "Sabiha'dan mı gizleyeceğim?" diyerek meseleyi ona anlattım. Ben söyledikçe onun merakı artıyordu. Bana üst üste sualler sordu. İbrahim Efendinin borcu olan altmış lirayı işitince:

— Tabii, dedi. Bütün parasını öbür ev alıyor. Daha dün yeni oda takımı almışlar?

Babamın İhsan Beye haber vermesini çok tabii buluyordu. "Ama kendisi de elbet bilir bunu..." diye düşündü. Onu asıl saran havadis, Kudret Beyin İstanbul'a gelmesiydi.

— Demek gelecek ha! Kim bilir ne güzel şeyler almıştır. Belki de âsâr-ı nefise dediği resim, filândır. O kadar merak ediyorum ki bu adamı... Düşün, on sene Avrupa'da yaşamış. Tiyatrolara gitmiş, balolara gitmiş, güzel şeyler görmüş...

Düşündükçe heyecandan burun delikleri titriyordu.

— Acaba babam dediğini yapacak mı? Yani şu müzakereler biter de yol açılırsa beni Avrupa'ya götürecektir mi? O kadar istiyorum ki...

Sabiha bu seyahati hakikaten istiyordu. Fakat ben hiç istemiyordum. Süleyman Beyden kendi evlerinde ilk defa Sırbistan'la muahede meselesinin artık bir gün meselesi olduğunu işitince çok sevinmiştim. Sıkıntıdan kurtulacaklar, belki de evdeki kavgalar bitecekti. Fakat biraz sonra Süleyman Bey karısının servetini tekrar ele geçirdiği zaman yapacaklarını anlatınca içim burkulmuştu.

Mahzun mahzun:

— Bizi nasıl bırakacaksın! dedim.

Elini boynuma attı:

— Sen de gelirsin, dedi. Babam seni zaten çok seviyor, beraber gideriz.

— Ya bu sokakları, sevdiğimiz insanları...

— Bu sokaklardan bıktım. İnsan dersin her yerde vardır. Hem

yenilerini götürünüz. Fena mı? Yeni yeni insanlar. Ben insanları o kadar merak ediyorum ki... Bak şimdi şu Kudret Bey gelecek diye bayağı sevindim. Kim bilir nasıl adamdır?

Ben içinde mukadder gibi gördüğüm ayrılığın kederiyle onumuzdeki sokağa bakıyordum. Eve annesi görmeden girmiştik. Sabiha son zamanlarda hiç kapı çalmıyor, halkasından tutarak kaldırıyordu. Böylece "Nerdeydin şimdiye kadar?" sualinden kurtuluyordu.

Lamba ve şişe satan Yahudi, İsfahan makamıyla sokağı doldurmuştu. Arkasından yoğurtçu, Hüseyin'nin penceresini açtı. Sonra ağır adımlarla fenerci önümüzden geçti, biraz aşağıdaki havagazı lambasını yaktı. Sokağın karanlığı birdenbire sarsıldı. Havagazı ışığı toz hâlinde bir madde imiş gibi evlerin duvarlarına, pencerelerine, kaldırımlara yapıştı. Ben Sabiha'nın yüzüne bakıyordum. Bana bu sokaktan, bu seslerden çok uzakta, erişemeyeceğim kadar uzaklarda gibi görünüyordu.

— Biraz sonra her evin dilencisi gelir... dedi. Bu doğru idi. Aşağı yukarı her evin sarıklı, abanî sarıklı, keçe külâhlı, fesli, deriş kıyafetli alîl veya sağlam bir iki gedikli dilencisi vardı. Bunlar bilhassa akşamüstleri gelirler. küçük evlerin kapısında kendilerine verilen yemekleri yerler, eğer yakında çeşme varsa sahanları yıkayıp dua ederek ayrılırlardı.

— Düşün bir kere, sade bu dilenciler insanı çıldırtır. Hele o bitmez, tükenmez dualar!.. Sizin kapıya gelen topal aşağı sokağa sapınca adımlarını düzeltiyor.

— Yapma! dedim. Adamcağız bayağı topal. Hiç öyle şey olur mu?

— Annemle geliyorduk. Gözümle gördüm. Âdeta koşuyordu. Sade bu kadar mı ya, geçenlerde Şehzade Camii'nin avlusunda yine gördüm. Çocuklar top oynuyorlardı; geçerken topa ayağıyla öyle bir vurdu ki... Sen dünyada yapamazdın bunu! Sonra başını pencereden çıkardı; — İşte konağın ihtiyarı geliyor.

Bu iki gözü kör bir ihtiyardı. Bütün mahalle halkı, büyükler,

çocuklar hepimiz severdik; "ğ" leri genzinde araya araya kadın, erkek herkese "Oğul!" diye hitap edişine bayılırdık. Sabiha baş dostu idi. Nuri Bey kaç defa ona "Evinde otur, her ay gel sana para vereyim..." demişti. Fakat o "Olmaz, onu da elimden alırlar, kalırtım!" diye kabul etmemişti. Çok yanık bir sesi vardı. Çok defa Yunus'un Dolap ilâhisini söyleyerek geçirdi. İlâhi bitince durup dinlenir; sonra değneği ile etrafı araştırır, tekrar ilâhisine başlardı.

İş bulmak için otuz sene evvel İstanbul'a geldiğini, bir muddet satıcılık yaptığını, sonra birdenbire derviş olup her işi bıraktığını söyleyenler vardı. Bazıları da "Ne münafiktır, bilmezsiniz!" derdi. Bunlar, Vefa'nın aşağı tarafında bir fakara mahallesinde evli olmasını allfetmeyenlerdi. Fakat ihtiyara bulabildikleri kabahat, sadece kendinden genç karısından ve üvey çocuklarından yediği dayaktı.

— Buna da kör değil diyemezsin ya...

— Hayır, bu başka... Dur şuna bir şey vereyim!

Konsolun üstünden birkaç metelik aldı, merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağıya indi. Ben pencereden ihtiyar adamla konuşmasını seyrediyordum.

— Nasılsın baba?.. Al bakalım!

— Allah razı olsun oğul, ellerin dert görmesin...

Sonra birdenbire ihtiyarın sesi değişti, yumuşadı:

— Sen misin hanım kızım, Allah gönlünün muradını versin...

Şu torbayı omuzuma yerleştir bakayım! Ah çok duştum, dizlerimde takat kalmadı...

Sabiha kendine mahsus sokulganlıkla korün yanına yaklaştı, torbasını düzeltti, sakosunun yakasını çekti. İhtiyar onun başını okşadı ve eli hep saçlarında, yüzü Sabiha'nın başının üstünden çok uzaklara dalmış gibi ilâhisine başladı. Onu bu hâlde görüp de içten gelen bir ilhama inanmamak imkânsızdı.

Benim adım dertli dolap,

Suyum akar yalap yalap.

Hâliyle daha ziyade imdadına çağırıldığı sanat perisiyle konuşan bir eski zaman şairine benziyordu. Bütün mahalle halkı pence-

relerde idi. Çünkü Sabiha için başka türlü ilâhî okurdu. Sabiha ilâhî bitene kadar yanında bekledi. Tanıdığım hiç kimse, sevdiği yaşlılarla onun gibi konuşmasını bilmezdi. Bunu sonra Kudret Beyle olan dostluklarında daha iyi gördüm. Odaya döndüğü zaman gözleri yaş içinde idi.

— Ben bu insanları sevmiyorum mu sanıyorsun? Ben de senin kadar seviyorum, ama kendim olmak istiyorum, bir şey olmak...

— Burada da olursun!

— Hiçbir şey olamam. O kadar hepimiz birbirimize benziyoruz ki... Sen bu körden pek farklı mı sanıyorsun gördüklerini. Hiçbir şey olamam! Merak etme bir yere de gideceğim yok. Kim bilir neler çıkar? Babamın eline para geçer geçmez ne yapacağını biliyor muyuz? O şimdi durmadan söylüyor, vadediyor... Anneme at, araba alıyor, ev alıyor, çifte çifte hizmetçiler tutuyor, bir daha dizinin dibinden ayrılmıyor. Eline bir para geçsin hele... Yüzünü bile göremeyiz. Beyoğlu'nda bir eve kapanır, günlerce çıkmaz! Bilmez miyim ben? Bu sokaklardan insan kolay kolay kurtulmaz. Onlar bizim kaderimiz... Hepimiz birbirimize benzeyeceğiz...

Koluma başını dayamış, ağlaya ağlaya korktuğu akıbetini anlatıyordu.

O gece rüyamda bizim mahalledekilere benzeyen sokaklarda Sabiha'yı arayıp durdum. Onun buralarda bir yerde olduğunu, hattâ beni aradığını, beklediğini biliyor, beni çağıran sesini duyuyor, fakat bir türlü kendisini bulamıyordum. Bir sokaktan çıkıp öbürüne giriyordum. Sonra onu bulmaktan ümit kesince sokağın başındaki çeşmenin taşına oturarak ağlamaya başladım. Bunlar belki de, halletalardan beri içimde hapsedtiğim gözyaşlarıydı.

Ne gariptir ki aradan altı sene geçtikten sonra, o eylül sabahı mahallemize geldiğim zaman çeşmeyi görür görmez bu rüyamı hatırladım ve o sabah uyandığım zaman içimi saran o tahammülsüz acıyı aynıyla duydum. O gün de Sabiha'yı bu mahallede beyhude yere arayacağımı gayet iyi biliyordum. Kaldı ki ne mahalle eski mahalle idi, ne çeşme, eski çeşme. Vâkıa lülesinden yine su akıyor-

du; fakat taŐı parça parça olmuş, ayna taŐı çatlamıŐ, kitabesi bozulmuŐ, baş ucundaki salkım ağacı kurumuŐtu. Bu salkım butun mahallenin bahar ŐenliĐi idi. Vâkıa evlerimizin hepsinde bahçe vardı. Ve bu devirlerde insanlar çiçekten, çiçekli ağaçtan hoŐlanıyorlar, onlarla uĐraŐmaktan bıkmıyorlardı. Fakat çeşmenin başındaki salkım gibisi pek azdı. O çiçek açınca, butun sokak mor bir ışık işinde bir deniz altı rengi veya Sultanahmet Camii'nin bazı sabah saatlerinin hâline benzeyen bir dolgunluk alardı.

Kudret Beyin, kardeşleri ile Boğaziçi'nde oturan hanımı bir sene evvel ölmüştü. İnadına beyaz, inadına şişman bir kadımdı. Kocasının akrabasını ziyarete geldiği zaman bindiği kira paytonunu, tek başına doldururdu. Onun için hanımıyla beraber gezen Arap halayık arabadan âdeta yarı sakat, olduğundan fazla zayıf çıkardı. Bu kadıncağızın bir kusuru da çok terlemesi idi. Hizmetçimiz Paraskevi onu ilk gördüğü zaman "Zavallıcık, ayazma duvarı gibi hep su içinde..." demişti. Sabiha'ların hizmetçisi Pakize Hanım da ondan bahsederken "Lokma hamuru gibi hanımcığım, hep cıvık cıvık..." derdi. Kudret Beyin hanımı mahalleye bu nâdir gelişlerinde bütün komşuları ayrı ayrı ziyaret ederek "kocasını olacak didon herifi" anlatırdı. Ve her gittiği yerde, söylediği sözün iki misli ter dökerdi. Mahallenin hanımları, kocasının bir türlü memlekete dönmeye razı olmamasını hanımın bu illetine yorarlar, "Adamcağızın hakkı da var..." diye baş sallarlardı. "Üstelik biçareyi beğenmiyormuş, kibar bulmuyormuş..."

Kudret Bey karısını hiç sevmemişti. Kayınbiraderleri ise daha ilk günde, onu iç güveysi girdiği evlerinde ezmeye başlamışlardı. Bu hoyrat, hovarda, ikbal düşkününü paşa çocukları için Kudret Bey, Frenk biçimi sakalıyla, dikkatini, daha ziyade göze çarpmasına sarfettiği kibar kıyafetiyle, musiki merakıyla, hulâsa bütün Kudret Bey taraflarıyla, parasından başka her şeyi, bütün hüviyeti ihmal edilmesi, hor ve küçük görülmesi icap eden bir şeydi. Kudret Bey de onları hiç sevmemiş. Karısının ailesinden yalnız Muhtar isminde yirmi iki, yirmi üç yaşlarında bir delikanlıyı benimsemişti. Muh-

tar bahsettiğim sene Hukuk'un ikinci sınıfında idi. Olen karısının dayısının oğlu olan bu çocuğa, Kudret Beyin bütün tahsil hayatında yardım ettiğini öğrendim.

Sabiha, Kudret Beyi o haftalarda merakla bekledi. Fakat komşumuz, İstanbul'a gelmeden evvel Paris'e kadar şöyle bir uzanmayı tercih etmiş ve Hariciye Nezaretinden izin de almıştı. Babama yazdığı mektupta: "Derhal gelecektim; fakat ne olur, ne olmaz, tahsilimizi yaptığımız şu Paris şehrini bir daha dünya gözüyle göreyim, dedim. Fransa'daki eski memuriyetimde aldığım bazı eşyayı da emaneten orada bırakmıştım; onları da beraber getireceğim. Siz de himmet buyurur, evin tahliyesi meselesinde İbrahim Efendiye yardım ederseniz minnettarınız olurum!" diyordu.

— Kudret Bey gecikecek...

Sabiha boynunu baktı:

— Öyle görünüyor... Elbette gelir; görürüz. Sonra İhsan'ın bir gün evvel okumamızı söylediği, kadın meselesine dair bir makaleyi eliyle işaret etti:

— Bu da öyle, dedi. Bunlar ne biçim adamlar! Yazıya başlıyorlar, sonra unutuyorlar.

— Bu kadarı yetmiyor mu? Kadın meselesi beni hiç düşündürmüyordu. O bana, o zaman ilk temelleri atılan izcilik gibi ikinci derecede bir iş görünüyordu. İki oymağın teşekkülünü Selânik'in, Manastır'ın, Yanya, İşkodra, Kosova'nın, Adalar'ın geri alınmasının tek çaresi gibi göstermeye başlamıştık. Zaten o yıllarda her yapılan işe bu çeşni veriliyordu. Ahmet Fehim Efendinin tulûat kumpanyası bile, bulvar tiyatrosundan aldığı oyunlarını ilân ederken sonradan o kadar alışacağımız bu ağzı kullanıyordu. Benim için ise; —birçokları gibi— bu beş vilâyet ve bilhassa birkaç günlük bir muhtariyet ile kendini kurtaran Batı Trakya çok mühimdi. Her gün sınıfta Rumeli haritasını yeni baştan tanzime çalışıyordum.

— Nesi yetsin bunların bana... Bunlar hep kelime! Uşenmesem ben de yazarım. Sabiha böyle konuştuğuca ben kendime itimadımı kaybediyor, nasıl düşüneceğimi bilemiyorum, zorla ahmaklaşıyordum.

Onun için Sabiha'nın bir çırpıda reddettiği şeyleri, günün şöhretlerini behemehal tapınılması lâzım gelen şeyler arasına koyuyor, behemehal onları sevmesi için küçük dostumla mücadele ediyordum.

Muhafazakâr zihniyeti ne kadar iyi anlarım. Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise, obur yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir. Bu şupheyi dünyanızı değiştirmekteki cesaretsizlik, o güvensizlik besler. Meğer ki ufuksuzluk olmasın. Sabiha'yı o günkü hayatımızı yapan iyi kötü ne varsa, onların butunü içinde ancak kendim için muhafaza edebileceğimi, aksi takdirde onlarla beraber benden de uzaklaşacağını iyice biliyordum.

Hiçbir zaman etrafımdaki terkinin bir parçası olduğumu, o günler kadar duymamıştım. Ve bu terkinin Sabiha'nın kafasında olduğu gibi kalması için her gayreti yapıyor, onu âdeta yolunda geciktirmek istiyordum.

Sabiha'yı muhafaza etmenin başka çareleri de vardı. Ona yetişmeye çalışır, daha derinden arkadaş olur, aynı fikirler –eğer bu aksülâmellere fikir dersiniz!– ve ufuklara doğru beraberce yürürdüm. Yazık ki içinde bulunduğum zihni tembellik buna engeldi. Yaşıma göre epeyce okuyordum. Fakat okuduklarımın üzerinde düşünemiyordum. Mektepte, her şeyi ayrı ayrı öğrenmek ve kafamda göz göz saklamak itiyadını almıştım. Onun için okuduklarımı içime, hafızam bir dolapmış gibi yığıyordum. İhsan daha ilk derslerde bize Roma tarihinden ve Fransız ihtilâlinden bahsetmiş, “İnsanlığın bütün talihini bu ikisinde görebilirsiniz!” demişti. Üç ayda ben Türkçede bu iki mühim devir için ne bulursam okumuştum. Fakat okuduklarımı insanlığın talihiyle birleştirme şöyle dursun, birbiriyle kaynaştırmak bile aklıma gelmemişti. Belki de kendime bütün bu işler için uzun mühlet vermiştim.

İhsan'ın düşünceleriyle tek başıma kalsaydım, yahut yalnız Sabiha ile okuduklarımız ve gördüklerimiz üzerinde düşünseydik böyle olmazdı. İhsan'la Sabiha'nın o kadar iyi anlaşması işleri büs-

bütün sarpa sardıyordu. Bütün bu meseleler, Sabiha'nın çocuk isyanlarına İhsan'ın dikkatleri, onların üzerinde duruşu beni şaşırtıyor, beni aleyhimde kurulmuş bir cephe karşısında gibi harekete gotürüyorlardı.

Bununla beraber Sabiha'dan dinlediğim hiçbir şeyi unutmadığım için, onu düşünmenin bir şekli de konuştuğlarımızı hemen her dakika hatırlamak olduğu için mektepte arkadaşlarıma hep onları anlatıyor, bir gece evvel Sabiha'nın hatırını kırmaktan, ayrılınca korkacak derecede inat ettiğim bir meselenin, ertesi sabah hafif kemeliğime rağmen ateşli hatibi kesiliyordum.

O sene çok dost olduğum 171 Vedat artık bu meseleleri dinlemekten bıkmıştı. Böylece biri ondan uzakta, diğeri onun yanında iki ayrı insan gibiydim. Sabiha'yı benden ayırdıkları için düşman olduğum düşüncelere, ondan uzaklaşır uzaklaşmaz, onun en esası bir parçası gibi bakıyordum. İhsan için de aynı şey oluyordu. Sabiha'nın yanında iken onu yanımızda olsun veya olmasın delice kıskanıyordum. Fakat sınıfta veya evimizde, yahut babamın bir şey söylemek için beni gönderdiği evlerinde, onu yalnız görür görmez üzerine sıçramaktan kendimi zor tutacak kadar seviniyordum. O da benim için Sabiha'dan bir parça idi.

O gün Sabiha'nın beni düşüncesinin cesaretiyle en fazla şaşırttığı gün olmuştu. Bu ocak sonu İstanbul kuvvetli bir fırtına geçirmişti. Ben iki gündür boğaz ağrısından ateş içinde yatıyordum. Sabiha hemen her akşam bizde idi. Evin içinde dolaşıyor, başımın ucunda durup ilâçlarımı veriyor, bir türlü doğru dürüst öremediği saçlarını sallayarak bir suru şeyler anlatıyor, fakat düşüncesi donup dolaşıp sabahleyin okuduğu makaleye geliyordu.

— Bizde kadın meselesi böyle mi yazılır? Evden, aileden bahsedilmeden kadın meselesi olur mu? Londra'da bir kadınlar kongresi toplanacak, İstanbul'a bir lordun hanımı gelecek, heş on beyle konuşacak, zengin hanımlar, nazır kadınları birleşecek! Onların da ne düşündüklerini Allah bilir ya! Sakine Hanım akrabam, biliyorum işte. Kadıncağız, yazları behemehal Avrupa'dadır. Doner dön-

mez İstanbul'da eşi dostu evlendirmeye kalkar! Sabah akşam Ahmet Bey zengin, hem çok zengin... Mücella Hanımın da yaşı geldi. Hem güzel kız, hem de gün görmüş, okumuş yazmış, piyano da çalıyor. Şunlar evlenseler ne iyi olur?..” Bahar gelince de Avrupa seyahati... Onun kadın meselesi ile alâkası ne? O zaten zengin, zaten hür, istediğini yapıyor.

Sonradan Sakine Hanımı tanıyınca Sabiha'nın onun konuşmasını aynen taklit ederek bu son sözleri söylediğini anladım. O yaştaki çocuk nasıl bunları yakalamıştı? Çünkü Sakine Hanımın sade konuşmasını değil, çehresini ve el işaretlerini de aynıyla taklit ediyordu. Daha ziyade değirmeye kaçan yüzü onu taklit ederken âdeta uzamış, gözleri kısılmıştı.

— Şimdi de İhsan'ı evlendirmeye kalkmış... Hem de kiminle? Mendeburun biriyle...

Tekrar taklit başladı. Fakat bu sefer içindeki huçla zalim bir karikatür olmuştu. Sakine Hanımın gözleri büsbütün küçüldü, yüzü bir muşmula hâlini, sesi bir kuyu çıkırığının gıcırıtılı edasını aldı. Gariptir ki yine sonradan Sakine Hanımın kelimeleri çekerek, uzatarak ve yine o gün Sabiha'nın yaptığı gibi elini göğsüne götürerek konuştuğunu gördüm:

— O kadar zeki, kibar adam... Hayran oldum doğrusu. O mahallede hâli ne olur? Onun gibiler insan içine girmeli! Yarın mebus olur, nâzır olur. Belli ki olacak! Ama parasız, o uera yerde.

Dedim ki: “Yaza hiç olmazsa Büyükada'ya çıksanız! Daha sık buluşuruz! Sizi etrafla tanıştırdım. Eğlenirsiniz! –Ve Sabiha, Sakine Hanımın İhsan'ı Ada'ya davet ederken söylediği sözleri tekrarlarlarken yüzü bir daha değişti; sırrına sahip olduğu imkânlarla âdeta hüviyeti genişlemiş gibiydi. – Bana vadetti. Bakalım, gelirse eğer Fatma Hanım ile tanıştıracam! Kız zengin, yaşı biraz fazla imiş ne çıkar? Boğaz'da babasının koskoca yalısı var, ayrıca bir yığın irat, akar! Şişli'de o bahçe içindeki ev onların. Fransızca biliyor, Pierre Loti konuşmasına hayran oldu. Ama, ilk önce açmadım. Erkek kısmı bilinmez...” Ve Sabiha'nın sesi erkek tecrübesi o kadar

zengin olan Sakine Hanımefendinin bütün hâtıralarının ve tecrübelerinin yuku altında bu son cümleyi tekrarlarlarken birdenbire yavaşladı, ezik, biçare, çok görmüş bir şey oldu.

İçim parça parça olmuştu. İhsan'ın henüz bir başkasına ait tasavvur hâlindeki bu evlenme ihtimali, Sabiha'yı çileden çıkarıyordu. Utanmasam ağlayacaktım. Sabiha içimden geçenlerden habersiz, Sakine Hanımın konuşmasını anlatmakta devam ediyordu:

— Bizim Aliye de aklıma gelmedi değil! Ama, Süleyman Beyciğim, bilirsin ki, kız inadına esmer erkekten hoşlanıyor. Bir de çok zengin olmasını istiyor. Seyahatsız duramam, diyor. Ve Sabiha taklidi ile uzaktan istediği kadar ezemediği Sakine Hanıma, kininden yerinde duramıyordu:

— Nolacak cadı. Münasebetsiz cadı.

Sakine Hanımefendinin kızı Aliye Hanımı hiç görmedim. Annesinin Maçka'daki apartmanına gittiğim senelerde o, çok zengin bir Mısırlı ile evlenmiş, Avrupa'da kocasıyla geziyorlardı. Kızının bu seyahatleri Sakine Hanımefendi için bir mesele olmuştu. Çünkü karı koca bir yerde durmuyorlardı. Halbuki Sakine Hanım, kızıyla aynı yerde bulunmak istemiyordu. Altmış yaşına yaklaşmış olan bu kadın, damadıyla beraber bulunmanın hürriyetini ister istemez azaltacağını da düşünüyordu. Bir de –bana Leylâ'nın söylediğine göre– kendisine huyca benzeyen kızının, mahrem dostlarını oteden beri âdet edindiği gibi elinden almasına, artık bir son vermek istiyormuş.

O yaşta bile hâlâ güzel olan ve kırkından fazla göstermeyen bu kadının insan evlendirme merakı hakikî bir hastalıktı. Daha Tıbbiye'nin ikinci sınıfında iken beni bile evlendirmeye kalkışmıştı. Fırfırdakilerin bütün sıkıntısını ister istemez yüklediğim günlerde idi. Bana:

— *Yavrum, demişti. İçinden geçen şeylerin hepsini biliyorum. Kimi sevdiğini, ne düşündüğünü, ne hâlde olduğunu... Dur, beni dinle, öyle kızarma, telâş da etme! İnkâr etsen de bir faydası yok. Ben bildiğimi yine bilirim. Ben elli senedir bu işler içindeyim. Aileni ise çocukluğumdan tanıyorum, –filhakika, sonradan öğrendiğime göre Sakine Hanımın ilk âşığı akrabamdandı– sizin ailede ümitsiz aşk ananedir. Fakat Talât Beyin hikâyesi malûm! Böyle şeylerden fayda çıkmaz. Ömrünü harcarsın! "Mahur Beste" de her zaman yazılmaz! İstersen seni evlendireyim. Talebe olmanın ehem-*

miyeti yok, rahat edersin. Alacağım kızın babası ayrı ev açacak. Zaten kızın anadan kalma serveti var. Mesut olursun, istediğin gibi çalışırsın! Bu dedikodudan ve dırdırdan kurtulursun! Nasıl razı mısın? Ben o tarafla konuştum.

Ben, o konuşurken hep yan taraflı patlamış ayakkabılarıma bakıyordum. Bitirince başımı kaldırdım, yanına yaklaştım. Elini yavaşça ve hakiki bir muhabbetle öperek:

— Hanımefendi, dedim, sizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz; fakat hurriyetimi de çok severim, ve kendi işlerimden bahsedilmesini de istemem. Hakkımda bildiklerinizden bahsetmenize darılmış değilim, ama onları kendinize saklarsanız daha miğnettar olurum. Evlenmek bahsine gelince, eğer hakikaten dediğiniz gibi bu işleri biliyorsanız, benim evlenmeyeceğimi, evlenemeyeceğimi de, bunun imkânsız olduğunu da biliyorsunuz, demektir. İsterseniz bir daha bu işten bahsetmeyelim.

Sakine Hanım, gözlerindeki o güzel, tatlı istihza ile beni dinledi.

— Peki, dedi. Fakat ben de sana bir şey söyleyeyim! Sakın bu akşam söylediklerine sonradan pişman olma!

— Hayır, olmam... Emin olun olmam, dedim ve ikimiz birden Sabiha'nın bize ikram ettiği çayları içmeğe başladık. Bu konuşmamız 1921 yılında, anlattığım şeylerden yedi sene sonra idi.

Sakine Hanımefendinin teklifini reddettiğime hiç pişman olmadım. Fakat ona karşı senelerden sonra içimde garip bir dargınlık başladı. O beni, münasebetsiz teklifiyle dünya nimetlerini reddetmeye alıştırdı. Garip değil midir? Yıllardan sonra ben hüsbutün başka şekilde ve hayatım için çok mühim olan bir şeyi, saadetin ta kendisini reddettim. Karşımdaki insan bana, Sakine Hanımın son cümlesini sanki biliyormuş gibi aynıyla tekrar etti. Fakat bu sefer iş başka türlü idi. Hâlâ o darbenin altındayım. İşte Sakine Hanımefendiye yıllardan sonra darılmamın sebebi!

O yıllarda, İstanbul'un en parlak, en kıskandırıcı evlenmeleri, Sakine Hanımın vasıtasıyla olanlardı. Bu başarının başlıca sırrı, Sa-

kine Hanımın çok realist yaratılışında idi. İzdivaç ona göre bir iş, belki en mühim ve ciddî bir işti; her şeyden evvel de hesaba dayanıyordu. Sakine Hanım, bu hesabı sade para üzerine kurmaz, daha doğrusu iki tarafın behemehal zengin olmasını istemezdi. Bir tarafın getirdiği maddî nimetleri, obür tarafın şöhret, asalet, güzellik, iyi tahsil, görgü, zekâ, mevki, bağlanma kabiliyeti gibi meziyetleriyle birleştirmeye çalışırdı. Böylece manevî kıymetler de onun izdivaç piyasasında, bir nevi esham ve hisse senedi gibi efektif rolü oynardı.

Hareket Ordusu'nun belli başlı zabitlerini, İttihat ve Terakki erkânının bir kısmını, Birinci Cihan Harbi zenginlerinin bazılarını, hattâ pek sevmemesine rağmen Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan birkaç tanıdığını hep o evlendirmiş, hiçbirinde de yanılmamıştı.

Sakine Hanım, haddizatında bütün zaman boyunca büyük ve milletlerarası bir evlenme müessesesi gibi işleyen imparatorluğun tarihî ananesini sanki bilirdi. Ona göre bir aile için evlâttan ziyade, damat mühimdi. Bir gün bana:

— Erkek çocuk evden ayrılacak mahlûktur. Er geç ayrılır. Fakat damat ayrı da otursa ailenindir; ona girmiştir, diye bu tarihî ve sosyolojik görüşü hulâsa etmişti.

Şüphesiz onun da yanıldığı, hattâ o keskin realizmi yüzünden yanıldığı olurdu. Eşine rast gelmediğim kabiliyetleri ve bu işlerdeki iyi niyeti, Kudret Bey meselesinde onu en olmaz hayallere götürmüştü.

Yukarıda bahsettiğim ve bana galiba yarım milyon lira kadar bir servete ve anlattığım o kötü itiyada mal olan konuşmadan altı, yedi ay evveldi. Beni, kendisiyle tanıştıran Kudret Beyle ziyaretine gitmiştik. Daha doğrusu Sabiha'ya orada tesadüfî ümit ediyorduk. Sakine Hanımın beklediği misafir henüz gelmemişti. Şuradan buradan konuştuktan sonra, iğne üstünde gibi oturan Kudret Beyin hâline dikkatle bakmış ve birdenbire ona:

— Beyefendiciğim, demişti. Niye evlenmiyorsunuz?

Kudret Beyin bu sualin karşısındaki hâli görülecek şeydi. San-

ki ayaklarının dibinde birdenbire bir yar açılmıştı.

— Aman, hanımefendiciğim...

Fakat Sakine Hanım oralarda değildi:

— Bakın, ne düşünüyorum. Size Avrupalı bir kadın lâzım. Sizi ancak Avrupalı bir kadın idare edebilir ve tatmin eder. Çünkü siz sanatkâr ruhlu insansınız. Aşka değil, şefkate, anlayışa ihtiyacınız vardır. Herkes sizi anlamaz. İsterseniz böyle birini tanıyorum. Fevkalâde güzel bir kadın, bir inci... Ve Sakine Hanımın eli bu inciyi hakikaten baş parmağıyla ikinci parmağı arasında tutuyormuş ve bize o anda gösteriyormuş gibi bir yığın yüzük ve bilezik parıltısı içinde havaya kalktı; —Evet hakikî bir inci beyfendi. Kültürlü, sakin, tecrübeli, olgun, erkek ruhuna âşına bir kadın... İsterseniz gelecek hafta perşembeye gelin, görün!

Zavallı Kudret Bey, o zamanlar, Sakine Hanımın anlattığı kadının tam zıddı bir kadını, erkek ruhuna dikkatten ziyade kendi tezatları içinde çırpınan, sükûn denen şeyi ömründe bir kere olsun tatmamış, dünyanın belki en hayalî insanını, bir nevi bahar fırtınasını, hem de delice seviyordu. Onun için Sakine Hanımın teklifini red için çırpındı, durdu. Fakat karşımızdaki kolay kolay mağlûp olacak cinsten değildi.

— Bir kere gelin, görün... Bu dünyada rahat denen şey de vardır. Kudret Bey! Pişman olursunuz.

Kudret Bey, ister istemez vadetti.

Evden çıktığımız zaman hiddetten yarı deli gibiydi. İkide bir yolda duruyor:

— Bu delilik, diyordu. Bu hakaret... Âdeta hakaret! Benim yaşımdaki adama böyle şey teklif edilir mi? Lâübalilik efendim. Bir garplı bunu dünyada yapmaz. Şark lâübaliliği... Dünyada gitmem. Bir daha evine ayak basmam.

Fakat Kudret Bey, elli üç yaşında hâlâ yirmi yaşının hülyalı kararsızlığını devam ettiren adamdı. Daha Kadıköy iskelesine gelmez fikri değışmişti:

— Tabî, kadıncağızın kabahati yok! O, benim iyiliğimi isti-

yor; şüphesiz iyiliğimi istiyor. Bilse, tabîî böyle bir şeye kalkmaz!
İskeleye çıktığımız zaman, meseleyi başka türlü mütalâaya başladı:

— Avrupalı kadın, dedi, bilir misin Cemal Bey oğlum, —Ben bazen oğlu, bazen de kardeşi olurum!— Avrupalı kadın nedir? Yolun ortasında durdu ve bastonuyla yere küçük bir daire çizdi: “Evvvelâ on asırlık bir hürriyet... Evet, hiç olmazsa dört asırlık bir hürriyet terbiyesi!” —Bastonunun havada yaptığı bir işaret on asırdan geri kalan altı asrı, önünde bulunduğumuz iskele binasına, belki de oradan geldiğimiz vapurla İstanbul tarafına göndermişti. Sonra cazibe, cazibe ve bağlanmış... Erkeğe hürmet. Birdenbire tekrar durdu; fakat hangi milletten olduğunu söylemedi. Bari İtalyan olsa... Roma’lı veya Floransa’lı! Ve bana kendi İtalya ikametinin hâtıralarını, eski İtalyan sanatçılarının tablolarındaki portreleri anlatmaya başladı.

Müzedde veya kilisede gördüğümüz kadını, üç yüz sene evvelki kadını, yarım saat sonra sokakta görürsünüz!

Evinin önünde.

— Sen de gelirsin, değil mi? dedi.

— Nereye? diye sordum.

— Sakine Hanımlara... Perşembe günü canım! Şu Avrupalı kadını görmek için... —Ve kendi kendine mırıldandı: — Bari Floransa’lı olsa, Gülererek vadettim. Kudret Bey evlenmeye değilse bile, kadını görmeye karar vermişti.

Bu karar ertesi günü biraz daha kuvvetlendi, daha ertesi günü bir parça daha. Ve nihayet evlenmenin faydaları hakkında uzun nutuklar dinlemeye başladım. Gün geçtikçe Kudret Beyin merakı sabırsızlık şeklini alıyordu. Son üç dört günü hep bu kadının hulyasıyla, onun milleti hakkındaki tahminlerle, gittikçe artan bir sabırsızlık içinde geçirdi. Bu esnada eminim ki, öbürünü de unutmuyor, her gece Sabiha’yı düşünüyor, belki de onun için ağlıyordu.

O perşembe günü büsbütün başka bir Kudret Bey gördüm. Mahallemize döndüğü seneki Kudret Bey dirilmiş, kendisi için o

kadar felâketli ve yıkıcı geçen yılların kulünü üstünden atmıştı. Bir moda mağazası reklâmı bu kadar düzgün ve kibar olamazdı. Siyah ceket, çizgili pantolonu, parlak glase ayakkabıları, fildişi bastonuyla bütün bir zarafet örneği idi. Fakat ne kadar telâşlı idi. Bir tur-lu yerinde duramıyor, beni almak için geldiği odamda geziniyordu.

— Avrupa, Cemal Bey, Avrupa evdir. Intizamdır, rahattır. Göreceksin her Şey ne kadar deđiŐecek. Kolay değil, Avrupalı kadın bu! Evin içinde Avrupalı kadın bir sihirbaz değneğine benzer; her Şey değişir ve birden güzelleŐir! Kudret Beyin beş altı saat evvel, Sabiha için ağlamaktan kızarmıŐ mahzun gözleri, bu deđiŐmenin ve ânî güzelleŐmenin arasından bana gülümseyerek bakıyordu —Ama her Şey... Ve son üç gün içindeki hayallere yeniden başladık:

— Muhakkak sana bir oda ayıracağım! Elbette, sen benim en aziz dostum, oğlum ve kardeŐimsin! Fikirlerimi sen devam ettireceksin. Talimhane meydanına bakan odayı sana ayıracağım. —Bir akşam evvel denize bakan odayı bana verdiğini unutmıŐtu. —Evet, o oda senin! Bak seninle nasıl dost olacak. Muhlis Bey, bütün dostlarım evimize gelecek. Oturup konuŐacađız, musiki yapacağız, gazetemizi çıkaracağız. Musiki tarihini tanımlayacağım.

Birdenbire durdu; önüme kadar geldi:

— Dün akşam duŐundüm. Bu musiki tarihini dört cilt üzerine yazmak doğru değil! Böyle eser hiç olmazsa altı cilt olmalı! Evet, fikirlerimi anlatacağım, harekete geçeceğim. Herkes kim olduğumu görecek. Beni inkâr edenler, bana zulmedenler, cellâtlarım, bo-yumun hakikî ölçüsünü görecekler. Şimdiye kadar sadece sustum. Fakat Şimdiden sonra asla ve hiçbir suretle... Susmam milletime ihanettir. Bu ihanete artık devam edemem. Evet benim gibi bir adam susmamalı! Ben Economie Nationale'e dahilim.

Yeniden odanın içinde gezinmeğe başladı.

Kudret Bey, canı sıkıldığı, heyecanlı olduğu zamanlarda on üç, on dört metrekarelik bir yerde yirmi otuz kilometrelik yol ferah ferah yapan cinstendi. Senelerdir susarak milletimize ettiği fenalığı odanın dört tarafına iyice dağıttıktan ve böylece vicdan azabından

kurtulduktan sonra:

— Her hafta toplanacağız, her hafta!.. diye tekrar başladı. Konuşmak lâzım. İhsan, Muhlis Bey, Tefik Bey, bütün dostlar, senin genç arkadaşların, hepsi gelecekler. Her perşembe... —Elini birdenbire alnına götürüp saçlarını düzeltti; ve daha mahrem bir sesle: —Perşembe dedik ama, doğru değil! Biliyor musun! Ertesi günü cumadır; o da tatil günü sayılır. Herkesin işi gücü olabilir. İnsanları fazla sıkmamalı! Başka bir gün düşünmek lâzım... Bunu unutma Cemal, iş beklediğin adamları fazla sıkma!

Bu evlenme meselesi çıktığından beri Kudret Beyi en fazla düşündüren şeylerden biri de evinde vereceği çayların günü olmuştu. Sakine Hanımlardan döndüğümüzün üçüncü sabahı cumartesiye karar vermiş, fakat “hafta başıdır, olmaz!” diye vazgeçmişti. Çarşambayı kendisi uğursuz sayıyor, istemiyordu. Salı gününü de beğenmiyordu; salı günü başlanan işler yavaş gidermiş. Bu sefer tekrar bu meseleyi münakaşa etti. Nihayet haftanın yedi gününe sırf bu toplantı için bir sekizinci gün ilâve edemeyeceğini anlayınca birdenbire önümde, bastonu koltuğunun altında, büyük ve kestirme kararların hakikî hareket adamlarının çehrelerine getirdiği o metîn, her şeyin üstünden bakan ifade ile:

— Buldum, dedi. Pazar, azizim, en iyisi pazardır. Nasıl oldu da düşünmedik bunu. Pazar, tatil olmayan bir tatil gündür, yani insanlar mecburî olmayan işlerine onu ayırabilirler. Zaten Vak’a-i Hayriye’den sonra Hariciye ve Babiâli, pazar günleri tatil yapardı. Sonra da birdenbire vazgeçti:

— Hayır pazartesi... Evet, pazartesi, hem hafta ortasıdır da. Haftanın diğer günleri çalışacağıma göre hafta ortasında bu dinlenmeye benim de ihtiyacım var. Hoş o da bir nevi çalışmak. Belki en mühimi... Fakat ne olsa konuşmak başkadır. —Hakikaten evlenmiş, hakikaten çalışmaya başlamış, günlerce, aylarca çalışmış gibi yorgun yorgun koltuğa oturdu.— Sakın unutma, pazartesileri çayımız var. Şimdi bir kâğıt kalem al, davetlileri yazalım...

— Vazgeçin Kudret Bey... dedim. İlk günü çok samimî olduk-

larımızı, her gün gördüklerimizi çağırırız. Sonra yavaş yavaş kendileri gelirler.

Bana muhabbetle baktı:

— Doğru, dedi. Üzerine düşmeyelim; biz yalnız başlayalım ve devam edelim; onlar gelirler. İnsanları idare etmek, onlara idealin yolunu göstermek kolay değildir. Hem de benim gibi hem sanat, hem entellektuel ve politik çalışmaları olan bir adam için! Fakat bundan başka çare de yok. Bizden evvelkilerin bütün sırrı, işe yarar unsuru bulabilmesidir. Biz de bulacağız ve yetiştireceğiz. Zaten öyle tahmin ediyorum ki, bu kadın, işlerimizi çok kolaylaştıracak. Avrupalı kadın başka şeydir. Cemal, büsbütün başka şey! Sen bunu henüz tanımadın. Daha gençsin, toysun!

Birdenbire zalim bir şüphe ile yüzü değışti, bana yaklaştı:

— Onlara bir şey söylemedin değil mi? İhsan'a, Muhlis Beye... Ve cevabımı nefes nefese, tam bir halecan içinde bekledi.

— Hayır, ne münasebet! Niçin söyleyeyim?

Bu sözlerin üzerine yüzü açıldı. Söze hemen bıraktığı yerden başladı:

— Zaten hayatımızın eksiki nedir? İşte asıl meseleye geldik.

Ayakta çizgili pantolonu ve gri siyah ceketini içinde meselenin ta kendisi imiş gibi önümde durdu:

— Para mı? Elbette hayır. Aziz Cemal, yüz bin defa hayır. Para nedir? Belki hayatta en az üzerinde durulacak şey. Para her zaman vardır. Bende, sende yoksa, başkasında vardır. O hâlde olmanınca da bulunur. Enerji mi? Nasıl israf ettiğimizi görüyorsun? Fikir mi? Aslâ! O her yerde, her cemiyette, her zaman mevcuttur.

Sesi birdenbire çok mahrem bir şey oldu ve yalnız ikimiz için konuştu: — Kaldı ki olmasa da olur. Ve zaten varlığını, yokluğundan ayırmak kabil değildir. Tabii bu gibi meseleler için söylüyorum. Sonra hayat, kendisi bizi alıp sürükleyecek kadar zeki ve beceriklidir. Hayır dostum, hayır, bunların hiçbirini değil. Bunların hepsi birbirini telâfi eder, paran yoksa enerjini, zekânı kullanırsın. Enerjin yoksa tembelsen paran onun yerine geçer, yerine başkasını

çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşündür. –Böylece gizli, açık imalar, kinayerlerle etrafı iyice hırpaladığına kani olduktan sonra– çünkü konuşması hep umumî ile benim bilmediğim, takip edemediğim mıntukalarda gizlenen bir şahsın arasında dolaşıyordu; –asıl eksiğe geldi:– En büyük eksiğimiz bunlar değildir. En büyük eksiğimiz kadındır, anladın mı azizim, kadın, hayat yolunu erkek için aydınlatan meşale, ilâhî yardımcımız! Tek yardımcımız, idealin çetin yollarında ellerimizden tutacak, bizi zahmetsizce yolumuzda yürütecek mahlûk!..

Ellerini bu az bulunur, sade iyilik olan varlık tutsun ve kendisini ileriye, nurlu ufuklara götürsün diye meçhule doğru uzattı; gözlerini beklediği yardımın sabırsızlığı içinde tıpkı çocukken dinlediğim masallardaki “yum gözünü” deyince yuman kahramanlar gibi sımsıkı yumdu. Fakat Kudret Bey bu mucizeli varlığın hemen o anda gelmeyeceğini biliyordu. Onun için bu bekleyişte çok gecikmedi; o bana sadece hareketleriyle erkeğin kendi kadınına nefsini nasıl teslim etmesi lâzım geldiğini öğretmek istemişti; onun için derhal açtı, şimdi hakikaten bu yardımı görmüş gibi neşeli, değişmiş, şartlarının üstünde bana bakıyordu.

– Eskiler böyle değildi. Annelerimiz, büyükannelerimiz, onların anneleri, büyükanneleri erkeğin yardımcısıydılar. Biz yalnızız şimdi. Yapayalnız!

Bu sefer, Kudret Bey bu yalnızlıkta üşüyormuş gibi küçüldü. Bütün imkânlarını kapatmış bir dünyada tek başına, henüz kaburgalarından Havva’sını çekmemiş bir Âdem çaresizliği içinde bir müddet çırpındı.

– Bilmezsin bir entellektüelin hayatında bu cinsten bir kadın nedir, ne muazzam şeydir.

Kudret Beyin sesi bu son cümlelerde sanki bazı hecelerin üstüne basarak, bazılarıım âdeta uğranılmadan geçilen istasyonlar gibi atlayarak, bazılarıım çekerek hazırladığı bir boşlukta kendi kadını yaratıyor gibiydi. Hele son sual bir canlandırma hârikası idi. Bu tesiri elde etmek için Kudret Bey, son “ne”yi sol elinin açık iç-

retinin yardım ettiği, o yarım notlardan yapılmış bir *chromatique* gibi uzatmış, böylece dikkatle hazırladığı hekleyiőten sonra birden bire her hecesine ayrı ayrı bastığı, hafif nezleli sesinin maddesinden âdeta büyük ve taslak modellerle yonttuğu "muazzam"ın ağır ve âbide vakarlı yükseliői, beklediği kadını eti ve kemiği ile bu hazırlanan boşlukta canlandırmıőtı.

Hemen arkasından gelen "şeydir" in ihmali ve acele duőuőu ise, önümüzde canlanan bu varlığın sadece bir hayal olduğunu açıkça anlatıyordu. Fakat Kudret Bey bu mucerret özleyiőte kalmadı. O kendi kadını bulmuştu. Sesi biraz daha yumuşadı:

— Sanki ilâhî bir mahlûk, bir prêsence spirituelle! Göreceksin Cemal kardeşim, bir nevi melek toplantılarımızı idare edecek, aydınlatacak. Gunlerimizi baştan aşağı şiir yapacak!

Bu son cümlelerin ilhamıyla Verlaine'in "Mon Rêve Familier" sini yavaş biraz muttarit, bununla beraber içten gelen bir şeyler katmasını bildiği sesiyle okumaya başladı. Zaten son gunlerde konuşmalarımız yer yer, hep aynı őairin ehli hayatı, lamba ışığını, çay masasını, baőbaőa saatlerin ve akşam gezintilerinin sukûnunu, mahremiyetini ozleyen gençlik őiirleri ile bitiyordu.

Fakat bu sefer yalnız bir manzume ile iktifa etti. O bitince cebinden altın saatini, muazzam servetinin bu son artığını çıkardı. Şurasını da söyleyim ki bu güzel "sonnet" yi bitiren:

Et l'inflexion des voix chères qui se sont tuées

mısraını okurken gözü yaőarmıőtı. Acaba Kudret Bey bununla, bu izdivacın hülyasıyla asıl sevdiğini, Sabiha'yı unutmadığına, kendisini inandırmak mı istiyordu?

— Vapura yarım saat var. Yavaş yavaş yürürüz.

Odadan çıktık. Dostumuz odamda kaldığı muddetçe, bu odanın tek aynasında —Behçet Beyin bana hediyesi idi— kendisini seyretmek fırsatını hiç kaybetmemiőti. Sofaya çıkınca pansiyonumuzun sahibi Madam Elekciyan'ın gelinlik çeyizi olan, fakat şimdi belki de beraber yaşadığı Salih Kaptana şahit olduğu o hararetti muaőakaları anlatır korkusuyla bu sofaya atılan geniş aynada, plast-

ronunu düzeltti. Aşağıda kapının aralığında portmantonun aynasında şık fesini biraz sağa eğdi. Bütün yol boyunca hiçbir aynayı veya bu işi görececek hiçbir parlak, kendi içinden cilalı nesneyi ihmal etmiyor, hepsinden gecikmiş, icra kararı çoktan alınmış bir borç gibi kendi hayalini istiyor, onunla karşılaşmadan bir türlü yurumüyordu.

Iskeleye geldiğimiz zaman vapura on dakika vardı... Kudret Bey, şekli bugünlerde daha ziyade kadın şemsiyelerine devredilen düz fildişi saplı, üzerinde altın monogramları bulunan bastonu koltuğunun altında, öbür eli kolumda, rıhtımda dolaşmaya başladık.

— İlk izdivacım bir felâket olmuştu, hakikî bir *catastrophe* azizim. Karım hepimizin bildiği gibi tahammül edilmez en tahammül edilmeziydi. Daha üçüncü gecesinde yatağı tek başına zaptetti. Çaresiz kanapenin üstünde yatıyordum. Eve gelince bana zaten evde yer yoktu. Koca köşkte kitaplarımı koyacak, levhalarımı, resimlerimi asacak bir küçük oda, tavan arasında olsun bir karış yer bulamadım. Piyanom, geldiği gün hamalların bıraktığı taşlıkta kaldı. Benim olan, bir yemek masasında oturduğum sandalye vardı. Onu da misafir geldiği zaman bırakır, tâ öbür tarafa giderdim. Bütün evi biraderler zaptetmişti. İçini çekti ve mırıldandı:

— Allah vere de kardeşleri olmasaydı...

Ben dalgın dalgın sordum:

— Kimin?

— Kimin olacak, bu kadının! Çünkü kayınbirader müthiş bir realitedir. Ben çektim, bilirim. Ne kaynanaya benzer, ne görümceye... Benim başımda beş tane birden vardı. —Elini açarak onünde tuttu; böylelikle bu beş kayınbiraderi saymak fırsatını bana verdi.

— Beş tane...

Sonra tekrar koluma girdi.

— İşte o yüzden bir daha evlenemedim. Fakat bil ki ev, başka şeydir. Zaten göreceksin, bizimle beraber oturduğun zaman göreceksin! O sükûnet, o rahat... Evet iyice tahmin ediyorum ki bu sefer mesut olacağım, hem lekesez bir saadet... Bastonunun ucuyla

inadına kapalı gökyüzünü işaret etti. Ne yapabilirdim? Kudret Beye gökyüzünü lekesiz saadetin timsali diye öğretmişlerdi. Bir an bululuları görür gibi oldu:

— Yağmur yağacak galiba... dedi. Fakat bu ihtimalin üzerinde fazla gecikmedi. Ona o anda lekesiz bir gökyüzü lâzımdı. — Evet, bu gökyüzü gibi lekesiz bir saadet. Hem biliyor musun, içimde garip bir his var. Bu kadın görürsün İtalyan çıkacak, hem de Roma'lı! Goethe'nin *Elégies Romaines*'inde övdüğü kadınlardan. O hâlisüddem kadınlar... Biz *racée* kadın tanımıyoruz Cemal. Aynı cevherin asırlar boyunca süzülüşü... Tıpkı Raphaello'nun "Madonna"ları gibi yahut Del Sarto'nunkiler... O hafif *oval* çehre, o durgun, âdeta kederli bakışlar, o ceylân edâsı yürüyüşler. Düşün bir kere meselâ uyuyan Venüs'ü... Hani sana göstermiştim, Giorgione'ninkini söylüyorum. Bak azizim, güzellik daima güzelliştir. Meselâ Tiziano'da da kadın güzeldir. Yahut Rubens'in kadınları... Hafif bir şişmanlığa rağmen, o plastik insanı çıldırır. Fakat ben Roma'lı veya Floransa'lıyı tercih ederim. Onlarda maddenin ağırlığı o kadar hissedilir...

Vapur açılmıştı. Kudret Bey, saydığı ressamlardaki örneğini, üst üste boşluğa indirdiği baston darbeleriyle birbirini ardından değiştirdiği bu ideal kadın hayalini orada rıhtımın taşları üzerinde, mevsim yüzünden oldukça erken inen akşama bırakarak yürüdü.

Vapura girerken tekrar elini boynuna götürdü ve plastronunu muayene etti; ayakkaplarının uçlarını gözden geçirdi.

— Beni nasıl buluyorsun? dedi. Yüzüm bozuk mu? Tıraşım, tıraşım nasıl?

Yirmi yaşında ilk randevusuna giden bir delikanlının heyecanı içindeydi. Fakat Kudret Bey tek adam değildi. İçinde asıl Kudret Beyin hareketlerini, sözlerini kollayan, tenkit eden bir ikinci Kudret Bey daha vardı. İşte bu ikinci Kudret Bey atıldığı köşeden birdenbire uyanmış olacak ki hemen arkasından:

— Bizim berber biçaresi kaç gündür İspanyol nezlesinden yatıyor da... Başka birisine tıraş oldum, onun için soruyorum!

İhtiyar dostum bir çeyrek evvel dükkânının önünden geçerken

Berber Abdi'nin elinde temizlemeğe uğraştığı bir kuş kafesi, bir gözü ve şüphesiz aklı da beraber, boncuklu sinekliğin arkasında çırağa emanet ettiği kanaryasında, bizi gülerек selâmladığını unutmuştu. Kudret Bey düştüğü bu tezattan âdetâ habersiz, bizimle beraber vapura binen hanımlara, yarı acıyan, yarı küçük gören bir gözle bakıyordu:

— Zavallılar, şunlara bak Cemal! Ne hâle koymuşuz kardeşim! Kendi kardeşlerimiz bunlar... Bu çarşafklar, bu peçeler ne zaman kalkacak? Ne zaman bu kadınlara, kendi hayatlarını yaşamak hakkını vereceğiz. "Güneşi rahatça görebilirsiniz artık!.." diyeceğiz? Ne düşünüyorum biliyor musun? Eliyle tekrar kolumu tuttu: — Bu kadın bizim için bir nimet oldu. Hakikî bir nimet. Tam vakitinde gelen bir mücadelede arkadaşı, bir yol arkadaşı! —Peçelerini kaldırmış, çarşafklarının pelerini bir kelebek kanadı hâline indirmiş, Kudret Beyin bahsettiği biçarelikten ve hürriyetsizlikten habersiz etrafta âşinalık edecek insan arayan kadınlardan, onların talihinden yine bir sıçrayışta öbürüne, yüzünü henüz görmediği, fakat galiba evlendiğine iyiden iyiye inandığı Avrupalı kadına geçmişti.

— O da mücadelimize ayrıca hizmet edebilir. Evet, böyle olacak ve böyle olmalı da. Zaten başka türlü tasavvur edilemez. Avrupalı bir kadın çalışmadan duramaz. O da bir kadın cemiyeti kuracak. Bunu behemehâl kendisinden isteyeceğim. Belki bu akşam konuşur, tasavvurlarımı kendisine anlatırım. İcabında ısrar edeceğim. Türk Hanımları Tealî Cemiyeti, yahut Türk Kadınları Tealî Cemiyeti... Ne ise, ismin ehemmiyeti yok. Mesele çalışmanın şeklinde. Cemiyeti himayem altına alacağım ve ilerlemesi için ne lâzımsa yapacağım.

Yerlerimize oturduğumuz zaman ben bu Türk Kadınları Tealî Cemiyeti'nden bahsedecek sanıyordum. Halbuki öyle olmadı. Kudret Bey sanki bir dakika evvel himayesine aldığı bu cemiyeti unutmuş gibi, sustu.

Sanki deminki canlılığı, bütün yaşama ve çarpışma aşkı, nefsi-

ne hayranlığı, hepsi tükenivermişti. Yüzünde, zaman zaman kendisinde gördüğümüz o derin keder, bu kadar mesut şekilde çocuk ruhlulu ve heyecanlı olan bu adamda insanı şaşkırtan bir güvensizlik, bıkmama ve her şeyden uzaklaşma vardı.

Sanki Kudret Bey, iki gün evvel yine bu evlenme işinden bahsederken, elini göğsüne, en mucizeli şekilde, hiç boşalmayacak şekilde dolu bir su hazinesini işaret eder gibi götürerek, bana:

— Bunu iyi bil, Cemal! İcabında ve hattâ en son anda bile, (Kudret Bey bazen konuşmasına hitabetin her nevi oyununu koymaktan hoşlanır, sözünün ve düşüncesinin *crescendo*'larla yükselip kuvvetlenmesine, uzun iç çekişleri hâlinde yavaş yavaş sönmesine, tereddütlerini veya heyecanlarını dinleyen için görünür bir hâle getiren *trille*'lerle çırpınmasına ehemmiyet verirdi.) evet, her şey ve her ümit mahvolmuşken yeniden işe başlayabilirim! diyen ve sonra bu cesaret hamlesinin sırrını:

— Çünkü en son dakikasında olsa bile, bu hayat yaşanmaya değer! diyerek çözen ve nihayet bu kadar cesaretle fethedilen bu hayatı, tek ve çok cömert bir jestle: “Bunu kendim için değil, ben neyim? Etrafım için yaparım ve yapmaya mecburum...” sözleriyle hepimize birden hediye eden adam değildi.

Belli ki artık deminden beri söylediği sözleri, birkaç gündür kendisini sürükleyen heyecanları lüzumsuz buluyor, düştüğü tezatları düşünüyor, kendisini “Ben niye böyleyim?” diye sorguya çekiyordu. Tıraşının iyi olup olmadığını bana sorar sormaz, o yaşta bir adam için çok munasebetsiz olan suale hemen bir sebep araması, demin bahsettiğim bu ikinci ve gizli Kudret Beyin ansızın uyandığını gösteriyordu. Dalgınlığı yüzünden bu munasebetsiz suale bulunduğu cevap ise, bu düşmanı büsbütün azdırmış, birincisi çekildiği için kapısını açmışsa, ikincisi ifriti zorla dışarıya çıkartmıştı.

Böylece Kudret Bey şimdi, kendisini vakit vakit o kadar harap eden, bir hiç için uykularını kaçırılan, en sevdiği insanların arasındayken bile onu, yalnızlığının ve nefsine güvensizliğinin içinde, tıpkı salıverdiği dumanla kendisini gizleyen bir harp gemisine benzeten,

hulâsa hayatla arasına birdenbire giren bu düşmanın eline düşmüştü.

Doğrusu istenirse Kudret Bey, kendisiyle lüzumundan fazla meşgul olmanın cezasını çekiyordu. Çünkü bana "Tıraşım nasıl?" diye sorduğu zaman, sadece onun çocuk mizacına içimden gülmüştüm. Fakat bu suale mazeret olarak bir çeyrek evvel beraberce ve sapasağlam gördüğümüz berberin hastalığını düşününce iş değişmiş, kabulü çok tabii olan ve herkeste başka bir şekilde görülen bu çocukça mizacın yanı başında, dalgınlık, unutkanlık, tahammülsüzlük gibi bir yığın başka kusurları daha görmüş ve onlarla, bize kendisini tanıtmak istediği şekilde Kudret Bey arasında ister istemez bir mukayese yapmıştım. Bu işler daima böyledir. En çok hataya düşenler, kendilerinden kudretlerinin üstünde şeyler isteyenler, kendilerini olduğu gibi kabul etmeyenlerdir.

Pascal, büyük adamdan bahsederken, sadece iki uçta birden bulunmaz, bu iki ucun ortasını da doldurur, der. Kudret Beyi anlamak için bu cümleyi hatırlamaya muhtacız. O, gülünç ile mâkulün sınırlarında beraberce bulunur, fakat aralarını dolduramazdı. Bizde, son zamanlarda ve bilhassa umumî işlerde, karşılığı olmayan bir çeke benzeyen bu cins insanlar çok görülür. Kudret Beyin onlardan farkı, bu tezadı kendisini daima göz önünde bulundurmak suretiyle arttırmasıydı.

İhtiyar dostumun o anda mizacının bütün zayıf taraflarını gayet iyi gördüğüne, bu yüzden bedbaht olduğuna emindim. İçindeki düşmanın, kendisini bir türlü olduğu gibi kabul etmesine, rahatça yaşamasına müsaade etmeyen yaratılışındaki zaafların karşısına her an olmak istediği kuvvetli insanı çıkartan, amansız mukayeseler yapan, ürpertici misaller gösteren, hükümler veren bu ikinci Kudret Beyin onu baştan aşağı zaptettiği yüzünden okunuyordu.

O, Kudret Beye yılan ıslığı gibi batıcı bir dille ömrünün bütün hatalarını sayıyor, tek mesulü olduğu sıkıntuları hatırlatıyor, hayat-taki mağlûbiyetlerin tesbihini kim bilir kaç yüzüncü defa yeni baştan dizerek bir lânet halkası gibi boynuna geçiriyordu. "Zayıfsın.

dostum, zayıfsın! Fakat sade zayıf mı? Dalgın, dikkatsiz, beceriksiz ve budalası. Omrun boyunca mahkûm ettiğın her kusur sende... Yaptığın işlerle düşüncelerinin arasında hiçbir münasebet yok! Hiç olmazsa biraz ağırbaşı olsan! Bu çocuk hâllerini bıraksan! Belki bu kadar gülünç olmazsın! Evet biraz ağırbaşı ve dikkatli olsan. Ama ne gezer bunlar sende?"

Bu konuşma böyle devam ettikçe Kudret Bey olduğu yerde küçülüyor, büzülüyor, kabahatli bir çocuk gibi dudakları titriyordu. Belki de ona "Sus! Sus! Allahaşkına biraz sus! Bana biraz nefes alacak bir nokta, bir pencere, bir şey bırak! Bütün hayatımı zehirliyorsun. Bütün ömrümce beni ezdin! Fakat sussan da bir şey çıkmaz. Daha iyisi bana bir yol göstermek, bir çare bulmak değil mi? Bana bir nasihat ver! Bir şeyler söyle. Kurtulamaz mıyım! Alçak söyle. Beni böyle zehirlenmekten ne çıkar! Bir kelime söyle! Evet, bir kelime, ben her şeye yeniden başlamaya hazırım! Belki daha her şey mahvolmamıştı!.."

İçindeki ısıklar bu sefer başka türlü başlıyordu: "Kaç defa Kudret Beyciğim, kaç defa? Kaç defadır bana vadediyorsun, tövbeden kendine ev yapıyorsun? Hayır, yok, hiçbir çare kalmadı. Sen hatalarının içinde öleceksin!"

Ben, bulunduğum yerden Kudret Beyin gittikçe kapanan, gittikçe daha fazla bakır çalığı rengi alan çehresinde bu gizli konuşmayı olduğu gibi okuyordum.

Vapurumuz iskeleye gelince ona yavaşça dokundum:

— Kalkınız, dedim. Muhakkak çok mühim bir şey düşünüyorsunuz? O kadar dalmıştınız ki... Ve biraz oyalamak, bu ebedi düşmanın halkaları arasında Kudret Beyin kurtulmasına yardım etmek umidiyle devam ettim: — Yoksa, Mahur Beste'nin *harmonisation* işini mi düşünüydünüz? Bilir misiniz, o başlangıç cümle çok güzeldi.

Mahur Beste Atiye teyzemin uzak akrabasından Talât Beyin yukarıda bahsettiğim eseriydi. Kudret Bey kendisine yüklediğı muhtelif işler arasına, bu besteyi bir senfoni yapmayı da koymuştu.

— Hayır, öyle şeylerden çok uzaktım. Hem ne kadar, bilemezsin... Ah Cemal, ben hiçbir şey yapamadım, ve yapamayacağım da. Ben biçare bir adamım.

O kadar bitkindi ki koluna girdim. Onu kalabalıkta adım adım sürükler gibi yürüyordum.

— Bu da nerden çıktı beyefendi? Niçin biçare olasınız? Demin dikkat ettim, koca vapurda en zarif, en kibar insan sizdiniz.

Belki elbisesini buruştururum ihtimaliyle kolunu benden kurtardı ve kendisi kolumdan tuttu.

— Mesele de orada ya... Düşün bir kere oğlum. Elli beşine geldim, hâlâ evlenmek ümidiyle süslenip püslenip görücülüğe çıkıyorum. Böylesi adamdan hayır olur mu? Kaldı ki başka bir insanı seviyorum.

Durdu, yüzüme yeni görüyormuş gibi baktı.

— Hayatımda, sade dostluğu değil, bir kere görmüş olmak bile ebedî bir saadet olan bir kadın var. Bize ait bütün güzellikleri toplayan bir mahlûk. Öyle olduğu hâlde sen kalk, Kadıköy'den elin kokonasını görmek için tâ... Hayır, Cemal, hayır. Mesele zannettiğin gibi değil. Danimarka krallığında çürümüş bir taraf var.

Kudret Bey Hamlet'in bu cümlesini bir iki defa tekrarladı.

— Zaten ben daima kendimden biraz şüphe ettim. Yeniden durdu, yeniden bana baktı. Ayağa kalkmış olması, konuşmaya başlaması onu az çok değiştirmişti. Kendisini demin gizleyen sis ve duman şimdi yavaş yavaş dağılıyordu.

Biraz sonra bu bedbinliğini bir süs, bir çeşni gibi taşıyacağına emindim.

— Daima kendimden biraz şüphe ettim. Zayıf bir tarafım var, burası muhakkak. Sonra meraklı insanım da. Bu merak ne muthiş şeydir, bilmezsin. Tabîî Sakine Hanımın dostluğu da ayrı. Onu hiç bir zaman kırmak istemem. Yoksa kadın denen şeyin envainı gördüm, hem nasıl kadınlar...

Ve çehresi hayauna girmiş kadınların bolluğu içinden, sanki kurtulmak ister gibi bana doğru yaklaştı.

— Sahi, dedim. Siz çok geniş yaşadınız!

Kudret Beyin hayatı hakkında hiçbir fikrim ve sarih bilgim yoktu. Sadece gönlünü almak, memnun etmek için bunu söylemişim.

— Evet... Doğrusunu istersen artık tecessüsüm kalmadı. Kadın şimdi benim için sade dosttur. Her nevini gördüm. Belki dünyanın en güzel kadınları arasında yaşadım. Artık bıktım. Şimdi sükûnet istiyorum. —Aradığı sükûneti önünden geçtiğimiz dükkânın vitrin kenarını süsleyen dar aynasında bulmuş olacak ki oradan bir müddet ayrılamadık: — Sakine Hanım olmasaydı evden adım atmazdım.— Bu son sözü hemen eve dönmek istiyormuş gibi söylemişti.

Bununla beraber geç kalmak korkusuyla yine hemen oracıkta bir arabaya bindik. Apartmanın kapısını çalarken hiç görmediğim şekilde heyecanlıydı ve bir eli kalbinin üstünde bana fısıldadı:

— Hâlimde bir şey yok ya... İlk intibalar çok mühimdir. Onun için soruyorum. Avrupalılar bilhassa böyle şeylerde çok titizdirler. Sakın unutma bunu!

Hayatımda birçok hayal sukutu gördüm. Fakat o günkü kadar beni şaşırtanını pek az hatırlarım. Salona girdiğim zaman Sakine Hanım, otuz, otuz beş yaşında gözlüklü, mürebbiye veya hastabakıcı olduğu ilk bakışta anlaşılan, kıpkırmızı yüzünden sıhhat, azim, otorite, hulâsa güzellikten başka her şey akan şümullu bir kadınla, daha doğrusu bu kıyafete, bu milliyete girmiş, sırtına hâkî renkte sağlam, imkânsız derecede sağlam bir kumaştan bir tayyör geçirmiş, ayaklarına belki bir tabur askerin ancak eskitebileceği alçak ökçeli, —en garibi üstü fiyongalı— bir ayakkabı çekmiş, bir nevi dolapla baş başa oturmuş, konuşuyorlardı.

Sakine Hanımefendi bizi görür görmez, adına ve yaşına meydan okuyan bir heyecanla yerinden fırladı, dostumu iki elinden yakalayarak kendisi için hazırladığı saadetin ta önüne kadar getirdi. Bu, o kadar çabuk olmuştu ki kadıncağızı görür görmez Kudret Beyin yüzünü alt üst eden çok ıstıraplı hayretle, onu tanımanın sevincini ilân eden âriyet tabessüm birbirine karışmış, zavallı baba

dostum âdeta iki çehrelî bir hilkat garibesine dönmüştü. Türkçede bir gözüyle ağlıyor, öbür gözüyle gülüyor, tâbiri vardır. Kudret Beyin o anda hayal sukutunu, şaşkınlık, yeis hattâ bir nevi hurafevî korkunun beraberce zaptettiği yüzünü; ve onların üstünde hiçbirini dağıtmak şöyle dursun sanki hepsi teker teker ve daha iyi görülsün diye parlayan o şirin ve terbiyeli tebessümünü, onun sahte sevincini, bu tâbir bile anlatamaz. O kadar ki, tanıdığım Kudret Bey ortadan kaybolmuş, yerine aynı kafa hacminde birbirine ebediyen yabancı çizgileri mücadeleye hâlinde iki ayrı yuz taşıyan bir insan, bir nevi mitolojik mahlûk geçmişti.

Sakine Hanım dostunun bu hâlini farketmiş miydi? Belki de bize doğru acele acele koşması, Kudret Beyin ellerinden öyle yakalayıp genç kadının önüne âdeta sürükleyerek getirmesi, iki tarafı birbirine bakmaya vakit bırakmadan tanıştırması, iyi niyetindeki bu isabetsizliği farketmişti.

— İşte size o kadar methini ettiğim aziz muhibbem Fraulein Bettina Van Grocimer! Türkçeyi, Fransızca'yı, Almanca'yı çok iyi bilir. Aziz dostum, büyük entellektüelimiz Kudret Beyefendi! — Genç kadın için bizlere hitaben yaptığı gibi Kudret Bey için de küçük ve övücü bir diğer mülâhaza hânesi açtı: — Kudret Bey aynı zamanda büyük diplomatlarımızdan ve politika adamlarımızdandır.

Sonra biri politikada ve entellektüel hayatta, öbürü iyilikte, şefkette ve Avrupalılıkta yürüyen bu gelişmeleri aynı çatı altında birleştirmek için çok tatlı bir tebessümle ilâve etti: — Birbirinizle çok iyi anlaşacağımıza eminim. Çünkü ikiniz de musikiyi çok seviyorsunuz.

Sakine Hanım bütün bunları, kendisinde genç kızlık devrinden kalma tek hâtıra gibi sakladığı sol elinin çok acemice bir işaretiyle yapmıştı. Fakat bir nevi sâfiyeti gösteren bu kol ve el işaretine rağmen, bize konuşmamızın yolunu da evvelden çizmeyi unutmamıştı. Kudret Bey, genç kadının kalbini büyülemek isterse, behemehal musikiden ve politikadan bahsedecekti. Bu, dostumuza yapılan bir teklif değildi; tabiatı düşünülürse bir nevi gizli emirdi.

Daha takdimin başında dolap yerinden kınıldamıŐtı. Ben ilk önce kapısının açılıp, önünde talihin bu hazin cilvesinden Şaşırmış bekleyen Kudret Beyin, Sakine Hanımın saydığı ve saymadığı bütün meziyetleriyle –derin ve birkaç kollu kültürü, hayalî projeleri, zaman zaman gözlerinde kan dökmek arzusuyla parlayan hiddetleri ve ilk defa bir başkasının ağzından iŐitüđim politika dehâsiyle –içine alacak sandım. Böyle olmadı, ilk bakışta yekpare imiş hissini veren cüssesinde birdenbire bulduğu mafsallarla, çok muntazam bir reverans yaptı, sonra sağ elini büyük bir azimle uzatarak dostumun elini Sakine Hanımdan teslim aldı. Bakışlarında hemen oracıkta Kudret Beyi kundaklayacakmıŐ gibi taarruz hâlinde bir Őefkat vardı.

Bu Őefkat ve bütün yüzünü aydınlatan içi gülümseme dolu bakışlar, bütün konuşmamız boyunca Kudret Beyi hep böyle, gözü-müzün önünde sarıp sarmalayacak, âdetâ mumyalayacaktır.

Sakine Hanımefendi her zamanki tavus edâsiyle odanın içinde birkaç adım süzüldü, sonra tekrar, çocukluğundan en kıymelli hediyeye gibi sakladığı o isteyerek beceriksiz jestin, tatlılığını artıran yarım kalmış bir hareketle, kolunu hiç kınıldatmadan sağ elini bana doğru uzattı ve çok ehemmiyetsiz bir Şey işaret eder gibi:

– Doktor Cemal... diyerek beni, –alâkalıların birbirleriyle meŐgüliyetine nazaran, daha ziyade etraftaki koltuklara, küçük masalar üstünde renkli ipek abajurları içinde, aydınlatmaktan ziyade sırf bu abajurların desenlerini aydınlatmak içinmiŐ gibi yanan lambalara tam önünde durduğum rahmetli Kerim Paşanın, başına takke gibi geçmiş fesi, İstanbullunu, hafif Şişman gövdesi ve alaturka sakalın her çehreye getirdiği iyilik ifadesiyle, bütün sima, yaş, rütbe hususiyetlerinin üstünden Sait Paşaya, Kâmil Paşaya ve devrin bütün ricaline o kadar benzeyen fotoğrafisine, biraz ilerisinde kim bilir hangi türbeden bir kaza eseri olarak buraya düŐmüŐ, kenarı çerçevesi eski çinilere, hasır paspartudaki hâtura fotoğrafilerine-takdim etti.

Bu suretle ben de, Sakine Hanımın böyle günlere muhsus cö-

mertliğinden hissemi almış oldum ve gireli henüz altı ay geçmeyen Tıbbiye'yi bir çırpıda bitirdim. Yazık ki ümitlerimin çok üstünde olan bu başarının bütün tadını çıkaramadım. Çünkü hemen o anda Sakine Hanımın belki şahsımı ikinci derecede görmesinin, belki de o kadar çok konuşan bu kadının birdenbire ânî bir hidayetle az konuşmaya karar vermesinin sebep olduğu hâdise, beni ve etrafındakileri o kadar korkutan hâdise oldu.

Az konuşmak daima iyi şeydir; fakat derli toplu olmak şartıyla. Sakine Hanım beni takdim ederken adımın başma meselâ, müşterek dostumuz, ahbabımız gibi bir şey ilâve etseydi, yahut o affedilmez gençliğime kıymetli, filân gibi bir sıfat ekleyerek adımlı soyllese idi, şüphesiz Kudret Beyi o kadar alt üst eden, Fraulein Bettina'ya birkaç dakika içinde ömrünün bütün hesaplaşmasını en kötü bilânçolarla yaptıran bu hâdise olmazdı.

Sakine Hanımdan devr aldığı Kudret Beyin elini –belki de nikâh muamelesi bitmeden– bırakmaya razı olmayan genç kadın beni evvelâ gözleriyle uzaktan, herhangi bir nesne gibi selâmladı. Sonra birdenbire yüzü değişti. Daha dikkatle baktı.

Âdeta boyumu ve yaşımı ölçtü. O zaman ben işin olacağını anladım. Çünkü bir fikrin, büyük bir fikrin bir insanı ziyareti daima belli olur. Sakine Hanımın muhibbesinin gözlerinin parıltısında, ben bu cinsten bir ziyareti hissetmişim. Nitekim hemen ânında genç kadın büyük bir heyecanla ve biraz da kendi dirayetine sevinerek:

— Ah, oğlunuz... Oğlunuz değil mi, ah ne kadar iyi ne kadar mesut oldum... diye haykırdı.

Genç kadının bu gafletini besleyen şeyleri anlamak kolaydı. O evvelâ bir koca, sonra bir ev, sonra da birkaç çocuk istiyordu. İşte bu sonuncusu çok zaman isteyen bir şeydi. Benim şahsımda ise, bu çok zaman isteyen çocuğu bulmuştu. Benim mevcudiyetimle ne kadar zahmetin, hattâ belki de imkânsızlığın üstünden atlıyordu.

Kaldı ki beni hakikî bir anne sevgisiyle o anda benimsemekle Kudret Beye karşı içinde, tabîî hemen görür görmez, yahut görmeden, sadece kendisine bir imkân olarak bahsedildiği andan itibaren

uyanana, fakat bizim o anda orada bulunmamız yüzünden, yalnız bakışlarında toplanan sevgi ve alâkayı, biraz dolambaçlı bir yoldan, fakat muspet şekilde anlatmış olacaktı.

Bu cinsten dolayısıyla anlatılan hulûsların, bağılıkların en iyi nitimunesini, Alphonse Daudet "Papanın Katırını" adlı hikâyesinde verir. Sizi seviyorum, size bağılıyım, demek yerine, size ait şu veya bu şeye, meselâ şu kahve içişinize, yediğiniz yemeği elbisenizin üstüne dökmenize, boyunbağınızı yanlış bağlamanıza, münasebetsiz hiddetinize hayranım, demek arasındaki fark öyle alfelâde bir şey değildir. Hele sevginizi göstereceğiniz insanı bir zaafmda, bir sevgisinde okşarsanız iş büsbütün değışir. Daudet'nin hikâyesindeki delikanlı âdetâ Papa'ya ihmal eder, onu görmez bile. Yahut onunla senli, benli konuşur. Butun dikkatlerini katırında toplar. Çünkü bilir ki Papa, kendi kıymetlerini mudriktir. Şuphe ettiği şey katırına karşı beslediğı sevgi, o zaaftır. Bu zaafa hitap etmek, onu gözetmek Papa'ya fethetmektir.

Fraulein Bettina bir üvey evlât ne demek olduğunu elbette bilirdi. Ve Kudret Beyin, belki de bu evlât yüzünden evlenemediğini de düşünmüş olabilirdi. Bu vaziyette Kudret Beyi zayıf noktasından fethetmek en tabii şeydi.

Burada politikadan aşka kadar hayatın her sahasında tecrübe edilen, insan zaaflarının bir nevi yüksek istismar şekli vardı. Ancak zaaflarımızı seven bizi hakkıyla sever, meziyetlerimizi herkes zaten kabul eder.

Yazık ki ben Kudret Beyin oğlu değildim; ne de Kudret Bey içinden, böyle bahalığı kabule hazır. O, elli üç yaşında hâlâ ilk erginlik çağlarının müphem hulyalarını devam ettiren ihtiyar bir bekârdı. Bu yüzden, ömrün tabii merhalelerini yaşamış, ev bark sahibi olmuş bir insan için, yirmi iki yaşında bir çocuğı bulunmak gibi tabii bir şey, onun gözünde; değil tahammülü, hattâ düşünülmesi imkânsız olan bir felâketti. Böyle bir ihtimali kendisine hatırlatmakla, onu olduğu yerde bıçaklamak arasında fark yoktu. Nitekim, bize üst üste attığı bakışlar da bunu gösteriyordu. Bu bakışların en

hazını, en zalimi benim payıma düşenlerdi. Kudret Beyin melûl bakışları bana birbiri ardınca "Sen de mi Brutüs? Sen de mi Cemal? Sen de mi?.." oklarını gönderiyordu. Ve hakikaten hâlinde dost hançeriyle öldürülen insanların, rönesans kroniklerinde ve bizim eski tarihçilerimizde hikâyelerini okuduğumuz biçarelerin o her nefis müdafaasını lüzumsuz bir şey yapan mutlak ümitsizliği vardı.

Hepimiz şaşırmiştık. Genç kadın o kadar parlak gördüğü istikbalinin hemen eşiğinde yaptığı bu hatayı talihin son darbesi olarak kabul etmiş, gözleri tavanda, parmakları mendilinin üstünde tam bir çaresizlik ifadesiyle kilitlenmiş, kendisine hiç de lâayık olmadığı bu âkıbeti hazırlayan görünmez kudretleri, yaşlı gözlerle itham ediyordu. Ben ise gözlerim, önünde durduğum Kerim Paşamın portresinde, onun ağırbaşlı ve babacan ecdat çehresinden himaye ve imdat bekliyor, belki de çerçevesini açar ve beni içine alır, beraberce orada, o vişne çürüğü duvar kâğıdının belirsiz yıldız oyunları üstünde, o hareketsiz, heyecansız sükûnette, başkalarının yaptıkları hatâları nefsimde o kadar ıstırapla ödemekten kurtulurum diye ümit ediyordum. Sakine Hanıma gelince, elinde fincanlarımıza içindeki nefis çayı –salonu kokusu almış gibiydi;– doldurmaya çalıştığı çaydanlık, olduğu yerde donmuş kalmıştı.

Fakat bizi yine o kurtardı. Birdenbire bu çaydanlık, elinden masanın üstüne düştü. Hepimiz kırılan kadehlerin ve çaydanlığın sesine koştuk. Terbiyesi, kibarlığı icabı en fazla acele eden, bir yığın telâşa düşen Kudret Beydi. Sakine Hanım, dudaklarında bir vaziyete hâkim olacak ânın geldiğini bilenlerin o sâkin tebessümü, böyle vaziyetlerde yapılacak tek işi, zile basarak hizmetçiyi çağırılmayı unutmuş gibi, bir müddet dostumuzun bütün telâşıyla ortalıkta çırpınmasına müsaade etti. Sonra hakikaten, bütün olan bitenden Kudret Bey mesulmuş, çaydanlığı hakikaten o kırmış ve hakikaten de masayı temizlemek onun işi imiş de bir türlü yapamıyormuş gibi dostumu, tatlı tatlı azarlamaya başladı:

— Ah Kudret Beyciğim, bir türlü elinden iş gelmez! Daima telâş içindesin. Bakın Allahaşkına, ufak bir kaza yüzünden bakın na-

sıl ھاşırdı. Ayakları birbirine dolaşıyor. Görüyorsunuz ya, azizem, eğer hakikaten bu sevimli adamlar, size o kadar muhtaç olan bu adamlar istediğim gibi dost olursanız epeyce sıkıntı çekeceksiniz! Fakat değer de... Zaten hangi erkek böyle değerdir? Hele sizin gibi büyük fikir adamları. Ah Yarabbim, bak ımı de en sevdiğim yastığımla masayı temizleyecek! Ayol, o halis Bursa kumaşı... Çocuksun. vallahi Kudret Bey çocuksun... Hiç ceketinizin eteğiyle bu iş olur mu? Hem de bu elbiseniz! Size o kadar yakışıyor ki... sizi ne kadar güzelleştirdiğinin farkında değilsiniz gafıba... Hem canım bunlar sizin işiniz değil ki, kız gelir, ımı kaldırır.

Filhakika Kudret Bey Bursa kumaşı yastıktan ümit kesince çay elbisesinin eteğini fedaya hazırlanmııtı. Butun yol boyunca ceketin üst cebinden dort tarafa meydan okuyan keten mendili, ıslak bir yumak olmuş, masanın üstünde duruyordu.

Bir dakika sonra hizmetçi kız geldi. Masayı olduğu gibi kaldırdı. Hepimiz kahkahalarla gülüyorduk. Hâdise kapanmıı, içimize tam bir ferahlık gelmiıti. Sakine Hanımın tâbiyesine hayran olmuşum. O Fraulein Bettina'nın hatasını tamir etmek için söyleyeceği her sözün, yapacağı her hareketin beyhude bir ısrar olduğunu, iki tarafı da, bu ısrarla olan iş üzerinde beyhude yere daha fazla düşündürmekten başka bir şeye yaramayacağını anlamıı, olanı daha üstün, daha gürlütlü bir şeyle örtmüş, âdeta unutturmııtı. Evet, Sakine Hanım bir hatanın, bir kazanın, olan bir şeyin bir daha düzeltilmeyeceğini biliyordu. Onun için bir benzeriyle unutturmaya karar vermiı ve bunu da yapmııtı. Belki de unutmaya denenen şeyin insan psikolojisindeki yerini, onu nasıl içimizden özlediğimizi biliyordu.

Bu küçük hâdise, çünkü birdenbire bu kaza ile Bettina'nın Kudret Beyi o kadar üzen münasebetsizliği küçük ve çok ehemmiyetsiz bir hâdise olmuştu; Kudret Bey'e kendisini toparlamak için muhtaç olduğu zamanı vermiıti. Zaten dostumuz sık sık düşmekle beraber, düştüğu yerden kalkmasını bilen cinstendi. Kendisini ancak o gün gören bu kadın pekâlâ onu babam zannedebilirdi. Kabahat kendisinde idi. Yaşıyla, başıyla mütenasip arkadaşlar bulmalıydı.

Fraulein Van Groeimer'in çirkinliğine gelince, ki asıl mesele bu idi, o nihayet Sakine Hanımın mesul olduğu bir anlaşmazlık, yahut da tesadüflerin kendisi için hazırladığı bir hayal sukutu idi. Kudret Beyin hayatında bir hayal iflâsının ne ehemmiyeti olabilirdi? Onun arkasında böyle yüzlerce hayal iflâsı vardı. Kudret Bey için asıl mühim olan bunlar değildir. Mühim olan, yarın iflâs edeceğini bildiği hâlde bu rüyaları yaşamak, onların lezzeti içinde kendisini avutmaktır.

Böylece birbiri arkasından gelen iki vak'a Kudret Beyde, evlenmesi teklif edilen kadını hülyalarına bu kadar zıt bulmasının tesirlerini gidermiş oldu. Fakat Kudret Beye rahat nasip olmadığı için, bu sefer de, sebep olduğuna hakikaten inandığı kargaşalığın azabı içindeydi.

Nasıl Sakine Hanımefendi, biraz evvel Bettina'nın hatasını birdenbire icat ettiği bir kaza ile unutturmuşsa, o da güzel ve eğlendirici konuşmasıyla, gündelik politika üzerindeki derin dikkatleri ve düşünceleriyle, Damat Ferit Paşadan başlayarak o devir adanlarına dair anlattığı fıkralarla sebep olduğu rahatsızlığı, geçirdiği heyecanları, o anda içinden çok tenkit ettiğine emin olduğum kendi telâsını unutturmaya çalışıyordu.

Günün bundan sonrası dostumuz için hakikî bir zafer oldu. Sanki Kudret Bey, kendi hayatının tezatlarından çıkar çıkmaz başka bir adam olmuş, düşüncesini, bahsettiği reel âlemin, menfaatlerin, hırsların, mizaçların birbiriyle çarpıştığı âlemin kanunları idare etmeye başlamıştı.

Sakine Hanım iyi görmüştü. Kudret bey politikadan anlıyordu. Fikirleri tahlil etmesine, menfaatleri sezmesine hiç diyecek yoktu. Üstelik bunları çok tatlı bir dille, bir yığın karikatür ve mimikle süslemesini de biliyordu. Bu muvaffakiyetin belli başlı sırrı şüphesiz burnunda idi.

Kudret Beyin burnundan şimdiye kadar bahsetmedim. Bu, bir ihmal değil, belki hikâye sanatında bir burundan müstakil bir şahsiyet gibi bahsetmenin âdet olmaması yüzünden düştüğümüz bir

cesaretsizliktir. Vakıa Gogol'da müstakil denebilecek bir burun hikâyesi vardır. Fakat o burun sahibinden ayrıdır. Kudret Beyin burnu ise kendisinden hiç ayrılmamış, bütün huysuzluğuna rağmen, belki de dostumuzun irade zaafından faydalanarak, tıpkı hiç anlamadan aynı çatı altında yaşayan iki karı koca gibi, çekişe çekişe olsa bile daima beraber yaşamışlardır.

Kudret Beyin kaşlarının arasından bir küçük kabarıklıkla başlayan ve gittikçe artan bir hırs ve iştiha ve üstünlük iddiasıyla çehresini evvelâ iki ayrı kısma ayıran –mütevazı bir burun daima birleştirir– ve sonra da sanki bu ikiliğe dayanarak bu çehrede mutlak bir hüküm süren bu burun, dudakların üstünde küt, bütün hayata ve her nevi yaşama isteğine dargın bir veto gibi birdenbire biterdi. Onun Kudret Beyin dudakları üzerindeki asılışını görüp de dostumuza acımamak mümkün değildi. Sanki “Ben varken sizin konuşmanıza lüzum yoktur...” der gibiydi.

Bilmem söylemeye hacet var mı? Kudret Beyin burnu hayatında bellibaşlı bir trajedi unsuruydu. Kudret Bey, okuyucularımızın unladığı gibi idealist bir insandı; burnu ise inadına realist, hattâ daha büyük bir ihtimalle *existentialiste* bir burundu. Evet, bunu yanıtlamamızdan korkmayarak iddia edebiliriz ki bu burun *existentialiste* bir burundu. Çünkü *existence*, yani varlık başlangıcından beri mevcut olan bir şeydir. Bu itibarla Kudret Beyin Jean Paul Sartre, Jaspers, Gabriel Marcel gibi bu felsefe mektebinin muasır filozoflarından çok evvel doğmuş olması yahut Heidegger ve Kierkegaard gibi onlardan daha evvelkilerini tanımış olmaması, hattâ adlarını işitmiş bile olmaması burnunun tam bir *existentialiste* olmasına bir mâni teşkil etmez.

Kaldı ki bu burun, kendisi de hakikaten mevcuttu, yani vardı. Kaç defa? Bunu söylemek güçtür. Bana kalırsa her an vardı. Hiç olmazsa Kudret Beyin bu fânî hayata gözlerini açtığı andan itibaren vardı. Hem de yüzünün dörtte üçünü kaplayacak şekilde, yani bir nevi şiddetle, irade ile, mütaarrız bir şekilde vardı. Ayrıca bahsettiğimiz felsefenin esasını yapan zıddiyetin mekanizması ile Kudret

Beye bir nevi *auriu*, yani gayr yahut obürü imiş gibi düşman muamelesi yapardı.

Bununla da kalmazdı, varlığını bütün etrafına ihsas ederdi. Bu helki de iyi bir psikolog olmadığı içindi. Şurasını da söyleyeyim ki Kudret Beyin burnu burada tamamıyla mazurdur. Çünkü hepimizin bildiği gibi, iyi psikoloji, derin tahlil Marcel Proust'la başlar, çünkü psikoloji *varlık* gibi kendiliğinden ve başlangıçtan mevcut bir şey değildir. O ancak muayyen kaynaklardan öğrenildikçe vardır. Hikâyemizin geçtiği zamanda ise, bu büyük muharririn o kadar hayran olduğumuz eseri henüz tamamlanmış değildi.

Kudret Bey ve burnu olsa olsa Stendhal ve Dostoievski gibi ikinci derecede psikologları ve sathî tahlil adamlarını tanımış olabilirlerdi.

Kudret Beyin burnu bir muhalefet partisi gibi ebedî bir memnuniyetsizlik havası içinde yaşardı. O, tenkitten hoşlanan bir burundu. Beğenmemek, beğenmediğini göstermek, böylece ehemmiyet kazanmak isterdi. Diğer taraftan hodbin ve istilâcı idi. Yukarda yüzünün dörtte üçünü nasıl kapladığını söylemişim. Bununla da kalmamış, yaratılışından entrikacı olduğu için bir nevi mevziî anlaşmalarla bu çehrenin diğer uzuvlarını da peşinden sürüklemeye başlamıştı. Kudret Beyin bazı anlarda insana o kadar kederle bakan o büyük gözleri, hattâ hareketli ve gür kaşları hemen hemen onun emrinde idi.

Bununla beraber bir fil hortumu kadar zeki ve marifetli olan, bazı vaziyetlerde şaşılacak kadar intibak kabiliyeti gösteren, çehre ve mâna değiştirmesini, icabında kendisini ve düşüncesini gizlemesini bilen bir burundu. Onun kendisine mahsus dikkatleri, iştihaları, tecessüsleri, sezîşleri, dargınlıkları, nefret ve sevgileri vardı. Denebilir ki yetiştiği ve şaşırtıcı bir bereketle büyüdüğü dar coğrafya içinde hiç mahpus kalmaz, her fırsatta hayatın sonsuzluğuna doğru uzanırdı.

Bütün bunlar, asıl Kudret Beyin o kadar mahrum olduğu meziyetlerdi ki, bazen dostumun herhangi bir meclise, muhimce bir

davete, mukadderatının halledileceği bir topluluğa kendi yerine burnunu gndermemesine ŐaŐardım.

Ah, Kudret Bey, sizin yerinize burnunuz görse, konuŐsa, teklif etse hayatınız böyle mi olurdu hiç! Belki etrafınıza sizi o kadar sevdiiren birçok Şirin hllerinizi kaybederdiniz, fakat neler, neler kazandırdınız!.. Hiç olmazsa onun ihanetinden kurtulurdunuz. Bu ihanet sizi kaç defa müşkül, tahammülü imknsiz vaziyetlere soktu? Kayınbiraderlerinizle olan dvalarınızı, her Şeyi kendisine bırakmadınız, ilk nasihatlerini dinlemediniz diye size darıldığı için kaybetmediniz mi? Torino'dan dnuŐunuzde, sizden o kadar genç olan Muhlis Beyin verdiği tavsiye ile Talt Paşaya iş istemek için gittiğiniz zaman, bu nüfuzlu nazıra derdinizi anlatacağınız yerde burnunuzla kavga etmeseydiniz muhakkak o gün bir sefirlik elde ederdiniz. Burada da kabahat sizindir. O size sadece mütevazı olmanızı, az konuŐmanızı tavsiye etmişti. Halbuki siz kalktınız, ona inat olsun diye muhalefetin hukukunu müdafaa ettiniz, ancak sokakta bir miting esnasında verilecek nutuklara giriŐtiniz! Bakınız Kudret Bey, son İstanbul Meclis-i Mebusan'ndaki hayatınız için bunu soyleyemem. Burada kabahat bir hakıma göre tamamıyle burnunuzundur. Onu iyiden iyiye darıltmıŐtınız. Onun için o kadar kibirli, etrafa aldırılmaz bir tavır takındı. Hemen hemen herkesi ve her Şeyi tenkit etti. Sizi sevimsiz bir insan yaptı. Halbuki siz ağzınızı bile amamıŐtınız. O kadar ki dışardan hayatınızı göz önünde tutanlar sizi birdenbire dilinizi yutmuŐ sandılar. Ne ıkar! Burnunuz sizin yerinize konuşuyordu. O kadar çok konuşuyordu ki siz ağzınızı amadığınız hlde etrafınız sizi deta bir geveze, bir lf ebesi, her Őeyeye itiraz eden bir adam addetmeye başlamıştı.

Buna mukabil husus hayatınızda burnunuz sizi daima korumak istedi. İlk evlenmenize tek itiraz eden o idi. Her gün "Yapma Kudret 'iğim, vazgeç bu işten! Ben varken seni hiçbir kadın beğenmez!" diye tekrarladı. Fakat siz dinlemediniz! Sakine Hanımla evlenmek hlyasına düŐtüđünüz zaman, yine burnunuz sizi bu sevdadan vazgeçmeye davet etti. "Olmaz!.. Olmaz!.. Seni beğenmez."

dedi. Fakat siz bu izdivacın hayatınıza getireceği rahatlığı düşünüyordunuz; onun için kulak asmadınız! Nihayet işte gördünüz. Siz onunla evlenmek isterken o size belki de alay etmek ve haddinizi bildirmek için bu Hollandalı kadını teklif etti.

Burada da burnunuz hakikati sizden çok evvel keşfetti. Aksi takdirde, sabahleyin onu bu ziyarete razı etmek için o kadar sıkıntı çekmez, o kadar yalvarmazdınız. Gelirken her aynanın önünde duruşunuzun sebebi biraz da bu değil mi idi? Acaba ne yapıyor? Ne hâldedir? Yine itiraz mı ediyor? Bana verdiği sözü tutacak mı? Yoksa beni yine herkesin karşısında maskara mı edecek? diye merak ettiğiniz için o aynalara bakmıyor muydunuz?

Bütün bunlar başınıza niçin geldi, biliyorsunuz değil mi? Çünkü burnunuza lâıyk olduğu hürmeti ve itibarı göstermediniz. Onu beğenmediniz, gereği gibi benimsemediniz! Bir insan her şeyden evvel burnuyla anlaşmalıdır. Öbür işler çok sonraya kalır. Burun dışarı hayatın anahtarıdır. Dargın bir burun şahsiyeti dağıtır, yok eder. Halbuki siz burnunuzu kaba, çirkin, kibirli, kıskanç, dedikoducu ve fazla rahatsız edici buldunuz! Kaç defa yolda yürürken onu düşürmeye, hattâ yanlışlıkla bir yerde unutmaya çalıştınız.

Sizinki kadar zeki, görmüş geçirmiş, üstelik vesveseli bir burun bunu elbette farkeder. Elbette kendisini bu kadar istemeyen, estetik zevklerine uygun bulmayan, hor ve hakir gören, işlerden uzak tutmağa çalışan sahibine düşman olur. Hiç insan burnunu işlerinden uzak tutabilir mi? Yemek için kepçe ne ise, iş için de burun odur. Hattâ becerikli bir burun kendi işlerini alelacele gördükten sonra yedi mahalle ötesine yardıma bile gider. Bir burnu işe karışmaktan alıkoymağa çalışmak, tabiat kanunlarına isyandan başka nedir? Veyl o fanilere ki, burunlarını sadece bir süs addederler! İşte siz bunu yaptınız Kudret Bey! Onun için burnunuz hayatınızı alt üst etti, bazen size en münasebetsiz nasihatler verdi, bazen aldattı, bazen açıkça insanları düşman etti, hulâsa işlerinizi bozdu.

Bununla beraber Kudret Beyin bazen burnu ile tam bir uyuşma ve anlaşma içinde yaşadığı olurdu. Bugün işte bu nadir günler-

den biriydi. Onun için bu zeki burur hepimizin kalbini fethetti. Biz çok küçük, çok ölçülü kımıldanışlar, yer değiştirmelerle, her türlü çehre farkının üstünden sahiplerine benzeyen bir yęin karikatürler çizdi, mimikler ve taklitler yaptı.

O gün bir defa daha anladım ki, aktörlük sanatı evvelâ burunla başlar. Büyük komedyenlere bakın, daima burun hususiyeti görürsünüz. Kudret Beyin o günkü muvaffakiyeti ve mesul olmadığı suçlarını Sakine Hanıma affettirmesi, hiç istemeden genç cenabi kadınına kendisine o kadar bağlaması hep bu zeki burnun marifetleriyle, uysallığıyla oldu.

Filhakika o günden sonra Bettina, küçük grubumuzdan hemen hemen hiç ayrılmadı. Hele Kudret Beyi bir gölge gibi takip etti. Onu bahtsız, biçare anlarında teselli etti. Fakat bunlar daha ileride okuyucularımızın kendi gözleriyle görecekleri şeylerdir.

Evet, o günkü sohbetimizin bütün lezzetini Kudret Beyin burnunun bu uysallığına borçluyuz. Bununla beraber çok izzetinesis sahibi olduğu için oyuna tam girmiyordu. Ne olsa, Kudret Beye yapılan muamele kendisine de yapılmış demektir. Onun için kendisinden istenen iş biter bitmez aradan çekiliyor, Kudret Beyin alnı ile dudakları arasındaki tahtından etrafa, çok müstağni, her şeyden uzak bakışlarla bakıyor, Sakine Hanımı ve hazzından kendinden geçen muhibbesini kibirli kibirli seyrediyordu.

Bu hâl, bizi çıldırtıyor ve kahkahalarımızı artırıyor.

Nihayet Kudret Bey, bugün için bu kadar yorgunluğu kâfi görmüş olacak ki, izin alarak evden çıktık. Kudret Bey, kapının önünde monoklunu düzelttikten sonra saatlerce hapsedilmiş bir hiddetin birdenbire kanadığı bir sesle:

— Nasıl? diye sordu. Nasıl, beğendin mi? Tam inci idi, değil mi? Ah, mel'ün, mel'ün, mel'ün cadı... Böylece dostumuz o kadar sevdiği Sakine Hanım için, tam yedi sene evvel Sabiha'nın dirseklerini yatağına dayayarak verdiği hükmü veriyordu.

— Mel'ün, mel'ün cadı... Ama ben sebebini biliyorum. Hem çok iyi biliyorum. Zaten kabahat bende...

Sözünü yine birdenbire kesti ve hızlı hızlı yürümeğe başladı. Fakat birkaç adım ötedeki yol fenerinin önünde beni durdurdu ve o ışıkta gözlerimin içine bakarak:

— Anladın değil mi? Bu işleri hep benden intikam almak için yaptığımı elbette anladın... Hem de ne müthiş ve zalim intikam... Düpedüz alay. Fakat benim burnum hiçbir şey sektirmez. Derhal kokuyu aldım. — Hafifçe burnunu okşadı. — Azizim Cemal, unutma, kadın müthiş mahlûktur. Kadın intikamından daima kork!

Kudret Beyin o akşam yolda bana anlattığı şeyler doğru muydu? Hakikaten Sakine Hanım kendisini otuz sene durmadan, o kadar derin şekilde sevmiş miydi? Ve yine hakikaten Kudret Bey, sadece erkek gururuyla alay etmekten hoşlanan bu mahlûka haddini bildirmek için otuz sene onu muntazam şekilde red mi etmişti?

— Evet otuz sene, aramızda hep bu mücadele vardı. Otuz sene reddettim. Fakat o da intikamını aldı. Nasıl bir komedi oynadığını gördün. Üstelik çaydanlığı mahsus kırdı ve kabahati bana yükledi. Zaten kayınbiraderlerimi aleyhime teşvik eden, o dâvaları açtıran, cemiyetle aramı bozup beni Torino'dan azlettiren de odur. Hep o intikam arzusu...

Böylece bize büsbütün başka sebeplerle olduğunu defalarca anlattığı bir yığın hâdise, şimdi bu münasebetsiz izdivaç teklifi ile birdenbire birleşmiş oluyordu. Doğrusu istenirse iş büsbütün aksi idi. Bu izdivacı teklif etmekle Sakine Hanım sadece dostumuzun iyiliğini istemişti. Kendisiyle izdivaç meselesine gelince, Kerim Paşanın ölümünden beri asıl Kudret Beyin Sakine Hanımla evlenmek istediğini Behçet dayıma kadar herkes biliyordu.

Fakat, bu son derecede hususî bir maceradır. Biz yine eski İstanbul mahallesinde kendi varlığının meseleleri içinde bıraktığımız Sabiha'ya dönelim.

Sabiha kıskançlığını hiç gizlemeyen bir çehre ile:

— Halacığım, bari İhsan Beyi Leylâ ile evlendirin. O hiç olmazsa güzel kız, zengin de. Öbürüyle ne yapar İhsan Bey? dedim. Beni bir payladı: Sen böyle şeylerden ne anlarsın! Evlenme hesap işidir ama, tek hesabın işi değildir. Hem Leylâ çok küçük. O senin yaşında ya var, ya yok...

Yüzünü bana biraz daha yaklaştırdı, avucunu, daha ziyade erkeklerde görülen o taaccüp işaretiyle, son üç parmağını içe doğru yarı kıvrıarak açtı:

— Leylâ, küçük mü Allahaşkına? diye sordu. Sen tanıyorsun işte! Artık bize küçük denir mi? —Gözlerini iyice kısımış, uzun kirpiklerinin arasından kim bilir hangi mehtaplı geceden çalınmış bir ışık çizgisiyle bana baktı. —Mesele o değil. Leylâ'yı oğlu Hayri Beye almak istiyor. Şu Harbiye'yi geçen sene bitirene...

Leylâ'yı o haftalarda Sabiha'yı ziyarete geldiği zaman görmüştüm. Sarışın, neşeli, etrafına dikkatten hoşlanan bir kızdı. Mahallemize Fransız mürebbiyesi, dâdısı, babasının emektar uşağıyla gelmişti. Bu ziyaret günlerce semtte konuşulmuştu. Kimi hanımlar kızı çok güzel, terbiyeli, kibar buluyorlar. "Allah bağışlasın!" diyorlardı. Bir kısmı da "Ayol, o ziyaret mi öyle? Hırısım akraba evine öyle mi gidilir? Hırka-i Şerif alayı gibi küçük bir kız dört hizmetçi ile sokağa çıkar mı?" Annemin fikri ise bütünü başka idi. Benim gibi o da tesadüfen Sabiha'larda bulunduğu için küçük kızla konuşmuştu: "Bütün ömrünce Sabiha'yı kıskanacak!" diyordu.

Leylâ anne tarafından Sakine Hanımın akrabası idi. Babası

Ekrem Bey ise, Süleyman Beylerin yetiştirmesi idi. Filhakika Süleyman Beyin babası Abdülhamit tarafından İstanbul'da ve gözaltında oturmaya mecbur edildiği yıllarda bahçıvanın oğlunu pek beğenmiş, okutturmuş, yazdırmış, sonra da Sakine Hanımın teyzesinin kızıyla evlendirmişti. Ekrem Bey ilerlemesi için yolun başına getirilmesi kâfi gelen insanlardandı.

Küçük bir vazife ile girdiği Babıâli'deki memuriyetini biraz sonra Mabeyn'e nakletmiş, fakat orada kalmayı tehlikeli gördüğü için kendini adamakıllı sevdirdikten sonra Dahiliye'ye geçmiş, fazla rütbe, mansıp istemeden, uzaktan sadakate devam etmişti.

Kendisine eski devirde "gözü tok adam..." sıfatını verdiren bu ihtiyat. Meşrutiyet'ten sonra mevkiini muhafaza etmesine yardım etmişti. Zaten Arnavutluk ve Makedonya'daki huzursuzluğu haber alır almaz Saray'la alâkasını kesmiş, vazifesinden istifa etmişti. Fakat sonra nedense bu ihtiyatı bıraktı.

Balkan Muharebesi esnasında, İttihat ve Terakki'nin, bilhassa Enver Paşa'nın harbe devam arzularına karşı matbuatta şiddetle mücadele edenlerden birisi de o idi. Bu yüzden Mahmut Şevket Paşa vak'asından sonra, Cemal Paşa bir gece içinde İstanbul'u temizlemeye karar verdiği zaman, onu da birçokları gibi bir mavnaya tıkarak Sinop'a göndermişti. Leylâ bu nefye çok üzülüyordu. Fakat bu üzüntüde, hayatına böyle fevkalâde cinsinden bir vak'anın karışmasının verdiği heyecanın da payı görülüyordu. O gün bize, babasının gece yarısı evden nasıl alınarak götürüldüğünü ve günlerce nasıl habersiz kaldıklarını anlatırken bunu açıkça hissetmiştik.

Sesini, şöhretin hemen hemen eşliğinde gelen bir hastalıkla kaybetmiş eski bir muganniye olan mürebbiyesi ve piyano hocası Matmazel Caroline ile anlaşamadıkları tek nokta, nasıl bir netice vereceği bilinmeyen bu hâdiseyi Leylâ'nın biraz da bir macera gibi telakki etmesiydi. Asıl anaştıkları nokta ise Sakine Hanıma karşı aldıkları garip ve ısrarlı tenkit vaziyeti idi. Bu kadıncağızın hemen hemen hiçbir söylediğini ve yaptığını beğenmezlerdi.

Çok muhtemeldir ki Leylâ'nın da, Sabiha'nın da kadın hakla-

rı ve kadın hürriyeti meselesi üzerindeki fikirleri, Matmazel Caroline'in Sakine Hanımı tenkit ederken söylediği sözlerden gelmiş ol-
sun. Şu farkla ki, Leylâ'da her Şey akan suya benzer, geçer giderdi.
Halbuki Sabiha tek bir cümle üzerinde durur, onu gunlerce düşün-
ür, genişletir, buyutur, hayatına mal ederdi. Bir gün ihtiyar kız, on-
lara:

— Kadın çalışmadıkça kadın hakkı denen bir Şey olmaz, de-
mişti. Bu hüküm gunlerce Sabiha'nın kafasında dönüp dolaŐtıktan
sonra çarşaf düşmanlığı hâline gelmişti.

— Bu çarŐaflarla hiç kadın hürriyeti olur mu!, Biz kadın de-
đil, esir surüsüyüz!

Suleyman Bey, Ekrem Beyden "bizim ailenin yetiştirmesi" di-
ye bahseder, Şişli'deki evlerine kendisine ait bir yermiŐ, karısının
çiftliklerinden birini yoklamaya gidiyormuş gibi giderdi. Bu, darlı-
đa düşmüŐ asaletin sonradan eriŐenlerden aldığı bir intikamdı. Hal-
buki daha eve ilk adımını atar atmaz, o debdebe ve servet içinde Şa-
Őırır, cesaretini kaybedermiŐ. Bunu farketmiş olan Sabiha, "Babam,
onların evine babasının evine gider gibi gidiyor. Orada da Őaşkınlı-
đını ortmek için yapmadığını bırakmıyor. Ama Ekrem Bey bize fa-
kir düşmüŐ, görgüsüz akraba muamelesi yapmıyor!" diye gülererek
anlatırdı. Bu güfuste hiçbir kıskançlık yoktu. Zaten Sabiha bütün
ömrünce, kendisine ait işlerde bile hayata oyunun içinde deđilmiŐ
gibi bakardı. Onun için Leylâ ile çok dosttular.

— Hiç Sakine halam, İhsan Beyin hatırı için bu fırsatı kaçıtır
mı? Babam onu öyle biliyor ki... Amma Leylâ istemiyor. Leylâ ne
hoş kız?

— Sen, hakikaten Leylâ'nın İhsan'la evlenmesini istiyor mu-
sun?

— Yok canım! Hem bana ne? Ben Sakine Hanımı kızdırmak
için söyledim. Herkesin işine niye böyle karışıyor, diye? Yoksa is-
tersem İhsan Beye üç günde Leylâ'yı kulaktan âşık ederim. Ben
Leylâ'yı bilmez miyim? Benim niyetim cadıyı kızdırmaktı.

Tahammülsüz bir ıstırap içinde idim. Sabiha İhsan'ı seviyordu.

Nihayet dayanamadım, bunu kendisine söyledim.

— İhsan'ı seviyorsun! dedim.

İlk önce şaşırmış gibi durdu. Sonra gülümsedi. Bu gülüş belki de o kadar huzursuz ve talihsiz geçecek kadınlığının eşiğinden geliyordu.

— Hayır... dedi. — Tekrar gözlerini kıstı. Tekrar o yosun rengi ışık çizgisi ile kirpiklerinin arasından bana baktı. Bu, Sabiha'nın kendisini bir düşüncede toplamak işaretiydi. — Belki de seviyorum, onu da seviyorum, seni de seviyorum. — Sonra ayağa kalktı. — Fakat ikinizden de vazgeçebilirim. İkiniz de birbirinize benziyorsunuz. Sen beni kendinden çok büyük görüyorsun. O beni kendinden çok küçük görüyor. Âdeta bir küçük çocuk sanıyor. Onun için ikinizden de vazgeçebilirim. Zaten ben daha kimseyi seve mem. Ben şimdi seyahat ediyorum. İnsan yüzlerinde, huylarında dolaşıyorum. Ama bir gün muhakkak seveceğim. Bizim memlekette insanların yapacağı tek iş budur, hele kadınların. Bir gün birisini çok seveceğim... Onu iyi biliyorum.

— Bunlar nasıl sözler Sabiha?

— Niçin nasıl sözler? Sen sordun, ben cevap veriyorum. Belki İhsan'ı sevebilirdim. Ama dünyası bizden çok ayrı. Sen İhsan'ı kıskanıyorsun. — Tekrar yüzünü bana doğru uzattı. — Zannediyorsun ki, beni seviyor. O hiç kimseyi sevmiyor. O sadece düşünüyor, bir yol arıyor. Neyin yolu bilmiyorum. Her gittiği yerde bir yığın sual soruyor. Dün akşam babanla konuşurken dikkat ettin mi? Söylediklerini nasıl dinliyordu, ne kadar yavaş konuşuyordu. O düşünmeyi seviyor... Bir şeyler öğrenmek istiyor. Babamla da öyle konuşuyor. Konaktaki Nuri Beyle de. Her akşam onlara gidiyor, cuma günleri de onunla Topkapı Mevlevihanesi'ne gidiyorlar.

— Nereden biliyorsun bunları?

— Ben şimdi mektebe gitmiyorum. Bütün gün evdeyim, bilmiyor musun? İşitiyorum, görüyorum. Sana gelince, senin işin bütünü başka! Sen okuyacaksın! Cebinde dört şahadetname olmazsa kendini adam zannedemezsin!

— Okumayayım da ne yapayım?

Çaresizlik içinde yüzüne “Bana bir yol göster!” der gibi bakıyordum.

— Bir şey yapmanı istemiyorum ki... Sadece okuyacaksın, diyorun. —Saate baktı.— Hâcının zamanı geldi değil mi? dedi. Bana ilâcımı verdi. Sonra düşünceli düşünceli başını salladı: — Ama ben yine iknizi de seviyorum. Ama yine hayatım başka biriyle geçecek! Belki hiç sevmeyeceğim başka biriyle geçecek! Belki hiç sevmeyeceğim bir adamı seveceğim!

— O nasıl olur? Birisini seversen sevdiğin o olmaz mı?

— Kim bilir, belki de nefret ederim. Duşman olurum. İnsan her sevdiğini sever mi? —Sol elini, baş parmağını altına gizleyerek yorganımın üstüne koydu ve yazmanın çiçek motifini bir tarafından kapadı. — Böyle daha güzel oluyor, değil mi? Biliyor musun Cemal, ben nasıl bir insanı sevebilirim? Yani senin dediğin gibi sevmek! Babamın söylediği o hapisane türküleri var ya! Yahut oyun havaları... İşte onların insanını severim. Siz hepimiz bizim saatin Kâtib'ine benziyorsunuz. İhsan Bey de, Nuri Bey de, Hayri de, sen de... Kudret Bey gelsin, muhakkak o da öyledir. —Sabiha'nın ne kadar doğru söylediğini, Kudret Beyin helki hepimizden fazla türkideki Kâtip'e benzediğini bir ay sonra kendi gözümle gördüm—. — Yalnız Leylâ'nın babası ayrı. O başka. Asıl hesap onda! O hesaplı adam... Nasıl oldu da yanıldı...

Çenesini yatağın kenarına koymuş, yarı gülererek tekrar asıl mevzua döndü.

— Benim seveceğim insanı sen de seveceksin değil mi? diye sordu. Ama çok sev. Ömrün oldukça sev. Ne yaparsa yapsın sev, olmaz mı? —Kirpiklerinin kenarı ıslaktı.— İhsan'ı da çok sev. O da seni sevsin, öbürünü de sevsin! Sen şimdi İhsan'ı kıskanıyorsun. Ne kadar fena! Adam ne yapacağını bilmiyor. Şaşıyor!

Tekrar aynı şüphe içinde sordum.

Bu, benim o günlerdeki düşüncemdi. Sabiha'dan veya İhsan'dan ayrılır ayrılmaz içimde kötü bir hınç başlıyor, kendime

haksızlık yapıldığını sanıyor, "Niçin evlenmiyorlar? Neden beni böyle azap içinde bırakıyorlar? Mademki birbirlerini seviyorlar, evlensinler!" diyordum. Hakikatte kendi yaşımda olan Sabiha'ya, yaşadığımız zamanın bu işlerdeki telakkileri içinde, daha ziyade İhsan'a, yahut onun neslinden birisine ait bir şey, bir nevi emanet gibi bakıyordum.

— İstesem evlenebilirim de. —Büyük bir emniyetle ve tatlı tatlı konuşuyordu.— Fakat ne çıkar bundan?

— Mademki seviyorsun?

— Değil işte... Bizim ailede kadınların çoğu at terkisinde evlenirler. Babam tarafının büyük bir kısmı öyle. Yahut ona benzer bir şey. Bak geçen akşam senin akrabasının şarkısını dinledik, o Mahur Beste'yi... Sizler öyle seversiniz. Uzaktan ağlamak için. İhsan o cinsten adam olsaydı, çoktan ya evlenirdim, yahut yüzünü bir daha görmezdim.

Senelerden sonra bir gün İhsan'larda onunla bütün bunları konuşuyorduk.

İhsan, yeni doğan kızına Sabiha'nın adını vermişti. Daha bir aylık olan bu çocuğun gözlerine bilimem nedense uzun uzun bakmıştım. Yeğeni Mümtaz çocuğu annesine götürmek için odadan çıkınca İhsan'a:

— Niçin bu adı verdiniz? diye sordum.

İhsan her zamanki açık kalbliliğiyle:

— Öbürünü hatırlatsın diye... Cevabını verdi. Son zamanlarda onu unutuyorum diye korkmaya başlamıştım; büyük kızımın ölümden sonra... İnşallah Sabiha'ya benzer...

— Talihi benzemesin! dedim.

İhsan yüzüme âdeta Sabiha'nın bakışıyla baktı. Zaten deminden beri onun gibi kesik kesik, kendi içini adım adım yoklar gibi konuşuyordu.

— Evet, talihi benzemesin: Fakat kendisi benzesin! Bunu çok istiyorum. O hayat iştihasını, o dikkati istiyorum... Onun gibi konuşurken karşısındakine kendini buldursun!

– Onu seviyordunuz değil mi?

– Kim sevmiyordu ki... Fakat galiba sevgiden daha üstün bir şeydi bu. Belki de... Başka bir şey!

– Ben sizi evleneceksiniz sanıyordum.

– Biliyorum, hepsini biliyorum... Hattâ bir gün, yani "M..." den döndüğün zaman, eve geldiğin gün onu bizim evde âdeta bulacağını sanıyordun. Daha doğrusu ümit ediyordun?

– O hâlde sizi kıskandığımı da biliyordunuz!

– Onu da biliyordum ve çok azap çekiyordum. Bir gün Sabiha bana "Cemal'i sevin, olmaz mı İhsan Bey! Cemal'i çok sevin..." demişti. Âdeta beni manyetize etmek istiyor gibi yavaş sesle konuşuyordu. O gün sade senden bahsetti ve seni çok sevmemi istedi. Senin hastalığın zamanıydı.

Bu, bana söylediği şeylerin aynıydı.

Odaya Mümtaz girince, sözü değiştirdik. İhsan biraz evvelki konuşmasına devam etti.

Jaurès'in, Belin'in, Rosa Luxemburg'un Türk tarihine dair yazdıklarım anlatmağa başladı. Fakat ben onu artık dinlemiyordum. Ben Mümtaz'a bakıyordum. Bu genç adam bana neden hep M... den döndüğüm zamanki hâlimi hatırlatıyordu? Nihayet izin alıp gittim.

— Biliyor musun, ne kadar uyumak istiyorum! Başımı kollarının üstüne koymuş, yatağımın kenarında uyku taklidi yapıyordu. Ben yavaşça onun yatağıma yığılan saçlarını okşuyordum. Hastalığıma içimden ne kadar minnettardım.

— Bilmediğim bir yerde, tanımadığım bir insan var. Bu, ne sensin, ne de İhsan! Kimdir? Nerededir? Nasıl adamdır? Şimdi ne yapıyor? Belki bir dağ başında geziniyor, belki şu dakikada bir ölünün baş ucundadır. —Sayıklar gibi yavaş yavaş konuşuyordu.— Onu o kadar merak ediyorum ki... Sonra ondan korkuyorum da. Çünkü biliyorum ki o benim talihim olacak. İnsan talihinden korkmaz mı hiç? Biliyorum, bana çok fenalık edecek... Belki bir gün gelip sana ondan şikâyet edeceğim. Yanında ağlayacağım... Şimdiki gibi değil, şimdi sade ağlamak istiyorum. O zaman belki tam ağlayacağım!

Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin minaresinde akşam ezanı okunuyordu. Sokakta satıcı sesleri artmıştı. Mahur, İsfahan, Nevâ, Tahir birbirleriyle karşılaşılıyorlar, sonra hep birden benim yatağıma ve Sabiha'nın kumral saçları üstüne dökülüyorlardı. Ve ben garip, hiç duymadığım kadar kuvvetli bir saadet hissiyle ölmek istiyordum. O anda ölmek istiyordum.

Nihayet Sabiha yerinden kalktı. Etrafına bakındı, sonra aşağıya koştu; elinde bir kibritle geldi. Lâmbayı yaktı. Küçük kibrit alevinin avucunun içini aydınlatmasını yattığım yerden seyrediyordum. İşini bitirip yanıma gelince ellerini tuttum ve bu avucun içinden öptüm.

— Artık kıskançlık yok, değil mi? diye yavaşça sordu.

— Hayır, yok! dedim. Sonra ilâve ettim: Hiç olmazsa sana göstermem!

Ve hakikaten o günden sonra garip şekilde hayatla barıştım. Artık İhsan'ı kıskanmıyordum. Sabiha'yı onunla beraber sevmek hoşuma bile gidiyordu. Dostumu tam anlamış mıydım? Bunu söyleyemem. Fakat hepimizden üstün bir tarafı olduğunu kabul etmiştim.

Nisanın başında iyileştim. Babam benim iki hafta için Göztepe'de kalmamı istiyordu. Fakat ben Sabiha'dan ayrılmağa bir türlü razı olamıyor, pek de umurumda olmayan mektebi ve dersleri bahane ediyordum. Nihayet Sabiha ile İhsan beni kandırdılar. On gün için Behçet Beylere gittim.

Bu, İstanbul'da pek az görülen baharlardan biriydi. Daha ilk günde değişik bir âleme girdiğimi anladım. Her şey tatlı bir tereddüt içinde sallanıyor gibiydi. Her taraf renge boğulmuştu. Köşkün bahçesindeki servilerin yeşili bile insanı şaşırtacak bir tazelik kazanmıştı. Her tarafta bilmediğim ufuklara doğru ve şüphesiz asıl sırrı kendi içimde bir çağırış vardı. Ve yine her şey içimde garip şekilde Sabiha'nın hâurası ile birleşiyordu. Bütün günü kırlarda, yahut bahçede bu renk tufanı içinde geçiriyordum. Bu kadar aydınlığın hücumuna dayanamadığım zamanlar kapısı daima açık mutfağa gidiyor, Şerife Hanımın geçmiş zaman hikâyelerini dinliyordum.

Şerife Hanımın, ailemiz içinde geçen şeyleri bana anlatırken annemin veya diğer tanıdıkların bilhassa sustukları noktalarda konuşması çok hoşuma gidiyordu. O, on altı yaşında bir genç adamın etrafındaki şeyleri bilmeğe hakkı olduğunu kabul ediyor, benden hiçbir şey gizlemiyordu.

Atiye teyzemle Doktor Refik Beyin aralarındaki aşk onun her safhasını beraberce yaşadığı bir romandı. Bu romanı bana her gün parça parça anlatıyordu. O kadar bağlı olduğu Behçet dayıma karşı —yukarıda söylediğim gibi— garip bir kını vardı. İşte bu hikâyeleri anlatırken, hanımının tazelenen hâuraları gibi bu kin de tazeleniyor ve Şerife Hanım, Behçet dayıma yeniden düşman kesiliyor, on-

dan “pâpaz herif, şamama, mendebur cüce” diye bahsediyordu. Talât Beyin hikâyesi daha tarafsız bir muntaka idi. Şerife Hanım onu sadece kulaktan dinlemişti. Ailemize Mahur Beste’yi kazandıran bu aşk romanı yine bu beste vasıtasıyla birincisine bağlanıyordu. Şerife Hanım, bana doktor Refik’in Atiye Hanıma yazdığı mektupları gösterdiği zaman hakikaten heyecan içinde kaldım. Sararmış kâğıtların üzerinde Atiye teyzemin gözyaşlarının yerleri vardı.

Bütün bu dediklerim şaşılacak şekilde Sabiha’nın hâtırasıyla birleşiyor ve her gece yatağıma “Ya, onu bir daha göremezsem, ya hiç göremezsem... Birbirimizden ayrı ölürsük!” korkusuyla giriyordum. Zaten köşkte geceler, hakikaten çekilmez denecek derecede mahzun geçiyordu. Behçet dayım, karısının öldüğünden, daha iyisi Çırçır yangınında kitapları yandığından beri —“dört bin ciltlik el yazısı âsâr-ı nefîse o kadar üstat levhası, fermanlar, hatt-ı hümayunlar, hepsi birden kül oldu.”— durmuş bir saate çok benziyordu.

Kitaplarına cilt yapmaktan, saat tamirinden ve İstanbul’a indikçe mezat yerlerinden öteberi eşya yahut yazma kitap almaktan başka, hiçbir şey düşünmüyordu.

Her sabah muntazam şekilde gazetesini okuyan, misafirleriyle günün siyasetini münakaşa eden, kendisini Şûra-yı Devlet âzâlığından çıkartan İttihat ve Terakki’ye düşmanlığı yüzünden gizli ve aşikâr muhalefet yapan bu adamın bir gün bana:

— Cemal, oğlum, Bosna-Hersek vilâyetinde vali kim şimdi? diye sorduğunu söylersem, Behçet dayımın ne cins adam olduğunu anlatmış olurum zannındayım.

Behçet Beyin, muhtelif merakları arasında ciltçilik ile saat tamiri ilk safta gelirdi. Onun için, köşkün onun oturduğu odalarında o iç bayıltıcı çiriş kokusu hiç eksilmezdi. Vaktiyle mabeyin sofası olan küçük sofada ise küçük bir masa üzerinde saat tamirine mahsus âletleri ve çözülmüş saatler vardı. Hemen hemen semtte herkes, bozulan saatini bu gayretli amatöre getirirdi. Kendisi de saat ve ayna meraklısıydı. Bu kısa boylu, hiç de güzel olmayan, daha ziyade eski elbiseleri, sivri sakalı, behemehal kolalı gömleğiyle ve otomat

tavırlarıyla bir kuklaya benzeyen adam, kendisini her gün en aşağı otuz aynada seyredirdi. Yaşadığı zamanını ise hiç olmazsa eli saat birden sayardı.

Bu saatlerin tıkırtılarının, bazı gecelerde yatağının başı ucunda, çok uzaklardan gelen dalgalar gibi kırıldığını duyardım. Henüz hakiki mânasını bilmediğim, fakat o تنها saatlerde her Şeyin üstünde olduğunu ve her Şeyi beraberinde alıp goturdúđunu hissettiğim acayip zaman dalgası... Çünkü hepimiz, her Şey, dostluklarımız, kederlerimiz, sevinçlerimiz, Sabiha'nın kendisi olmak için çırpınıŐları, İhsan'ın kendi kendisini bir imtihanaya benzeyen konuşmaları, Atiye teyzemin, Talât Beyin, Şerife Hanımdan dinlediğim umitsiz aŐkları, Mahur Beste'nin, ben bu hikâyeleri dinlerken hatı-zamda hakikaten meŐketmiŐim gibi canlanan cümleleri, Behçet dayımın ömrünün yalnızlığı, Süleyman Beyin türkülerinde Sabiha'nın işaretiyle benim için yaŐamađa başlayan görmediğim, tanımadığım insanların hepsi, daha bilmediğim, tanımadığım yığınlarıyla beraber nereden, varlığın hangi sahillerinden koptuğunu bilmediğim bu dalgalarda idi.

O zaman, yatağımda ürpererek doğrulur, kendi küçük ömrümü dolduran tesadüflerin en mucizelisini, Sabiha'yi, onu tanımak ve sevmek saadetini düşünürdüm.

Stendhal, bir hâtıra kitabında "Saadeti atlayıp geçeceğim." der. Niçin bu hâtıraları yazarken ben de onun gibi yapmadım? Halbuki baŐlarken niyetim böyle idi.

İŞte bu gecelerin birinde üstüme yığılan bu zaman dalgaları arasında çırpınıp dururken birdenbire, içeriki odadan bir tanbur sesi iŐiterek doğruıldum. Ses, evin içinde idi. Merak ederek odandan çıktım.

Behçet Bey, benim odamın karşısındaki koridora açılan geniş odada yatıyordu. Ses odadan geliyordu. Koridora girince, odanın kapısının açık olduğunu gordüm. Annemin eniştesi gecelik entari-siyle kanapeye oturmuş, kısa kollarıyla bir türlü lâyıkiyla kavrayamadığı tanburunu zıplaya zıplaya çalarak Mahur Beste'yi, Şerife

Hanımın hana, karısının ağzına son nefesiyle beraber tıkadığını söylediği bir acayip eseri söylüyordu. Ses yavaş fakat dokunaklıydı. Belki kanapenin öbür ucunda Atiye Hanımın gümüş çerçevesi büyükçe bir resmini görmeseydim, bir de Behçet Beyin yüzündeki o garip durgunluk dikkatimi çekmeseydi, o kadar ürpermezdim. Hattâ bitun bu hikâyeleri bilmeyen bir yabancı onu, gece yarısı bu hâlde görmüş olsaydı, şüphesiz gülerdi. Fakat ben her şeyi biliyordum.

Odanın bütün lambaları yanıyordu. Ve Behçet Bey bu ışıkta, ölen karısının resmine, sevdiği, âşıkıyla beraber söylemekten hoşlandığı, onun ölümünden sonra tenhada kendi kendine mırıldanarak bu ölüyü hatırladığı aşk bestesini okuyordu.

Musiki bitince Behçet Bey resmi eline aldı. Uzun uzun baktı. O anda düşündüğü şeyi bilmeyi ne kadar istiyordum. Nihayet başını salladı ve yavaş yavaş yerinden kalktı. Konsola giderek orada gözlerden birine resmi kilitledi. Fakat anahtarı üzerinde bıraktı. Sonra odanın ortasında ne yapacağını bilmeyen bir adam gibi durdu. Demin tanbur çalarken onu gören bir yabancıya şüphesiz güleceğini söylemiştim. Fakat aynı adam, yatağına bakarken yüzünün aldığı ifadeyi görseydi, Behçet Beyi bir daha unutamaz, ona ömrünün sonuna kadar acırdı:

Behçet Bey kendi yatağından korkuyordu. Bu müthiş bir şeydi:

Nihayet kararını verdi. Odanın bir köşesinde üzerinde ciltçilik takımları duran masaya doğru yürüdü. Sandalyeye oturdu. Kalın gözlüklerini taktı ve kim bilir ne vakit sahaflardan aldığı, adını bile okumadığına emin olduğum eski bir kitabın dağınık formlarını dikmeye başladı. Ben biraz daha bekledim. Belki daha fazla kalırdım; o kadar kendi içime dalmıştım ki... Fakat birdenbire gecenin sessizliğini saat sesleri yıktılar. Evin hemen her tarafından zaman kendini ilân ediyordu. Beyhudedir, diyordu, bitun bu ıstıraplar, unutmalar ve hatırlamalar, ben varken hepsi beyhudedir!

Yavaşça odama çekildim. O zamana kadar Behçet Beye gülünç ve biçare bir mahlûk gibi bakmıştım. Bunda da haksız değil-

dim. Bu insan enkazını, kendi hatâlarının bu biçare yıkıntısını herkes bu gözle seyrediyordu. Hattâ aile içinde ona en musamahalı davranan babam bile bu yarım yamalak ve hiçbir hürmetsiz dostluğu, karşılığını beklemediği bir iyilik gibi ona bahşediyordu. Fakat bu gece onun sırrını yakalamış, bu biçare mahlûkun içini kemiren azabı, ıstırabı görmüştüm.

Behçet Bey ölen karısının resmine bakarken elbette bütün evlilik hayatını, evleneceği günlerdeki o bir bakıma haklı tereddüdünü, ilk günlerin hayal sukutunu, babasına varıncaya kadar karısını bir türlü ona lâıyk görmeyen etrafın bilerek, bilmeyerek kendisine yaptıkları fenalıkları düşünmüştü. Bunlar gibi Doktor Refik'in evlerine ilk geldiği günü, Atiye Hanımla yeniden başlayan dostluklarını, onu deli gibi kıskandığı anları, Saraya jurnal verirken geçirdiği tereddütleri, bu jurnalla rakibinin şöyle izzet ve ikballe –çünkü Hünkâr'ın âdeti böyle idi,– uzakça bir yere nef'ini beklerken onun ölümünü haber aldığı anı, Atiye Hanımın bu haberi aldığı zaman çehresinin sararışını, yangından sonra, o vakte kadar her şeye rağmen, hatırını sayan, ilk zıfaf gecesinde salıverdiği kahkahayı bütün ömrünce süren bir itaatle odeyen bu kadının kendisiyle bir daha bir çift kelime konuşmamasını, evin içinde sessiz bir gölge gibi yaşamasını, hülâsa hepsini hatırlamıştı. Bütün bunlar korkunç, çok korkunç şeylerdi.

Fakat Göztepe'deki tecrübem bununla kalmadı. O zaman on altı yaşında olduğumu söylemiştim. Gelişen uzviyet yavaş yavaş bende de hükümünü sürmeye başlamıştı. Saint Augustin'in dediği gibi ben de hazların "Kartaca"sını ister istemez tanıyacaktım. Nitekim, anlatmaya hiç de lüzum olmayan bir tesadüfle kadın vücudunu ilk defa orada tattım. Bu, yirmi beş, yirmi altı yaşlarında genç bir dulla oldu. Fakat bana hiçbir şey söylemedi. Sarhoşluk geçer geçmez içimde garip bir acılık, bir nevi ıstırap başladı. Aşkın tecrübesini hazdan evvel geçirmiş olmam bana bu yolu vaktinden çok evvel kapatmıştı. Belki de onun azabıyla on gün yerine haftayı daha doldurmamışken İstanbul'a, evime döndüm. Yolda hep Sabi-

ha'ya artık lâıyk olmadığımı düşünüyordum. Artık ona her zaman-ki gibi hakamayacağım. Aramızda bir şey yıkılmış gibi geliyordu.

Bununla beraber herkesin geçtiği bir yoldan geçtiğimi çok çabuk anladım. Sabiha'yı hemen o akşam evinde gördüm. Ve her zaman-ki gibi konuştuk. Bu da ikinci tecrübem oldu. Fakat bu emniyet bile beni uzun zamanlar "faziletlerin en komiği olan" iffetten ayırmadı.

O günlerde hayatımızda iki büyük değişiklik oldu. Bunlardan biri İhsan'ın bize boşu boşuna çene çalmakla vakit geçireceğimiz yerde, beraberce bir kitap okumamızı teklif etmesiydi. Bilhassa Molière'in *Hasis*'ini beraber okumamızı istiyordu.

— Böyle yaparsak size daha faydalı olurum... diyordu. Haftada iki defa Sabiha'larda buluşuruz. Hem de mahalledeki dedikodu biter.

Bu karara ben çok memnun olmuştum. Sabiha ile İhsan konuşurken ben de boş kalmayacak, bir şeyle meşgul olacaktım.

İhsan, yine mahalledeki dedikodudan kurtulmak için Süleyman Beyden, ders geceleri evinde bulunmasını rica etti. Süleyman Beyin hayatı, muharebe bittiğinden beri epeyce değişmişti. İyi niyetlerinden hiçbirini, her gittiği yerde ayrı ayrı tekrarlamayı unutmayan bu garip adam, karısının çiftliklerine kavuşmak ümidi kuvvetlenince hayat sahasını birdenbire çok genişletmişti. Hemen her akşam Beyoğlu'na çıkıyor, zaman zaman tıpkı Sabiha'nın tahmini gibi orada gecelediği bile oluyordu. Bununla beraber İhsan'ı daraltmamak için razı oldu. Ve hakikaten de sözünü tuttu. İstanbul'dan ayrıldığımız güne kadar, bir cuma veya çarşamba gecesi evde bulunmazlık etmedi. Bu intizam ve dikkat biraz da İhsan'ın bu işte kendisini düşünmüş olmasından geliyordu.

İkinci değişiklik daha mühimdi. Bir akşam eve gelirken Süleyman Beye rastgeldim. Beni yolda tutarak.

— Buraya bak, dedi. Sabiha'nın Leylâ ile beraber ayak oyunu öğrendiğini sen biliyor muydun?

Sabiha'nın Leylâ'larda Matmazel Caroline'den dans öğrendi-

ğini, hattâ Tepebaşı 'nda o devrin galiba ilk dans mektebini açan Joze Psalti 'yi evlerine getirerek ondan yeni çıkan tangoyu da öğrendiklerini biliyordum. Fakat tabiatıyla gizledim.

— Hayır, ne münasebet... Yanlış işitmişsinizdir.

— Yok, yok biliyorum. Zaten o kokonadan dans öğrendiklerini biliyordum. Ama dışardan adam getirttiklerini bilmiyordum. Sakine Hanım bana yalan söylemez. Bir daha Sabiha 'yı Leylâ 'lara götürmeyeceğim. Yarın da çarşaf giyecek. Ben böyle kepazelik istemem! Kızın ahlâkını bozuyor! Sakine Hanım kendi işlerini bozmaya kalkışan Sabiha 'yı muhitinden uzaklaştırmak istemiş ve hakikaten de muvaffak olmuştu.

— Sabiha 'ya bu akşam dans öğrenmek ne imiş göstereceğim! Çarşafı giyip çıkarmayı öğrensin bakayım!

Ve aşığı doğru yürüdü.

İş hakikaten kötü idi. Sabiha 'yı hırpalaması çok mümkündü. İster istemez peşinden koştum. Tam sokağı dönerken yakaladım.

— Sakın Sabiha 'yı döğmeyin, diye yalvardım. Ona ilişmeyin olmaz mı? O kadar başka türlü insan ki o.

Süleyman Bey yakamı tuttu.

— Kız, benim kızım... Sen ne karışyorsun! dedi.

— Durun! dedim. İsterseniz beni dövebilirsiniz! Oldurseniz yine size darılmam!.. Ama sözümü dinleyin.

Yüzüm ateş içinde idi. Ne söyleyeceğimi bilmiyor, bir türlü istediğim gibi yalvaramıyordum. Babam beni çok fena büyütmişti. İnsanlara yalvarmasını bilmiyordum.

— Bakın! dedim. Sabiha 'yı ne kadar severseniz, biliyorum da onun için söylüyorum. Sabiha 'yı döğmeyin! Bağırmayın da. O yaş-taki kıza artık bağrılmaz! Hem insan eli insanoğluna kalkmamalıdır.

Bu İhsan 'dan öğrendiğim son fikirdi. Süleyman Bey ilk önce bana baktı. Sonra bütün mahalleyi korkutan uzun, geniş ellerine baktı. Ona göre insan eli üç işe; kadın kalçası okşamaya, at dizgini tutmaya ve kızdığını döğmeye yarardı. Bu son ikisini bize kendisi

söylemişti. Şimdi elleri bu vazifeden belki en mühimini kaybediyordu

Ayakta ne söyleyecek diye korkudan titreye titreye bekliyordum. Yüzüne bir defa dahi bakamamıştım.

— Pekî ne yapayım? dedi. — Yarabdim ne kadar çabuk yumuşadı — Sonra ilâve etti:

— Ben bir senedir Sabiha'ya el kaldırmadım. Fakat ne yapayım şimdi? Ya giymem! derse? Bütün mahalle ondan bahsediyor.

— Ben kandırırım... dedim.

Beraberce eve gittik. Süleyman Bey kızına yarından itibaren çarşafsız çıkmamasını söyledi. Sabiha onu dinlerken bir bana, bir babasına bakıyordu:

— Bu mahallede ben nasıl çarşaf giyerim? Herkesi tanıyorum. Bütün erkeklerle ahbabım! Dün beraber oyna! Ertesi günü çarşafı kırıta kırıta yanından geç... Olacak şey mi bu? Hem o kadar küçülüyorum ki, parmak kadar bir şey oluyorum.

Süleyman Bey ilk defa görüyormuş gibi kızına bakıyordu. Belli ki o da kızının konuşma tarzından hoşlanıyordu. Herhalde deminki hiddetin yerinde yeller esiyordu. Nitekim çareyi de o buldu.

— Semtte iken yeldirme giyersin!.. Git bana rakı getir!

Süleyman Beyi çok sonra anladım. Bu iyi ve hovarda ruhlu, temiz kalbli adamda bazı kıymetler kaybolmuştu. O çarşafa inanmıyordu artık. Hatta insanları döğebileceğine de inanmıyordu. Süleyman Bey, sonra sonra anladım ki yaşadığı dünyadan istifa etmiş bir adamdı.

İhsan'ın dersleri bizim için çok yeni bir şey olmuştu. O zamana kadar düşüncesinin biraz da Sabiha'nın fantezisine, ânîecessüslerine uyararak sağa sola yaptığı sıçrayışları tammıştık. Şimdi ise bu düşünce bir noktada derinleşiyordu. Onun için her söylediği bize yeni bir keşif gibi geliyordu. O tiyatrodan, muharrirden, aktörden, hayattan ve insandan bahsederken içimde büyük zenbereklerin oynadığını, gerildiğini duyuyordum. Dünya etrafımızdan, bu küçük İstanbul mahallesinden onun gündelik hayatından, ne de bu hayatın

üstüne her gün bir parçası yıkılan hâdiselerden ibaret değildi. Sabiha'da ise garip hırslar, iştiharlar beliriyor, onu dinlerken âdeta içten verilen kararlarla çehresi sertleşiyordu.

Diğer taraftan İhsan'ın kendisini merak etmeye başlamıştım. Fâvelâ bize olan dostluğu çok garibime gidiyordu. Etraftakilerden bu kadar değışik olan bu adamın, bizlerle böyle düşüp kalkmaya razı olmasını aklım almıyordu. Hattâ Sabiha'nın cazibesi bile bunu ızaha kâfi gelmiyordu. Bu dostlukta İhsan gibi bir insanı rahatsız edecek bir yığın şey vardı. Nitekim konuşmalarımızı ders şekline sokması da bunu gösteriyordu. Âdeta bizimle, yahut Sabiha ile baş başa bulunmasını kendi gözünde tabii kılacak bir çare aramıştı.

Kaldı ki onun mahalleimizin dışındaki hayatı hakkında yavaş yavaş haber almaya başlamıştık. İhsan memlekete dönüşünden bir iki ay sonra İstanbul'un hemen hemen her muhitinde bir yığın dost bulmuştu. Muntazam şekilde Turk Ocağı'na gidiyor, oradaki münakaşalara iştirak ediyor, Nuri Bey vasıtasıyla eski musikimizi tanımaya çalışıyordu.

Akrabamızdan Tevfik Bey onu İttihat ve Terakki'nin birkaç ileri erkânıyla tanıştırmıştı. Bir bakıma göre büyük bir faaliyet içindeydi. Fakat bu faaliyet arttıkça İhsan durgunlaşıyordu.

Bir akşam bizde, babamla konuşurken ondaki bu durgunluğun sebeplerini biraz öğrenir gibi oldum. Babamla Nuri Bey:

— Hâdiselerin garip bir zincirlenmesi var ki, yavaş yavaş insanda, bir nevi kader fikrini uyandırıyor ve korkutuyor. Geldiğim zaman Balkan Muharebesi'nin en fena günleriydi. Kâmil Paşa Kabinesi'nin hiçbir suretle işin altından çıkamayacağını herkes biliyordu. Onun için Babiâli baskınına çok sevinmiştim. Ondan sonra olan biteni de zarurî bir iş gibi telâkki ediyordum. Mahmut Şevket Paşa vak'asında İstanbul'un muhalefetten temizlenmesi ve bilhassa meselâ Ekrem Bey gibi Kâmil Paşa ile de uğraştığını şahsen bildiğimiz bir adamın ve onlara benzeyenlerin sürülmesi beni ürküttü. Mahmut Şevket Paşaya da ayrıca acıdım.

Edirne geri alındığı zaman iş değışti. Mahmut Şevket Paşanın

bu cesareti göstereceğini hiç zannetmiyordum. Bunu ancak çok yeni ve genç insanlar yapabiliirdi. Tesadüfler ancak bir anlık fırsat verirler. Bu ânî kaybetmek ihtimali, kaybetmemek ihtimali kadar kuvvetlidir. Mahmut Şevket Paşa bu ânî kaybedebilirdi. Aradan bir müddet geçince Enver Beyin ve Cemal Beyin paşalıkları ve Harbiye, Bahriye nazırlıkları geldi. Bunun nasıl olduğunu da hepimiz biliyoruz. Zaten İzzet Paşanın ânî istifası da bunu iyice gösterdi. Bir nevi diktatoryaya gidiyoruz, demekti. Halbuki Mahmut Şevket Paşa ölmeseydi bu olamazdı. O, hiçbir suretle buna cesaret edemezdi. Ve helki de yaptırmazdı. Saray'daki hoyratça hareketlerine rağmen!

Babam İhsan'a:

— Siz vak'aları bir saati söker gibi mütalâa ediyorsunuz... dedi.

— Ama vak'alar da böyle değil mi? Bırakın da sözümü bitireyim. Ben olanlardan şikâyetçi değilim! Yalnız olacıklardan korkuyorum. Bu korku sade bende değil! Dışardaki işleri yakından takip edenlerin hemen hepsinde var.

Babam Nuri Beye:

— İhsan Beyin demin söyledikleri, Ekrem Beyin bana Sinop'tan yazdığı üç mektupta aynıyla var. Birincisinde benim cemiyetten olduğumu bile bile, şahsına ve arkadaşlarına haksızlık yapıldığını söylüyor, itham ediyordu. İkincisinde de şahsım ezilmiş arada, ne çıkar? Madem ki Edirne kurtuldu... diye seviniyordu. Hatta Talât Paşaya bir mektup yazarak sadece Edirne'yi görmesine müsaade edilmesini rica ettiğini söylüyordu. Üçüncü mektupta ise "Her şey bitmiştir. Artık Türkiye'yi Cemal Paşa ile Enver Paşa idare edecekler, Talât Paşa ve diğer güvenilecek erkân arada kalacaktır. Bu bizi nereye götürür, Allah bilir orasını!" diyordu.

— Ben biliyorum. Almanya'nın kucağına! Hem de doğrudan doğruya... Bilhassa bir Avrupa harbinin başlaması ihtimali her an varken...

Babam çok iyimserdi.

— Bana mübalâğa ediyorsunuz gibi geliyor. Böyle bir harp ihtimali daha ortada yok...

— Her zaman vardı ve Şimdi de var. Zaten bahsettiğim vaziyet, böyle bir muharebe olursa tehlikelidir. Yoksa işlerin düzelmesi için eskilerin dediği gibi akır pençe bir idareye ihtiyaımız var. Bilirsiniz, ben doğrudan doğruya siyasetle meşgul olmadım. Galiba olmayacağım da. Fakat vaziyetimiz g...

— Niçin bu kadar fena düşünüyorsunuz?

Nuri Bey, o yumuşak bakışlarıyla İhsan'ın yüzüne bakıyordu. O senenin yazını Küçük Bebek'te geçirmeğe karar vermiş, bir yalı tutmuŐtu. Böylece Bol-Ahenk Tefvik Beyle de beraber olacağını düşünüyor, Şimdiden seviniyordu. Biraz evvel babamı ve bilhassa İhsan'ı yalıya davet etmişti:

— Balđa ıkarız. Mehtap leni yaparız. Siz Tefvik Beyi iyi tanımadınız; asıl alaturka musikinin hazinesi odur.

İhsan'ın yeni bir harpten bahsediŐi, vaziyetin yeniden güçleŐtiđini söylemesi hoşuma gitmiyordu. Bu dünyada rahat yüzü görmeyecek miydik? Nuri Bey hodbin değildi; sadece ufuksuzdu. Düşüncesini imknlarının ötesine geemezdii. Ayrıca rahatını, eğlencesini de çok severdi. O devirde daha meseleler, bugün olduğu gibi insanları kendiliğinden zorlamıyordu. İnsanların onlara gitmesi lzımdı. Onun için dünyanın her tarafında namuskr vatandaŐ denilen insan tipi, az çok Nuri Beye benzerdi.

— Bakın, neden fena? Evvel tesadüfen muvaffak olmuş insanlar var başımızda... Tesadfle muvaffak olmak insanı az çok llihine inandırır. Sonra efkrumumiye dediğimiz Şey galeyanda. Çok haksızlık gördük, dünyanın en zalim ameliatını geçirdik. Ortada bu kadar ıŐrap varken ve kayıplar o kadar yakinken, aklisimin sözünü dinletmesi gtur. Ben ondan korkuyorum. Yani zararlarımızı telli etmek fırsatını aramamızdan... Sonra bize Edirne'ye yaptığı kısa bir seyahati, yollarda ve Őehirlerde gördüklerini anlattı:

— Bu kadar yıkıntıdan sonra bu memlekete nasıl çalışma cesareti vereceğiz ve hakikaten gidilmesi lzım gelen yolu nasıl göreceğiz?

Babam gülerek:

— İhsan Bey, oğlum! Senin kafanda bir şeyler var.

— Hayır yok! Daha doğrusu büyük bir şaşkınlık var. Kendimi kaybetmiş gibiyim! Buradan Avrupa'ya giderken kendime mahsus iyi kötü bir dünyam vardı. Onun içinde yaşıyordum. Avrupa'da çok başka türlü bir âlemle ve bilhassa fikir denen şeyle karşılaştım. İyi hocalar ve hakikaten büyük insanlar tanıdım. Bizim şüphe dahi etmediğimiz bir yığın meselelerle karşılaştım. Bunlar beni çarçabuk sardılar. O zaman hulya ile yaşadım. Yani memleketimizi uzaktan, bu fikirlere ve bu meselelere göre düşünmeğe başladım. Donunca büsbütün şaşırđım. O zaman, öğrendiklerimin bir işe yaramayacağını anladım. Şimdi sağa sola başvurup duruyorum. İnsanın kendi hayatına istikamet verecek bir fikri bulması ne kadar güç... Ayakkabı değil ki, hazırını alayım. Şimdiye kadar hep kelimelerle ve bir de hadiselerle yaşadık. Kelimeler bizi sarhoş etti; hâdiseler kafamıza vurarak uyandırdı. İnsanı, tarihi ve hayatın ihtiyaçlarını göremedik. Bize bir manivelâ lâzım. Bu nedir? İşte düşüncem. Bazen kendimizi kâfi derecede sevmediğimizi sanıyorum. Hele insanı, düşüncemin etrafında toplanacağı insanı bir türlü bulamıyorum. Kimin için yaşayacağım. kimin için çalışacağım? Bu nasıl bir mahlûktur? Dünyası nedir? Ne düşünür? Nasıl yaşar? Ne yapar? Bunu bilmiyorum. Kaldı ki, hâdiseler bu süratle giderse, bu insanı hiçbir zaman bulamayacağım gibi geliyor bana?..

— O nasıl şey öyle?...

İhsan, babamın suali karşısında bir müddet açılıp açılmamakta tereddüt etti. Sanki "Bu insanların rahatını kaçırmama ne lüzum var?" diye düşünüyordu.

— Öyle değil mi ya?.. Ben Avrupa'ya giderken bu mahalle böyle miydi? Hepimiz aşağı yukarı aynı merdivenin basamakları üzerinde imişiz gibi yaşıyorduk. Halbuki dönüşümde yahut bugün meselâ, artık eski yerde değiliz. Hayat şekillerimiz birbirimizden ayrılıyor. Bir kısım insanlar çok değişiyor, bir kısmı olduğu yerde kalıyor. Büyük bir iktisadî buhrana girmek üzereyiz! Bu köylümüzü, şehirlimizi ne hâle getirecek? Biliyor muyuz? Hiçbirini bilmiyoruz ki...

Bu son cümleleri, tıpkı Sabiha'nın yaptığı gibi sorguyu başa geçirerek ve yine onun el işaretleriyle söylemişti. "Hiçbirini bilmiyoruz ki" derken Sabiha'nın yaptığı gibi âdeta hepimiz nâmına kendi kendisiyle konuşmuştu. İçimde yine eski ifrit canlanır gibi oldu. İhsan, Sabiha gibi konuşuyordu.

Nasıl ben, kendimden ve etrafımızdan ayrılan düşünceleri yüzünden Sabiha ile o kadar çekiştiğim akşamların sabahında, ondan duyduklarımı, o şikâyet ve tenkitleri mektepte arkadaşlarıma aynıyla tekrarlıyorsam, onları uzun uzun müdafaa ediyorsam, İhsan da hemen hemen benimkine benzer bir hayranlığın yolundan giderek Sabiha'nın konuşma tarzını öylece –belki de o anda birdenbire Sabiha'yı düşündüğü için bile– taklit etmişti.

İhsan'ın o zamanda kendisinde hiç rastlamadığım bu konuşma şeklini, birdenbire dilinin ucunda bulabilmesi için bu küçük kıızı ne kadar dikkatle dinlemiş olması lâzımdı.

Şüphesiz o da benim gibi Sabiha ile geçen saatlerden sonra her vesile ile onu düşünüyor, yüzünün konuşurken kendi içine doğru derinleşen ifadesini, ellerinin mesut çocuk işaretlerini, söylediği sözlerle beraber teker teker haurlıyor, onun cazibesini yapan şeylerin üzerinde "Acaba hangisi yapmacıktır? Hangisi tabîdür?" diye soruyor, sonra tabîi veya yapmacık, hepsine birden hayran olduğunu kabul ediyor, o zaman onun bir saat, bir gün, bir hafta evvel söylediği bir cümleyi yavaşça kendi kendisine –tıpkı benim gibi– tekrarlıyordu.

Bunları düşününce bütün gece İhsan'ın birkaç defa Sabiha'nın el işaretlerini tekrarladığını hatırladım. Fakat garip değil mi? Artık kıskanmıyordum. Zihnim, tıpkı Sabiha gibi, onun o akşam bana bahsettiği üçüncü insanla meşguldü. Tıpkı onun gibi ben de bu hiç tanımadığım insanı merak ediyordum. Onun için Sabiha'yı sevip sevmediğini dahi pek düşünmüyordum. Ben seviyordum ya, bu benim için kâfiydi. Göztepe'deki geçirdiğim iki tecrübe beni değiştirmişti. Onun için bu cümlelerle karşılaşır karşılaşmaz içimi alt üst eden sarsıntıya rağmen İhsan'ın yüzüne baktım. İtiraf edeyim ki,

bunu çok zalim bir hisle yapmıştım. İhsan'ın yüzünün, o anda Sabiha'ya benzeyeceğini sanıyordum. Eğer bu benzeyişi onda yakalaysaydım, meselâ bu tarzda konuşurken Sabiha'nın yaptığı gibi gözlerini kısmış olsaydı, yüzünü tatlılaştırmaya çalışsaydı, ona içimden "Kukla! Sen de bir kuklasın!" diyecek ve belki de üzerimdeki tesirlerini silip atacaktım.

Altı aydan beri bir yığın şeyden kopmuşum. Bu bağı da koparmak istiyordum. Fakat İhsan'ın yüzü hiç görmediğim şekilde sertti. Pek mânasını anlamadığım huzursuzluğunun içinden babama âdeta dik dik bakıyordu.

İhsan, bütün bunlardan habersiz, sözünü bitirdi:

— Bilmem korkumu arz edebildim mi? Hâdiselerin eline düşeceğiz... Bundan korkuyorum.

Nuri Bey, o susunca, deminden beri kendisini telâşlandıran mektuplar meselesine döndü:

— Ekrem Beyin size yazdığı mektupları yakınız değil mi? Aman yakın, nolur, nolmaz bilinmez!

— Hemen alır almaz yaktım. Yalnız ikincisini bir gün adamcağzın işine yarar, diye sakladım. Zaten mühimce birkaç kişiye göstermiştim.

— Bana kalsa o bile tehlikeli... Muhabere ediyor, derler.

Babam omuzlarını silkti. İhsan hayret içinde idi.

Nuri Bey, ayrılırken, ertesi cuma günü Yenikapı Mevlevihane'sine gitmeyi teklif etti. "Tevfik de bulunacak!" diyordu. İhsan, babam razı oldular. İhsan:

— Bana musıkimiz, tek bağlantı noktası gibi geliyor. Kim bilir, belki bir gün yalnız onunla kendimizi anlayacağız! Sonra daha yavaş bir sesle kendi kendine ilâve etti. "Belki o da etrafımdaki kuyulardan biridir."

Yüzünde, hakikaten düşünmekten, boğulmaktan korkar gibi garip bir hâl vardı.

Molière tercümelerinin asıl tesiri Sabiha'nın üzerinde oluyordu. Bir akşam, İhsan gittikten sonra beni zorla oturttu, kendi dertlerinden bahsetti.

— Ben hep böyle kalacağım! Bir şey yapamayacak mıyım hayatında?

— Ne yapmak istiyorsun? diye sordum.

— Ne bileyim? Bir şey olmak istiyorum her hâlde. Anneme, habama benzemek istemiyordum. Ne de etrafımdaki bir yağın şımarığına... O kadar insan gelmiş, geçmiş.. Hepsi bir iş görmüş! Ben de bir şey yapmak istiyorum.

— İşte okuyorsun, çalışıyorsun!..

— Sade bununla olmuyor. Onlar dışardan gelen şeyler. Ben içimde bulmak istiyorum. Kendi kendimi yapmak istiyorum... Sonra birdenbire sualini değiştirdi:

— Sen, dedi, kendine bir meslek seçtin mi?..

Ben bu işi hiç düşünmediğimi söyledim. Hakikaten düşünmemiştim. Sultanîyi bitirmem için daha birkaç sene vardı. Kendimi bu mühletin arkasında bir nevi emniyette biliyordum. Bununla beraber denizcilik hoşuma gidiyordu. Arkadaşım Vedat'la mektepte her gün haritayı açarak uzun ve çok uzak seyahatler hulyası kuruyorduk Bu bir kaçıştı. Fakat neden kaçmak istiyorduk?

— Belki Bahriye'ye girerim... dedim.

Sabiha bir müddet düşündü; sonra elini omuzuma koyarak:

— O da fena değil!.. dedi. Ama ben başka şey düşünmüştüm. Seninkinde insanın yine bir tek hayatı oluyor. Ne isen o kalıyorsun,

halbuki benim düşündüğüm bütünü başka bir şey. Onda her şey, istediğin her şey olabilirsin! Her gün başka bir insan olabilirsin!

— Aktörlük mü diyorsun?

— Evet, aktörlük... Sarah Bernhardt, erkek rollerine bile çıkar-mış. Geçen günü Sakine halam söyledi.

— Ama, yine senin bir hayatın olacak! Kendi hayatın!

— Tabii, ama yine her gün bir başkası da olacağım. Bu akşam çok hasis bir insan, tıpkı bu kitaptaki gibi... Yarın başka birisi. Öbürü gün daha bir başkası... Bütün insanları tanıyacağım, hepsi-nin kılığına gireceğim.

— Kadınlar bizde aktör olamazlar...

— Bugün olamazlar ama, yarın olurlar... Yarı, ne olacağını biliyor musun? Her gün bir şey değişiyor. Dun, Pakize Hanım, "Bu çarşafarla on sene evvel kadınlar sokağa çıksaydı kıyamet kopar-dı!" diyordu. Hem kimin çarşafı için biliyor musun? Annemin! Sonra ben kendim için düşünmüyorum, senin için düşündüm...

— Benim hiç hevesim yok...

— Hiç değişmek, başka birisi olmak istemiyorsun? Kendinden ayrı bir şey... Ben öyle istiyorum. Her gece uyumadan evvel başka türlü imişim, başka insanmışım gibi hülya kuruyorum. —Sonra bir-denbire ayağa kalktı, konsolun gözünden bir kitap çıkardı: — Dün akşam hep bunu okudum. O kadar güzel ki...

Baktım, Abdullah Cevdet'in *Romeo ve Juliet* tercümesiydi.

— Ne dersin Cemal? Şunu oynayalım mı burada, bizim evde, yahut sizde?

Tıpkı bahçelerinde, babasının boş içki şişelerinin bulunduğu kümesin önünde olduğu gibi gözleri parlıyordu.

— Oku! Bak, o kadar güzel ki... Sonra ikisi birden ölüyorlar... Orası biraz tuhaf ama...

— Bırakmazlar, dedim. Hiç kabil mi? Bu mahallede... Zaten dedikodudan etraf yıkılıyor.

— Hiçbir şey yapmazlar... Kimsenin haberi olmaz ki. Sonra hepsini çağırırız. Gündüz hanımlara, gece beylere...

Gulmekten katılıyordu.

— Sonra bu kadar insanı nereden bulacağız?..

— Senin arkadaşların, benim tanıdıklarım dolu! İhsan Bey bize yardım eder.

Babasının odaya girmesi üzerine bahis yarıda kaldı.

Suleyman Bey o akşam çok neşeliydi. Birkaç hafta içinde seyahate çıkacağını söylüyordu. Dönüşte çiftliklerin işini hâletmiş olacaktı. Projelerin ondan sonraki kısmı hemen birbiri ardınca, sanki Süleyman Bey üstünde beş on hayatı ayrı ayrı yerlerde yaşıyacakmış gibi, değişiyordu. İlk önce Avrupa seyahatine çıktı. Biraz sonra bu seyahati tek başına değil de Sabiha ve annesiyle beraber yaptığını öğrendik. Bununla beraber dönüşte yersiz kalmamak için —yolculuğunun tam ortasında iken,— İstanbul'da bir ev ile Boğaz'da bir yalı aldı. Sonra birdenbire ecdadının topraklarını bırakmamağa karar verdi. Evi ve yalıyı olduğu gibi bırakarak memleketine döndü:

— Orada o kadar Türk ve Müslüman var... Onlar bırakılır mı? Ecdat kabirleri...

Sundus Hanım hastalığın içten kemirdiği çehresiyle bu tasavvurları, âdeta çok uzak bir şey gibi dinliyordu. Sonuna doğru:

— Hiç çiftlikleri ne hâlde bulacağını düşünmüyorsun? dedi. Sabiha yan gözle annesine baktı.

Benim bulunduğum geceler, babasına itiraz etmemesini annesinden istemişti. Ana kız sessiz bir bakışla anlaştılar. Suleyman Beyin ise keyfi kaçmıştı. Sağ eliyle başını kaşıdı. Düşünceli düşünceli:

— Salihi o da var... dedi. O zaman oturur, işe yeniden başlarım! Ve bu kararı verdikten sonra tekrar memalik-i ecnebiyede seyahatine devam etti.

Sabiha yavaşça kulağına eğildi.

— Bizde ne kadar herkes birbirine benziyor ve yaşadığı dakikayı kurtarmak istiyor.

Sabiha'nın tiyatroya merakı o devirde hayret edilecek bir şey

değildi. Balkan Harbi'nin sıkıntısından yeni çıkmış olan İstanbul, belki de eğlenmek istediği için, hemen hemen sadece tiyatroya sarılmıştı. Her gün gazetelerde birkaç tiyatro kumpanyasının ilânı birden görülüyordu. Bunlar hakikatte tiyatro sanatıyla ufak bir alâkası olan şeyler bile değildi. Fakat seyirci seviyesi bu tuluât kumpanyalarından pek farklı değildi. Kaldı ki, burada tahlile kalkmaya-çağımız bir yığın ihtiyaca cevap veriyordu.

Gençler, yeni yetişenler arasında ise tiyatro en mühim mevzu idi. Sade bizim Vefa'da kimi operete, kimi tiyatroya heves saldırmış yedi sekiz arkadaş biliyorduk. Sündüs Hanımla yakın akraba olan Nuri Âdil bunların başında geliyordu. Büyük teneffuslerde bahçenin bir köşesinde başına topladığı birkaç kişi ile hep tiyatrodan bahsediyordu. Son sınıf talebelerinin beni görtince takındıkları kibirli tavra rağmen ben onu dinlemekten hoşlanırdım.

O günden beri Sabiha'nın bellibaşlı mevzuu hep tiyatro olmuştu.

— Nasıl yapıyorlar bunu? Meselâ ben babamın rolüne çıkıyorum. Elbise, sakal, bıyık, onlar kolay. Fakat asıl kendisi olmak var. Onun gibi düşünmek, onun gibi konuşmak!

— Taklit edersin...

— Taklitten bahsetmiyorum ki. Düşünmekten, durmaktan bahsediyorum. Haydi bakarak öğrenilecek şeyleri öğrenirsin. Belki böyle bir iki şey yakalanır. Meselâ, babamın bir ayağını altına alıp sallana sallana, o gece sizde olduğu gibi, durmadan "Kader, kader!" deyişi. Yahut annem kavga etmeye başlayınca başını kaşımaya. Babam neden bu kadar çok başını kaşıyor sanki?..

— Kim bilir belki düşünceli olduğu için...

— Belki... Yahut fesi sıkıyordur. Ama bunlar hep dışardaki şeyler. Asıl içerde bir nokta bulmak lâzım. Onu bulunca oburleri kendiliğinden gelir sanıyorum.

Mayıs ortalarına doğru Kudret Bey mahallemize dondu. Fakat Sabiha bu tiyatro merakı içinde o kadar beklediği bu hâdiseye ehemmiyet bile vermedi. Yalnız onu o kadar şık, güzel giyinmiş, te-

miz, âdeta yeni yıkanmış bir taşlık gibi pırıl pırıl görünce "İnsanın, mahsustan kirlenmek, biraz üstüne çamur filân sürmek ihtiyacı aklına geliyor." dedi.

Gene o günlerde *Romeo ve Juliet*'i, yahut başka bir piyesi aramızda oynamak meselesini İhsan'a açtı. İhsan ilk önce durakladı, sonra gülümseyerek:

— Niye olmasın? dedi. Benim için de bir tecrübe olur... Ama *Hasis*'i oynayalım! Hem Kudret Bey de bize yardım eder. O tiyatro ile çok meşgul olmuş, Cemal'in imtihanları bitince yaparız!

Kudret Beyin rejisörlüğünü hakikaten görmek isterdim. Yazık ki o esnada babam Anadolu'ya tayin edilmişti. Hattâ imtihanlarımı bile vermeden gitmeğe mecbur olduk.

Bu haberi ilk aldığım gün ve geceyi hiç unutamam. Bütün dünyam yıkılmıştı. Sabaha kadar Sabiha'dan nasıl ayrılacağımı düşündüm. Göztepe'deki köşkte Behçet Beyin karısının fotoğrafına baka baka Mahur Beste'yi okuyuşu gözlerimin önünden gitmiyordu. O hafta benim için hayatımın en azaplı haftası oldu. Gideceğimiz günün gecesi Sabiha geç vakte kadar bizde kaldı. Ne konuştuk? Hiçbir şey bilmiyorum. Yalnız birbirimize hiçbir şey vademediğimizi, hiçbir teminat vermediğimizi, hattâ ayrılmadan bile bahsetmediğimizi biliyorum. Sabahleyin eşyamız arabalara yüklenirken o gene kapımızın önünde idi. Ve biz evcek onu orada, çiseleyen yağmur altında bırakarak sokaktan ayrıldık. Bizim gitmemizi görmek istemişti. Kendisinden bir şey, çok mühim bir şey gizlemiştim. Babam, isteseydim beni İstanbul'da bir yatılı mektebe verecekti. Bunu niçin reddetmişim? Hâlâ bilmiyorum.

İKİNCİ KISIM

HÂDİSELER

*"Dünya gömlek değiştireceği zamanlarda,
hâdiseler sakınılmaz bir kader hâlim ahırlar!"*

Albert Sorel

1

İlk önce evimize uğradım. Kapıyı bana uzun boylu, buğday tenli, genç bir kadın açtı. Saçları birkaç firkete ile alelacele başına toplanmış, yüzü kederle alt üsttü. Sirtında kolları ve yakası açık siyah bir elbise vardı. Ve galiba biraz da bu sade elbise yüzünden, çehresinin perişanlığı, gözlerindeki kızartı daha iyi belli oluyordu. Bana, bütün hayata dargın bir sesle:

— Ne istiyorsunuz? diye sordu.

Birdenbire bu kadar güzel ve genç bir insanda bu kadar ıstırapla karşılaşmak beni şaşırtmış olacak ki, ev sahiplerinin oğlu olduğumu ve kiracımızı görmeğe geldiğimi güçlkle, kelimelerin yarısını yutarak söyledim. Anlamamış olacak ki, yine aynı sesle, fakat gözlerinin içinden hâlime biraz gulerek:

— Ne dediğinizi işitmiyorum. Biraz yüksek soyleyin! Siz konuşmak bilmez misiniz? dedi.

Elimden geldiği kadar anlaşılır şekilde sözlerimi tekrarladım. Bu sefer de dikkatim içerden gelen ulumaya benzer bir ağlamaya gitmişti. Genç kadın:

— Evde yok... dedi. Sonra başını içeriye çevirerek yalvardı:

— Susunuz, Allahaşkına biraz susunuz, ıldıracağım! Kaç gundür böyle...

Ben dayanamadım. "Niçin ağlıyor?" diye sordum. Cevap vereceği yerde kapının yanına doğru çekildi; "Giriniz..." dedi.

Ne taşlık, ne de ev bıraktığımız gibiydi. Her Şey eski ve kuuk-tü. Asıl ŐaŐırdıđım Şey, yemek odasının kapısının, yerinde olacağı yerde, odanın içinden dışarıya doğru yere yatırılmıŐ olmasiydi. IŐte bu yere yatırılmıŐ kapının üstünde, tıpkı bir salda oturur gibi, ihtiya bir kadın çömelmiŐ, başı dizlerine dayadığı kollarında gömü-lü ağlıyordu. Genç kadın:

— Kocamı tevkif ettiler... dedi. Uç gün evvel alıp götürdüler. Bu annesi! Öbür oğulları Kafkasya'da öldü... Ne yapacağımızı bil-miyorum! Hep böyle ağlıyor; zaten hastalıklı. Her tarafında yaralar çıkıp duruyor. Kendisini, hayatta kalmış olmasını affetmiyor. O, ağladıkça ben ıldırıyorum...

İhtiyar kadının sesi gerçekten, güç tahammül edilir Şeydi. Hel-li ki, bu evdeki konuŐmalara, sükütlara, dikkatlere her an bu ses re-fakat ediyordu. Genç kadına baktım. Onun da yüzu bitkindi.

— Siz de iyi görünmüyorsunuz! dedim.

— Bu kapı, dün buradaki sandığı çıkarırken birdenbire devril-di. Nasıl oldu, ben de bilmiyorum. Sandığı, içindeki oteberi ile be-raber sattım. Çok sıkıntı çektik. Size de epeyce borcumuz olacak! Belki de parayı alacağımızı ümit ederek geldiniz.

Gözlerinde eşine pek az tesadüf ettiğim bir telâş vardı. Bütün yüzuyle sanki "Olanlardan ziyade olacıklardan korkuyorum..." di-yordu.

— Hayır, dedim. Sade görmeğe gelmiştim. O ehemmiyetli değil.. Fakat bu kadıncağız?.. Bunu ne yapacaksınız?

— ocuklarını geriye verebilir misiniz?

Sanki tâlihin kendisi imişim gibi, bunları bana söylemişti.

— Sizi rahatsız ettim... hele böyle bir günde. Fakat emin olun ki, para meselesi mühim değildir. Yapabileceğim bir Şey varsa ya-payım! Ve kapıya doğru yürüdüm. Böyle birdenbire kamama se-

bep, o anda en yırtıcı şekilde Sabiha'yı hatırlamış olmamdı. Bu umumî yıkıntı içinde o ne yapıyordu? Belki de böyle bir evde ağlıyordu.

Geceki sabırsızlığıma rağmen, Sabiha'yı bu sabah pek az düşünmüştüm. Daha doğrusu zihnin o çok tabii, yarı uyku içinde gibi çalışmasıyla hayatımızın herhangi bir parçası olarak aklımda idi. Onu, düşünmeden düşünüyordum. Fakat daha kapının önünde, genç kadının harap yüzü, daha ziyade bir itiyada, muhayyilenin sathî bir oyununa benzeyen bu düşünceyi kırmış, bana kaybettiğim şekildeki Sabiha'yı iade etmişti.

Sanki onu hakikaten İstanbul'dan ayrıldığıımız sabah bıraktığım yerde bulacakmışım gibi, kapıdan çıkıp sokağa, o sabah yağmur altında, küçük, çok küçük ve biçare bir şey, benden ve kendi hayatından beraberce kopmuş, yalnız zihinde yaşayan varlıkların o mücerret kıyafetine bürünmeğe hazır bir şey gibi, durup gitmemizi beklediği yere bakmak istiyordum.

Altı sene onu hep bu kapının önündeki duruşuyla hatırlamıştım. Nasıl olur da tek bir hayal, öbürlerini silerek, yahut unutturarak hepsinin yerine geçer? Şurası muhakkak ki, bu duruş bende o zamanlar Sabiha'nın hâtırasının, bu acıklı zihin operasının bir nevi *ouverture*ü gibiydi; ve nasıl bir *ouverture*de, bütün dram, şahıslar, motifler, esas nağme ve fikir hepsi birden mevcutsa, Sabiha'ya ait bütün hâtıralarım, ıstıraplarım, onun konuşmasından, dostluğundan hatırladığım şeylerin hepsi bu biçare duruşta kendiliğinden mevcuttu. Şüphesiz diğerleri de kendiliklerinden bende uyaniyorlardı. Fakat onun düşüncesine asıl buradan gitmekle varıyordum. Onun için bende kalan diğer hayaller, hattâ hiç hatırlamadıklarım bile bir iki kımıldanıştan sonra yine, kapımızın önündeki o sessiz, kaskatı, yağmura teslim edilmiş duruşa dönerdi.

Genç kadın, başıyla bir çaresizlik işareti yaptı; sonra:

— Hakkınız var! dedi. Evimiz durulacak yer değil! Hiçbir yer durulacak gibi değil. Bir cehennemde yaşıyoruz. Siz nereden geldiniz?

Kendisine, geldiğim yeri ve oralandaki vaziyeti kısaca anlattım. O da İstanbul'un nasıl alt üst olduğunu söyledi:

— Kardeşimi iki ay evvel gttirduler, beş sene evvel evimizin kapısını altı erkek birden açardı. Şimdi yapyalınız.

Sonra yuzndeki katılık biraz yumuşadı.

— Biraz oturun! Bir kahve için...

Ben ısrar ettim:

Bir emriniz varsa, söyleyin!

Omuzlarını silkti:

— Hiçbir Şey... Tanıdıklar zaten meşgul. İhsan Bey, Allah razı olsun, hapsedildiği yeri buldu. Kroker otelinde imiş, biraz sonra gidip arayacağım. Belki de görürüm. Çamaşır, falan da götüreceğim.

Eliyle yerde, devrilmiş kapının yanında duran, ii amaşırlarla dolu, henüz düzeltilmemiş açık bir bavulu gösterdi. Temiz, işlemeli bir yastık örtüsü en üstte duruyordu. Bavulun kapağı üstünde bir yatak arşafıyla, havlu ve İstanbul'da çamaşır arasına konması det olan o küçük lavanta çiçeği vardı.

— Ay yavrm... ve tekrar ağlamaya başladı.

Korkunç bir Şeydi bu. İhtiyar kadına yaklaştım. Elimi omuzuna koyarak teselli etmek için bir Şeyler söylemek istedim. Fakat başını kaldırıp; hiçbir mna taşımayan gözlerle bana baktığını görünce, söyleyeceklerini unuttum. Genç kadın, yanımıza yaklaşmıştı:

— Bırakın! dedi. Kimi teselli edeceksiniz? Nasıl teselli edeceksiniz? Çocuklarını geriye verebilir misiniz? Bizi bu hle soktular işte... Ve sozn bitirmeden içeriye katı.

Sabiha dışarıda yoktu. Dışarıda dn akşamki yağmurun etrafa getirdiği tazelik arasından daha parlak, insan ıstırabına daha kayıtsız grtinen eylül güneşi, artı vızılıtlarıyla dolu neşeli, berrak, ömrün o kısa muvazene anlarına benzeyen, her Şeye kendi tamamlığı içinde gülen eylül sabahı vardı. Durmadan kendi kendime tekrarlıyordum:

— Altı erkek... Bir erkeğin kadın hayatında ne olduğunu kira-tnn biraz evvel söylediği sozler kadar hiçbir Şey anlatamazdı.

Aşk, sevgi, güvenme, gurur, hepsi bu sözlerde vardı. "İstanbul'da bu hâtırâ ile sızlanan, doğünen, talihine küsen kim bilir kaç bin kadın var?"

Kapının biraz ilerisinde başımı kaldırıp camie baktım. Kurşun kubbesi, üzerinden bir eldiven gibi sıyrılıp alınmıştı. Fakat bahçe kapısının üstünden incir ağacı, çocukluğumdaki gibi meyva yüklü dallarını sarkıtıyordu. Biraz uzakta ceviz ağacı manzarayı kapatıyordu. Yarabdim, gok ne kadar güzeldi. Ne kadar kandırıcı bir sesle bana, yalnız kendimi düşünmem nasihatını veriyordu. İlk önce Sabiha ile o kadar hâtırâımız olan camie girmek istedim. Fakat vazgeçtim. Sabiha'ların evine gitmek en iyisi idi.

İhsan'ların evinden görülmeyeyim diye tekrar geldiğim yoldan dönerek arka sokağa girdim. Sabiha'nın akşamları ip atladığı sokaktır bu. Evin kapısını çaldım. Kırk beşlik bir hizmetçi kapıyı açtı. Süleyman Beyleri tanımiyordu. Onlar geleli dört ay olmuştu: kimseyi bilmiyorlardı. Bu sefer aşağı yoldan kıvrılarak yine bizim sokağa geldim. Fakat artık aynı insan değildim. Burada birdenbire Gümrük Nazırlarının konağının yerinde olmadığını gördüm. Kararmış duvarlardan, ucu isli giriş parçalarından yamış olduğu görülüyordu.

Fakat demin niye farketmemiştim? Bu sual bana mahallemizin geçirdiği tehlikeyi âdeta unutturdu. Yüksek setli arsanın üstünde koca konaktan, daha eski devirlere ait olması lâzım gelen tuğla bir bina tek başına kalmıştı. Beni asıl şaşırtan şey, kiracımızın da bundan bahsetmemesiydi.

Fakat Sabiha ne hâldeydi? Onu nasıl bulacaktım? Birdenbire içimde bir ümit belirdi. İhsan'la evlenmiş olabilirdi. Bu ümitle zili çaldım. Yarabdim, böyle olsaydı işler ne kadar rahat olacaktı! O zaman, Sabiha için ne kadar korktuğumu anladını.

Kapıyı İhsan açtı:

— Gel bakalım... diye beni kucakladı. Fakat o da eski İhsan değildi. Gözlerinde eski sevinçli gülümseme yoktu. Çenesinde belki dört günlük sakalıyla, eski pantolonu, kolları sıvalı gonleğiyle

daha ziyade bana öbürünü, ilk marangozluk dersini veren İhsan'ı hatırlatıyordu.

— Babanın telgrafını dün aldım. Seni bekliyordum. Haydi ilk önce anneme! Seni ne kadar sabırsızlıkla bekliyordum!

Ve yukarıya seslendi:

— Anne, bak kim geldi?

— Büyük bir kaza atlatmışız... dedim. Geçmiş olsun!

— Evet, uç hafta evvel.. Yukarda misafirler var. Bugün gelme-
seydin yarın Behçet Beyde seni arayacaktım.

— Vapur gecikti...

— Haberim var, Muhlis Bey söyledi. O da yukarıda. O da se-
ni merak ediyor.

Muhlis Bey, beni pek tanımazdı. Şaşırmıştım.

İhsan'ın annesini merdivenin başında bulduk. Ne kadar çok-
muştı! Sanki Sabiha'yı altı sene evvel karşıma alıp, saatlerce ko-
nuşturup gülen kadın değildi artık!

İhsan dikkatimi farketmiş olacak ki:

— Çok değişmiş değil mi? dedi.

Annesi teker teker bütün ev halkını soruyor: "A ne görecekim
geldi!" diyordu.

İçimde yeni bir kaynaşma vardı; beni bu kadar seven insanla-
ra karşı haksızlık ettiğimi düşünerek kendimi itham ediyordum.

— Bizimkiler de o taraflarda bir yerde... Kim bilir biçareler
şimdi ne yaparlar?

Bu sözlerle Anadolu'da bulunan kayını ile karısını kastediyor-
du. İhsan'ın annesi kayınını kendi çocuğu gibi büyütmişti.

— Biz mektup aldık... Çok iyiler, dedim. Buna pek sevindi.

Bir taraftan onunla konuşuyor, bir taraftan da evde Sabiha'nın
varlığını gösterecek bir şeyler arıyordum. Fakat her şey o kadar es-
ki, dağınık, bütün hayat birbirini yormadan yaşamaya karar vermiş
iki insan için kurulduğunu o kadar geniş sesle ilân ediyordu ki...
Hayır, Sabiha burada değildi.

— İhsan'cığim da esaretten döneli pek az oldu.

Daha merdivenleri çıkarken İhsan'ın ayağındaki hafif topallamayı farketmiştim. "Zaten nasıl olur, askerdeydi?"

İhsan, gözlerinde meraklı bir gülümseyişle bizi dinliyordu.

— Haydi, biz misafirlerin yanına gidelim! Cemal bu akşam bizde kalacak. İyi şeyler hazırladın değil mi? Sonra bana döndü. Çok muhim bir adam göreceksin! Eski bir tanıdık ama, korkarım tanıyamayacaksın. Zaten pek az şeyi eskisine benzer bulabileceksin. Haydi gel!

Kapıyı açtı. Sabiha ile o kadar sık geldiğimiz çalışma odasına girdik. Odada, sokağa bakan pencerenin önündeki kanape ile iki koltukta üç kişi oturmuş, İhsan'ı bekliyorlardı. Kapının tam karşısına geleni tanıdım. Muhlis Bey, güzel ve mağrur erkek çehresiyle, şık, zarif kendisine hâkim, hattâ etrafına karşı istihfalkâr bir tavırla ayak ayak üstüne atmış, sigara içiyordu. Biraz yam başındaki koltukta yuvarlak sakallı, hâl ve giyinişi ilmiye ile sivil arasında tereddüt eden bir adam vardı. Üçüncü misafir arkasını kapıya çevirmişti.

Muhlis Bey beni görünce:

— Hoş geldiniz... dedi. Tanınmasına şaşırarak ve biraz da sevinerek elini sıktım. İhsan'la biraz evvel sizden bahsediyorduk. Vapurun geciktiğini kendisine söylemiştim. Ve masmavi gözlerinde çehresinin sertliğine hiç uymayan bir gülüşle beni yanına oturttu. İhsan, öteki misafirlerine:

— Cemal, benim kardeşim sayılır. Konuşmamıza devam edebiliriz.

— Cemal Bey oğlumuzu ben de tanırım. Hoş geldiniz. Epeyce büyümüş, peder nasıl bakalım?

O zaman, girerken yüzünü göremediğim adamın İbrahim Bey olduğunu anladım. İhsan'ın hakkı vardı. O da tanınmayacak kadar değişmişti. O kendi hâlinde, mütevazı, daima kenarda durup kendisini unutturmağa çalışan, para sıkıntılarını içinde kaybolmuş, biraz heyecanlanınca alnı ter içinde kalan İbrahim Bey, Kudret Beyin geleceği hafta evimize o kadar perişan bir çehre ile düşen İbrahim Bey sanki bir sihirle değişmişti.

Bu değişiklik evvelâ çehresinde, istediği zaman, goremediğimiz kanatlarla hemen uçacak bir melâike hâlini veren sakalının yokluğundan başlıyordu. Eski hayatımızın bu muhim ve psikolojik unsuru onun çehresini sanki birdenbire terketmiş, ezan saatlerinde o kadar rahmanileştirdiği bu yuzu çırçıplak bırakmıştı.

Onunla beraber bütün ahret ve sonsuz mağîret perspektili de kaybolmuştu. Şimdi, İbrahim Beyin yüzünde, altın çerçevesi gözüklerinin çok parlak çerçevesinden hayata bir nevi araştırma ve hırsla bakan gözleri tek başına hâkimdi. Bilmem, nedense İbrahim Beyin bir zamanlar gözlerini etraftan gizlemek ister gibi kimseye bakmadan konuştuğunu hatırladım. Değişiklik yalnız bunlarla kalmıyordu! İbrahim Beyin her zaman tamire muhtaç hissini veren, hattâ sırtından "Sakin bana sürtünmeyin. Bir tarafımdan çekmeyin, çok eskiyim!" der gibi yalvaran biçare elbiseleri de yerini çok şık ve zarif bir kostüme bırakmıştı. Bu yeni, lâcivert kostüm içinde İbrahim Beyin omuzları etrafa meydan okuyor gibiydi. Evet, yeleğini susleyen altın kordonu gibi etrafa meydan okuyordu. Fakat İbrahim Beyin her tarafında altın vardı. Acaba ayakkabılarına da altın çivilemiş miydi? Baktım, yalnız o yoktu.

Sualini sorar sormaz cevap beklemeğe dahi lüzum görmeden İhsan'a döndü:

— Şimdi kararınız nedir?

Ne kendisi, ne de beraberinde olduğu zatın benim gelişimden memnun olmadıkları yüzlerinden okunuyordu.

İhsan ona doğru eğildi:

— Kararım malûm... Ne fırkanızla, ne hükümetinizle, birleşmem! Değil mabeyin kâtipliği, nazırlık verseniz ben yoğum.

— Sebep ne? Ama efendim, bunun bir sebebi olmalı? Mabeyn-i Hümayun'da bir vazife ne demek olduğunu galiba zatiâliniz bilmiyorsunuz? Hele böyle bir vazifeyi reddetmenin hiç munasip bir şey olmayacağını...

Adının Arif Bey olduğunu, Hürriyet ve İtilâf fırkasının en mufrıt âzalarından biri bulunduğunu sonradan öğrendiğim zat, bu

suali sorarken hiddetinden hayağı tir tir titriyordu.

İhsan, bu hiddete aldırmağı, butun tereddütlerinden kurtulmuş meselelerini köktünden hâlelmiş bir adam sukûnetiyle:

— Biliyorum, dedi. Hepsini biliyorum. Fakat işgal altında bulunan bir şehirde ancak mahallî bir hukûmetin bulunabileceğini biliyorum. İki sene evvel olsaydı, tekliliniz üzerinde düşünürdüm. Fakat bugünkü vaziyette, buna dahî lüzum yok. Mabeyn'deki vaziyetin reddine gelince, siz kabinelerin bile birkaç zamanından beri ne kadar güçlkle kurulduğunu elbette bilirsiniz...

İbrahim Bey tekrar söze karıştı:

— O hâlde Ticaret Nezareti'ndeki vazifeyi kabul edin?

— Çıldırınız mı siz! Evvelâ, ne selâhiyetle? Ticarete ne işim var benim?

— Avrupa'da okudunuz! Herkes size âlim diyor.

— Ama tarih okudum... Ticaret Nezareti'nde nasıl iş kabul edebilirim?

— Sadrâzam Paşa, behemehal bir iş almanızı istiyor.

— Kolay... Sadrâzam Paşa'ya dersiniz ki, İhsan Bey hükûmetinizin meşruiyetine inanmıyor. Dersiniz ki, Anadolu'da mücadele varken, şehre ait işlerden gayrisıyla uğraşan, Millî Mücadele'nin aleyhinde vaziyet alan bir hükûmetle işbirliği yapmak istemiyor.

— Hükûmetin meşruiyetine inanmıyor musunuz? —Arif Bey adamakıllı darılmıştı.— Doğrusu Beyefendi sizin gibi münevver bir zattan bunu beklemezdim... Aramızda hukuk olmasa, yani pederinizi tanımasam...

İhsan hiç cevap vermeden dik dik Arif Beyin yüzüne bakıyordu. Sonra birdenbire bundan da vazgeçti. Muhtlis Bey ise hemen başından beri onlar yokmuş gibi hareket ediyordu. Arada garip ve sıkıcı bir sessizlik vardı. Bu sessizliği İhsan'la arkadaşısı, katlanması zarurî olan can sıkıcı bir şeymiş gibi, Arif Bey nefesine bir hakaret, İbrahim Bey ağır bir itham gibi taşıyordu. Ben ise türlü düşünceler arasında onu sadece seyrediyordum. Çünkü herkesin ayrı ayrı hüviyetler taşımasına rağmen bu sessizlikte oyuncuların birbirine ar-

dı ardına Őutlerle gonderdikleri topa benzeyen tarif edemeyeceğim haŐka bir hâl de vardı. En ziyade ezilen muhakkak İbrahim Beydi. Belki de onun tesiriyle İhsan'a:

— Siz de onlardansınız maalesef... dedi.

İhsan bir sabırsızlık işareti yaptı. Odaya girdiğimden beri Şuna dikkat etmiştim. O, munakaŐanın alevlenmesini istemiyor, daha ziyade karŐısındakilerle oynar gibi konuşuyordu. Muhlis Bey de bunun farkında olacak ki, İhsan konuşmağa başlar başlamaz, yüzünden belirsiz bir gülümseme geçiyordu. Bu sefer de oyle oldu, sınırlenmesine rağmen İhsan'ın sesi deđiŐmedi.

— Bundan Şüphe mi ediyorsunuz? Gazetelerdeki yazılarımı görmediniz mi? Burada bulunmama bakmayın. Onlardanım. Hepimiz onlardanız. Başka türlü olmasını aklınız nasıl alabiliyor? Ben bima hayret ederim! Orada mücadele var, muharebe var. Mukadderatımız orada hâlledilecek! Asıl sahne orası. Biz burada maalesef sadece seyirciyiz. Sahnenin dıŐındayız. Fakat bir türlü bunu anlamıyorlar, ikide bir mudahaleye kalkıyorlar. Birdenbire sözünü değiştirdi. İbrahim Beye dikkatle bakarak: "Asıl esef edilecek sizsiniz İbrahim Bey! Nasıl olur da böyle düşünmemi bir kabahat telakki edersiniz!"

İbrahim Bey, üçüncü defa alnını sildi. Sonra, belki mevzuu deđiŐtirim, ümidiyle bana:

— Oğlum, Cemal Bey... İhsan Beyin bana böyle Şeyler söylemesine taaccüp etmeyin! Bütün İstanbul bugünlerde hep böyle konuşuyor. Birbiriyle çekiŐiyor. Kötü günlerde yaşadığımız muhakkak... Tabii siz tahsile geldiniz.

Sanki İhsan'ın bakışlarından kurtulur kurtulmaz eski hüviyetini bulmuş gibi, deminki kendine güveniŐi ile sesi dolgun ve ağırdı.

— Evet... dedim.

— Beni görmeyi unutmayın, biz eski komŐuyuz. Vakiya artık bu mahallede oturmuyoruz ama yazıhaneye uğrayın.! Meymenet Hanı No. 34-35. BaŐınız sıkılırsa emrinize âmadeyim. Şimdilik yaz için Ada'dayız ama, bir ay sonra ineceğiz. O zaman Şişli'ye, eve

gelirsiniz. Osmanbey gazinosunun yanbaşındaki apatmanda. Üçüncü kat. Ama unutmayın. İhsan Beyefendiden o kadar rica ettim, bir kere teşrif etmediler.

İhsan yine aynı sükûnetle, fakat karşısındakini behemehal çileden çıkarmak istermişçesine bu tarize cevap verdi:

— Niçin gelmediğimi biliyorsunuz. Size beş on defa soyledim. Evinize haysiyetinden şüphe ettiğim insanlar geliyor.

Bu sefer Arif Bey atıldı.

— Yani bizler mi, beyefendi?.. Demek vatanını sevmek, onun için çalışmak haysiyetsizlik oluyor, öyle mi? Öyle ise beni her şekilde itham edebilirsiniz. Ben vatanımı ve padişahımı seviyorum. Zat-ı şahane milletini düşünüyor. Milletimizin sulh ve sükûna ihtiyacı var. Bu millet artık sergüzeştten bıktı. Altı asırlık bir devlet-i muazzamayı üç günde bu hâle getirdiniz. Bu yetmiyormuş gibi şimdi de elde kalanı mahvetmek istiyorsunuz!

— Elde hiçbir şey kalmamıştır. Mahvedilecek bir şey yoktur. Zaten böyle vaziyetlerde bu tarzda düşünülmez. Döğüşmek lâzım olduğu zaman sadece döğüşülür. Bu gibi işlerde bütün hesaplar durur, anladınız mı? Yalnız, şeref, haysiyet, vazife duygusu kalır. Zat-ı şahaneye gelince, teklifini emrettikleri mütareke şartlarının ilk maddesini lûtfen unutmasınlar. Bir devlet batarken hısım ve akrabasının selâmeti düşünülmez.

— Altı asırlık...

— Bırak şu altı asrı. Milletimizi duvarın dibine dayamışlar, siz hâlâ altı asırdan bahsediyorsunuz! Ben size bugüne, bu âna ait işten bahsediyorum. Siz hâlâ, bir devlet-i muazzama diye tutturmuş gidiyorsunuz! Derimiz yüzülüyor, haberiniz yok mu?

— Kabahat kimin? Hürriyet, hürriyet! diye bu milleti batırlara söyle...

— Fikirlerle hâdiseleri karıştırmayın! Hürriyet, her yerde ve her şart içinde, daima istenecek şeydir. O insanlığın bir merhalesidir. Hürriyet için icabında her şey feda edilir, o bir terbiyedir, idealdir. Onunla siyasi hâdiseleri, bilhassa bir kısmında şahsen methal-

dar olduğunuz hataları ne diye karıştırıyorsunuz?

Bir lahza durdu; iskemlesinden upki altı sene evvel bizimle konuşurken yaptığı gibi muhababına doğru eğilerek: "Siz, Halâskârân Fırkası'na dahiliniz değil mi Arif Efendi?.."

— Ben bu harpten, bu harpte çektiklerimizden bahsediyorum.

— Ben de, daha evvelin, Balkan Harbi'nin hesabını görelim! diyorum. Fakat neye yarar? Şimdi Millî Mücadele devrindeyiz, onunla meşgulüz!

İbrahim Bey yerinden doğruldu:

— Dün akşam, Muhiddin-i Arabî Hazretlerinden tefe'ül ettim. Ankara muvaffak olacaktır. İslâm'a zafer var, buyuruyorlar. Arkadaşlar bunu başka türlü tefsir etmek istiyorlar ama, ben biliyorum; orada İslâm'dan kasıt, Ankara'dır.

Bu acayip değişmeye hepimiz şaşırmıştık. Fakat en ziyade sinirlenen Arif Efendi oldu. Hiddetten dudakları titreye titreye arkadaşına haykırdı:

— O zındıklarla Muhiddin-i Arabî'nin işi olamaz!

İhsan, bunu iştirmezlikten gelerek İbrahim Bey'e sordu:

— O hâlde ne diye bu teklifi bana yapmaya geldiniz?..

İbrahim Bey yeniden, ellerini uğuşturmaya başladı. Sanki deminki adam kaybolmuş, yerine altı sene evvel sabah akşam babama dert yanmağa gelen biçare mahlûk geçmişti. Ancak iştirilebilen bir sesle:

— Sizi düşündüğüm için! İlerlemeniz için bir fırsattır diye!

İhsan, Muhlis Bey'e ve bana döndü:

— Bilir misiniz ki, bunda samimîdir. Doğru söylüyor; gerçekten böyle düşünmüştür. Beni kendiniz mi sandınız, İbrahim Bey? Yoksa hiç mi tanıyamıyordunuz? Sonra yine bize döndü, hep aynı sukûnetle: "İbrahim Bey hiç fırsat kaçırmaz! Öyle değil mi Muhlis?"

Muhlis Bey, istifini bozmadan cevap verdi:

— Hayır; kaçırmaz!

Ben, İbrahim Beyin kızacağını, köpüreceğini sanıyordum. Halbuki demin o kadar taşıdığı koltuğunda birdenbire küçülmüştü.

Yüzü gözü ter içinde:

— Yapmayınız velinimet, siz olsun yapmayınız! diye yalvarıyordu. Fakat Muhlis onu dinlemiyordu. O, şimdi Arif Efendiye dönmişti:

— Siz de kaçırmazsınız, efendi hazretleri, siz de kaçırmazsınız! Nitekim İttihat erkânındandır diye dayınızı mahvettiniz. Oluşmünden sonra da sahte bir senetle bütün malını zaptettiniz, oğlunu aç bıraktınız. Sahte senetle ve sahte şahitle... —Bunu söylerken bir parmağıyla da İbrahim Beyi işaret ediyordu. — Oyle değil mi İbrahim Bey?

İbrahim Bey cevap verecek hâlde değildi. Koltuğunda bir kulçe gibi yığılmıştı.

— Biz daha başka şeyler de biliyoruz. Efendi Hazretleri...

— İftira ediyorsunuz, sizi dâva edeceğim, iftira ediyorsunuz! İhsan arkadaşımı tasdik etti:

— Daha başka şeyler de biliyoruz...

Arif Efendi, yerinden büyük bir hiddetle kalktı ve İbrahim Beye:

— Ben hakaret edildiğim yerde duramam; isterseniz siz kalın! diyerek odadan çıkmağa hazırlandı.

İhsan hep aynı çehreyle:

— Bir dakika dedi. Hazır gelmişken başka bir şeyi de konuşmak isterim. Lütfen oturun yerinize de söyleyeyim.

Arif Efendi ister istemez yerine geçti ve İhsan'ın yüzüne baktı. Fakat kendisiyle konuşan Muhlis Bey oldu:

— Nâsır Paşa ile fazla meşgulünüz! dedi. İnkâr etmeyin! Fazla meşgulünüz. Bir daha etrafında sizi görmek istemiyorum. Giderken İbrahim Bey size, benim nasıl bir adam olduğumu anlatır. Durun, daha bitmedi. Şimdi bu cebinizdeki kâğıdı da verin bana.

Ayağa kalkmış, Arif Efendinin karşısına dikilmişti.

— Evet, evet, dün akşam oradan aldığınız zarfı! Şimdi...

Arif Efendi, tuzağa düşürülmüş bir hayvan gibi etrafına bakıyordu. Gözleri İbrahim Beye tesadüf etti. "Alçak!" dedi.

— Bırakın onu da, şu kâğıdı verin! Hesabınızı sonra görürsü-

nüz! Onun kabahati yok. Deminden beri çektiklerini görmediniz mi?

Çehresi hakikaten korkunçtu. Bununla beraber tek çizgi bile değişmemişti. Arif Efendi ancak bir dakika tereddüt etti. Elleriyle ceplerini araŐtırdı ve sarı bir zarf verdi. Muhlis Bey zarfı cebine koydu:

— Şimdi güle güle... dedi. İbrahim Bey size yolu gösterir. Yalnız, yeğeninize kendi hakkı olan parayı öyle sadaka gibi vermeyin!... Bir de bu işten bahsetmek yok ha!

İhsan, yerinden doğruldu:

— İbrahim Beyi de fazla üzmeysin! Başka türlü yapamazdı. İkiniz de elimizdesiniz, bilin!

Butun bunlar o kadar çabuk olmuştu ki, Şaşırmıştım. Muhlis Beyi hiç tanıımıyordum. Fakat İhsan, tanıdığım, bildiğim İhsan mıydı?

Bu ŐaŐkınlığın içinde odada, mavi, üstü yıldız hâreli duvar kâğıdına, ışığı altında Sabiha ile beraber o kadar gece geçirdiğimiz büyük, mavi abajurlu çalışma lambasına, duvardaki sarısı ve açık pembesi bol halısına kadar her Şey, acaba onlar da mı deęiŐtiler? der gibi Őüphle ile bakıyordum. Ne kadar hâtranın hücumu altında idim ve bana bu acayip insanlar hepsini nasıl unutturmuŐlardı! Sabiha, biz odaya İhsan yokken girmiŐsek sağ taraftaki aynanın önünde Şöyle bir saçlarını düzeltirdi. Orada büyük lambanın ve hemen masanın arkasındaki halının akisleri arasında başının yuzmesine bayılırdım. İhsan, sanki içimden geçenleri biliyormuş gibi:

— Daha çok Şeyler görürsün dedi. Sonra Muhlis Beye bakarak ilâve etti:

— Epeyce yorulduk değil mi? Asıl fenası nedir biliyor musun? İnsanın farkında olmadan münakaŐaya girmesi.... Nihayet bizim için mesele onları buraya getirmek ve zarfı ellerinden almaktır.

Muhlis Beyin uzattığı zarfı aldı ve hemen oracıkta yakmaya başladı.

— Okumayacak mısınız?

— Hayır, okumayacağım. Böyle şeylerde insan ne kadar az şey bilirse o kadar rahat eder. Ben esarete iken insan mukavemetinin derecesini anladım

— Bu işi nerden öğrendin?

— Tefvik Beyden... Şimdi aşağıya inelim, yemek yiyelim! Yemekten sonra Cemal, Tefvik Bey'e gider, haber verir. Aşağı yukarı hâdiseyi gördün. Nakledersin. Şimdi Kandilli'de, kız kardeşinde oturuyor. Bu gece sen orada kalırsın! Burada yatmanı isterdim ama, ne olur, ne olmaz, semtte bir iki gün görünmeyeceğim.

Yine Muhlis Bey'e dönerek sordu:

— Mesut'un işini yaptın mı?

Mesut bizim kiracımızın adıydı. Muhlis Bey'in başını sallayarak "Daha değil!" demesine içimden üzüldüm. İhtiyar kadının o korkunç ağlaması daha sürecekti.

Yemekte İhsan, beni tam bir sorguya çekti. Ona babamdan, kendimden bahsettim. Altı senenin tam bir hesabını verdim. Tıbbiye'ye gireceğimi söyleyince, Muhlis Bey:

— O kolay... dedi. Ben oranın Ziyaeddin Efendiden sonra en kıdemli talebesiyim. Ona ehemmiyet verme! Fakat Behçet Beyde kalmanı hiç tavsiye etmem; rahat edemezsin. O yalnızlık. Sonra biçare adam çok çöktü. Yer de uzak. En iyisi Kadıköyü'nde sana bir pansiyon bulalım! Daha iyisi benim oturduğum yere gel! Yeldeğirmeni'ne!

Ben onlara asıl ümidimin evimizin kirasında olduğunu, halbuki kiracının vaziyetine bakılacak olursa, ondan ümit kesmek lâzım geleceğini söyledim. Muhlis Bey:

— İhsan, gazetelerde sana bir iş bulur... Şimdilik paran var ya!..

— Hattâ zenginim, diyebilirim. Ve onlara gelirken babamın, sanki ayrılışımızın acısını ancak cömertliğiyle unutacakmışım gibi ceplerimi nasıl mütemediyen para ile doldurduğunu anlattım: — Hattâ, dedim, pantolonumun kemer yerine dikili birkaç altın bile var...

İhsan: "Cevdet Bey bu! Fakat seni nasıl oldu da bıraktı..." dedi. Muhlis Bey:

— Pansiyonda pantolonunu uttiye verirken o altınları çıkarsan fena olmaz! Ben Madam Flekciyan'dan eminim ama, hizmetçisi için taahhude giremem, dedi. Sonra bana evin adresini verdi:

— Ben yarın akşam orada olayım, olmayayım, yerin hazırdır. Hem eğlenceli evdir. Beraber de oluruz.

Giderken bana Tevfik Beye söyleyeceğim şeyleri tekrar öğretiler. Zarf geriye alınmış ve yakılmıştı. Obur adamı derhal kaçırırsa mesele hâllolürmüş. Ben daha ziyade Sabiha'dan hiçbir havadis alamadığımı düşünerek:

— Bir şey öğrenmiş olmadım! dedim. İhsan, Tevfik Beyin bana lüzum görürse işi anlatacağımı, belki de bazı talimat vereceğini söyledi. "Sen artık bizimle çalışacaksın!"

Ayrılmak için yanına girdiğim zaman İhsan'ın annesi "Kalmadığına çok üzüldüm. Sana akşama gozleme yapacaktım!" dedi. İhsan annesine:

— Gozlemeni her zaman yiyebilir! Şimdi gitmesi lâzım. Hem bu akşam o tam ziyafettedir. Tevfik Beyin yemeğini biliyorsun. Kim bilir belki sana rakı da içirir, hele misafiri yoksa, behemehal! Ayrılmadan evvel aklıma gelen bir şeyi sordum.

— İbrahim Bey sizinle beraber miydi?

— Hayır! Yalnız beni de, Muhlis'i de çok sever. Şimdi o müt-hiş zengin. Nasıl para kazandı biliyor musun? Babandan Kudret Beye olan borcunu ödemek için aldığı altmış yedi altını vermedi. Kudret Beye bu borcu affettirdi. Onunla bir bakkaliye dükkanı açtı. Sonra seferberlikte şeker işlerine lîlân girdi. Hulâsa yapmadığı kalmadı.

— O Muhiddin-i Arabî falı?

— İnanır. Galiba bizde bu cins eski kitapları en iyi anlayanlardan biri. Haydi artık yeter...

Böylece, Sabiha'nın nerde olduğunu öğrenmek için geldiğim evden ona dair tek bir sual sormadan çıktım. İhsan beni annesiyle yarım saat baş başa bıraksaydı, ne olurdu? Bununla beraber memnundum.

Boğaz'a gideceğim ve bilhassa Tefvik Beyi göreceğim için sevinmiştim. Fakat Köprü'de şahit olduğum bir hadise bu sevincimi âdeta bıçakladı. Kadıköy iskelesinde başlarında bir çavuş bulunan iki Senegalli nefer bir bahriyelimizi iki kolundan tutmuşlar, ite kaka götürüyorlardı. Bu, benim yaşlarımda bir çocuktur. Kendisini hırpalayanlara "Siz bırakın, ben gelirim!" gibi bir şeyler söyleyerek ve büyük bir gayret sarfetmeden, galiba sadece sözlerinin mânasını anlatmak için hafif hareketlerle kollarını kurtarmaya çalışıyor, bir taraftan da onlara dostça gülüyordu.

Kim bilir belki de neşe ve hayat emniyeti içinde felâketin bile kendisine güler yüzle gelmesini istiyordu. Fakat kuvvet, o kadarlık olsa bile dostluğu ve müsavî muameleyi kabule razı değildi. Ona zaferinin maddî üstünlükleri yetmiyordu. Ayrıca bu zaferin manevî istismarını da yapacak, hayatına hâkim olduğu şehri ve insanlarını da küçültecekti. Kıymetleri muhafaza etmenin imkânsızlığı! Onun için birdenbire bütün iskele halkını şaşkırtan bir tokat şakladı. Bunun arkasından bir, bir tane daha geldi. Hemen arkasından da düdüğü sesleri işitildi. İskele, nerden çıktığını bilmediğimiz işgal kuvvetlerine mensup zabıt ve askerle doldu.

Dudağından ve burnundan akan kanlara rağmen gülümsemesini hiç terketmeden kendisini tutanlardan kurtulmaya çalışan bu çocuğun yüzünü hiç unutamayacağım, ne de onu dövenin gözlerindeki zalim ve haşın parıltıyı! Tam, efendi tokatıydı bu. Onları atanın bir gün insanlığı kendisinde yeniden bulabileceğinden şüphe edilebilirdi.

İşte o zaman ikinci hâdisce oldu. İhtiyar, uzun boylu, kuru ve zayıf, parmakları elmas yüzüklerle dolu bir kadın, "Seni domuz herif!" diye ileriye atıldı ve elindeki kalın topuzlu şemsiye ile devenin tam yüzünün ortasına iki defa indirdi. Bütün bunlar bir an içinde olmuştu. "Seni domuz herif, ne istiyorsun zavallı çocuktan!" Bütün iskele halkı şemsiyenin sapının bu ecnebi çehresinde iki parça olduğunu gördük. O âna kadar asabiyet ve çaresizlik içinde çırpınan halk, harekete geldi. Ortalık tekrar karıştı. Her şey düzeldiği zaman ne ihtiyar kadını, ne de bahriyeliyi görebildik. Halk ikisini de kaçırmıştı. Bununla beraber, bu iki dövme hâdisesinden başka hiçbir şey olmadı.

Vapura bu hâdisenin heyecanı ile girdim. Kadının vaziyeti, mor çarşalı içinde hiddetle irkilişi, çavuşun şaşkınlığı hakikaten komikti. Komik ve ulvî!

Boğaz vapuru tıklım tıklımdı. Fakat bu, tabii günlerin o yekpare kalabalığı değildi. Sanki keder ve kinle karışık mütearrız bir sevinç ve şımarıklık insanları ikiye ayırmıştı. Hele deninki vak'anın heyecanı geçince bu daha iyi görüldü. Halkımız yarınsız bir hayatın bütün ağırlığını sırtında taşıyor gibiydi. Bu ıstırap, büyüklerde olduğu kadar çocuk yüzlerinde de açıkça okunuyordu.

Hemen hepsi yavaş sesle, fısıldar gibi konuşuyorlar, yahut sessizce önlerine bakıyorlardı.

Buna mukabil Rumlar ve Ermeniler acayip bir şımarıklık içinde sağa sola küstahca bakıyorlar, çingâr çıkarmak ister gibi davranıyorlardı. Hele Rumlarda her şey bir meydan okuma hâlindeydi. Küçük çocukların hepsini ya mavi-beyaz elbiselerle giydirmişler, yahut da bu renklerde bir işaretle süslemişlerdi. Bir kısmının elinde kağıttan küçük Yunan bayrakları vardı. Guvertenin daha ilerisinde, merdivenin başındaki açıklıkta birkaç palikarya ağız mızıkasıyla o senelerde pek iyi tanıdığımız bir Yunan marşını çalıyorlardı.

"M..." de, biz yeni yetişenler, bu marşı ve buna benzer şeyleri menetmiştik. Fakat burada çaresiz dinlemeye katlanacaktım. Kendi kendime düşünüyordum. Dünyada başka mesut milletler de vardı.

Onların bizim yaşlardaki gençleri, hiç de bizim bu anda olduğumuz gibi bir “olmak ve olmamak” meselesiyle meşgul değildiler. Onlar aşkı, sporu düşünüyorlar, yaşlarının tabii iştiaıkları ve meseleleriyle meşgul oluyorlar, kurulmuş bir hayatın imkânlarından istifade ederek çalışıyorlardı. Biz ise el parçası kadar bırakılmış, çok harap bir vatanda yaşamak imkânlarını düşünüyorduk.

Vapurdaki kalabalığın içinde işgal kuvvetlerine mensup zabıter ve neferler, kendi milletlerine has vasıflarla sadece muzaffer kuvveti temsil ediyor gibiydiler. Fransızlar gürültücü ve şımarmaya hazır, İngilizler soğuk ve kibirli, İtalyanlar nâzik, kibar, hattâ biraz da güverteyi dolduran güneşte uyumaya hazırıldılar.

İskeledeki hâdise beni çok sarsmıştı. İstanbul’da yaşamak zannedildiği kadar kolay değildi. Her an bir hâdise çıkabilirdi; bunu evelden biliyordum. Bilmediğim bir taraf kendi zaafımdı. Ânî bir aksulâmel gösterememiştim. “İhtiyar kadının hareketi bana bir ders olmalı!” diye düşünüyordum. Vaktinde karşılanabilirse birçok şeyler önlenebilirdi. Kendimden ikinci memnuniyetsizliğim de İhsan’ın evinde her şeye fazla hayran oluşum, hele Sabiha’yı sormadan evden çıkışımdı. Bu ürkeklik ve sıkılganlık hoşuma gitmiyordu.

Göztepe’deki köşke gitmediğime memnundum. Fakat verilmiş bir kararı hemen anında değiştirmekliğim de hoşuma gitmiyordu. Yanı başımdaki kırk beşlik, şişman Rum hanımının iki eliyle kürek çeker gibi durmadan konuşması, vapura bindiğim andan beri beni rahatsız ediyordu. Üsküdar açıklarında hiç de müsavi şartlarla olmayan, –çünkü kaide ve usullerini bilmiyordum,– bu hoksdan kurtulmaya karar vererek yerimi değiştirdim.

Fakat o günlerin İstanbul’unda bir Boğaz yolculuğu kolay iş değildi. Biraz sonra oldukça mânasız bir hâdise daha oldu. Birkaç ecnebi zabiti oturdukları yeri beğenmediler ve kırbaçlarını sallaya sallaya kadınların bulunduğu yere gittiler, kapıyı açarak içeriye girdiler.

Yeni geçtiğim yerden onların hâlini seyrediyordum. Bu sel’er kadınlarımızın vakarına hayran oldum. Sanki hikâyedeki Roma se-

natorleri imişler gibi hepsi, çarşafı içinde sessiz, onların vücutlarından habersiz duruyorlardı.

Doğrusu istenirse onlar da pek bir şey yapmıyorlardı. Belki de çocukça bir teccüsle oraya girmiştiler. Fakat ne olsa, yaptıkları şey ağır başlı İstanbul erkeklerinin hoşuna gidecek cinsten değildi. Guvertede bir uğultudur koptu. Biraz sonra bir memur geldi, uzun müzakerelerden sonra kadınlar tarafı tahliye edildi.

Çocukluğumuzda bir sene Göztepe'ye, bir sene de Boğaz'a girdik. Tevfik Beyin oturduğu köşkte ise, eniştesi Rasim Beyin taşrada bulunduğu bir sene, bütün kış geçirmiştik. Belki çocukluğumuzun en güzel masalı acı duduk seslerinin yırttığı, karanlığın üzerimize büyük sular vehmiyle yüklendiği ve uykularına daha ziyade bir denizaltı dünyasında yaşıyormuşum vehminin karıştığı bu kış olmuştu.

Bu hayatın çok kolay olduğu, kadınların tekrar kardeşlerine ve kocalarına kavuşmak için, çocukların karınlarını rahatça doyurmak için mucizeye muhtaç olmadıkları, büyüklerin bile çocuklar kadar kendilerini hiçbir şeyden mesul addetmedikleri rahat devirlerdeydi.

Şimdi yine aynı eve gidiyordum. Fakat aynı şeyleri göremeyeceğime emindim. Otelden çıktığımdan beri karşılaştığım her şey bana, o kadar tanımadığım, yabancı olduğu çehre ile gelmişti ki... Mahallemizi küçük, sefil, çocuk civıltısından mahrum bulmuştum. Kendi evimiz dar, bakımsız, hattâ haraptı. Tesaduf ettiğim insanların çoğu bitikti.

İhsan bana, doğru bir arabaya ve tramvaya binerek Koprı'ya inmemi söylemişti. Ben de tramvaya binmiştim. Fakat Bayezit'a gelince, çarşıdan geçmek arzusunu yenememişim. Orada tesaduf ettiğim şey İstanbul'un ne kadar içten yıkıldığını gösteriyordu.

Mahallemizde, İbrahim Paşa hamamının sırasında, fakat Şehzade'ye yakın tarafında, hâli yerinde bir komşumuz vardı. Asaf Bey adında olan bu komşumuzla babam Sinop'ta tanışmış, ev alıp İstanbul'a yerleşmek istediğini söyleyince bu konak yavrusunu ona bulmuştu. İki kızı, anneme teyze derlerdi. Ben de annelerine teyze der-

diye çok sevdimi.

Bu menâcâtın bu dört kişiden birisi muhakkak bize uğradı. Deter, o Bakımlı vazifesinden aldığı maaştan başka epeyce bir geliri de vardı. Onun bu rahatı içindeydiler.

Özellikle Kapalıçarşı'nın başında bu kadıncagızın kızlarının kendisiyle yaşadıklarını birkaç yıl evvel gözlerimle gördüğüm, hattâ o zamanın nakışlarını dahi tanıdığım çeyiz takımlarını, doğunerek tanıyarak satmışım görmüştüm. Harbin ikinci yılında Asaf Bey, kaltsen ve kuderden olmuş, ev satılmış, kızlar da ertesine birbiri arkasınca veremeden ölmüştü.

Kadıncagız mahallemizin arka tarafında tek bir odada yaşadığını söylüyordu. "Bir türlü ayrılamadım. Her gün o sokaklara geliyorum. Kızlarımı görme gibi oluyorum!" diyordu. "Bunları dünyada satmazdın. Fakat ne yapayım ki, ev kirasını veremedim... Hepiröz beyleyiz. Birkaç zenginden, işini bilir insandan başka herkes bu hâlde!" Gıpta ki, rastladığım herkes hâlini anlatır anlatmaz, refâketin unumü olduğunu söylüyordu. Mesut Beyin hanımının hakkı vardı. Hakiki bir cehennemde idik. Daha doğrusu bir cehennemün alevinden öbürüne geçmiştik.

Bununla beraber vapurdaki halkı, harp arasında ve mütarekenin ilk günlerinde İstanbul'a gelip gidenlerin anlattıkları kadar düşük kıyafetli bulmamıştım. Bulmamıştım ama, ne var, ne yok! diye girdiğim ikinci mevkide de bir lahızadan fazla duramamıştım. Hele Marmara sahillerinden gelen muhacirlerin hâli çok haraptı. Yollar da başları yemeniyle örtülü, sırtlarında yeldirme, ellerinde çikinlar kadın kaffeleri görülmüyordu.

Bununla beraber deniz sakin ve aydınlıktı. Güneş varlığın ârizasını, icimizdeki perişanlığa varıncaya kadar bir altın meyva yapmıştı. İki kıyıda yalıların arasındaki bahçeler, tepelerdeki korular, saz denen ihtişarı adım başında bize uzatıyorlardı. Rıhtımlarda, iskele yanlarında, sahile inen dar sokakların ağzında denizde yıkanan küçük samatacı kababalıklar vardı.

Kımdilli'yi Fransızlar işgal etmişti. Biz iskeleye çıktığımız za-

man küçük meydanda bir manga Fransız askeri galiba nobet değiştirmeye gidiyorlardı. Bu askerlerin, bir itisafı, bir haksızlığı yaparken takındıkları ciddiliğe ister istemez Şaşırdım. Biz belki zayıftık; fakat silâhsız bir Şehir ortasında, bu ciddilikleriyle onlar gulunçtuler.

İskelenin etrafındaki kahvelerde, bu kahvelerin önlerindeki alçak iskemlelerde, tıpkı vapurdakiler gibi, bir yığın yarının Şüphesi ve korkusu bakışlarında toplanmış insanlar oturmuşlar, dalgın dalgın etrafa bakıyorlar, yahut birbirleriyle konuşuyorlardı. Bunlar mağlûp kafilesiydi. Ve sade insan eliyle hazırlanan tarihleri ile oburlerinin yanında ne kadar asildiler.

YokuŐun başı kalabalıktı. Birkaç Fransız neferi ihtiyar bir adamı zorla bir evin kapısından uzaklaŐtırmaya çalışıyorlardı. Bir zabıt uzaktan bu manzarayı seyrediyordu. Kapının önünde, bu akşama yakın saatte evinden atılan ailenin zarurî eşyası yığılmıştı. Açık pencerelerden birine baktım. Azız devrinde İstanbul'da o kadar moda olan yaldızlı bir oda takımı yerinde duruyordu. İhtiyar adamın yere devrilen fesini aldım, başına giydirdim. Bana garip bir Şekilde baktı. Sonra "Kabahat bende... Mademki mağlûp olduk..." dedi.

Her uğradığım yerden bir cümle kafama kazalıyordu. Kiracım "Kapımızı altı erkek açardı" diye sızlanmıştı. Asaf Beyin karısı "Uçu birden öldüler" demişti. İhsan, esarete insan mukavemetinin derecesini öğrenmiŐti. Bu ihtiyar adam da kabahatin kendisinde olduğunu itiraf ediyordu.

Mandalı çekerek köşkün bahçe kapısını açtım ve içeriye girdim. Çocukluğumdan beri tanıdığım ağaçları yerlerinde görünce içim ferahladı. Sağ tarafta, duvarın dibindeki ayvayı bu köşkte oturduğumuz sene babam, bahçe meraklısı olan Rasim Beyi memnun etmek için dikmiŐti. Onun yanındaki dut da bizim Sinop'tan saksı içinde getirdiğimiz ve Şehzadebaşı'ndaki bahçeyi iki senede kapladığını hayretle gördüğümüz dut ağacının akrabasıydı. Fakat bu eski dostlara uzun zaman bakamadım. Bahçenin ortasında, kuyunun yanı başındaki manolyanın dibinde bir kız çocuğunun oyunu dikkatimi çekti. On bir, on iki yaşlarında vardı.

Babam Beyin Nurun adında bir kızı olduğunu, hattâ küçükken bile biliş gördüğümü hatırlıyordum. Beni görünce eliyle beklemem işaretini yaparak oyununa, daha doğrusu, yetmiş santim uzunluğunda ve aynı boyda çok iyi cilalı bir tahta masa üzerinde, iki kolunu yana açarak büyük bir süratle ve dikkatle dönmekte devam etti. Yüzü yapıyor hareketin zevinci içindeydi.

O kadar hoşuma gitmişti ki başka hiçbir şeye dikkat edemedim. Kız güzeldi, uzun kumral saçları iki örgü ile tarandıktan sonra başının iki yanına toplamıştı. Böylece boynu açık kalıyor ve başı bugünkü bazı kadın tuvaletlerini andıran *antique*'e yakın bir sadelik kazanıyordu. Sirtında mavisi bol, kısa bir entari vardı.

Yanına yaklaşıncı ayaklarının çıplak olduğunu ve sağ ayağının baş parmağıyla ikinci parmağı arasında bir çivi bulunduğunu gördüm. Olduğu yerde dönebilmesi bu yüzden mümkün oluyordu. Ne bu tahtayı ne de bu oyunu o zamana kadar görmemişim. "Her hâlde İrfâl kuvvetlerinin çocuklara eziyet etmek için icat ettikleri bir işkence değildi" diye kendi kendime düşündüm.

Kız gittikçe artan bir süratle birkaç defa daha döndü. Sonra yere atladı ve yüzünü elleriyle kapatarak bahçenin çimenleri üzerine oturdu. Birkaç dakika böyle dinlendikten sonra ayağa kalktı. Benzi hâlîf sararıyordu. Yine gülerək: "Ol, çok yoruldu" dedi. O zaman:

-- Bu nedir? diye sordum. Büyük, yeşil gözlerini üzerime dikerek:

-- Bilmiyor musunuz? diye cevap verdi. Mevlevîlerin dönme-yi öğrendikleri tahta işte! Hani âyin yapıyorlar, ya! Babam beni bir kere götürdü. Tefîk dayım da götürdü.

-- Siz Mevlevî misiniz? dedim.

-- Yok, a canım! dedi. Kadından Mevlevî olur mu, hiç! Tefîk dayım icat etti işte! Ben de merak ettim. Sonra iki elini birbirine çarparak meselemin bu kadar basit olduğunu bana bir daha ispat etti.

O zaman kendimi tanıdım ve dayısını görmek istediğimi söyledim. İlk önce koşarak evin kapısına doğru gitti. Fakat içeriye girmedi.

— AŐađıkı sokakta bir adamı evinden çıkartıyorlar... Daha iyisi siz yukarıya ıkınız. Şimdi bahçeye inerse sağdan soldan haber alır, gürültüye karışır.

Bu sözler o kadar hoşuma gitmişti ki çenesinden tutarak:

— Peki, dedim. Dediğinizi yaparım. Ama biraz konuşalım. Öteki işler nasıl? Butün yüzuyle bana güldü:

— iekleri mi soruyorsunuz? Bu sene çok iyi. Ama Şimdi kalmadı! Yani son çiçekler var! Sonra bir kaŐım kaldırarak kederli kederli iláve etti:

— Yalnız Mercan hastalandı. Siz Mercan'ı tanımaz mısınız, gelin size gostereyim. Beni bahçenin bir köşesindeki kopek kulubesine kadar götürdü. Cinsini bilmediğim büyük, uzun sarı tüylü bir kopek kulübenin içinde yatıyordu. Onu görür görmez iki ayuklarını one doğru uzatarak gerindi, gözlerini birkaç defa açıp yumdu. Butün başı, kulakları, kuyruğu, vücudu sevinçten urpermeler içinde idi; fakat yerinden kalkamadı. Küçük kız başını okyaŐınca hastalığını kendi de kabul etmiş gibi tekrar eski hâline döndü.

— Nesi var? dedim.

— Bilmiyorum, belki üŐütmüŐ olacak. Bunu geçen sene bizim koŐke zorla yerleŐen Fransız binbaŐısı bana hediye etti. Tefvik dayım olmasaydı, evden ıkamayacaklardı. Biz o zaman Sultantepe'de otururduk. Tekrar kopeği okşadı:

— Gözlerine bakın, adının niye Mercan olduğunu anlarsınız! Dediği doğru idi. Kopeğin koyu bal rengi sarı gözlerinin etrafında çok ince, mercan gibi bir halka vardı.

Biz kulübeden dönerken Tefvik Bey pencerede görüldü.

Kız yalvardı:

— İŞte dayım. Aman dışarı çıkartmayın. Ne kavgacıdır bilmezsiniz. Bu akşam hep beraber mehtaba çıkacağız... Sizi de gotürütüz.

Tefvik Bey ocuk sevmezdi; onun için çocukluğunda bana pek az yuz vermişti. Zaten tiryaki tabiatlı, rahatına duŐkun bir adamdı. Sevmediği bir adamla, işini gördükten sonra iki dakika

durmak elinden gelmezdi. Belki bu tiryakiliği yüzünden onu çok severdim. Tek taraflı sevgilerde daima bir tereddüt payı vardır. Onun için yukarıya çıkarken göreceğim kabulden şüpheliydim. Hiç de böyle olmadı. Beni "Hoş geldin evlâdım!" diye sofanın merdiveninde karşıladı.

Bu ıstırap günlerinde insanların, yanı başlarından biraz uzaklaşmış olanları tekrar görünce deli gibi sevindiklerini sonra öğrendim. O zamana kadar orfümüzde kucaklaşmak vardı, fakat öpmek yoktu. Hattâ sevincin gösterilmesi bile ayıptı. Fakat İstanbul'dakiler, gidenlerin donmemesine o kadar alışmışlar, insanlarımız altı yıldır, birbirlerini tekrar görmekten o kadar ümit kesmişlerdi ki, Tefvik Bey gibi, biraz canını sıkan misafirini kovan, çocuğunun doğduğu gece kendisine müjde vermeye gelen kadıncağızı kovduktan sonra yorganını başına çekip uyuyan bir adam bile beni görmekten ağlayacak derecede mesuttu.

Arif Efendiden zorla alınan ve gözümün önünde yakılan zarfın hikâyesini Tefvik Beyden öğrendim:

— Zarfın içinde, Maydos'taki malzemeyi Anadolu'ya kaçırtañların adı vardı. Bu hâdise Harbiye Nazırı Cemal Paşanın istifasına sebep olmuştu. Listeyi Nâsır Paşa kendisi için tanzim ettirmişti. Arif Efendi, onun dalgınlığından istifade ederek ele geçirdi. Paşa, Arif Efendiye o kadar emindi ki, şüphe bile etmiyordu. Ben yanında idim. Nihayet onun o zaman evde bulunduğunu öğrendim. İhsan'a koştum. Arif Efendinin bu listeyi derhal teslim etmeyeceğine emindik. Daha doğrusu İhsan: "O, envai türlü pazarlık etmeden onu vermez, üstünde taşır... Siz bana yarın gönderin!" dedi. Ben de Ticaret'teki mudir-i umumîlikle mahbeyin kâtipliğini uydurarak İbrahim Beyi teşvik ettim. "Bu işi yapabilirsiniz, siz yaparsınız! İhsan için iyi olur.

Ama sizin hatırlınız yetmez. Arif Efendiye de götürün!" dedim. İhsan iyi idare etmiş. Aferin İhsan'a...

— Memuriyet hikâyesi yalan olduğuna göre o kadar münakaşa niçindi?

— Gençsin, daha anlamazsın! Bazen insanlara, haklarında ne düşündüğünüzü söylemek ihtiyacını yeneemezsiniz. Maamafih İhsan'ın elbette bir düşündüğü vardır. Meselâ sinirlendirmek, çileden çıkarmak için yapmış olabilirler.

— Ben, dedim, ne yalan söyleyeyim, bu sabah İbrahim Beye acıdım...

Tevfik Bey kaşlarını çatarak:

— Hot! Orada kal! dedi. Öylesi insanlara acınmaz. İyi tarafları vardır. Fakat âdi tarafı da çoktur.

— Peki, o gidecek adam?

— Mühimce bir zat! Yarın sen, zaten onunla meşgul olacaksın! Sonra büyük bir ciddiyetle ilâve etti. Yarın Anadoluhisarı'nda Sami Beyin yalıtına gideceksin. Orada kendisini bulamazsan evde ihtiyar bir hizmetçi kadın bulursun. O zaman "Araba nasıldır?" dersin. O sana tarif eder. Hisar iskelesinde arabayı beklersin; çiftliğe gidersin. Bellibaşlı yollarımızdan birisi orasıdır. En aşağı beş yüz zabıt, ihtiyat zabiti kaçırdık oradan. Beykoz'dan da malzeme işini hallediyoruz. Maamafih hakma, her taraftan oluyor bu işler... İstanbul tarafında İhsan'la birkaç arkadaşı var. Muhlis Kadıkoy'de çalışır, bazen de Beykoz'da. Asıl evi de Beyoğlu'ndadır. Sami Beyle ben de buraları tutuyoruz. Butün Boğaziçi'nde koy köy teşkilât var. Türkler geceleri mahallelerini bekliyorlar. Her an bir azgınlık olabilir.

— Bari silâh var mı?

— Şehir için tabii var. Boğaz'da herkes aşağı yukarı silâhlidir. İşgal orduları silâh toplamağa epeyce çalıştılar. Her gece birkaç kahve basılıyor, yollar tutularak gelen geçen üstü aranıyor ama para etmiyor. Zaten lüzum da görmüyorlar. Asıl mücadele öbür tarafta, Anadolu'da oluyor. Biz burada sadece herhangi bir ihtimale karşı müdafaa vaziyetindeyiz. Vak'a falan çıkarmıyor, belki vak'a çıkmasını önleyiyoruz. Vatan meselesi çıkınca insanoğlu değişiyor. Galata'yı tutanlar kimlerdir, bilir misin? Polis, sabıkahılar, külhan beyler, falan. Evet poliste sabıkalı el ele verdi. Garip değil mi? Ama

acı üstünde. Millî Mücadele bu! Bu ateşte sabıka talan kalmaz, hepsi temizlenir!

Tevfik Beyi hayretle dinliyordum. Bu eski İttihatçıyı hepimiz işinde gücünde ve biraz da eğlencesinde sanıyorduk. İşin garibi böyle idi de O günlerde Tevfik Bey, ticaretine devam ediyor, yani mukadder bir iflâsa doğru çok muntazam bir şekilde yürüyordu. Karısını, tıpkı yirmi sene evvel olduğu gibi kıskançlıktan çıldırtıyordu. Üstelik de bu işleri görüyordu.

— Yüzüme öyle ne bakıyorsun? İçeride bir fotoğrafım var, al götür; evde doya doya seyret!

Bu da doğru idi. Ona ilk defa görüyormuşum gibi bakıyordum. Elli altı, elli yedi yaşlarında olmalıydı. Bununla beraber kırkıdan fazla görünmüyordu. Esmer yüzü, kara kalkık kaşları, büyük kestane rengi gözleriyle hâlâ güzel adam denebilirdi.

Birdenbire aklıma Sabiha'yı Tevfik Beyden sormak geldi:

— Bugün, dedim, bizim mahallede hiçbir yere uğrayamadım! Bizim Süleyman Beylere gidecektim. İhsan o kadar acele etti ki unuttum.

Tevfik Bey "Bize de mi?" der gibi yüzüme baktı, benim sımsındığım şey epeyce mâlum olmalıydı. Çaresiz görmezlikten geldim.

— Süleyman Bey mahallenizde oturmuyor artık! Beyoğlu'nda bir yerde oturuyor. Karısı öldüğünden beri vur patlasın, çal oynasın eğleniyor.

— Kızı ne oldu?

— Kızı, sizin Kudret Beyin akrabasından Muhtar diye bir çocuk vardır, onunla evlendi. Ama ne yapıyorlar? Nasıldır? Bilmiyorum! O Muhtar da acayip bir adam ya... Kadıköyü'ne geçince Kudret Beyden sorarsın! O da Talimhane'de oturuyor şimdi, eski sütünesinin evinde. Muhlis'e sık sık gelip gidiyor. Sen otur, ben şu aşağıya hakayım! Rasim nerdeyse gelir... Adamaçığıza ağzının tadıyla bir rakı içireyim. Bir ayağı yaz dolayısıyla cemaatı kaldırılmış merdivenin bir basamağında, ilâve etti: — Yani, istakoz getirecekti.

Bulamamış, sünepe herif. Fakat Istrati, güzel barbunya getirdi. Adamdır Şu Istrati vesselâm!..

Oturduğum sofa, akőamla dolmuştu. Karşı tepelerin ustı bir Şahdamarı kesilmiş gibi kan içindeydi. Biraz ileride, aşağıda deniz, kuş bakıőı sızuluyordu.

İçimde garip bir ökuntu vardı. Göztepe’de o gece Behçet Be-ye niçin o kadar acıdığımı Şimdi biliyordum. Ben de onun gibi cbediyen kaybedilmiő Şeylerin arkasından ağlayacaktım!

Birdenbire içimde bir ses yükseldi. Sabiha bana kendi içimden!

“— Şimdi adını öğrendin değil mi? diyordu. Kim olduğunu biliyorsun artık. Unutma! Onu sevmeğe mecbur olduğunu unutmazsın değil mi? Beni sevdiğin gibi seveceksin! Zaten bana vadettin.”

Sofayı sarı ten rengi ve bulanık akşam havası içinde Muhtar'ın çabresini hatırlamağa çalışıyordum. Benim kendisini gördüğüm zamanlar -Kudret Beyin İstanbul dönüşünden sonra- yirmi iki, yirmi üç yaşlarında sarışın, ince, sarı bıyıklı, dar alınlı, daima kısık ~~öz~~ kapaklarının arasından etrafa bir nevi istigna ile bakan bir delikanlıydı. Bol ve kıvrık saçları, çok düzgün burnu ve toplu dudaklarıyla kendine mahsus bir güzelliği vardı. Daha o zamanlarda kadınlarla fazla düşüp kalktığı söyleniyordu. Bir aralık da oyun merakından bahsetmişlerdi.

Vefa'yı, daha mektebimiz idadî iken bitirmişti. Fakat talebe anısında, bilhassa sınıf muhassırımız Galip Efendide çok canlı hâtıraları vardı. Mektebin bakkalı ise ona borç olarak verdiği kırk lirayı hiç unutmadığı için her vesile ile hatırlar, hele, "Nasıl yaptın bu işi Ramazan Efendi?" dediğimiz zaman, hiç üşenmeden, Muhtar'ın kendisine gelip: "Ramazan, yarın bana kırk lira getireceksin, anladın mı? Kırk, otuz dokuz değil!" deyişini, ertesini günü on beşi karısının boynundan alınan bu kırk lirayı ona eliyle teslim ettiğini anlatırdı. Fakat biz "vah, vah..." deyince kendisini toplar:

— O Muhtar Bey, yine istesin, varsa veririm... derdi.

Muhassırımız Galip Efendiyi o kadar sinirlendiren şey de Ramazan'ın bu hâliydi. Biçare bir sıkıntı zamanında kimseden iki micediye bile ödünç alamadığını yana yakıla soylertdi.

Galip Efendinin, elinden o kadar sıkıntı çektiği Muhtar'da bulduğu kusurlardan biri de âfî hiddetleriydi. Ben bir gün bu hiddetlerden birisine şahit olmuşum. Yüzu birdenbire sararmış, sesi

değişmiş, korkunç bir mahlûk olmuştu. Muhtar için İbrahim Beyin babamla Kudret Bey üzerinde konuşurken, anlattığı hikâye daha korkunçtu. Gûya daha on, on iki yaşlarında iken sokakta bacaklarına sürtünen ve kendisini o kadar seven bir köpeği, kör bir kuyuya bacaklarından asmıştı.

İşte benim, Sabiha ile evlendiği için sevmeğe mecbur olduğum insan böyle bir insandı.

Sabiha'nın evlendiğini "M..." de, babama gelen bir mektuptan öğrenmiştim. Babam, bu mektubu harbin üçüncü senesinde İbrahim Beyden almıştı. Fakat Sabiha'ya ait işlerde o kadar hassas olan, dedikoduyu seven İbrahim Bey, beklenmedik bir şey yapmış, sadece havadisi vermekle kalmıştı. Zaten mektup daha ziyade İbrahim Beyin değişen vaziyetini anlatmak için yazılmıştı.

Fakirlik; gözü tok, muvazeneli, seciyeli insanlarda bir nevi asalete benzer. Muhteris ve zevkine düşkünlerde ise daima küçültücü olur. İbrahim Bey bu sonuncularandı.

Mektubunda, o kadar zilletle taşıdığı fakirliğinden kurtulduğunu en dolambaçlı yollardan bize ilân ediyordu.

Meselâ "Şeker işi yapıyorum!" diyerek ticaretinin genişlediğini haber vereceği yerde, babam, hakikaten onun şekerle meşgul olduğunu evvelden biliyormuş gibi "Bizim şeker işi de umduğumuz gibi çıkmadı, pek cüz'î kâr getirdi! Doğrusu, başka türlü ümit ediyordum!" diyor. İttihat ve Terakki erkânıyla olan dostluğunu "Ehibba dediğimiz yadigârların nazından bıktım artık! Merkez-i Umumî'de iseler bana ne? Kendilerine muhtaç mıyını sanki?" cümlesiyle, âdeta cihana kafa tutarak haber veriyor, değişen talihini ve artan servetini ise, "Bu yaz, Büyükada'da pek sıkıldık. O kadar kalabalıktı ki, tarif kabil değildir. Çocukların sıhhatini düşünmesem bir lahza durmazdım. Hele akşamları tâ yazıhaneden Köprüye inmek, oradan vapurla çalkana çalkana Ada'ya gitmek, güç, pek güç vesselâm! Nizam'da almak gafletinde bulunduğumuz hâne ise pek pahalıya maloldu. Vâkıa manzarası çok latîf, kendisi de genişçe ve bahçesi büyük, meyvesi bol ama çuval dolusu –evet, İbrahim Bey

servetini artık çuvalla ölçüyordu: - para doktuğumuz hâlde henüz ne taminini, ne de doğmesini ikinal edebildik!" satırlarıyla, bulanık bir ayından seyredilen bir sabah manzarası gibi, geçici birtakım sıkıntılardan arasından anlatıyordu. Mektubun yazılmasına sebep "M..." dediği şangerler için babamın kendisine faydalı olup olamayacağına sormaktı. "Bir de, diyordu, bizim Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin arka tarafındaki arsayı Evkaf, bendenize satmaya razı oldu. Yalnız unan vekili muşkulât çıkarıyor, Camiin sizin eve bakan yolu ile beraber satın alabilsem orada şöyle rahatça bir eveğiz yaptırır, âhu onuumu yine beraberinizde geçirirdim." Babam bu son satırları okur okumaz buruşturup atmış, sonra da günlerce insan talihi için garipliğine gülmüştü.

Boyle bir mektupta, elbette ki Sabiha'nın evlenme hikâyesinden, bizim eski hayatımıza ait şeylerden o kadar fazla, yahut huzumu kadar bahsedilemezdi.

Tevfik Beyin eniştesi ve babamın mektep arkadaşı Rasim Bey, ilk önce benim rakı içmeme itiraz etmişti. Bu vasilik hiç de hoşuma gitmeyen bir şeydi. Belki de o kadar temkinli içişime sebep o oldu.

Yemekler hakikaten nefisti. Tevfik Bey, İstanbul'un birinci sınıf aşçılarındandı. Sofrada bize yemek hakkındaki fikirlerini her zamanki cümleleriyle tekrarlamıştı.

-- Bazı budalalar, yemek pişirmeyi kadın işi addederler. Hata.. Yüz bin defa hata! Kadın kısmı pişirmesini de, yemesini de bilmez! İkisi de erkeğe vergidir. Misal mi istiyorsunuz? İşte bizim hanım. Şimdi eline verseydik, bu patlıcan kızartmasını kömür yapardı. Bakın. Allahışkına şuna, yemek yiyeceği yerde kendini yiyor...

Tevfik Beyin, ne hanımını, ne de oğlu Yaşar'ı hiç seveceğini, fakat Talât Beyin aşk macerasından sonra ailede kadın boşamaktan herkes korktuğu için tahammül ettiğini bilirdik. Zaten bu eski İstanbul efendisi, karısını, bu cins iğnelemeler bir tarafa bırakılırsa, bütün kusurlarına, kıskançlığına, kibirli oluşuna, soğuk mizacına rağmen hoş tutardı. Onu âdeta bir kalemde hayatından silmiş gibiydi.

— Vâkıa bazı kadınlar da iyi yemek pişirirler amma, onlarda az çok erkek mizacı hâkimdir. Nuran'ın annesi böyledir. Eniştemizde ise daha ziyade çeşlelilik vardır.

Rasim Bey de, karısı da bu sözlerin sırf biraz evvel iğnelediği karısının, dolaşık yoldan gönlünü almak için soylendiğini biliyorlardı.

Otelden çıktığım andan beri her gordüğüm hayatımı ve tasavvurlarımı anlatmağa mecbur olmuştum. Bu sefer de Rasim Beye eski tâbirle, "izahat-ı lâzime" yi verdim.

Solrada Muhtar için biraz daha bilgi edindim. Rasim Bey, o gün Kudret Beye rastlamıştı.

— Biçare adam, dıyordu. Çok düşkun ve bitik! Kayınbiraderleri yetmiyormuş gibi, şimdi de o Muhtar serserisi musallat olmuş, soyup soğana çeviriyor. Zavallı farkında bile değil — Yarım saat konuştuk, hep ondan bahsetti. "Muhtar Üsküdar'da İtalyan işgal kuvvetleri için bir çamaşırhane açtı. İyi kazanıyor. Bir de mum fabrikası var... Yakında bütün aldıklarını iade edecek. Bana teminat verdi." deyip duruyor. Bilmiyor ki herif sabaha kadar Süleyman Beyle beraber Beyoğlu barlarında, Moscovit'te —Tepebaşı'nda, şimdiki Yani İokantasının bulunduğu yerde mülteci Rusların açtığı bir lokanta idi,— İki Rus dilberi bulmuşlar, kayınbaba, damat, vur patlasın, çal oynasın yaşıyorlar...

Zavallı Sabiha! Butün dedikleri çıkıyordu. Rasim Bey ise bana yaptığı fenalıktan habersiz, kayınbiraderine hemen o gün edindiği bilgileri sıcağı sıcağına veriyordu:

— Muhtar, orada tanıdığı Rus kadının kardeşiyle —galiba Mihailof adında biri,— Beyoğlu'nda bir de eroin fabrikası kurmuş. Oyun dersin gırla... Herifin uç metresi var. Hele o Süleyman Bey budalası, içler acısı doğrusu...

Muhtar, geçen akşam Moda'daki Glycine'e Kudret Beyi davet etmiş. Budala, yirmi bin liraya mukabil gordüğü ikrama hayran... Monşer, tasavvur edemezsin! Tam bir Avrupalı gibi hareket etti. Doğrusu İstanbul'dan bir kere bile çıkmamış, dünya görmemiş bir

ıdamında hayret edilecek şey! O şampanyalar, havyarlar... Hele kadınlar, menşer, hele kadınlar... Hepsi elmas gibi..."

Ben bunları dinledikçe ister istemez kadehe sarılıyordum.

Tevfik Bey hatırım o kadar saydığı eniştesini kırmadan bahsi kapatmak için musikiye başlamaktan başka çare bulamadı. Fakat bu akşam her şey benim aleyhimde idi. Çünkü onun eniştesinin sözünü kesmek için üst üste söylediği besteler, içimdeki hüznü daha derine geçirmekten başka bir şeye yaramıyordu.

Bol-Ahenk lakabını hiç de haksız yere kazanmayan Tevfik Beyin o akşam sofrada söylediği besteler ve şarkılar, âdeta bende, bundan böyle şahsiyetimin temeli olacak bir *complexe* yaratıyorlardı.

Bundan sonra onu bu şarkıların arasından, onların taşıdığı hasret ifadesiyle sevecektim. Gariptir ki, Sabiha bunu da bana söylemişti. "Siz o şarkılarda olduğu gibi arkasından ağlamak için seversiniz..." demişti. Ve hakikaten o dakikada, içimdekileri tam tahlil etmemekle beraber, hattâ henü nerelere kadar götüreceğini bilmemekle beraber, onun dediğini seviyordum. Birdenbire "ben muhakkak bir sıhribazı seviyorum!" diye düşündüm.

Bu düşünce ve hatıra bana, sofraya oturduğumuz dakikadan itibaren küçük Nuran'ın ısrarlarına dayanamayarak Tevfik Beyin Mahul Beste'yi söylemeğe başladığı zaman gelmişti.

Yine kendisinden, annemden, Behçet Beyden bütün çocukluğum boyunca dinlediğim bu güzel eser, sanki talihimin aynasıydı. Bu aynada ben, sanki demin karşı tepelerin üstünde bir şahdamarı kopmuş gibi dört tarafı kan rengine boyayan o talih çehreli akşamın kızılığında Sabiha'yı ve kendimi görüyordum.

Şunu da söyleyeyim ki bütün acılar, hatırlamalar ve düşünceler, kuvvetlerini arttıran alkolün, benimle etrafım arasında gerdiği tul kadar ince, fakat bir türlü delinip öbür tarafına geçilmesi kabil olmayan bir perdenin, bir nevi şeffaf zarın arkasında oluyordu.

Etrafımdaki her şeyi onun arasından görüyor ve onun arkasından helki de başkaları için kaybolmuş gibi yaşadığımı sanıyordum.

Bu duygumla kendi kendime "belki de ölüm dediğimiz Şey böyledir. Tül tadar ince ve bulanık bir zarın arkasında gizlenmek, oradan etrafı dinlemek, gormek, oradan sevdiklerine hasret çekmektir" diyordum.

Bununla beraber üzerimdeki kontrolümü bir saniye bile kaybetmedim. Yarın belki Sabiha'yı görür, her Şeyi öğrenir ve onun etrafından bir daha ayrılmam! Belki de bu evden çıkar çıkmaz ilk rast geldiğim تنها koyda kendimi denize atar, yahut da ilk elime geçirdiğim tabanca ile beynimi patlatırım! Fakat bu akşam, burada son derece sakin olmağa mecburum" diye düşünüyordum.

Bu iradenin kendisi de Şüphesiz alkolden geliyordu. Fakat beni tutuyordu. O kadar ki, dilimin ađırlaŐtıđını hissettiğim için kendimi konuşmaktan menetmiŐ gibiydiim. Hele, yeni bir Şey daha öğrenirim korkusuyla hiçbir sual sormuyordum. "Kendim görür ve anlarım. O zaman öğrendiklerim, yaşadığım Şeyler olur. Halbuki burada başka bir ağızdan dinlemek beni ŐaŐırıyor, deli ediyor. Bu geceyi sakin geçirmeliyim".

Yemek bitince denize çıktık. Iskeleye inerken zihnimde hep Sabiha vardı. Onu ne zaman görecektim?

Boğaz, bu eylül gecesinde musiki kadar güzel ve derin, onun insana sunduğu hayaller, açtığı âlemler kadar imkânsızdı. Her Şey, aydınlık, akis, gölge birbirini devam ettiriyor, tamamlıyordu. Sanki oluş hâlinde bir dünyada idik. Sanki kâinat bizim için ve bizde yeni baştan yaratılıyordu. Bu maddesiz bir dünya idi. Çünkü etrafta bulunan ne varsa hepsi aydınlığın oyununa terkedilmiŐti. Ve ben ilk defa olarak aydınlığın, her Şeklinde aydınlığın âdeta musikinin nizamına benzer bir nizamla saltanatını kurduğunu görüyordum.

"M..." de çok muhteşem sabahlar, bütün varlığı ortadan kaldırmak istiyormuŐçasına her Şeyin yerine geçen, ağır, ölüm gibi yekpare ve ârızasız oğle saatleri görmüştüm. Aydınlık kartalının bilinmez bir yerden üzerimize hucum ettiği, bizi mücevher kanatlarıyla hırpaladığı, kör ettiği, parıltılı uçurumlarda yuvarlayıp tükettiği saatler...

Bunlar herhangi bir kıyas kabul etmeyen şeylerdi. Burada ise ışığın tesiri başka türlü oluyordu. Boğaz mehtabı âdeta hatırlayarak yaşanan, daha ziyade zihni bir şeymiş hissini veren bir güzellikti.

Bununla beraber yukarıdan beri bahsettiğim değişiklik burada da vardı. Çocukluğumda o kadar yekpare şekilde bizim olan, bizim zevkimizi veren Boğaziçi'nde şimdi birkaç ayrı musiki birden duyuluyordu.

Rum halkın bındikleri sandallardan kıtara ve mandolin sesleri geliyordu. Kanlıca koyundan bir türlü çıkmayan genişçe bir istimbotta ise, Amerikan nefesleri kendilerine balalayka çaldırıyorlardı. Bütün bu yabancı akıslar bizi öldüresiye rahatsız ediyordu.

Bu nasıl oldu, hen de anlayamadım. Kanlıca koyundan, tam çıkmak üzere idik ki, Teflik Bey birdenbire Yani'ye: "Dön! dedi, şu heriflere bir ders verelim!" Ve birdenbire denizin ortasından aya karşı bu toprakta, bu şehirde yaşayanların sesi, kendi medeniyetimizin sesi, en geniş şekilde yükseldi.

O anda, bütün Boğaz tepelerinin, Teflik Beyin okuduğu gazeli birbirine gönderdiği muhakkaktı.

İlk önce kıtara ve mandolin sesleri sustu, sonra istimbottakiler sustular, sonra bütün etraf sustu. Teflik Beyin sesi Boğaz'ı tek başına zaptetmişti. Teflik Bey Yani'ye:

— Bebek'e çek! dedi.

Hâlinde, malikânesinde isyan çıkmış da onu tenkil etmeğe gidiyormuş gibi bir eda vardı. Bebek'e doğru döndük. Fakat bu sefer tek sandal değildik. İstimbottun dışında bütün yoldaki sandallar bizimle beraberdi. Artık yanı başımızdan ayrılmayan bir sandaldaki tanbur, ud, keman, Teflik Beyin emrine girmişti.

Bebek koyunda da aynı şey oldu. Yolda sadece Şakir Ağadan bir beste ile Hacı Arif Beyin iki şarkısını söyleyen Teflik Bey, korfeze girer girmez tekrar gazele başladı. Ve hemen arkasından halkımızın bütün hüznün ve hasretiyle dolu bir maya geldi.

Teflik Beyin sesi Boğaz gecesinde "Oğul... Oğul..." diye sızlanırken biz Boğaz tepeleriyle Bingöl dağları öpüşüyor sanmıştık.

Hepimiz, galiba Yani ve İstratos da beraber, ağlayabilirdik.

Fakat Tefvik Bey coőmuőtu. "Şimdi doğru eve..." diyordu. "Eğer bu gece bir zeybek oynayamadan yatarsam hasta olurum." Neredeyse biraz evvel tenkil ettiği, susturduğu sandalların içindekileri köşke davet edecekti.

Karısı ve kız kardeşi yorgunluğumdan bahsederek onu zorla bu işten vazgeirdiler. Bütün bu anlattığımız Şeyler esnasında Rasim Bey sessizce guluyordu. O kayınbiraderine ıldırırcasına bağlıydı. Onun hatırı için bu gece yarısında Kandilli'yi gürultüye vermekten bile çekinmezdi. Bana gelince yorgunluğuma rağmen Tefvik Beyin zeybeğini de gormek isterdim.

Kandilli'ye aynı ahenkle, peőimizde yirmiden fazla kayak ve hemen her neviden el algısı, tepemizde mehtapla yarıő eden ve galiba onun kadar bilinmez hasretlerin arasından aydınlık ve cömert ve yine onun gibi suların üstünde ve kalbimizin içinde pul pul –tıpkı ince rüzgârlarla sapında dağılan büyük ortanca yaprakları, yahut uzakdoğu ressamlarının peyzajlarına serpiŐtirdikleri o çay çiçekleri gibi– dağılan Tefvik Beyin sesi olduğu hâlde geldik.

Sandalımız en onde, muzaffer Akdeniz çıkıŐlarından birinden, bir yığın ganimetle dönen bir kaptan paşa gemisi gibi gurur ve azamette yol alıyordu.

Macera çok hoşuma gitmişti. Fakat içimdeki bir tarafla da gulmekten kendimi alamıyordum. Tefvik Bey bu işe o kadar telâş ve ciddiyet katmıŐtı ki... Bununla beraber gözlerinin içinde, etrafla ve kendisiyle alay ettiği zamanlar peyda olan ve "Ben Şu anda daha ziyade bir muziplik yapıyorum!" diyen bir parıltı vardı.

Bu parıltıyı ne kadar iyi tanırdım. Cemal Paşanın yeni bahriye nazırlığını konuşurlarken babama:

– A Cevdet Beyciğim. Cemal Paşa kim, bahriye kim? Adam-ağız daha kürekle dümeni birbirinden ayıramaz!

Yahut:

– Bizim Yaşar mı? –Yaşar oğlu idi,– vazgeç vazgeç efendim; onu Mülkiye'ye verip kendi okuduğum mektebi elâleme rezil eder

miyim hiç? Bütün arkadaşlar davacı olurlar benden, hattâ ruz-ı kıyamette bile...

Derken, bu söylediklerine üst üste her türlü yeminle babamı behemehal inandırmaya çalışırken gözlerinde seyrettiğim parıltıydı bu!

Tevfik Beyin Boğaz sularını kendi zevkinin malikânesi addettiği aşikârdı. Orada kendi İstanbul efendisi zevkini ve kulak terbiyesini tirmalayan yabancı ahenkleri dinlemeyi aklı almıyordu. Bu yüzden, pek haklı olarak güvendiği sesiyle onları susturmak istemişti. Nitekim peşimizden gelen kayıkların birçoğu demin mandolin ve kitara çalanlardı. Fakat işe kattığı ciddiyet komikti ve bunu kendisi de biliyordu. Buna rağmen, sandaldakilerin "Yaşa Tevfik Bey!" alkışı arasında iskeleye çıktığımız zaman:

— Pis herifler... Burnumun dibinde bana bu işi yapsınlar ha! Boğaziçi'nde bu kepezelik! diye söylenmekten kendini alamadı. "Yani, söyle bu heriflere, bir daha böyle rezalet istemem!"

Bütün bunlar o kadar latîf şeylerdi ki, eve dönünce dayanamayıp kendisine söyledim. İlk önce biraz hiddet taklidi yaptı, sonra vazgeçerek kendisi de güldü.

Birinci katta denize bakan odalardan birinde bana, lavanta çiçeği, Girit sabunu ve eski sandık kokan temiz çarşaflarıyla insana tek başına dinlenme hissi veren bir yer yatağı yapmışlardı. Işığı söndürünce deniz rüzgârlarının taşıdığı parıltularla, mehtapla odanın içinin dolduğunu gördüm. Dışardan gelen her çıtırtı, her ses, yakın korularda eşlerini çağıran kuşların sesi, kendi kalbimin gü-rültüsü, birbirini artık güçlkle kovalayan düşüncelerim, bu mühem ışığın yaptığı bol yaldızlı mavi zemin üzerinde, küçük alevden gölgelerle tutuşup sönüyor gibiydiler.

Ne vakit uyudum? Uyku bana nasıl geldi? Gözlerim Sabiha'nın hayali üzerine mi, yoksa Kanlıca'da musiki ile beraber seyrettiğimizi mehtaba mı kapandı? Buralarını bilmiyorum. Yalnız uykumda bile İstanbul'da olmanın, pencereleri Boğaz mehtabına açık bir odada yatmanın, Sabiha'yı bulup görme ihtimalinin verdiği se-

vinci unutmadığım muhakkaktı.

Çoğu günün olup biteninden canlanan bir yığın hayal, bu sevincin yanı başında yürüyor, birbiri ardınca gelen rüyalarda, günün olan bitenini âdeta tekrar yaşıyordum. Sonuna doğru bütün bu hayaller birbirine karıştı. Hepimiz birden yemek odasının devrilen kapısı üstünde Boğaz sularında çalkanıyorduk. Mesut Beyin annesi dizine başını koyarak uzanmış olan Muhtar'ın üstüne doğru beyaz saçlarını tarıyor, Tevfik Bey karşısındaki İhsan'a ve bana şarkısını söylüyor, en uçta Köprü'deki ihtiyar kadın elindeki kırık şemsiye ile ayakta ona tempo tutuyordu. Mör çarşatının pelerinleri havada eski gemilerin başındaki zafer heykellerinin kanatları gibi, sert rüzgârlarla bir yelken gibi dolup boşalıyordu.

Sal birdenbire devrildi ve ihtiyar kadın bir müddet sularda çırpındıktan sonra yerini Sabiha'ya bıraktı. Tıpkı senelerce evvel kapımızın önünde yağmur altında, gidişimizi beklerken gördüğüm zamanki vaziyetinde duruyordu. Fakat bu sefer ben yanı başında idim ve muttasıl gözlerine bakmak istiyordum. O gözlerini benden kaçırıyordu. İçimde tahammul edilmez bir azap vardı. Bu azapla uyan-dım.

Bir müddet olduğum yerde gözlerimi kapayarak düşüncelerimin durulmasını bekledim. Yarabbim, yüzü ne kadar dargındı ve gözlerini nasıl bir ısrarla benden kaçıştırmıştı? Rüya o kadar vâzih-ti ki gözlerimi açsam, Sabiha'yı yanı başımda görebilirim hissi var-dı içimde. Neden sonra, rüyalarımı böyle alt üst eden şeyin çok tat-lı ve hasretli bir ses olduğunu anladım. O açık pencerelerden dalga dalga girerek beni içinde kıvrandıran kâbusu, Sabiha'nın ayrılığı hissiyle dağıtmıştı. Çünkü etrafımda bütün olan bitene rağmen be-nim için realiteye dönmek, Sabiha'yı düşünmek, ondan yıllarca ha-bersiz yaşadığımı hatırlamak mukadderdi. Pencereye koştum. Ra-sim Bey üstümdeki odada, sabaha karşı ailemiz içinde o kadar meş-hur olan, fakat benim o zamana kadar doğru dürüst dinlemek fırsat-ını bulmadığım taksimlerinden birini yapıyordu.

Sabah sanki Rasim Beyin neyinden Acemaşiran taksiminden bir parça, yahut onun hava boşluğuna döküldükçe maddeleşmesi, ışık, ağaç, su, gökyüzü olması imiş gibi bu nağmelerin arasından silkiniyor, kımıldıyor, karşı tepeleri ve sahili hemen onünden ol-dukça dik bir meyille denize doğru alçalan Kandilli evlerini teker

teker zapt ediyordu.

Kanlıca koyuna doğru gelen aydınlık Rumelihisarı'nın önüne büyük kitiellerle düşüyordu. Iskele binası birkaç dakika bu aydınlıkta bütün etrafından ayrılmış gibi tek başına yüzdü. Karşı evlerin camlarında, ayrı ayrı küçük güneşler parlıyordu. Havada küçük, iyi taranmış yun yapığalarına benzeyen bulut parçaları renk değiştiriyorlardı.

Buna mukabil onumdeki evlerin damları üstünde, Boğaz'ın aşağı taraflarında sabahın sisleri hâlâ devam ediyordu.

Tepedeki sultan köşkünün korusunda, etraftaki bahçelerde ispinozlar, karatavuk yavruları, kuyruksallayanlar çuıyorlar, karabatak ve martular sahil boyunca sabahın mavî kordelasını çığlıklarıyla birbiri ardınca makaslıyorlardı. Rasim Beyin neyi, bu oluş hâlindeki dünyada benim için durmadan Sabiha'yı arıyordu.

Rasim Beyin taksimi bittikten sonra giyindim, aşağıya indim. Bahçe sabahla sarmaş dolaştı. Sonbaharın saltanatına yavaş yavaş hazırlanan ağaçların yapraklarında, çimenlerde gecenin çiğleri parlıyordu. Her tarafta arı vızıtısı, böcek sesi vardı.

İçimde behemehal harcanmasını istediğim bir hazine vardı. Bir şeyler yapmalıydım. Fakat ne yapacağımı bilmiyordum. Otelden çıktığım andan beri gördüğüm, işittiğim şeyler, ust uste geçtiğim ruh hâlleri hepsi birden bu sabah saatinde üstüme yüklenmiş gibiydiler. Birdenbire aklıma denize girmek geldi.

Yani iskelede balığa gitmeye hazırlanıyordu. Beni akşamdan kalma dostlukla karşıladı. Ve çarçabuk yıkanabileceğim yanmış bir yalı rıhtımına götürdü. Yolda bana gecenin havadislerini verdi. Sarıyer'de İngilizlerin oturduğu küçük bir yalı yanmıştı. "Bereket versin etrafı bahçe olduğu için çabuk sondu". Ortaköy'de kim oldukları bilinmeyen birkaç kişi bir millîciyi öldürmüşlerdi. Yine Ortaköy ve Arnavutköyü'nde İngilizler bütün meyhaneleri, kahveleri basmışlar, silâh muayenesi yapmışlar, yedi sekiz kişiyi tevkif etmişlerdi. Bunların arasında Arap Ahmet adında bir bıçkın da bulunuyormuş. Ama, bizim polis ne yapıp yapmış, onu kaçırtmış.

— Hiç bırakırlar mı beyim, Arap Ahmet sekiz insana bedeldir. Sonra daha düşünceli, ilâve etti:

— Allah vere de bir daha yakayı ele vermese... Komiteciler bu sefer temizlerler.

Anadolu kıyısında deniz, yer yer sümbül tarlasına benziyordu. Yalıların ağasında sabah güneşi bir iğfal, bir nevi bahar sıtması gibi suya düşüyordu. Yani'nin beni götürdüğü boş yalı rıhtımından denize girdim. Su, tahmin ettiğimden soğuktu. Bir iki çırpınıştan sonra geceki içkinin ve iki gecelik uykusuzluğun tesirinden kurtuldum. Eve döndüğüm zaman herkesi kahvaltı masasında beni bekler buldum. İevfik Bey:

— Biz seni uyuyor, santıyorduk! Uyandırırım diye doğru dürüst sabah keyfi yapamadım... dedi ve mahrum olduğu bu keyli tamamlamak ister gibi iki üç defa gürlütle aksırdı. Onda her şey, aksırışına varıncaya kadar nispet değiştiriyordu. Ben, cevap olarak "Deniz çok güzeldi!" dedim. Sonra gece kendisinden sormaya karar verdiğim şeyleri teker teker sordum.

— Babamın, dedim, 1914'de nezarete o kadar iyi bir mevkii varken taşraya tâyininin sebebini biliyor musunuz?

Yüziime hayretle baktı.

— Bunda bilmeyecek ne var? Komşunuz Selâhattin Bey, Ekrem Beyle babanın mektuplaştığını Merkez-i Umumîye haber vermiş, hattâ babanı tehlikeli bir adamı gibi göstermişti. Birdenbire Nuri Beyin o geceki telâşını hatırladım.

— İyi ama Talât Paşa bu mektupları biliyordu; babamı da tanımır, severdi.

— Fazla ısrar ettiler. Muztar kalmış. Yahut bize öyle söyledi. Babana taşraya çıkmasını teklif etmeden üç defa benimle konuştu. "Çok sıkıştırıyorlar; böyle bir adamın nezarete olmasını istemiyorlar" dedi. Ben de ister istemez babana açtım. Sonra babanla beni çağırdı ve ona şimdilik hatırı için, dışarda bir mutasarrıflık kabul etmesini rica etti. Baban da razı oldu. Bilir misin, çok nazik ve sevimli adamdı. Otekilerin hiçbirine benzemezdi. Onda mîknatis gibi

bir Şey vardı, insanı çekerdi. Sözü kolay kolay reddedilmezdi. Zaten babana çok geçmeden İstanbul'a alacağımı vadedmiŐti. Fakat sonra baban harp yuznden istemedi, hatt sahil Şehri olsun diye kaymakamlığa razı oldu.

Ben gerisini dinlemiyordum. KurtulmuŐtum. Altı senedir içimde oreklenen azaptan kurtulmuŐtum. Demek babamı, annemi beyhude yere itham etmiştim. Ellerinde olduğum için bana zulmetmiŐlerdi. KardeŐimin ölümünden ben mesul değildim, ne de onlar... Sabiha'yı istediğim gibi sevebilirdim. Sokağa çıkıp herkese bağır-mak istiyordum! "KonuŐun! Etrafınızdaki ocuklarla, kendinizden kuuklerle konuşmaya tenezzül edin! Onlara anlatın! Her Şeyi bil-sinler! Siz onların bir hiç yuznden ne kadar azap çektiklerini bilmezsiniz!"

Tevfik Bey içimden geçenlerden habersiz Talt Paşayı anlatı-yordu.

— Harp içinde çok ıstırap çekti. İlk önce her Şeyi idare edeceğini sanıyordu. Fakat daha Bbli baskınında dizginlerin elinden kaçtığını gördü. Mahmut Şevket Paşa vak'asında ise idare paşalara geçmişti. Bilhassa Enver damat olduktan sonra... Harbin sonuna doğru her Şeyi biliyordu ve hiç rahatı yoktu.

Gitmeden evvel bana biraz da Ihsan'la Muhlis'ten bahsetmesini rica ettim:

— Muhlis'te çekilmez taraflar vardı. O, doludizgin harekettir, dedi. Ihsan ise başka türlü adam. Evvelce seviŐmezlermiŐ. Belki sen daha iyi bilirsin! Fakat cephede dost olmuŐlar. —Etrafına bakın-dı;— Muhlis mektebi bitirmediği hlde gönüllü olarak harbe girdi. Kafkasya'da bir muharebede, doktoru olduğu piyade taburuna za-bitanın Őahadeti zerine kumandanlık bile etti. Yani binbaşı vazife-si gördü. Hem de birkaç gün, hem de muvaffakiyetle... Muhlis'in gözü pektir, yapmayacağı iş yoktur. Kışın Kafkasya'da buzlu su ile yıkanırmiŐ. Acayip adam vesselm... Ama ben, yine Ihsan'ı tercih ederim. O sağlam ve geniş adamdır. Bizim teŐkiltin ruhu odur. Ah, razı olsa...

Yazık ki sözünü başka bir sualle kestim. Çünkü sonradan o kadar merak ettiğim bu "razi olsa..."nın gerisini bir daha ondan dinleyemedim.

— Teşkilât dediğiniz, asıl resmî teşkilât mı?

— Hayır, fakat onun emrinde çalışıyoruz. Sonra yine etrafındaki bakarak devam etti:

— Büyük bir şey değil. Fakat şehrin Türk halkının hayatını kolaylaştırıyoruz. Burada bir milyon insan var. Ama yine İhsan'ın dediği gibi, asıl yemek orada pişiyor. İstanbul'da, bizim gibi başka teşekküller, münferit hareketler de var. Eğer Anadolu'nun istediğini kabul etseler, bu kabine maskaralığını hırsaksalar, işler daha kolaylaşır. Politika güç iştir. Dostu idare güçtür, düşmanı zararsız yapmak güçtür. Her şey güçtür. Dirayet ister! Her şey dirayet ister! Bazen sabredersin, zaaf olur; bazen zaafın kuvvet görünür. Paşa'da bu dirayet var, anladın mı? Daha çok şey olacak, görürsün! Adama çıkınca her şey olur... Sıhhatin için dediğin şey olmasaydı, ben yarın akşam seni Anadolu'ya yollardım. Asıl iş orada, adam da orada... Bizi hâdiselerin elinden kurtaracak adam...

Birdenbire tekrar İhsan'ı düşündüm. 1914 baharında evimizde babamla konuşurken söylediklerini hatırladım. Tevfik Bey aşağı yukarı İhsan'ın ağzıyla konuşuyordu. Tevfik Beyi evvelden de sevdim. Bu akşam ve bu sabah daha fazla sevmiştim. Giderken onun da, Rasim Beyin de ellerini öptüm. Yengelerim "Sık sık bekleriz..." diyorlardı. Tevfik Bey beni kapıya kadar götürdü.

— Sen de az adam değilsin... Bir kere iyi içiyorsun! Canın istedi mi gel! Bizim mendebur, —Almanya'da olan oğlundan bahsediyordu,— siyah biradan başka içkiyi sevmezmiş, bir de Fransız şarabı... Sözü tekrar bana çevirdi:

— Yalnız bir nasihatım var sana, kederini çoğaltmak için içme! Dağıtmak için iç... Geniş ol, geniş yaşa...

Bahçe kapısının önünde durmuş, konuşuyorduk. Küçük Nuran benim gideceğimi anlayınca koşup yanımıza gelmişti. Bir taraftan iyileşen, ve şimdi muhabbetinden durmadan üstüne sıçrayan Mer-

can'a "Dur be Mercan, bak dayım, ne akıllı akıllı konuşuyor!" diye söz anlatmaya çalışıyor, bir taraftan da bizi dinliyordu. Biraz ötede dün akşam küçük kızın üzerinde döndüğü çivili tahta güneş-te onu hekler gibiydi.

— Dünya çok değişti, daha da deęiŐecek! Şunu görüyor musun? Şu küçük tahtayı? Onun üstünde semâ yapmayı öğrenmiştim. Onu yeğenime oynasın, diye ben verdim. Ben ki etrafımdan bir çivinin yer değiştirmesine razı değilim...

Onun ve Nuran'ın "Güle güle"leri ve Mercan'ın sabah güneşinin çıldırtdığı sevinci arasında kapıdan çıktım. İçimde tahammül edemeyeceğim kadar kuvvetli bir saadet hissi vardı. Tevfik Bey beni hürriyetime kavuşturmuştu.

Anadoluhisarı'ndaki yalıya geldiğim zaman saat on buçuktu. Bina, bütün o kıyının yalıları gibi çukurda kaldığı için en üst katından giriliyordu. Bu yüzden yolda bakılınca yayvan, düz bir ev gibi görölüyordu. Beni aldıkları taşlıkta birkaç sene evvel olmuş olan ev sahibinin çocuklarına on dört maddelik bir nasihatnamesi asılıydı. Belki de bir faydasını görürüm, diye okumak istedim. İlk maddede (Başkalarının işine karışma!) sözü yazılıydı! İstanbul'a gelemeden beri yaptığım işleri düşünerek güldüm. Nasihatnameyi bitirdiğim zaman rahmetlinin erkek evlâtlarına hayatta nefes alacak bir yer bırakmadığını gördüm.

Sami Bey beni bu nasihatnamenin karşısında, iki elim cebimde, bu kadar iyi niyetin bende uyandırdığı hayret içinde buldu. Daha ilk bakışta, bu on dört maddenin yarısından fazlasıyla alâkası olamayacağını anladım. Hele eğlence, içki, hovardalık ve bilhassa benim burada bu sabah vakti bulunuşuma göre, yalnız kendi işine bakması maddeleri muhakkak onun için değildiler. Fakat yüzünün lâyıkiyla tutamadığım bazı çizgileri yalan söylemeyeceğini, kendisine güvenilebileceğini, bir noktada kırılmazsa eğer, bazı ihtirasların onu çok uzaklara götüreceğini söylüyor gibiydi.

Uzun boylu, sarışın, mavi gözlü bir adamdı. Yüzü yumuşak ve ince çizgiliydi. Sirtında siyah kadifeden, beli bir kemerle sıkılanmış

bir ceketle, zirhları çıkarılmış eski bir suvari pantolonu vardı. İkisi de havı dokülmüş ve eskidydiler. Fakat çizmeleri yeni, cilâlı idi ve yine çok temiz bir beyaz gomlekle koyu vişne çürüğü örme boyunbağısı bu karışık kıyafete hususî bir itina getiriyordu. İlk önce bana, sonra babasının nasihatlerine baktı; —kim bilir, belki de hakkımda derhal tatbik edeceği bir madde bulamadığı için— gülümsedi:

— Bahım iyi adamdı. Bizim de iyi olmamızı istiyordu...

Ben bir şey söylemiş olmak için, "Elbette!" diye başımı salladım.

— Onun yaşadığı zamanlarda insanlar bizim kadar etrafından mesul değildiler. İyi olmaları için kendilerini korumaları kâfiydi. —Bir şeyler daha söylemek ister gibi ağzını açtı, fakat vazgeçti. "Buyurun, içeriye gidelim" diye önüme düşerek beni, iki taraflı merdiveninden aşağı katlara inen genişce bir sofaya götürdü.

— Evin hâline bakmayın!

Sofada şuraya buraya serpiştirilmiş birkaç koltuktan başka eşya namına bir şey yoktu. İlk dikkatimi çeken, henüz tamir edilmiş perdesiz pencerelerin, boyanmamış alelâde tahtadan pervazlarıyla, eski ve çok daha iyi tahtadan itina ile yapılmış kasaları arasındaki tezat oldu. Bu pencerelerden, ancak tepelerini görebildiğimiz sık ağaçlı bir bahçe ile yer yer dalların arasından deniz âdeta olduğumuz yere giriyordu. İç içe hendesî motiflerle süslü renkli tahta bir tavan ve ortada sarkan çok güzel bir avize bu evde işlerin vaktiyle nasıl bir refahla başladığını gösteriyordu. "Kim bilir, pencereleri böyle tamir ettirebildikleri için ne kadar memnun olmuşlardır!" diye düşündüm.

Sami Bey başının etrafında uçan bir arıyı eliyle yakaladı ve açık pencerenin aydınlığına fırlattı. Sonra bana köşedeki koltuğu gösterdi. Deniz vurmasına benzeyen bir baş dönmesi içindeydim. Sofaya dikkat ettikçe perişanlığa hayret ediyordum. Doldurulmuş alçı duvarın tırşe rengi hemen hemen kaybolmuştu. Dışardan geldiği muhakkak olan parke döşemenin bir kısmı çıkarılmış, yerine alelâde tahta konmuştu. Bu döşeme üzerinde, biri yerde serili, öbürle-

ri katlanıp duvar dibine yığılmış bir yığın ince őilte ve yorganınsı şeyler vardı. Her renkte bezden birkaç rkin onların yanında duruyordu. Merdivenin sağ taralındaki duvara, içinde kuru fasulye, nohut gibi şeyler bulunması lzım gelen çuvallar dayanımıőtı.

— Geyve taraflarından gelen muhacirler. Otuz kadarını eve aldık. Ne yaparsın! Bir kısmı evin içinde, bir kısmı da bahçedeki adırdırda yatıyor. Bir kısmı da iftlikte. Fakat erkekleri çok işe yararlı.

İini çekti; ihıyar bir kadının getirdiği koruk őerbetini bana ikram etti: — Ne kadar iyi insanlar, sonra ne kadar biçareler... Topraktan ayrılır ayrılmaz iki elleri boğurlerinde kalıyor. Halbuki Ruslar üç ayda İstanbul'u değiştirdiler.

Etrafma baktı:

— Evde tamirat yapıyorduk. Parasızlıktan kesmeğe mecbur kaldık.

Hem Tevfik Beyin kendisine verdiğim mektubunu kaşlarını kaldırarak dikkatle okuyor, hem konuşuyordu.

— İyi ki, evimize tekrar gelebildik, diyelim! Çünkü evvelce çıkarmıőlardı. Sonra sağa sola başvurup bu hliyle kurtardık. Butun taőkınlıklarına rağmen Fransızlarla vaziyetimiz iyi. O sayede evi kurtardık. Ama, şimdi İngilizler musallat. Bereket versin, karım çok metindir. Birkaç defa tevkif edildim. Onlar annemle ve yeni doğan ocuğumla günlerce bu yalıda tek başlarına kaldılar. Karımın usulu şu: İngilizler geldi mi, baőortusunu başına atıyor, çocuğunu kuağına alıyor, evinden bir adım öteye kımıldamaktansa olmeği tercih edeceğini söylüyor. İngilizler onun da annemin de Türkçesini anlıyorlar. Zaten annem daha ziyade yanlarındaki tercumanlara atıyor, açıyor ağzını, yumuyor gznu... Butun bunlar olmaz ama, bizim edepsizler kiőkırtmasalar... Artık duőmandan ziyade kendimizle mücadeledeyiz... Ne olsa ilk günlere rağmen vaziyet iyidir.

Mektubu tekrar cebinden çıkardı, baktı.

— Ama hep tehlike iindediniz...

— Epeyce... Ben kendim, talih yardım etmeseydi çoktan gi-

derdim. Arkamdan yedi sekiz defa silâh atıldı. Bir kere de tam pusya düşürülüyordum. Çiftliğe giden yolu bilir mîsiniz, bilmem! Kanlıca'dan Otağtepe'ye doğru giderken bir kireç ocağı vardır. İşte orada. Bereket versin o akşam yolumu değiştirdim. Dedim ya, talih! Hemen her gece yakımlarda birkaç çarpışma oluyor. Bazen de çiftliği basıyorlar. Şimdi bu muhacirlerle kuvvetliyiz. Birkaç gece çiftlikle kaçırsanız görürsünüz! Zaten sizi davet edeceğim.

Birdenbire sözünü değiştirdi:

— Ben de sizi bekliyordum. İhsan Bey sizi görmek istiyor. Bugün behemehal Sultanahmet'te, setlerin üzerindeki birinci kahvede bekleyecek. Saat birden itibaren onu bekleyeceğim, diye bana, hem de Tefvik Bey'e haber göndermiş.

Bir dakika evvel çiftlikteki gece eğlencelerine beni o kadar saflıkla davet etmesine, gülmek üzereydim. Fakat İhsan'ın böyle beni aratmasını söyler söylemez, hiddet ve isyandan çıldıracak gibi oldum. Güya okumak için geldiğim bu memlekette, hiç kendi kendime kalamayacak mıydım? İki günün uykusuzluğu, geceki içki, Sabiha'nın hayatına dair öğrendiğim şeyler, Muhtar'ın yolsuzlukları, hepsi birden üzerime yüklendiler.

O, içimdeki değişikliği farketmiş gibi ısrar ediyordu:

— İhsan Bey, beyhude yere telâş etmez, muhakkak mühim bir şey vardır.

— İyi ama ben daha çamaşır bile değiştirmedim.

Ve gömleğimin ceketten taşan kirli kollarına baktım.

— Aldırmayın, yolda ıraş olursunuz, yeter! Gömleği kıvrım içeriye.

Demek etrafına dikkat eden sade ben değilmişim. Şurası var ki sabahtan beri, içten içe o gece öğrendiğim şeyler beni rahatsız ediyordu. Sündüs Hanımın ölümü, Süleyman Beyin hâli, Sabiha için ayrı ayrı üzüntülerdi. Kaldı ki tabiatlarının garipliğine rağmen bu iki insanı ben de çok severdim. Zavallı Sabiha, yanında olmayı ne kadar istiyordum!

— İhsan çağırmasaydı, sizi behemehal çiftliğe götürecektim.

Orada dinlenirdiniz. Ama bugün meşgulsünüz. Başka vakit gelirsiniz!

Saatini çıkarıp baktı. Vapura yedi, sekiz dakika var.

Muhakkak kı eğlence ve dinlenme hakkındaki fikirleri benden çok ayırdı. Ben kapıdan çıkarken ilâve etti:

— Teflik Beyi yazdığı iş için ben görürüm.

Ne karışık işlerdi! Hakikaten bir şey yapıyorlar mıydı? Yoksa sadece birkaç kişi toplanmış, gizli cemiyet oyunu mu oynuyorlardı? Boyle düşünmemin sebebi, dun sadece bir zarfın yakıldığını haber vermek için İhsan'ın beni Kandilli'ye kadar yollanması idi. Eğer yapılacak bir iş varsa o da, ben gelmeden çok evvel hâll edilmiş oluyordu. Yahut sonraya kalıyordu.

Yalıdan, hürriyetimi bu kadar hiçe sayan bu insanlarla hemen o gün alâkâmı kesmek, akşamı Behçet Bey'in koőkünde geçirmek ve ilk fırsatta daha muspet iş görülen yerlere gitmek kararıyla çıktım. Hatta ayıplamazsanız, vapuru kaçırmak için elimden geleni yaptığımı da ilâve etmek isterim.

Fakat Boğaz vapurlarıyla bahse girmek kolay değildir. Hele o zaman bu busbutün imkânsızdı. Yolda her yalı duvarında veya kapı önünde gördüğüm kediyi okőayarak, bahçe duvarlarımdan sarkan incir ve narlara bakarak, sararan ayvalarla beraber sonbaharın yaklaőtığını düşünerek epeyce zaman geçirdiğim, üstelik iskeleye yakın bir dükkânda mükellef bir tıraş olduğum hâlde gene beni İstanbul'a götüreceek vapuru iskelede on dakikadan fazla bir zaman bekledim.

Şurasını da söyleyeyim ki bu hiddet ve etrafımın ciddiyetine inanmamak hissi, sonuna kadar devam edecektir. Fakat bunun, sadece etrafımdakilerin kabahati olduğunu söylersem haksızlık ederim. Hakikatte ben garip bir tembellik içinde idim. Uzleti, sükûnu, hılyayı arıyordum. Sabiha ile olan maceram, içimde bir şeyi yıkımtı. Altı sene insanlardan uzak yaşamıştım. Ve bütün bunlar çok genç yaşımda olmuőtı. Diğer taraftan İhsan'ın üzerimdeki tesirini hoş görmüyordum. O evvelâ ferdi saadetimi yıkımtı; İstanbul'dan gi-

dişim de biraz bu yüzden. Şimdi de zamanıma tasarruf etmeğe kalkmıştı. Benimle hiçbir ciddi anlaşma yapmadan bu tasarrufa ne hakkı vardı? Diğer taraftan Tevlik Beylerde geçirdiğim gecenin münasebetsizliğini, öğle sicağıyla başlayan hâlsizlikte daha iyi hissediyordum. Bizi o kadar coşturan o mehtap safası ve musiki zale-ri haddizatında gülünç şeylerdi. Bu şakalarla vakit geçiren insanlara nasıl itimat edilirdi?

İskeledeki yolcuların sefaleti, düşüncelerimin istikametini de-ğiştirdi. Ne İhsan'ın babadan kalma evinde, ne Rasim Beyin koş-kunde, hattâ o perişan hâline rağmen biraz evvelki yalıda, bu sefa-letten eser yoktu. Onlar, arasından çıkıp geldiğim insanların haya-tıyla hiçbir alâkası olmayan yerlerdi. Halbuki bu küçük Boğaz is-kelesinde gördüğüm düşünceli memur, yaralı elini çorabı kadar kir-li bir askıya asmış, ince bir değneğe dayanarak topallaya topallaya yürüyen, henüz terhis edilmiş nefer, ağlamaktan yorulmuş gözleri-ni yuzlerinde behemehal aramak lâzım gelen ihtiyar kadınlar, ebe-dî bir vazgeçtimde her şeyden uzaklaşarak zihnî bir şehvet içinde yaşayan, aşkı da, cinsiyeti de küçük, iğrenç, insandan ayrı itiyatlar hâline getiren her yaşta insan, sadece ıstıraplarıyla, kendilerini ya-kalayan alâkasızlık veya dört taraflarını saran ihtiyaçla öbürleriyle birleşiyordu. Bu matematiği Trakya'dan Van'a, Van'dan Çin Deni-zi'ne kadar götürebilirdiniz. Bu Şark'ın sefaletiydi.

Ne kadar, ama ne kadar çok insan yerinden, yurdundan edil-mişti. İskele yolcularının çoğunun gözünde iklim yabancıları nebat-ların yadırgayışı vardı. Bu altı sene garip bir nadastı, bunu sonra öğrenecektim.

İhsan, Sultanahmet'te set üstündeki kahvelerin birincisinde, fesini başından çıkarmış, yüzünü güneşe uzatmış, yanındaki esmer, orta yaşlı, zayıf, siyah ve gür bıyıklı adamla konuşuyordu.

Bu kahveden "M..." de iken bana bahsetmişlerdi. Yazın Darül-fünun talebeleri sık sık buraya gelirlermiş. Bazen de Yahya Ke-mal'in uğradığı olurmuş. Nitekim kahve benim yaşımdaki gençler-le dolu idi. Öbek öbek oturmuşlar, bir kısmı münakaşa ediyor, bir

kısmı tavla, domino oynuyorlardı. İçlerinde çok şık olanları, yok-sulca giyinmişleri vardı. Fakat hiçbirisinde vapurlarda ve sokaklar-da gördüğüm halkın ümitsizliği yoktu. Bir kategoriye ayrılmak, be-rahber yaşamak, bir işin içinde bulunmak onları birçok şeyden kur-tarıyordu.

İhsan evvelâ yanındakini bana tanıttı.

— Ali Bey, dedi, bu kahvenin sahibidir. Eskiden Anadolu de-miryollarında hat komiseri idi. Senin Ali Beyi sık sık görmem icap edecek! Tavla bilir misin?

Başım la tasdik etmem üzerine:

— İyi, dedi. Beraber oyun oynarsınız! Bu kahveyi benimse! Vaktin oldukça uğra! Talebe kahvesidir. Kimse şüphelenmez! Hele Ali Beyle tavla oynarsan, oyun esnasında rahatça konuşursunuz. Ve sonra Ali Beye döndü:

— Cemal benim güvendiğim adamdır. Geldiğine çok sevin-dim. Siz de benim gibi güvenebilirsiniz.

Ali Bey, evvelâ beni dikkatle süzdü, sonra İhsan'a baktı. Boy-lice rızam ve fikrim sorulmadan, şahsım üzerinde yeni bir pazarlık daha yapılmıştı. Fakat bende deminki isyan, her şeyi kırıp atma he-vesi kalmamıştı. İhsan'ın dediği olacaktı.

— Geceyi nasıl geçirdin?

Ona evlerinden çıktığım andan beri başımdan geçenleri —Sabi-ha'ya ait olanlardan başkasını tabii,— olduğu gibi anlattım.

— Bu Tefrik Bey olur şey değil vallahi! Demek ilk önce seni bir âlâ sarhoş etti. Sonra Boğaz'ı musikimiz namına fethetti! Ne se-vimli adam amma, değil mi? Sonra eski musikiyi de iyi bilir. Ben zaten böyle olacağını sana evvelden söylemiştim. Şimdi kalk ye-meğe gidelim! Seninle konuşacaklarım var.

Bir otomobile bindik, Tepebaşı'na çıktık.

Girdiğimiz lokantanın adının Ruskaya Izyoşka olduğunu öğ-rendim. Sade, fakat çok temiz giyinmiş birkaç Beyaz Rus kadını masaların arasında dolaşıyorlardı. İhsan esmer, süzgün gözlü, uzun boylu bir kızın masasını tercih etti. Bu kadınlar, lokantanın temiz-

liği, bize getirilen çerezler, etrafımızdaki kalabalık, taşradan yeni gelmiş delikanlının alışkın olduğu şeyler değildi. İhsan yemekleri ismarladı.

— Daha evvel seninle bir porto içelim! dedi. Sonra hizmet eden kızın arkasından bakarak konuşmaya başladı:

— İstanbul'da çok Beyaz Rus var. Gelir gelmez şehrin hayatına girdiler. Daha sen Beyoğlu'nu iyi görmedin, çok şeyi değiştirdiler. Bir taraftan portosunu koklaya koklaya içiyor, bir taraftan konuşuyordu.

— Adım başında, lokanta, bar, küçük eğlence yeri... Hele kadınları, bize çok şey aşılacak gibi görünüyor. Şimdiden hanımlarımızın kıyafeti değişti. Gördüğün o tepeden sıkma başlar onlardan geçti. Artık peçe kalktı diyebiliriz. Düzgün zevki de yine onlardan geçti. Kadınlarımızın artık çalıştığını biliyor musun? İlk önce, harbin sonuna doğru fakir kadınlar çöpçü oldular. Yani umumî hizmete girdiler. Sonra okur yazarlar postahaneye filân alındı. Şimdi epeyce memur kadın var. Daha da artıyor. Düşün bir kere, hiçbir zaman istifade edemeyecekleri içtimâî hürriyeti, çöpçülüğe kadar razı olan bu biçareler getirdi. Sonra da işlerinden ilk çıkarılan onlar oldu...

Adetleri gittikçe azalıyor. İstanbul'da müthiş para sarfoluyor. Ruslar tombala diye bir oyun icat ettiler, İstanbul'u alt üst etti. Dün akşam Divanyolu'nda Şule diye bir kahvede, zavallı bir memur palatosuna varıncaya kadar her şeyini kaybetti. Müthiş bir kriz geçiriyoruz. Halkımıza artık çok para lâzım... Şimdilik bulunuyor da. Fakat sonu nolacak? Bir vaktin olduğu zaman Florya plajlarına git! Orada kadın, erkek beraberce yıkıyorlar... Bizim polis de fellik fellik oruç bozanların peşinde... Bugün işlerimiz olmasa idi, beraber giderdik.

Rast geldiğim insanların hiçbiri beyhude vakit geçirmek taratları değildi. Ben ise tâliimi biliyordum. Daima uzaktan bir serap gibi parlatılan, sonra geriye, muayyen olmayan bir zamana atılan bir eğlence veya istirahatle, ne olduğunu pek bilmediğim, fakat muhim

olduğuna inanmam lâzım gelen bir iş arasında kalıyor, birincisini feda ederek ikincisine koŐuyordum. Porto ile āsabıma gelen tatlı gevŐeklik arasında, bize hizmet eden genç kıza bakarak tâliime guldum. Ihsan'ın bahsettiği plajda bu kızcağızla bu sıcak eylül günü, ne kadar değişik olurdu. Bir an soyunmuş hayallerimiz gözlerimizde parladı.

— Butun dūnya aŐađı yukarı böyle... MūthiŐ bir ahlâkî buhran var. Harp sonrası, butun kıymetleri ortaya attı. Biz Millî Mücadele ile meŐgul olduğumuz için daha az farkındayız. Fakat herkes, yani onlar bir cehennemden kurtulmuŐ gibi yaŐıyorlar. Bizde ise... Hayatın kendisi deđiŐiyor. Őu iki üç senede aldığımız yolu tabiî zamanda elli senede geçemezdik. Bir porto daha!.. Etlerimiz olana kadar...

Genç kıza, elbiselerini giydirerek lokantaya iade ettim ve tâlin beni mahkūm ettiği bu ciddî bahisleri lâıık oldukları dikkatle dinlemeğe baŐladım. Fakat Ihsan sözü deđiŐtirdi.

— Őu lokantaya bak! dedi. Yarısından fazlası Rus muhaciri! Birkaç Rum ve Ermeni bezirđānla, bizim mirasyedilerden baŐka hepsi Rus. Bunların çođu geleli bir sene olmadı. MahmutpaŐa'da, Sultanahmet'te, Beyazit'ta birtakım evlere yerleŐtiler. Amerikalılar fakirlerine günde yirmi, otuz kuruŐ yardım ediyorlardı. Őimdi hepsi para kazanıyor. Hem nasıl biliyor musun? Kendi sanatlarını bize kabul ettirerek. Sinemalara dekor yaparak, resim yapıp satarak, ev duvarı boyayarak... Bir yiğin da musikiŐinas geldi. Burada, TepebaŐı'nda, baletler, oyunlar veriliyor. Bu akŐam galiba çoktan beri ilān edilen bir oyunu var. Yazık ki biz gidemeyiz... Bizim iŐimiz var. Bu akŐam saat dokuzda hapisane-i umumîden genç bir adam kaçırılacak... Onun derhal Anadolu yakasına geçmesi lâzım... Oradan da çiftliğe gitmesi... Őskūdar'a kadar geçmesini, biz temin ettik. Yani İtalyanlar onu Sirkeci'de alelāde bir polis vak'ası yüzünden tevkil edip götürecekler. Valideiatik'te tevkifhane yaptıkları bir ev var. Onun civarında koyuverecekler!— Rus baleti, oyun, tevkifhane-den kaçacak adam...

— Teşkilât epeyce iş görüyor. Fakat bu akşam kaçması lâzım! Sonra birdenbire sözünü kesti. Biri asker kıyafetli —nişanlarına bakılırsa belki de bir general,— üç vatandaşının yanında, onlar tarafından şımartılarak gelen bir Rus kadını yerinden kalkarak selâmladı.

— Meşhur balerin Tosca! dedi. Vaktinde Çarın heyetinde oynadığını söylüyorlar. Harikulâde bir kadın!

Baktım. Ufak boylu, nârin, fakat çevik vücutlu, daha ziyade yüzüne bir kedi manzarası veren çekikçe gözleriyle güzel bir kadındı. İhsan daha arkadan giren üç kişiyi gösterdi:

— Şu zabıt Ferit Paşa'nın yaveriydi. Şimdi Kuva-yı Milliye aleyhinde teşkilâtle meşgul. Yanındakiler Düzce taraflarındaki isyanları hazırlayanlar.

— Niçin temizlemiyorsunuz!

— Emir versinler, derhal yaparız. Fakat galiba neticesinden korkuluyor. Şehir içinde açıktan açığa mücadele başlarsa halk çok zarar görür.

— Anadolu, İstanbul'da Müslüman halka karşı bir katliâm yapılabileceğine inanmıyor.

— Hayır, biz de inanmıyoruz. Böyle bir şey olamaz. Fakat sen dediğimi dinle!

Yemeklerimiz geldi. İhsan isteksiz isteksiz önündeki tabağa baktı.

— Hava çok sıcak... dedi. Benim sabrım tükenmişti:

— Hiç olmazsa bunu yiyelim, dedim. Deminden beri o kadar güzel şeylerden kendimizi menettik ki... Sonra dediklerinize bakılırsa epeyce işimiz de olacak. Ne yalan söyleyeyim, hapishaneden kaçacak zatı benimle yalıza, hattâ çiftliğe göndereceklerini, belki de yolda onu taşımaya mecbur olacağımı sanıyordum.

İhsan gülerек:

— Yok, dedi, o işlerle bizim alâkamız yok. Ali Bey onu yapar. Sami Bey de Üsküdar'dan aldırır. Zaten muhacir kıyafetiyle çiftliğe gidecek. Sen bu işi yarın sabah gazetede okuyacaksın! Bizim işi-

miz başka... Daha doğrusu senin için başka. Sen bugün Şişli'de Nâsır Paşaya gideceksin!

— Hangi Nâsır Paşa? İzmir civarında kumandan olan mı?

— Hayır, hayır... Bu mülkiye paşası. Eski sefirlerden, birkaç defa nazırlık yapmış bir adam. Hâtıratını yazmaya onu kandırdım. Bu hâtıratın bizim elimizden çıkması ve bir an evvel çıkması lâzım. Buna muvaffak olursak İstanbul'da birkaç kişiyi tam yıkılmış oluruz. Aylardır bu işin peşinde koşuyorum. Mesele birkaç mutereddin ortadan kalkmasıdır. Bittabi kendim üzerine alabilirdim. Yalnız benden kuşkuluyor. O cins adamlar vesveseli olurlar. Ben işe dahil değilim gibi görünmeliyim. Çoktan beri bir adam arıyordum... Sen geldin. Büyük bir itimat telkin etmen lâzım. Anladın mı? Evvelâ bu işi becerebileceğine, sonra da kendisine bağlı olduğuna inanmalı! Ben her şeyi kararlaştırdım. Haftada üç gün öğleden sonra gideceksin! O sana dikte etmeye kalkacak. Sonra beceremeyecek, hazırladığı notları verecek. Sonra vesikaları elinden alacağız. Yani tam emniyet etti mi, kendisi verecek. O zaman istediğimiz gibi yazarız...

— Peki kızmaz mı?

— Kızır belki... —Dondurmasını şüphe ile süzdü— Kızsa bile ehemmiyeti yok. Çünkü adının etrafında öyle bir hareket olacak ki... Düşün, kendisini günün kahramanı yapan bir hareket... Paşa unutulmuş olmaktan pek mustarip. Şimdi sana tavsiyeyi vereceğim. Sen son derecede hurmetkâr, terbiyeli ve anlayışlı olacaksın. Bilhassa temkinli ol. Konuşurken düştüğü tezatlara ehemmiyet vermeyeceksin! O beyaz, diyecek, sonra arkasından turuncu olduğuna karar verecek! Sana sorduğu zaman sen epeyce düşündükten, kafanda evirip çevirdikten sonra her ikisinin de doğru olduğunu söyleyeceksin! Zeki görünmeye çok meraklıdır. Bunu unutma, nüktelerine gül. Onun güldüğü kadar. Sonunda göreceksin, çok hoşuna gidecek. Kuliste olacaksın!

Durdu, bir sigara yaktı. Uzaktaki masalardan birine baktı:

— Şu dipteki adam yok mu? Solgun yüzlü fakat şişmanca a-

dam... Bu harp içinde kazandığı parayı kaybetmeyen nâdir insanlardandır. Adı Uncu Hasan Beydir. Çok yakında kendisini tanıyacağını sanıyorum. İhsan'ın o aylar içinde Sabiha'ya dair bana söylediği tek söz, mânasını pek anlamadığım bu cumle oldu.

— Yanındaki kadın Rus'tur. Güzel kadın değil mi? Hasan Bey ona epeyce para yedirdi. Ha, ne diyordum. Paşa iyi adamdır. Fakat dirayetsizdir. O listeyi Arif Efendiye kaptırmasından belli. Bir kere hiçbir alâkası olmadan o listeyi neden tanzim ettirir? Sonra nasıl böyle bir listenin kendisinde bulunduğunu söyler? Ve nasıl ortalıkta bırakır? En aşağı otuz beş kişinin hayatı bahis mevzuuydu.

Lokantadan çıkarken Hasan Beyin masası önünde durduk. Selâmlaştılar. Beni Hasan Beye "Akram Cemal" diye takdim etti. Hasan Bey yanındaki kadını "Matmazel Yuneşka" diye benimle tanıştırdı. Esmer, hovarda mizaçlı bir kadındı. Hasan Beyle baş başa kalmaktan bıkmış olacak ki bizim masalarında beş on dakika oturmamız için ısrar etti. Ne kadar çok pudra sürmüştü! Buna rağmen çok sevimli ve çekimliydi. Hasan Bey:

— Deminden beri işin içinden çıkamıyoruz, diye alay etti. Bu kadın galiba binden başka rakam bilmiyor. İhsan:

— Sen onun dilini bilmediğini kabul etsen daha rahat olmaz mı? Bize içki teklif ettiler. Fakat üzerimdeki mühim vazife dolayısıyla olacak, reddettik. Ayrılırken Yuneşka'nın el sıkış tarzı hoşuma gitti. Bu lokantaya ara sıra gelmeye ve Yuneşka'yı yalnız hulumaya karar verdim.

Yolda İhsan bana son talimatını verdi:

— Sakın kibirlilik edip, ücret filân istemem! deme. Bir şeyler iste! Mesefâ otuz yahut kırk lira. Şimdi gidince seni mavi salona alırlar. Paşa yataktadır. Yahut hanım ile yukarda tavla oynar. Sen mektubumu gönderirsin. Epeyce bekleyeceğini sanırım. Çünkü seni çalışma odasında, masası başında karşılamak isteyecektir. Hatta yarım sayfalık bir şey yazması ihtimali de vardır. Sana okursa, beğenir ve ertesi günü gidişinde bir vésile hulup bazı yerlerinden bahsedersin. Okur yazar görünmeye çok meraklıdır. Çok da okumuştur.

— Hani ben gazeteci olacaktım!

— Olacaksın! Fakat bir müddet sonra. Onu da konuştum. Adliye işlerini sana verecekler. Paşa bizde resimden en iyi anlayan adamdır. Gençliğinde çok güzel ve zeki bir Fransız kadınıyla dost olmuştu. Resim merakını ondan aldı. Yeni resmi çok sever. Sakın beğenmezlik etme! Derhal hayran ol! Zaten anlamaya çalışmamız lâzım gelen bir şey. Ben o kadını Paris'te iken tanıdım. Paşanın hatırı için Türk talebe ile dosttu.

Yolda durdu ve bana dikkatle baktı:

— Sen bugün çok zeki bir kadın tarafından delice sevilmiş bir erkek göreceksin. Paşanın güzel bir Japon estampası koleksiyonu vardır. Çalışma odasında ortadaki masanın üstünde durur. Biraz konuştuğundan sonra koleksiyonu merak ettiğini soylersen pek memnun olur ve seni saatlerce bırakmaz! Onunla iftihar eder, ki hakkı da vardır.

Konak, Paşanın kendisi, beni kabul ediş şekli, her şey onun dediği gibi çıktı. Uşak: "Paşa hazretleri şimdilik biraz meşgul, lütfen biraz bekleyiniz." diyerek beni mavi salona aldı. Bu salonda, yarım saat kadar tepemden gelen tavla şakırtılarını dinledim. Sonra evin içinde bir gidip gelme oldu. Odasına kabul edildiğim zaman ise Paşayı yazı masasının başında, önündeki kâğıtlarla didinir buldum.

Nâsır Paşa altmışına yakındı, fakat dinç görülüyordu. Ahmet Rıza Bey üslûbu kır ve biçimli hattâ belâgatli sakalı, parlak, yumuşak, düşünceli ve bilhassa muhatabının söylediğine son derece dikkatli gözleri, geniş alnı, ölçülü burnu ile, tabii zamanların belki de cazibesini yapan o küçük krizlerde, efkâr umumiyeeye kendisini derhal kabul ettirecek politika adamlarındandı. Son derecede ahenkli el işaretleri vardı ve çok nazikti. Altın tabakasından bana sigara takdim edişini ve bu sigarayı yakmamak için, -çünkü devlet adamı haysiyeti, benim yaşında bir çocuğun sigarasını yakmayı ona menediyor, fakat kibar ev sahibi sıfatı benim ağzımda yanmamış bir sigara ile etrafımda kibrit arayışımı kabul etmiyordu- masanın üstündeki kibriti hakikî bir telâşla ceplerinde aramasını hiç unutmuyacağım. Dostluğumuz da bu fazla etiketli ikramla başladı:

— Paşam. lütfen vazgeçin! Zaten sigara içmiyorum... dedim. Bu birkaç sene evveline kadar devam eden, sonra galiba fazla aristokratik bulunduğu için vazgeçilen o siyah kâğıtlı Yaka sigaralarından biriydi.

Konuşma biraz acele olmakla beraber çok kibardı. Nâsır Paşa bu kusurunu bildiği için kelimeleri ağzında bazen çekiştire çekişti-

re söylerdi. Muvazene, itilâf, husnûmuâşeret gibi kelimeler ağzından düşmezdi. Zaten daha ziyade ara bulmak için yaratılmış insanlardandı.

Evvelâ benim gibi zeki, malûmatlı bir vatan evlâdını tanıdığından çok memnun olduğunu söyledi. Sonra bu büyük saadeti kendisine temin eden bu vatan evlâdının kim olduğunu, ne iş gördüğünü, nereden, ne vakit geldiğini teker teker öğrenmeye çalıştı. Sözlerim bitince:

— İhsan Bey, sizin kâtibim olmanızı ve bu hatırat işinde bana yardım etmenizi istiyor, dedi. Onun kefaleti altında olmanız benim için kâfidir. Şahsen de sizi çok beğendim. İnşallah memlekete faydalı iş görürüz.

Bu son cumleyi, bir seneden beri söylenen, fakat bir türlü tahakkuk edemeyen sadrazamlığını göz önünde tutarak söylediği âşîkârdı. Paşada bu cinsten, düşüncesine birdenbire ihanet eden boşlukları sık sık gördüm.

— Bugünden itibaren iş arkadaşlığımız başladı... Bunu büyük bir irade ile söylemişti. Ben bir işe girdim mi, derhal bitirmeliyim. Muntazam ve dikkatle çalışmayı çok severim. Konuştukça kararsızlık başlıyordu. Nitekim bu cümleden sonra etrafına bu işten nasıl kurtulabilirim gibi bakındı ve derhal asif düşüncesini ifşa etti:

— İhsan Bey bu hatıratın bir an evvel çıkmasını istiyor ve beni tazyik ediyor. Ben de yazmam demiyorum, doğrusu, yazmasını istiyorum. Millet hakikati bilmelidir. Yalnız... asıl mesaimize gelecek hafta başlarız. Biraz daha düşünmem, zihnimde yazacaklarımızı şöyle bir tertip etmem lâzım!

Bu bir haftalık zamanı felekten çaldıktan sonra, dünyanın en rahat adamı oldu. Bana uzun uzun meslek hayatından, tecrubesinden, memleketin talihsiz yıllarında yaptığı faydalı işlerden —mese-lâ Edirne'nin düştüğü gün Sivas'ta bir çeşme yaptırmış olmak filân gibi şeylerdi bunlar— başarılarından bahsetti. Hakikatte meslek hayatında, aldığı emirlerden zararsız telakki ettiklerimi derhal yerine getirmek, kendisi için sonradan zararlı olacakları ise şahsını hiç or-

taya atmadan, dostları vasıtasıyla merkeze bir daha sormak veya bekletmek suretiyle zorla te'kîd ettirmekten başka mühim bir iş görmüş değildi.

Asıl başarısına gelince, bunların politika işlerinden ziyade kâdın muhitlerinde elde edildiği aşikârdı. En ciddi notaya verilen cevaptan, yahut ültimatom mahiyetli bir tebliğden veya umitsiz bir teşebbüsten bahsederken, araya birdenbire o esnada tanıdığı, sevdiği bir dansöz, veya kibar muhit kadınının adı giriyor, onun hatırası bizi derhal, yan yana oturdukları mukellef ve resmî bir ziyafete, yahut da "çok latif bir köşecikte baş başa" yenilen bir yemeğe götürüyor, oradan büyük gezintilere çıkıyor, tiyatrolara, balelere yahut da "hızzat kralın" veya "veliahdının" bulunduğu baloya gidiyorduk.

Bu hatıraların, İhsan'ın işine hangi mucize ile yarayacağını merak ediyordum. Fakat daha o gün devrin ricalinin birçoğunu yakından tanıdığını ve hâtıralarını anlatırken onlar için gurultucu ve kendisi için de zararlı bir yığın bilgiyi ortaya attığını, ayrıca Mütareke'nin ilk yıllarında birçok pazarlıklara şahit olduğunu, çarpışan menfaatlerin ve ihtirasların onu bir hakem veya arabulucu gibi seçtiklerini de anladım.

Hülâsa, Paşada söyletmesini bilen bir insan için çok şey vardı. Bunlar, İhsan'ın dediği gibi ortalıkta müthiş bir rezalet doğurabilecekleri gibi, onun imzasıyla yazılmış böyle bir hatırate ve bilhassa vesikalarına sahip olmakla, Paşanın üzerinde omru oldukça devam edebilecek bir nüfuz da temin edebilirdi.

Bu itibarla İhsan'ın hesapları doğru idi. Fakat daha o anda işin ahılâkî mahiyeti midemi bulandırmıştı.

İhsan, nasıl bir düşünce ile bunu yapmağa karar vermişti? Teklif, bana Muhlis Beyden gelseydi, üzerinde düşünmeğe bile lüzum görmezdim. Onun böyle bir şeyden çekinmeyeceğini, hattâ hoşlanacağını, belki de bu cinsten şeyler arayacağını, İhsan'lardaki karşışlaşmamızda anlamıştım. Halbuki İhsan, bu cinsten bir şantajın adamı olamazdı.

Saat beş buçuğa kadar zihnim bu suallerle alt üst, Nâsır Paşa-

yı dinledim. En büyük endişem Muhlis Beyin İhsan'ı tesiri altında bulundurmasıydı.

Bilmem Nâsır Paşanın şahsiyetini daha fazla anlatmağa lüzum var mı? Fakat beni gulmekle ağlamak arasında bırakan hikâyelerinden birini olduğu gibi nakletmek faydalı olur zannındayım:

O gün gazetelerde Sir Edward Grey'in Balkanlar'da statukonun hiç değiştirilmeyeceği hakkındaki beyanatını okuyunca yıldırımla vurulmuşa dondum. Sabahleyin çok erken kalkmış, civar ormanlarda bir at gezintisi yapmıştım. Tabii şehirde beraber görülmemiz dedikoduyu mucip olacak çok latif bir mahlûkla! Bu güzel gezintiden sonra, bu havadisi okumak beni dilhun etti. Derhal kendime gelmek için bir banyo aldım. Çarçabuk giyindim. Ve bilhassa Kontes (X.)in Paris'ten bana hediye olarak getirdiği boyunbağımı takmayı unutmadım. Beraber yiyeceğimiz yemekte, onu üzerimde görmesini behemehal istiyordum. Sonra telefonu açarak başvekil-den bir randevu istedim. Devletimizin menafi-i âliyesine karşı yapılan aşikâr haksızlığı protesto edecek ve Avrupa kabineleri nezdinde geniş bir müdahalede bulunması için tavassutunu rica edecektim. Kazanacağımız muhakkak olan zaferin böylece önünün kesilmesine hiçbir suretle razı değildim. Bunun için hattâ Bâbüâli'den izin bile istemeğe lüzum görmedim. Yaratılıştan cesur olduğum için böyle şeylerde kat'iyyen tereddüt etmem. Başvekil ile buluşmamızın ancak ertesi günü kabil olabileceğini öğrenince fazla ısrar etmedim. Sadrazam Paşanın, mahdumlarının yeni yaptırdıkları konak için İngiltere'ye ısmarlanan mobilyeler meselesiyle meşgul oldum. Bir de hariciye nazırının kızının gelinlik elbisesi ve iç çamaşırları işi vardı. Onları bizzat kendim Viyana'ya kadar uzanarak ısmarlamıştım. Nedense bu merkezlerde bulunan rufeka bu işleri unutmuş gibi görünüyorlardı. Bunun daha ziyade bir rekabet meselesi olduğunu bilmiyor değilim. Yoksa sefaretlerin bir vazifesinin de merkezin bu gibi işlerinde kolaylık göstermek olduğunu bilmeyecek kıratla adamlar değildi! Tecrübeli insanlardı. Çekirdekten yetişme idiler! Ayrıca M. Andre isminde, vaktiyle İstanbul'a gelmiş bir iş adamıyla da

mühim bir mülâkatım vardı. Ona İstanbul'da hususi yardımınla büyük bir şirketin imtiyazını temin etmiştim. İşte bu imtiyaz işine hem son şeklini vermek, hem de İstanbul'daki bazı zevatın menfaatlerinin kaybolmamasını temin etmek istiyordum. Tasavvur buyurun ki, herif taahhütleri hilâfına olarak işi birtakım hedâya ile ucuzca atlamak istiyordu. Tarafeyn için bu kadar fâideli şerait içinde akdedilmiş bir mukavelenin bazı menâli de temin etmesi pek tabii ve teamülden bir şeydi. Kendim için bir şey talep etmediğimden ısrar edebilirdim. Diğer taraftan zihnimi günlerdir kurcalayan bir mesele vardı. Bize bu sefreti temin eden bazı saray mensupları için aldığımız aksiyonlar maalesef birdenbire düşmüşlerdi. Ben vaktinde bunları sahiplerine gönderemediğim için zararı şahsen ödemem lâzım geliyordu. Bunu ancak M. Andre telâfi edebilirdi.

Hulâsa iş içinde boğulmuş gibiydim. Yemekte Kontes (X.)'e bunların hiçbirinden bahsetmedim. Zira bu zeki ve güzel kadın yanında erkek işlerinden bahsedilmesini kat'iyen istemezdi. Onun için sadece müşterek dostlarımız hakkında dedikodu yaptık. O günlerde bir lokantada, fazla sarhoş olduğu için düşküncü bir kadına tarruz eden ve bu yüzden hakaret gören bir yabancı devlet sefirinin hikâyesini, benim işittiğim şekilde, biraz da sağını solunu düzelterek kendisine anlattım... Fakat ne dersiniz beyefendi, kadın zihnen meşgul olduğumu anlamıştı. Ayrılrken bana: "Zavallı dostum, siz bugün zihnen çok meşgulsünüz! Biliyor musunuz ki, böyle giderse idealist ve asil kalbinizde bana sığınabileceğim ufacık bir yer bile bırakmadığı için vatanınızı kıskanacağım..." Evet, aynı aynına böyle söyledi ve bu serzenişte hakkı da vardı; çünkü siyasî hâdiseler bütün şuurumu almış gibiydi. Sabahleyin onun Paris'ten getirdiği boyunbağını takacağım yerde hiç de iyi geçinemedikleri ve birbirlerini içten içe kıskandıkları diğer bir kibar kadının hediyesi olan boyunbağını takmıştım." Saat beşte hizmetçi kızın içeriye girmesi, bu sinizm, hodbinlik ve hamakat selini durdurdu.

— Efendim misafirler geldi. Hanımefendi rica ediyorlar...

Ben bunu fırsat bilerek izin almak istedim. Gidecek ve ih-

san'la iyice konuştuktan sonra bütün bu budala Şeylerden kurtulacaktım. Nâsır Paşa bırakmadı:

— İmkânı mı var, diyordu. Çay içmeden giderseniz karım darılır. Bugün çok enteresan misafirlerimiz var. Onlarla tanışırınız. Canınız sıkılmaz. Hem birkaç lafif hanım da görürsünüz.

İstemeye istemeye razı oldum. Şurası da var ki içimde garip bir his peyda olmuştu. Bu tesadller silsilesinin behemehâl daha mühim bir Şeyle tamamlanacağını umuyordum.

Nâsır Paşa böylece çaya kalmamı sağladıktan sonra biraz evvel yazdığı, yahut tamamladığı lâyihayı dinlememi istedi.

Yazı zararsızdı. Paşa o günün İstanbul ricalinin düşündüğü gibi İstanbul'la Anadolu'nun uyuşmaları lüzumu üzerinde duruyor, fakat musbet hiçbir teklifte bulunmuyordu. Kendince her iki tarafın da görüş ve iddialarındaki haklı noktaları saydıktan sonra aradaki ayrılığın ancak "rüşd-i siyasîye sahip ve devam edegelen muvaffakiyetsizliklerin mesuliyetiyle hırpalanmamış, efkâr-ı cedideye yabancı olmayan, fakat makam-ı muallâ-yı hilâfete de bağı ve tecrübeli bir zatın" dirayetiyle hâlledebileceğini soylüyordu. Bu zatın kendisi olduğı Őüphesizdi. Nâsır Paşa, eski bir damattı. İlk karısının olumundan sonra evlendiğı AyŐe Hanım da Hünkâr'ın daire-sinden çırağ edilmişti. Bu itibarla umidi beyhude değildi.

— Yarın bizzat Mabeyn'e bırakacağım, ne dersiniz? diye sordu.

Ben, pek munasip olacağını, fakat bir kere de İhsan Beyle istişare etmesini söyledim. Bu fikrimi pek beğendi ve sonra lâyihayı beyaza çekmek üzere bana dikte etti. Bu iş de bittikten sonra, hemen hemen sadaret mühurünü cebine koymuş kadar memnun, "Haydi, Şimdi çayımızı içelim! Siz İhsan Beye lften gelip beni gormesini söylersiniz!" dedi. Ben bu işe İhsan'ın adını sırf, yanlış bir Şey yapmamak, cevaptan kurtulmak için karıştırmıştım. Hattâ verdiğim cevapla kendisini kızdırmış olacağımı sanıyordum, teklifimi bu kadar ciddiye almasına Şaşırdım. Muhakkak olan bir Şey varsa, o da İhsan'ın bu evdeki nüfuzunun zannettiğimden daha bu-

yuk olmasıydı.

Politikadaki gafleti, zevkine düşkünlüğü, sinizmi ne olursa olsun Nâsır Paşa, tam mânasıyla kibar adamdı. Beni, gerek karısına ve kızına, gerek misafirlerine takdim ediş tarzı, kelimeler ve jestler arasından aşikâr surette görülen bir yığın tenezzül ve iltifata rağmen, hattâ bunları behemehal göstermekteki ısrarı dahi bir bakıma güzeldi; ancak gün görmüş bir adamın yapabileceği bir şeydi. Belli ki, Nâsır Paşa, gençlik senelerini unutmamıştı. Bana etrafındaki insanlar arasında hakikaten bir yol açmak istiyordu:

— Genç ve yeni dostum Cemal Bey! Cemal Bey bana mesaimde yardım etmeyi kabul etti. Yeni tanıştık ama, çok sevdim. Bundan sonra hep beraber olacağız.

Nâsır Paşanın hanımı, kırk, kırk beş yaşlarında, mevkiini ancak sükûtuyla ve kibirli duruşuyla dolduran bir kadındı. Kocasının kendisine bu kötü giyinmiş acemi çaylak yerine, göğsu kordonlu, çevik endamlı, kibar, gün görmüş bir yaver tanıştırmasını tercih edeceği yüzünden okunuyordu. Nitekim birkaç hafta sonra kızı, babasının sadaret ihtirasını annesinin körüklediğini bana söyledi. Tek çocukları olan kızlarına, Rezzan Hanıma gelince, benimle, daha o günden iyi arkadaş oldu. Yirmi yaşlarında esmer, kıvrıkcık saçlı, uzun kirpikli, daha ziyade içinden yaşamayı seven, fakat alaycı bir çocuktü. Bütün hususiyeti, cazibesi tabiiğinden geliyordu. Bana çok dostça davrandı.

Fakat o gün bunlara dikkat edemedim. Hattâ çoğunu tanımadığım insanlarla dolu bu salonda, ilk anlarımı kolaylaştırdığı için duyduğum minnete rağmen, varlığını dahi biraz sonra unuttum. Çünkü salonun bir köşesinde komşumuz Kudret Beyi, Sabiha'ya gitmesi muhtemel yolların en kısası olduğunu bir akşam evvel Tevfik Beyden öğrendiğim bu eski tanıdığı görmüştüm. Yaşlıca, fakat hâlâ güzel ve bilhassa edalı bir kadınla, bu hatıralarda ismi o kadar geçen Sakine Hanımefendiyle —bunu yanlarına gidince öğredim— konuşuyordu. Kudret Bey, altı sene evvele nisbette epeyce ihtiyarlamıştı. Düzgün çizgili ve pırl pırl yüzünde kuru meyvelerin ka-

buğundaki içe doğru çöküşe benzer bir hâl peyda olmuştu. Benim bilhassa dikkatimi çeken husus, anlattığı şeylere kendi de gulmesine rağmen etrafma hep endişeli bakmasıydı. Bununla beraber kıyafeti eskisi gibi muntazam, hattâ mübalâğalıydı. Yine bir defa evimizde babamla konuşurken gördüğüm gibi eliyle ara sıra burnunu okşuyordu. Hiç vakit kaybetmeden bulunduğu yere doğru yürüdüm. Yanına giderek kendimi hatırlatacak, yahut yeni baştan tanıtaçaktım. Fakat daha uç adım atmadan omuzuma hafifçe bir el dokundu. Geriye dondum. Sabiha'nın arkadaşı, Ekrem Beyin kızı Leylâ idi. Fakat ne kadar büyümuş, değişmişti. Gulerek bana:

— Ben sizi tanıyorum... dedi.

— Ben de sizi tanıyorum, dedim. Ama çok büyümiş, çok güzelleşmişsiniz...

— Siz de çok yorgun görünüyorsunuz. Gelin sizi babamla tanıştırayım!

Ekrem Beyi o zamana kadar görmemiştim. Bir seneden beri "M..." de Hurriyet ve İtilaf'ın ileri gelenleri arasına girdiğini babamın sık sık ve esefle tekrarladığı Ekrem Beyin yanına gittim.

Ekrem Beyin millî politikadan ayrılışı, daha ziyade mensup olduğu zümrenin kendisini haksız yere içinden atmış olmasından geliyordu. Onun Sinop'a nefyi hakikatte hiçbir siyasî sebebe dayanmıyordu. O, yukarıda söylediğimiz gibi harbe devamın, daha kötü neticeler vermesi ihtimalinden korkmuş ve sulhun bir an evvel akdi için birkaç makale yazmıştı. İstanbul'un muhalefetten temizlenmesi sırasında bu makaleler yüzünden o da nefyedilmişti. Ekrem Bey, menfasında da rahat durmamış, Umumî Harp başlar başlamaz, Merkez-i Umumî'ye yazdığı mektuplarla harbe girilmemesini tavsiye etmişti.

Harpten sonra İstanbul'a dönüşünde kendisini yapayalnız bulmuştu. Dört harp senesi içinde alıştığı siyasî tenkidin verdiği hızla ve bir de memleket meselelerinin girdiği çetin vaziyette bir şeyler yapmak arzusuyla muhtelif teşekküllere girmiş, fakat asıl mensup olduğu zümre ile bir türlü anlaşamamıştı. Birinci Tevlik Paşa kabi-

nesinde mağdur sıfatıyla kendisine verilen muhimce vazife –nezaretlerden birisinde musteşar yapmışlardı;– ve aldığı işin mesuliyeti içinde kendisini hapseden dar görüşü, bu yüzden gelen aksülameller, bu mizacı yavaş yavaş bozmuşlardı.

Benim tanıdığım zaman Ekrem Bey, iradesi olmadan girdiği –yahut da, aynı etiket altında seyircisi olduğu,– bir cürmün cezasını çeken adam hâlinde idi. Vâkıta, teker teker ve çoğu gündelik zaruretlerin çehresine bürünerek kendisine gelen bir harekete az çok iştirak etmişti. Fakat daima kendisinin temiz olduğunu iddia edebilirdi. Bununla beraber içindeki mücrim hâletiruhiyesinin tesiri altında idi. Eski dostlarını ithamı, Anadolu’dan şüphesi hep bu yüzden. Böyle zamanlarında insana bir uçurumdan yuvarlanmakta olduğu fikrini veriyordu. Fakat daha sarıh olduğu zamanlar, sadece kendisinden şüphe ediyor, nefsini birtakım zaafarla itham ediyordu. Yaşla hayatın, hattâ kendi içimize baktığımız zaman bir gözlük meselesi olduğunu öğrendim. Ekrem Bey dünyaya ve içine simsiyah bir gözlükle bakıyordu. Macerası onda insanlarla uyumak kabiliyetini öldürmüştü. Bir devresinde iştirak ettiği millî hareket esnasında lüzumsuz yere yaptığı şeyler, zaferden sonra ayrılışı hep buradan geliyordu.

Kızı babamın adını söyleyerek beni tanıttığı zaman, dalgın dalgın “Cevdet Bey, bizim Cevdet Bey, öyle ya...” diye babamın bir oğlu olduğunu ve bu erkek evlâdın da her hangi birisinin yerine pekâlâ benim olabileceğimi kabul etti. Sonra ayağa kalkarak elimden tuttu: “Hoş geldiniz, beyefendi...” diye yanı başına oturttu. O zaman muhababıma baktım. Elli yaşlarında ancak vardı. Saçı sıfır numara tıraş edilmişti. Gayet iri cüsseliydi. O kadar itina ile büyüttüğü bıyıkları bile cüssesine nisbetle –bu uzun insan vücudunun bütününde asgarîye indirilmiş nisbetine rağmen– küçücük kalıyordu. Atletik vücuduyla daha ziyade, sonraları gördüğüm o küçük Şarlo filimlerinin, ufak cüsseli muhasımından daima dayak yiyen atlet kıtlık kahramanına benziyordu. Yanı başında yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında çok güzel, âdeta Praxitèle’in başlarını andıran bir delikanlı

vardı. Bu çocuğun saçlarının âdeta kaşının üstünde başlaması ne hazindi. Sonra sesinin de o kadar bet ve çirkin olduğunu gördüm.

Ekrem Bey beni oturtuktan sonra sözüne devam etti:

— Bence bu memleketin bütün felâketi İttihat ve Terakki'dir. Hâlâ bu Felâket devam ediyor. Hiçbir iddialarından vazgeçmiş değildirlere. Onlar kaldıkça vahdet-i milliye olamaz.

Abdullah Bey sordu:

— Nasıl temizleyeceksin?...

— Oldürürüm. Mesele çok basitti. Ekrem Bey konuşurken heyecana kapılan biçarelerdendi. Kızı bu katliâma beni dürterek gıldu:

-- Zannediyor musunuz ki bugün muhalefet yapanlar, başka bir şey için yapıyorlar. İttihat ve Terakki düşmanlığını kaldırsanız muhalefet kalmaz.

— İyi ama, biz muhalif değiliz. Bir bakıma göre hükümet elimizde. Muhalefet veya isyan orada... —Bu dikkat, yalnız İstanbul için doğru idi. Ortada bir divanıharp kararı bile vardı—. Ekrem Bey alay etti:

— Biz mi hükümetiz? Ödümüz patlıyor. Sonra birdenbire hid-deti kutup değıştirdi. Karşısındakine dik dik bakarak:

— Zaten, bu biz kelimesinin mânasını anlamıyorum, dedi. Ben sizden değilim ve olamam. —Tekrar sükûnet buldu. Ağlıyacak gibiydi.—

— Ben sadece mütereddit ve zayıfım. Sürükleniyorum. Mazim beni sürükleyerek. Yoksa yaptıklarımın hiçbirine inanmıyorum. Zaten siyasî mahiyette hiçbir şey yapmadım. Fakat ayrılamıyorum da... Çok rica ederim beni kendinizden addetmeyin! Yapılan işlerin hiçbirini yardımım ile oldu diye sevinerek hatırlamıyorum...

— Ankara'da olsanız başka türlü mü olacaktır?

— Orada da, korkarım ki, neticenin alınabileceğine inanmayacaktım. Bende bir şey kırıldı. Hâdiseler üzerimde fazla tesir bıraktı. Onları birbirine fazla ekledim. Âdeta, kendi kendime bir kader icat ettim. Maamafih, orada yapılan işe iştiraktan buradaki nefreti

duymayacaktım. Yani hiç olmazsa yapılmasına inandığım şeyi yaptığımı zannedeceğim. Abdullah Bey, Medine'nin hurmalıkları için ölmek de güzel bir şeydir.

— Medine'nin hurmalıkları burada...

— Ama sahilleri orada...

Abdullah Bey bu sözü söyleyen patavatsız genci ayaklarının altında ezemediği için bakışlarıyla ezdi. Ben tabii aldatmadım. Leylâ ile bu tatlı sohbeti yeni giren Paşanın kızı beni bakışlarıyla alkışladılar. Hakikaten muhim bir söz söylediğimi zannederek Sabiha'nın yanımında olmamasına üzüldüm.

Abdullah Bey devam etti:

— Zaten Ankara'dakiler de çok tereddüt içinde.

— Tahmin ederim. Böylesi bir hareket başka türlü mu olur?

Bir kısmı sadece sürüklenir. Bir kısmı daha derin düşüncelidir. Hayatın hareket olduğunu bilirler, doludizgin yururler. Bir kısmı ilk fırsatta vaziyete hâkim olmayı beklerler. İnananlar da böyledir. Şimdi Paşanın etrafında onu kıskanan ve kıskandığı için her şeyin kötü gittiğini zanneden kim bilir kaç kişi vardır? Eminim ki onların çoğu her an "Hayır, hayır, böyle olmayacaktı, böyle olmamalıdır. Ben olsaydım böyle yapmazdım" diye çırpınıp duruyorlar. İttihat ve Terakki öyle değil miydi? Benim henüz girmedığım ve galiba da girmeyeceğim Hürriyet ve İtilâf öyle değil mi?

— Çeteler de çok mezalim yapıyormuş...

Daha o zamanlar İstanbul'daki hâdiselerde o kadar kötü bir ad yapan Abdullah Bey hep kendi fikrini takip ediyordu. Zaten bu adamın hiçbir zaman karşısındakini dinlediğini görmedim. Bu itibarla, hemen o anda salona giren ve etrafı şöyle bir süzdükten sonra Nâsır Paşaya doğru giderek:

— Mîrim, sultanım, efendim, paşam... diye ellerini sıkın Ali Kemal'e çok benziyordu.

Onun salona girişiyle hepimiz sustuk. Anadolu aleyhtarlığının bu ateşin kalemi ortadan biraz yüksek boylu, geniş cüsseli bir adamdı.

Leylâ benî evvelâ Sakine Hanımla, sonra Kudret Beyle, sonra da Uncu Hasan beyle tanıştırdı. Bu kızın yüzü İhsan Bey gelir gelmez ateş içinde kalmıştı; fakat kendine çabuk gelmişti. Şimdi başta ben olmak üzere herkesle alay eder gibiydi. Hasan Bey elimi sırkarken, benî biraz evvel İhsan'la gördüğünü soyledi. Kudret Bey kim olduğumu öğrenince birkaç kişinin ayağına basarak benî kucakladı. Burnuna bir Şey olacağından korkmasaydı, muhakkak öpecekti. Babama dair bitmez tükenmez sualler sordu ve sık sık buluşacağımızı vadetti.

Sakine Hanım, o anda ayağına basan Kudret Beyi azarlamakla meşgul olduğu için benî tanımaktan duyduğu saadeti pek gösteremedi. Zaten böyle bir saadeti duyduğu da münakaşa edilebilirdi. Bana daha ziyade, her hangi bir Şeye bakılır gibi bakmıştı. Rezzan Hanım benî böyle herkesin tanınmasına Şaşırmıştı. Ben yüksek sesle ona:

— Hiç Őaőırmayın! dedim. Daha tanıdıklarım da var. Meselâ hanımefendiyi çok eskiden bilirim. Sonra Sakine Hanıma hitap ederek "Hanımefendiciğim, vaktiyle adınızı her gün dinlerdim. Oyle ki size ait havadis almak benim için bayağı en lezzetli itiyat olmuştu. Akrabanızdan küçük Sabiha, hem komşum, hem de en yakın arkadaőımdı." Sonra tekrar Rezzan Hanımın kulağına eğildim:

— Artık dünyada en çok sevdiğim insanı tanımadığımı iddia edemezsiniz, değıl mi? Rezzan başını tıpkı Sabiha gibi salladı.

— Hayır... Hiçbir suretle. Sonra sizinle konuşalım! dedi.

Sabiha'nın adını böyle ortaya atmam, Ekrem Bey de dahil, hemen herkeste garip bir tesir yaptı. Hasan Bey sarardı ve bana, kinle diyemezsem bile, dikkatle baktı. Kudret Bey birkaç dakika evvel bize ikram edilen *fine napoleon*'u telâşından sigara iskemlesinin üstüne döktü. Leylâ Hanım kaşlarını çattı ve elbisesinin kıvrımlarını düzeltmeye başladı. Ekrem Beyle Sakine Hanım uzun uzun bakiőtular. Fakat hiçbirisi sözüme cevap vermedi. Sanki Sabiha'nın adı, Sinop'ta deniz kenarında benimle beraber gezen Kasım Onbaőının denize attığı çakıllardan biri imiş gibi birdenbire genişleyen

derin bir sukûta kayboldu.

Bu sukûta pek muteessir olmadım. Ne de olsa ilerlemiştim. Kendi kendime: "Artık Nâsır Paşanın kâtipliğini kovulursam bırakırım!" diye düşündüm. Fakat içimde başka bir uzuntu vardı. Bana o kadar iyi davranan küçük Rezzan'a bu kararımın fenalık ettiğini sanıyordum. Anlatacağım hâdiseler bu duygunun haksız olmadığını gösterecektir.

Ali Kemal Beyin etrafında yükselen geniş ve gurultulu bir kahkaha bu sukûtu kırdı:

— Tramvay mı, dediniz? Hangi tramvay, monşer!.. Herifler memleketimizde eşek arabası bile kullanacak adam bırakmadılar. Adam kaldıysa ehliyet, ehliyet kaldıysa dirayet kalmadı.

Helvacıya tablakâr lâzım!

Ol kâra da iktidâr lâzım!

Tramvay!.. Tuhaf bir tâlihim var, ne zaman bu icada binsem, en aşağı bin yaşında, bin Rum karısı beraberimde olur. Müstevli mahlûklar. Zaten ihtiyar kadınlar daima müstevlidir. Buraya kadar nasıl geldiğimi siz tasavvur edin.

Bir hâl ile kim neuzubillâh!

Bunu söylerken iki elini birden açmıştı.

— Bir de sıkılmadan haktan, hukuktan bahsederiz. Birtakım zırtapozlar, hıyar turşuları, lahana yapraklarının başına geçmişler, söylemedik lâf bırakmıyorlar. Fakat biz de cevap veriyoruz. Onlara hadlerini:

Bi-muhâbâ reh-i nârefteye gitsem de n'ola,

Kahr-ı hasm etmek için elde asâdır hâmem

Reşit Paşanın bu beytini sanki davası bu vezirinki kadar haklı imiş gibi gurur ve azametle söylemişti.

— Evet, yazıyoruz, yazacağız da... Bu milletin hakkını koruyacağız. Bu sergüzeştçülere Anadolu'nun son umitlerini de mahvettirmeyeceğiz.

Tıpkı yazdığı gibi, fakat daha canlı konuşuyordu. Fakat hakikaten bu muydu? Çocukluğumda okuduğum o iki kitabın sahibi bu

biçare miydi? Sakine Hanımın sesi beni bu düşüncelerden çıkardı.

— Anadolu'dan bahsediyor... dedi. Herkes Anadolu'dan bahsediyor, fakat hiç kimse bilmiyor!

— Bilemez de hanımefendi... dedim. Anadolu kolay kolay anlaşılmaz.

Deminden beri beni sinirlendirecek derecede ısrarla süzen Üncü Hasan Bey, gözlerimin içine bakarak:

— Sanki siz biliyor musunuz? dedi. Nerden bileceksiniz? Bir kere yaşıntı müsait değil, henüz çocuksunuz. Sonra bir sahil kasabasında oturmuşsunuz.

— Doğru söylüyorsunuz, dedim. Hakkımız var. Yani altı ay evveline kadar bu dediklerinizin hepsi doğru idi. Fakat altı ay evvel kasabamızda öyle bir şey oldu ki... Ondan sonra benim için her şey değişti.

Sakine Hanım:

— İşte onu anlatmız! diye ısrar etti. Ama bize masal okumayın. Yaşıntı, güzelliğinin, o kadar tecrübe ile dolu mazisinin verdiği bir kudretle konuşuyordu. Ben Hasan Bey'e cevap vermeden sözüme devam ettim:

— Anlaşılmca da kolay kolay tahammul edilmez. Çünkü Anadolu acıdı, dedim. Eliniz kesildiği zaman bir yere çarptığınız zaman duyduğunuz şey yok mu, işte onu çok buyultum, tahammül edilmeyecek hâle getirin, işte Anadolu odur...

Sakine Hanım beni bırakmıyordu:

— Bunlar güzel sözler, yani boş zarflar... Bana gördüğünüz o şeyden bahsedin... Sonra tekrar etti:

— Ama masal veya hikâye olmasın. Gördüğünüz şeyi anlatın!

— Maalesef istediğiniz gibi olmayacak. Yani bir masala veya hikâyeye çok benziyor. Fakat gördüm, gözlerimle gördüm. sade görmedim, yaşadım. Altı ay yaşadım. Bakın size kısaca anlatayım, dedim. Ben altı ay "M..." de bir idam mahkûmuyla bir dost gibi yaşadım. Her sabah, ilk işim, evimizin arkasındaki deppoyda onun ziyaretine gitmekti. Gece sabaha kadar, bütün kasaba halkı, onun

penceresinin önünde demir parmaklıklar arkasından söylediği türkülerini dinlerdik. Bilmem Anadolu türkülerini sever misiniz? Kor-kunç şeylerdir. Birdenbire kulağınızın dibinde bir daha içinden çı-kamayacağınız bir uçurum açılıverir... Artık ondan sonra sizden hay-ır gelmez! Her şey etrafınızda alt üst olmuştur. Çünkü sıcak ek-mek gibi insan ıstırabıyla, azmiyle, hasretle, ölümle baş başa kalı-sınız!

— Oyle ise orada yaşanmaması lâzım... İnsan kalmaması lâ-zım.

— Hayır, işte burada aldantıyorsunuz. Yaşantıyor, ama başka türlü. Bahsettiğim adam bir bakıma göre dünyanın en neşeli ada-mıydı. Tabii şartlar içinde bundan iyi arkadaş olamazdı.

— Bırakın şu lâfları a canım! O adamdan bahsedin, ne yapmış, ne etmiş?..

— Evvelâ musaade edin de türkülerden bahsetsin! Baksanıza hikâyesini öyle hazırlamış. Sırasını bozmayalım, şaşırır.

Hasan Bey beni sınırlendirmek istiyordu. Fakat kendisi daha sınırlıydı. Muttasıl bana çocuk muamelesi yapıyordu. Fakat niçin bana düşman olmuştu? Bunun için, benim yerime Sakine Hanım hiddetlenmişti:

— Çok rica ederim, ikide bir lâf karıştırma... diye çıkıştı.

— Hayır, dedim. Sizi temin ederim ki bu vak'a bittiği günden beri kimseye anlatmadım. Ve o kadar acı, utandırıcı bir şeydi ki kendim de düşünmedim. Ben size vak'ayı benim yaşadığım gibi anlatmak istedim. Bu adamın iki türküsü vardı. Birinde şu mısra vardı:

Ben öliürsem benden daha genci var...

Bu bir Sivas türküsü imiş. Öteki ise Seferberlik'in sonlarına doğru çıkan bir türkü idi.

Hükümetin merdiveni burmalı

Komser beyi odasında vürmalı...

Fakat bunlar böyle söylenince hiçbir şey ifade etmezler. Orada gece yarısı, butun mahalleyi dolduran sesi dinlemelisiniz... O kor-

kunç ıstırabı. Eminim ki olduğunuz yerde, hiç gormediğiniz insanlarla dost olur, bilmediğiniz ölülerin başında beklerdiniz. Bilmediğiniz gidenlere ağlardınız...

— Peki gerisi, gerisi ne oldu? Bir şey söylemediniz ki... Bu çocuk bizi öldürecek!

Yorulmuştum. Bu yıldız süslü salonda, kendi hodbinliklerinde mumyalanmış bu insanlar arasında, Alâiyeli Ahmet'in hikâyesini ne diye anlatacaktım? Anlatsam bile anlamayacaklardı.

— Geldiğinin haftasında, kasabamız yalnız ondan bahsediyordu. Doğrusunu isterseniz, birkaç vilâyet ötesinde bile, geÇen harbin son yılından itibaren yalnız ondan bahsediliyordu. Hemen hemen her cephede bulunmuş, bir yığın yara almıştı. Karısının ihametini, kötü yola saptığını duyunca birdenbire ikrah gelmiş, kıtasından kaçarak, dağa çekilmişti. Bana soylediğine göre, bir müddet hiç kimseye fenalık etmemiş, kendi kendine yaşamış, erkeksiz köylerde kadınları korumuş. Bütün bunlar şahitle meydana çıkan şeylerdi. Sonra karısının hikâyesini iyice işitince, bu sefer etrafa saldıрмаĐa başlamıştı. Fakat Divaniharpteki muhakemesinde, öldürdiklerinin hepsinin kötü insanlar olduğu anlaşıldı. Öyle ki, hâkimler, onun ilâmina, katil, cinayet gibi kelimeleri yazmakta tereddüt etmişlerdi. Daha çok geÇen kelimeler, şahsen adalete müdahale, silâhla sirkat ve kıtasından firar cürümleri imiş. Bunlar da insanı idama götürecek şeylerdi tabii! Fakat hâkimler onun hakkında ağır cümleler yazmağa razı olmamışlardı. Asıl adı Ahmet'ti. Bilmem nedense Alâiyeli Ahmet derlerdi. Fakat halk arasında Çoban adıyla şöhet kazanmıştı. Seferberlik içinde maiyetinde dört yüz kişi bulunduğunu işitmiştik. Halbuki bana, "Yanımda dokuz uşaktan fazlası bulunmadı!" dedi. Onları da Millî Mücadele başlar başlamaz orduya yollamıştı. Bu esnada hep karısının nerede olduğunu merak ederek vilâyetten vilâyete geğiyormuş. Bir gün Burdur'da çarşıda karısına rastlamış. Ö kadar görmek istediği hâlde onu görür görmez, utanır, yahut korkar. Ters yüzü dönmüş, kaçmağa başlamış, fakat kadın bırakmamış, peşinden koşmuş. Beraberce şehrin dışında bir su başı-

na gitmişler. Orada olanı biteni kadın anlatmış. Kocasının nasıl ölü haberi geldiğini, nasıl kendisini aldattıklarını, elden ele geçirdiklerini, hepsini anlatmış. Bütün bunlara küçük, şişman, başı göğsünden çıkmış bir adam sebep olmuş. Kadını evvelâ, hastasın! Kotu hastalık var! diye frengi hastahanesine yatırmışlar! Hepsini bitirince "İlk önce, ne yapayım? Talihim böyle imiş. Başıma geldi mademki, çekerim" diyormuş. Nitekim katlantıyormuş da! "İğreniyordum, ama bu da bir hayat... diyordum. Ama seni görünce iş değişti. Şimdi kabil değil artık! Ne bu ayıpla yaşayabilirim, ne de seninle?.. Ne de sensiz" demiş ve kendisini öldürmesi için yalvarmış, o da peki! demiş. O gece beraber kalmışlar. Ay ışığı varmış. Ağaçlı bir yerde sabaha kadar beraber kalmışlar. "Ne konuştuk... Hiçbirini hatırlamıyorum" diyordu. "Sabahleyin onu öldürdüm. Yaşayamayacağını bildiğim için öldürdüm. Sonra akşama kadar mezar kazdım. Çok derin olmasını istiyordum. İnsan eli değmesin istiyordum. O kadar derin kazdım ki, kendim de içinden çıkamayacağımı sanıyordum..." Gece yarısı mezarı örtmüş sabaha kadar üzerinde uyumuş. Sabahleyin hükûmete teslim olmuş. "Filâni, filâni, filâni öldürdüm. Beni kurşuna dizin!" Hep "Ama bugün beni öldürün, bekletmeyin!" diye yalvarmış, durmuş. Fakat muhakemesi altı ay sürmüş, çünkü hâkimler karısını da öldürdüğünü işittikleri için gömdüğü yeri soruyorlarmış. O da mütemadiyen: "Bırakın zavallıyı, insanlardan çok çekti. Artık insan eli dokunmasın!" dermiş. İkide bir "Ben kimseyi eziyet ederek öldürmedim, bunlar beni eziyet olsun diye bekletiyorlar..." diyordu. Nihayet kâfi derecede curum olduğu için vazgeçmişler. Kadın kanunen hâlâ yaşıyor...

Bir müddet sukût oldu. Ben bu acayip hikâyeyi kadınlara anlattığım için müteessirdim. Kendi kendime kızıyor, aptallığımdan utanıyordum. Bu, bütün zenginliği içimizde kaldıkça devam eden şeylerdendi. Fakat Sakine Hanım benim fikrimde değildi.

— Siz bu adamı gördünüz mü? Nasıl adamdı?

— Gördüm. Hemen her gün gördüm. Çok güzel adamdı. İpince, kupkuru bir vücudu vardı. Yüzü o kadar yumuşaktı ki... Bir şa-

ir sanabilirdiniz!

— Ölümü nasıl oldu? Burdur'da mı öldurdüler?

— Hayır, "M..." de idam ettiler. Bana bir gün evvel behemehal orada bulunmamı söyledi. Őube reisini, daha doğrusu vekilini çok severdi. "Yüzbaşım..." diye elini öptü. Sonra kalabalıktan beni çağırđı, beni de öptü. Ben ağlıyordum. Bana: "Ağlama!" dedi. "Ölüm o kadar kolay ki..." Bir gece evvel de "Emine ölüirken gültüyordu..." demişti. Bu yüzüğü bana o verdi ve parmağında mavi boncuğu görünmesin diye içeriye çevirdiğim yüzüğü onlara gösterdim. Karısının yüzüğü imiş. "Ona tek hediyem bu idi." Ölüirken "En sevdiğine ver!" demişti.

Hepsi susmuşlardı. Ben ise hatırladığım Şeylerden mahzundum. O, alaca sabahta patlayan silâh sesleri olduğu gibi kulağında idi. Fakat Sakine Hanımın sualleri bitmemiŐti.

— Hakikaten sükûnetle mi oldu?

— Sükûnetle öldü... dedim. Ama ölümü sevmiyordu. Birkaç defa bana "Ben yanlış yaptım. İnsanlara fenalık yapmak iyi bir Şey değil. İnsanoğlu çok zavallı... Keşke öldükten sonra bir daha yaşayabilsek; o zaman iyi oluruz. Hepimiz iyi oluruz!" demişti.

Sonra, birdenbire üzerime çöken yorgunlukla yalvardım, "Bana artık bir Şey sormaymız!"

Biraz sonra Sakine Hanım gitmek için kalktı. Ekrem Beyle Leylâ, Hasan Bey onunla beraber kalktılar, Leylâ, bana evlerinin adresini verdi ve habasıyla beraber beni beklediklerini söyledi. Ekrem Bey:

— Bana çok Şey öğrettiniz... teşekkür ederim, dedi. Şimdi Anadolu kelimesinin benim için bir mânası var.

Sakine Hanım, Kudret Beye:

— Sizi bekliyorum, behemehal geliniz. Bu barbar dostunuzu da beraber getiriniz. Sakın unutmayın! Belki gelecek sefer, bize bir yamyam hikâyesi anlatır. Bütün bunları yukarıda anlattığım o genç kızlığından kalma el işaretleriyle söylemişti. Ben elini öperken:

— Muhakkak gelin! dedi. Küçük dostunuzu beraber ararız.

Yalnız Hasan Bey, yüzüme bakmadan gitti.

Kudret Bey, benim kaş gözle yaptığım ricaları kabul etmiş, kalmıştı. Onunla beraber çıkmayı istiyordum. Beş dakika kadar Ali Kemal'in hâlâ konuştuğu gruba yaklaşıp dinledik.

— Mirim, efendim, hangi Hurriyet ve İtilâf... Hükûmet elimizde olduğu hâlde, hâlâ üzerimizden şu muhalefet damgasını atamadık. Neden bahsediyorsunuz mirim. Neden bahsediyorsunuz mirim. Biz kendi kendimize muhalif dedikten sonra!...

O gün itiraz edemeyeceğim tek cümle bu idi. Daha fazlasını dinlemeğe de takatim yoktu. Kendisine veda ederken Nâsır Paşa ellerimi bir müddet bırakmadı:

— Fena başlamadınız dedi. Ne yalan söyleyeyim, ben ilk önce telâş ediyordum. Halbuki siz... —Sonra sözü değiştirdi—. İhsan Beye, lûtfen bu lâyiha için gelip beni görmesini söylemeyi unutmayın! Bir de bu Ali Kemal Beyin burada olduğunu benden işitsin; olmaz mı? Vâkıa mühim bir şey değil amma...

Paşa, Kudret Beyle beni salonun kapısına kadar götürdü. Orada Rezzan Hanım, yarı gülerек:

— Baba, bırakın da kâtip beyi ben teşyi edeyim! dedi. Söyleyecek şeyler var!...

Kapının önünde beni bir kenara çekti:

— Sabiha'yı görürseniz, çok yalnız olduğumu söyleyiş, olmaz mı? dedi. Beni çok yalnız bıraktı. Sıkıntılarını biliyorum amma... O hepimizden kuvvetli...

— İyi amma ben Sabiha'yı nereden göreceğim, dedim. Görmediniz mi adını söyleyince herkes put kesiliyor.

— Siz görürsünüz... dedi. Muhakkak görürsünüz! Bu kadar istedikten sonra imkânı mı var?

Ona sıkıntılarını sormak istedim. Fakat neye yarardı? Bizzat ben de onun için yenilerini hazırlamağa çalışmıyor muydum? Kudret Beyle kol kola sokağa çıktık.

Alâiyeli Ahmet'in hikâyesini anlattığıma müteessirdim. Onun Emine'sini kötü insan elinden korumak için hazırladığı, kazanın

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

içinden çıkamayacağı kadar derin mezar hatırımdan çıkmıyordu. Kendimi, aşağı yukarı bu mezarı açmış kadar mücrim görüyordum. Birdenbire hatırına o zamana kadar unuttuğum bir tafsilât geldi. Alâiyeli Ahmet, bazı günler karısıyla konuşurdu. Bir gün bana: "Sen bana insanoğlunun sevilebileceğini öğrettin!" demişti. Acaba ne demek istemişti? Zindanının köşesinde onun kömür kadar siyah gözlerinin parıldadığını o anda olan bir Şey gibi görüyordum.

Kudret Beyden yolda Sabiha'ya dair bazı şeyler öğreneceğimi tahmin ediyordum. Nitekim öyle oldu. Annesinin ölümünden sonra Sabiha ile Muhtar'ın evlendiklerini, Süleyman Beyin bu işe başından şiddetle itiraz ettiğini, fakat kızma laf geçiremediğini, Muhtar'ın evlendikten sonra bir çaresini bularak bir daha cepheye dönmediğini, işe mufettişliği yaptığını, fakat boş durmayarak el altından bazı teşebbüslerle epeyce para kazandığını, Süleyman Beyin bu teşebbüsleri elinde kalan birkaç parça şeyi satıp savarak desteklediğini, Mütareke'den sonra da Muhtar'ın, yukarıda Rasim Beyden dinlediğimiz gibi bir çamaşırhane ile mum fabrikası açtığını bana söyledi.

Daha birtakım teşebbüsleri de var ama, ben bir şey bilmiyorum! diyordu. Maamafih iyi kazanıyor, bol sarfediyor. Kendisiyle yakında bir matbaa açıp gazete çıkaracağız. Fakat zamanı henüz tayin etmedik... Her hâlde çıkaracağız. Burada millî cepheyi tutmam lâzım. İstanbul'un böyle bir gazeteye şiddetle ihtiyacı var. –Elindeki gazeteleri havaya kaldırarak işaret etti. – Bunlar yapamıyorlar. Şu Sevr paçavrasını bile doğru dürüst tenkit edemediler. Her tarafta millî terkip bozuluyor; herkes, tabii aklı başında olanlardan bahsediyorum, mücadele lüzumunu söylüyor. Bunu benden başka kim yapabilir?

Bu hususta hiç şüphem olmadığını Kudret Beye iyice anlattıktan sonra tekrar Sabiha ile Muhtar'm bahsine dönmek çarelerini aradım.

– Muhtar'la Sabiha ne zaman tanışmıştılar?

-- Evlenmeleri 1916 sonunda oldu. Fakat daha evvelden sevişiyorlarmış. Benim haberim yoktu. Tanışmaları Şehzadebaşı'nda iken hazırladığımız Molière temsili vesilesiyle oldu. Galiba buna siz beraberce karar vermişsiniz. Bilir misiniz Sabiha sizden bana ne kadar çok bahsederdi. Bir muddet durdu, etrafına bakındı:

— Evet, çok güzel bir *Hasis* temsili hazırlamıştık. İhsan'la tiyatro hakkında tam değilse bile bazı noktalarda tama yakın bir fikir beraberliğimiz var. O da benim gibi Molière'le Shakespeare'i diğer müelliflere tercih ediyor. Hakkı da var; öbürleri sadece hususî lezzetlerdir.

Kudret Beyin düşüncesi, her an yeni bir batağa saplanan bir arabaya benziyordu. Yürütmek için her an atları dizgininden tutup çekmeniz, tekerlerinden, arkasından itmeniz lâzımdı.

— Evet, *Hasis* piyesi dolayısıyla diyordunuz?

— *Hasis* rolünü Sabiha'nın akrabasından Nuri Adil almıştı. Elise rolünü demin gördüğünüz Leylâ aldı. Sabiha Frosine'i tercih etti. Bütün bunları böyle tevzi ettik. Fakat *La Flèche*'i oynayacak kimse yoktu. Benim hatırıma Muhtar geldi. Doğrusunu isterseniz ben sadece zekâsına güvenmiştim; hakikî bir istidat olduğunun hiç farkında değildim. Sabiha ile ikisi provalarda hepimizi şaşırttılar. İhsan da, ben de, Muhlis Bey de... Hele Sabiha emsalsiz şeydi... Fakat Seferberlik'in ilâmı o kadar hazırlığı, gayreti yarıda bıraktı. Bütün o dekorlar, elbiseler... Çünkü hepsini, hepsini yapmıştık. Tiyatroyu öteden beri severdim...

Şimdi her şeyi anlıyordum. Sabiha ile Muhtar'ı bu koca bebek tanıştırmıştı. Fakat İhsan, Muhlis Bey... Belki de sözü değiştirmek için merak ettiğim başka bir şeyi sordum:

-- Bu Nâsır Paşa ile Sabiha'nın münasebeti nedir?

— Abdülnasır Paşa Hazretleri Sabiha'yı çok takdir eder, beğenir ve sever. Paşanın ve kızının üzerinde büyük tesiri vardır. Paşanın çalışma odasında resmini görmediniz mi?

Oturduğum koltuğun tam karşısında, küçük, gümüş çerçevesinden bir şeyler söylemek ister gibi bana uzanan genç kadın. Sabi-

ha mıydı? Niçin ona dikkatle bakmamıştım? Belki gözlerinde bir şeyler okuyabilirdim.

— Hasan Bey kimdir? Hani bizimle konuşan ve birdenbire bana düşman olan zat...

— Hasan Bey, Nâsır Paşa'nın akrabasındandır. Şeker işinde çok kazandı. Sonra habadan kalma ticaretleri olan değirmenciliğe döndü. Epeyce zengindir. Leylâ, Hasan Beye âşıktır, onunla evlenmek istiyor. Sakine Hanım ise Leylâ'yı kendi oğlu Hayri Beye almak istiyor. Hayri Bey şimdi Ankara'da. Annesi, muharebe bitip döndüğü zaman, oğlunun bankada beş on parası, yazıhanesinin gözünde birkaç akarın senedi bulunması fena olmaz, diye düşünüyor; ama Hayri Bey oralı değil. Leylâ'ya gelince, belki de Sabiha'yı kıskandığı için Hasan Beyin peşinden koşuyor. Çünkü Hasan Bey, Sabiha'ya deli gibi âşık...

Demek, ben Sabiha'nın adını söyler söylemez. Leylâ'nın, Sakine Hanımın, Ekrem Beyin, Hasan Beyin hep birden çehrelerinin değişmesi bundandı. Fakat ne kadar karışık bir işti bu. Kendimi bir labirente kaybolmuş sanıyordum.

— Dünkü gazeteleri okudunuzsa Hasan Beyin ihtikâr suçundan divânıharp kararıyla heraet ettiğini görmüşsünüzdür. Fakat onunki hafif geçti. Nâsır Paşanın nüfuzuyla... Nâsır Paşanın her an sadrazamlığı bekleniyor. Ferit Paşa etrafı çok bıktırdı. Her tarafta, açıkça gayrimillî addediliyor. Zannederseniz Hürriyet ve İtilâf Fırkası da aleyhinde, yakında Ali Kemal ona da çatacak gibi. Doğrusu Nâsır Paşaya sizi tavsiye etmekle İhsan Bey büyük bir iyilik yaptı. İstikbalinizi temin etmiş oldu.

Bu kadar sarahatli konuşan bir adamın bu dakikada bana istikbalden bahsetmesi hakikaten şaşılacak şeydi. Fakat Kudret Bey böyle idi. Konuşurken ilk açılan çıkmaz sokağa dalmaması kabil değildi.

— Hasan Bey bir Rus kadını ile yaşıyor, bunu biliyor musunuz?

— Şimdi İstanbul'da hemen herkes bir Rus kadını ile yaşıyor.

Bu, günümüzün modasıdır. Yalnız bir noktayı unutmayın! Ruslarla beraber birçok Müslüman Kafkasyalılar da buraya geldi. Onlar da aşağı yukarı ötekiler gibi yaşıyorlar ve hayatlarını kazanıyorlar.

Bana bir sigara uzattı ve ben farkında olmadan, kendisinininki ile beraber yaktı:

— Yani hepsi Rus değil, demek istiyorum.

— Kadını bugün gordum. Esmer, süzgun bakışlı, şirin bir şey...

— Biliyorum, dedi. Hattâ Mihailof isminde bir kardeşi de var. Muhtar'la beraber demin size söylediğim bir ticaret işine de girdiler. Ama, nedir, bilmiyorum. Zaten Muhtar bana kendi işleri hakkında, tam bir netice olmadan izahat vermek istemiyor. Yuneşka bir zaman da Muhtar'la dolaştı.

Böylece dönüp dolaşp Hasan Beye çıkıyorduk. Kudret Beyin bahsettiği iş, Rasim Beyin bir gece evvel kaymbiraderine haber verdiği kokain ticareti olacaktı. Sabiha'yı bütün bu insanlardan uzaklarda görmeyi ne kadar isterdim. Bir an gözlerimin önüne, 171 Vedat'la mektepte her gün hülya kurduğumuz dünya haritası geldi. Kaçmak! Fakat kaçmak neye yarardı, Sabiha burada kaldıktan sonra!

— Muhtar, bu gunlerde bir buhran geçiriyor. Bir Rus kadını seviyor. Tabii geçici bir şey! Bu yüzden çok azapta. Çünkü Sabiha'yı da seviyor, hem çok seviyor.

Bu biçare bunak, kendisini Muhtar'la Sabiha'nın aşklarının koruyucu meleği sanıyor, her şeyin isteğine göre gittiğine inanıyordu. Kudret Bey, bir adım atınca en ağır ve boğucu gerçekten hülyaya geçmenin sırrına sahipti.

— Evet çok azapta. Fakat kadına yakalanmış bir kere... Hattâ bu yüzden bizim matbaa meselesini bile ihmal etti. Halbuki kaç defa kendisine icap ederse, elimdeki yazmaları ve diğer âsâr-ı nelîse kolleksiyonumu bu uğurda feda edebileceğimi söylemiştim. Bunu bildiği hâlde yine harekete geçemiyor. Evvelce söylediğimi yapıp da bu çamaşırhaneyi ve mum fabrikasını çıkaracağı yerde matbaayı açsaydı, şimdi Babiâli'ye sahip olurduk... Bana vadettiği hâlde,

sonra fikrini değiştirdi.

Her şeyi teker teker, bir kuyudan kova ile su eker gibi öğrenecektim.

— Siz Muhtar'a evvelce para mı vermiştiniz?

— Tabii... Yani, ufak bir meblāę, birkaç bin lira kadar... İki ni de çok sevdiğim için saadetlerine hizmet etmek isterdim. Hattâ ben senetsiz, filân verecektim. Fakat Muhtar işlerin çok düzgün olmasını istedi. Tekrar durdu, bir sigara daha yaktı:

— Girişeceğim mücadelede bir iş adamıyla beraber olmayı istiyordum. Muhtar'da bu kudret var.

Ona Sabiha'nın adresini bilip bilmediğini sordum. Bana o kadar müphem cevaplar verdi ki, Muhtar'ın bu adresi Sabiha ile karşlaşmasını önlemek için kendi kendisinden gizlediğini anladım. O, devam ediyordu:

— Hattâ bu yüzden biraz borlandım bile... Geçen aylarda epeyce sıkıntı çektim. Fakat garip değil mi? O esnada kim olduğunu bilmediğim bir insandan mühimce bir para aldım. şüphesiz eski bir borçlu, yardım ettiğimiz arkadaşlardan biri olacak. Fakat kim? Hâlâ meraktaım. Bu hâdis e iki defa tekerrür etti.

Bu son cümleleri bir sır gibi yavaş sesle söylemişti. Zavallı Sabiha, Kudret Beyin içinde bulunduğu sıkıntıyı, belki de bu sıkıntıya az çok kendisinin sebep olduğunu biliyor, ona elinden geldiğ i kadar yardıma çalışıyordu. Bu demekti ki, Muhtar'ın yaşayış tarzını da biliyordu. Büyük bir ümitsizlik içinde:

— Sabiha, Sabiha ne hâlde şimdi? Hiçbir şey bilmiyor musunuz? Onu görmek istiyorum.

— Dedim ya, çoktan beridir goremedim. Fakat her hâlde iyi olacak. Doğrusunu isterseniz benim de goreceğim geldi: Dun Süleyman Beyi gördüm; etrafındakilerle o kadar meşguldu ki... Sonra tekrar sırlarını boşaltmaya başladı:

— Süleyman Bey Muhtar'la geçen sene yine darıldılar. Adamcağız müşkül vaziyette kaldı. Bereket versin, Hasan Bey ticarethanesine aldı. şimdi araları iyi, O Sıraserviler'de bir yerde oturuyor...

Sabiha dört tarafından muhasara altında idi.

Kudret Beyden ayrıldıktan sonra uzun bir müddet Sirkeci taraflarında dolağtım. Ne gündüz söz verdiğim gibi İhsan'lara, ne de otelime gitmek istiyordum. Kudret Beyin verdiği haberler beni pe-rişan etmişti. Sabiha'nın hayatı benim için, acıklı tarafı gittikçe art-tan bir muamma oluyordu.

O akşam ben hasta iken yatağımın başında söylediği sozler, şimdi, her şey olup bittikten, araya bir yığın telâfisi imkânsız şey girdikten sonra hakikî mânasını alıyorlardı. "Sizler, arkasından ağ-lamak için seversiniz?" Sabiha'nın bu sözü kafamın içinde bir ok gibi dolaşıyordu.

Acaba nerede idi? Ne yapıyordu? Macerasını öğrendiğimden beri ona ait her şey, benim için birdenbire yakıcı olmuştu. Artık bir hafta evvel olduğu gibi onu hatıraların yarı şiir dünyasında görmü-yordum. O benim için, içinde dolaştığım bu acayip sokaklar gibi, fakat bütünü başka cinsten bir gerçek olmuştu.

Her taraftan gramofon, Rumca şarkı, balalayka ve saz sesleri geliyordu. Adım başında önümde bir kapı açılıyor, insan sesi, alkol kokusu, duman ve musiki karışık aydınlığını sokağa kusuyordu. Kaldırımlarda yüksek seslerle ten pazarlıkları oluyor, birkaç kadeh alkolün başıboş bıraktığı ebedî hayvan, en çıplak kelimelerle, fakat böyle vaziyetlerde hayvan sesinin bulduğu o keskin, yaratılışın sır-riyle, ve bir nevi talih huznüyle dolu perdelere hiç erişmeden -çün-kü, insan kendi hadlerinden uzaklaşınca birçok şeyi birden kaybe-diyordu,- arzusunu ilân ediyor, köşebaşlarında, birdenbire tek bir fonksiyonun şeması olmuş insan vücutları, demir bir tulumba ciddi-yetiyle gerilerek mesanelerini boşaltıyorlar, kufur kahkaha, daha ziyade bir aşiret neşesine benzeyen raks havaları, sidik kokusu bir-birine kenetleniyordu.

Uzakta bir yerde birkaç el silâh atıldı; gar binasına doğru bir koşuşına oldu, düdük sesleri bu acayip ses Bâbiâli'de birbirlerini aradılar. Kol kola girmiş, hangi donanmaya mensup olduğunu an-layamadığım birkaç izinli nefer, derelerin sıklık yerlerinde balık

avına çıkan pelikan kuşları gibi, caddeyi yalpalı yürüyüşleriyle tarayarak geçtiler. Onlara çarpmamak için sığındığım duvar dibinde, çocuk denecek yaşta bir kızla hiç farkında olmadan kucaklaştım. Birkaç adım ötede çalgılı bir taraça bütün neşesiyle ve müşterisiyle sanki sokağa döküldü. Tekrar birkaç silah sesi, tekrar geceyi araştıran keskin düdükle, tekrar belki de ölümlerine koşan insanların çivili ayakkabılarından çıkan sesler, ve tekrar "Vay canına yandığımın karısı!..."

Bütün bunları ilk defa burada görmüyordum. Harbiye'den beri bütün yollar az çok böyle idi. Fakat burada, Sirkeci sokaklarında, onümde nasıl geçireceğime bir türlü karar veremediğim bir gecenin düşüncesi, zihnimde Sabiha'nın hepimiz için verdiği o acayip hüküm ile etrafıma ilk defa dikkat ediyordum. Gerçekten dikkat ediyor muydum? Bu da bir mesele idi. Çünkü zihnim hep Sabiha ile meşguldü. "Sizler, arkasından ağlamak için seversiniz!" Acaba Sabiha bunu söylerken ne anlatmak istemişti? Bu bir serzeniş miydi? Yoksa benim şahsımla hiçbir alakası olmayan bir şikâyet miydi? Belki de saf sezisinde, gelecek hayatının bütün tezatlarını yüklenen bir itiraftı. Onu söylerken etrafında bulunanların hayat karşısındaki cesaretsizliğini mi, yoksa kendisinde yakaladığı bir zaafı, talihimizi içten idare eden o gizli meyillerden birini mi kastetmişti?...

Muhakkak olan bir şey varsa, bir zaman hepimiz onun etrafında toplanmıştık. Hepimiz bilerek, bilmeyerek onu Muhtar'a doğru itmiştik. "Fakat ben, ben o zaman çocuktum... Hiç olmazsa kendimi böyle kabul ediyordum..."

Sabahleyin, altı sene sırumda taşıdığım bir yukten kurtulmuşum. Altı sene kendi içimden "İyi ama; benim bunda kabahatim yok!" diye diye yaşamış, niye bana birisi sormuyor? Keşke sorsalar ve anlatsam!" diye sızlanmış, kendi kendimi durmadan müdafaa etmişim.

Aradan yirmi dört saat geçmeden aynı müdafaaaya tekrar başlamıştım. Tekrar hem hâkim, hem maznun yaşayacaktım. Sabaha kadar bu düşünceler içinde bu sokaklarda dolaşabilirdim. Bereket

versin, bir tesadüf beni bundan kurtardı. Yanımdan geçen bir adam bana şiddetle çarptı ve âdeta karşı duvara fırlattı. Acı, hiddet ve onların hemen arkasından gelen yorgunluk şuuruyla önümden geçen arabayı durdurdum. İhsan'lara gidecektim. Zaten beni bekliyor.

Yukarıya doğru çıktıkça şehir, manzarasını değiştiriyordu. Vâkıa, camları yine aydınlık kahvelere, tul örtülü pencerelerinden saz sesleri taşan eğlence yerlerine yine tesadüf ediyordum. Fakat ne Divanyolu'nda ne de Türbe'de Sirkeci'nin o karışık neşesi, o çılgın kalabalığı yoktu. Hele ecebî üniformasına, hiç olmazsa o gece, tesadüf etmedim. Etrafta daha çok rahat, hiç olmazsa bizim olan bir hava teneffüs ediliyordu.

Mahallemize girer girmez, sanki hiçbir tarafından henüz kopmadığımız geçmiş zaman beni yakaladı. Perdelerin arasından ışık yerine hüznün taşan bu küçük evlerin dünyasında içimdeki azap, çelresini değiştirdi. Sabiha'nın düşüncesi bile acı ve insanı bıçaklayan bir realite olmaktan çıkmış, âdeta arkasında bir nevi tevekkülün ve rızanın beklediği mahzun bir hatıra olmuştu, diyebilirim. Belki o da değildi. Her şey o kadar yerli yerindeydi ki, yarın sabah onu görmeyi umabilirdim. Evin önüne geldiğim zaman İhsan'ı kapıda buldum.

— Senin geleceğinden ümidi kestiydık artık! Hattâ annem merak bile ediyordu. Haydi, bir şey ye de çıkalım. Muhlis bizi Bayezit'ta bulacak!

Ben iştiham olmadığını, hiçbir şey yiyemeyeceğimi söyledim. “Öyleyse gidelim!” dedi. “Yalnız, haber vereyim de, sana yatak yapsınlar!”

Biraz evvel geldiğim yolların yumuşak sessizliğinden tekrar geçtik. Fakat içimde artık deminki geriye dönmüş zaman vehmi yoktu. İhsan'ın yanımda bulunuşu buna mani idi. Hattâ onun varlığıyla demin, bu mahalleye girer girmez, benim için sadece tatlı bir hasret oluveren Sabiha'nın düşüncesi yine değişmiş, yine o zalim realite çehresini almıştı.

Yolda, İhsan birkaç defa bana birtakım sualler sordu. Ben hep-

sine o kadar kısa cevaplar verdim ki, sonunda vazgeçti; yolun geri kalan kısmını yan yana, fakat kendi içimizde mahpus gibi yürütdük. Belki o da düşünceliydi.

Bayezit'ta o zamanın meşhur bir musiki heyetinin haftada üç defa konser verdiği büyükçe bir kiraathaneye girdik. Kiraathane ağzına kadar doluydu. İhsan'ı tanıyan bir çırak bizim için zorla bir kenara hoş bir masa yerleştirdi. Ne kadar değişik kıyafet vardı İstanbul'da! Teshihin dizisinin koptuğunu, bu kıyafet değişikliği kadar hiçbir şey gösteremezdi.

O gece ilk defa İsmail Hakkı Beyi dinliyordum. Fakat buna musiki dinlemek denebilir miydi? Daha doğrusu etrafında onun ve arkadaşlarının sesi, sazların bir türlü tutamadığım ahengi vardı, bu ahenk beni öbür dinleyiciler gibi alıp peşinden surukleyeceği yerde, üzerime bir dalga gibi yığılıyor, bazen de sonsuz bir çukur gibi ayaklarımın dibinde açılıyordu. Hulâsa, ona sadece maruzdum, fakat zevk almıyordum.

Her şey insanla bir noktaya kadar yürür ve orada kendisini asıl tarihine, yalnızlığına bırakır. O gece ben bu gerçeği nefsimde ilk defa duyuyordum. Alaturka musikiyi sevmeğe ve hattâ biraz anlamağa başlamıştım. Onda, Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin tenha ikinci saatlerinde Sabiha ile beraber bir camın arkasından dinlediğimiz mukabelelerden başlayarak bütün çocukluğumu, benim için o kadar aziz olan bir yığın şeyi birden buluyordum. Halbuki bu gece bu musiki, gelişmesini benden çok uzakta yapıyordu. Zaten her şey benden uzaktaydı, terkinin birdenbire dışına fırlamış gibiydim. Bir nevi deniz tutmasına, baş donmesine benzeyen garip bir hisle bu ayrılığı hem larkediyor, hem de, insan çehresi, ses, musiki, hepsinin arasında ve hepsine yabancı bir şey gibi yüzüyordum.

Bu yabancılık içimdeki çöküntüden geliyordu. Sabiha için dinlediğim şeyler beni ezmişti. Artık hayata eski emniyetim kalmamıştı. Onu, kendi içimde yeşeren, çiçek açan, meyve veren bir şey gibi değil, ister istemez savletine maruz kaldığımız bir zulüm gibi görmeğe başlamıştım.

Etrafımda, bilerek, bilmeyerek, herkes birbirine karşı bu zulmu işliyordu. Bu nasıl oluyordu? Nasıl tahammül ediyorlardı? Belki de yaşarken bunun farkına varılmıyordu. Zalim mazlûna, öldüren olene sıkıca yapışmış, selin ortasında onunla beraber akıp gidiyorlardı. Fakat bazen bir dalga insanı bir kenara atıyor, o zaman insan oyunu bütün çıplaklığıyla, korkunç ve sonsuz makineyi her parçası ayrı ayrı işler görüyordu.

İşte ben böyle olmuşum, içinden çıktığım için oyunu görmüş-tüm. Bundan sonra adetter ve çehreler istediği kadar değişebilirdi; operasyon hep aynı kalacaktı. Artık hiçbir şey beni aldatamaz ve vanıltamazdı. Butün bu çarklar bire karşı bütünün işlediğini gösteriyordu. Herkes Sabiha'nın sırtında idi. Sabiha da dahil herkes benim sırtımda idi. Herkes butün hayatı kendiliğinden yükleniyordu. Bilmek veya bilmemek, işi pek az değiştiriyordu. O gece bilmem kaçınca defa olarak tekrar kendi kendime düşündüm: "Fakat o zaman ben çocuktum, hiçbir şey yapamazdım..." Ne çıkardı? Kim ne yapabiliirdi sanki? İş böyle olunca bilerek yapılan şeylerde bile hissemiz o kadar değişiyordu ki... Arkasında bu muazzam makine işledikten sonra...

Yavaşça İhsan'a baktım. Bir kolunu masaya yatırmış, sağ elinin baş parmağı ile ikinci parmağı arasında tuttuğu sigarasını içiyordu. Omuzları dımdık, yüzu katıydı. Bütün duruşunda sert ve iradeli bir hâl vardı. Kendimi birdenbire geldiğim yerlerde, o eski kasaba eşraflarından birisinin evinde, onlardan biriyle baş başayım sandım. İcabında zulme kadar gidebilecek emirler vermesini bilen, gizli kan davaları güden, en çetrefil meseleleri ânında bir kararla çözen, sırlı bir küp gibi hiçbir şeyi dışına sızdırmayan sukûtlarda, en halecanlı vaziyetleri geçiren insanlardan biri...

Bu benim için o kadar beklenmez bir şeydi ki, bir an etrafımda her şeyin karardığını sandım. Tabiiatta, hayatın yürüyüşünde, bizi idare eden kanunlarda her lahza karşılaştığımız şeyi, bize zaman zaman hayatın bütün kapılarını kapayan şeyi, sanki onun çehresinde görmüştüm.

Muhlis Beyin gelişi beni bu düşüncelerden kurtardı. O dışardan geldi. Sadece bu gelişi ile çemberi kırıyordu. Belki biraz sonra o el ele verilerek yapılan rakslar gibi o da halkaya girecekti. Fakat o anda bir ârıza idi. Bu ârıza beni kendi düşüncelerimin dışına çıkarmıştı.

Bize derhal yavaş sesle havadистерini verdi. Genç adamı kaçırmışlardı. Her şey yolunda gitmiş, kimsenin burnu kanamamıştı.

Yalnız bu işlerde çalışan gardiyanlardan birini de beraberce kaçıрмаğa mecbur olmuşlardı. "Ben kendim giderim. hiç merak etmeyin!" demişti. "Unkapanı'nda hemşerilerimin yanında bir halta gizlenirim. Sonra Anadolu'ya geçerim..."

Muhlis Bey:

— Esasen vak'a, üçüncüsü olduğu için bir adamın hepsini birden yüklenmesi ve ortadan kaybolması, teşkilât için daha faydalı oldu, diye ilâve etti. Merzifonlu, askerden yeni terhis edilmiş bir genç imiş. Bir daha adını duymadığıma göre dediğini yapmış olacak.

Biraz sonra kahveden çıktık. Muhlis Bey bana pansiyon için bir yığın malûmat verdi. Ve "Yarın akşam buluşuruz" diye ayrıldı. Ben kendi kendime "Bana mahsus bir yatak ve odam olacak mı acaba?" diye düşünüyordum. Çünkü bu üç gün hakikaten yorulmuşum. Belki kahvede geçirdiğim fenalık da bu yüzden.

Yolda İhsan bana:

— Bu işler benim işim değil pek! dedi. Ben düşünce adamı olmamak isterim. Muhlis hoşlanıyor. Neticesini de kabul ediyor. Halbuki ben kendimi hep mesuliyet altında buluyor ve itham ediyorum. Dün Beykoz'da içlerinde, zabıt, denizci, her sınıf halktan insan bulunmak şartıyla yirmi yedi kişi tevkif edildi. Şu dakikada yirmi yedi insan gibi hapisteyim. Asker olmak, elinde silâhı doğuşmek ne kadar rahat bunun yanında...

— Orada da bölüğünüz, taburunuz, her ne ise onu sevkedeceksiniz!

— Amma verilen emre göre. Yahut tayin edilen nizam içinde. Ve bütün cemiyetçe kabul edilmiş şartlar altında. Burada öyle değil!

— O hâlde niye vazgeçmiyorsunuz?

Yüzüme dikkatle baktı.

— *Oradakinden daha mühim bir iş göreceğimi, bir mekanizmayı sökeceğimi umuyorum. Nerden kafama girdi, bilmiyorum! Nâsır Paşa vak'asını ima ediyordu. Ona vaziyeti anlattım ve cebimdeki lâyhayı verdim. Sokağın ortasında durarak dikkatle okudu: "Vaziyet-i hâzıranın icabat-ı zaruriyesinden olarak anâsır-ı vataniye ile unsur-ı aslî-yi millînin..."*

Ne üslûp Yarabbim! İşin garibi ancak böyle yazıları ciddî sanıyorlar! Ve cebine soktu. Sonra:

— İyi! diye söze yeniden başladı. Gelecek hafta gidersin. Bana kalırsa hattâ hafta içinde de uğra...

Ali Kemal'in eve geldiğini biliyordum. Daha başkaları da gelir. Ehemmiyet verme. Belki benden gizleyecektir. Asıl mesele seni heğenmesi ve sevmesi. İstedğim tesiri yapmışsın.

— Hepsi böyle mi? Yani bu kadar çocuk mizaçlı mı?

— Hayır, şüphesiz hayır. İçlerinde çok temkinlileri var. Fakat unutma ki, 1918'de hepsi için imtihan açılmıştı. Kazananı biliyorsun. Yalnız o kazandı. Bu demektir ki, vaziyete hâkim olanı az. Daha doğrusu mütereddît çok... Bütün azabımız bu tereddütte. Bazı büyük müesseselerin mevcudiyeti, vazife duygusunda insanlarımızı çok şaşırtıyor. Mesuliyet duygusunu herkese şâmil bir hâle getirene kadar insanlık daha çok hatâ yapar.

Mahallemizin ve çocukluğumuzun gecesi içinde yan yana yuruyorduk. Hafif bir rüzgâr esiyor, Sabiha'nın yanmasını o kadar mucizeli bulduğu havagazı lambaları bir ruh tüter gibi bu rüzgârda çirpimiyor, boş arsaların ot kokusuna, bilmediğini bahçelerin çiçek kokusu karışıyordu. Sokak, gecenin o belirsiz sesleriyle dolu idi. Birdenbire kaldırımında bekçinin sopasının sesini duydum. Bu ses, Sabiha'nım ve benim altı sene evvel ayrı ayrı yasıklardaki uykularımızın içinde duyduğumuz sestti.

İhsan adamı durdurdu:

— Kasım Ağa, nasılsın bakalım?

Çok şükür o değişmemişti. O, duruyordu. Ben de hatırı sor-
dum ve eline birkaç para verdim. Bu cömertliği, İhsan'ın yanında
yaptığım için çok mahçuptum. Fakat bir daha göreceğim miydi?
Çünkü bu mahalleye artık gelmek istemiyordum. Burada benim
pek az şeyim kalmıştı; halbuki bir taraftan da her şey orada, oldu-
ğu gibiydi ve bu, beni tahammül edemeyeceğim kadar sıkıyordu.
"Mesuliyetten bahsediyor... Acaba Sabiha'ya karşı mesul değil
mi?"

Bana, uçuncü katta bir yatak hazırlamışlardı. Fakat daha evvel
İhsan'ın çalışma odasına girdik. İhsan, büyük mavi lambayı yaktı.
Dışarıdan İbrahimpaşa hamamının su haznesi etrafındaki rutubette-
ki kurbağaların, yaz böceklerinin sesi geliyordu. Daha birkaç dak-
kada lambanın etrafı pervane ile dolmuştu. İhsan'a Nâsır Paşa me-
selesindeki tereddütlerimi, küçük Rezzan'ın benim bilmediğim en
dişelerini anlattım. O, başını sallayarak:

— Bırak bunları, dedi. Çok mühim ve tehlikeli anlar yaşıyo-
ruz. Bir taraftan bir istiklâl harbi yapıyoruz. Öbür yandan da bir iç
harbi var. İster istemez kardeş kanı akıyor. Bunun önüne ancak bu-
radaki mekanizmayı olduğu gibi çöktürmekle geçilebilir. Burada
hiçbir kimseye acımamak lâzım. Böyle anlarda vazife şuurunu duy-
mayan insanlara acımaz. Nâsır Paşa bize lâzımdır. Onu çevirmeli,
ona istediklerimizi yaptırmalıyız...

— Fakat bu hatırat bir şantaj olabilir!

— Olsun... Çok utanacağım bir iş işlersem, sonunda hayatım
la ödeyebilirim. Yani zannettiğim kadar kuvvetli isem. Sonra behe-
mehal hatıratın çıkmasına lüzum yok. Hâdiseler yakında bir kabine
değişikliği olacağını gösteriyor. O zaman meselâ Nâsır Paşa mev-
ki-i iktidarda olursa ve her şeyi açıkça anlatan bir beyanname neş-
rederek istifa ederse vaziyet çok değişir. Bunu kendisine yaptırmamız
mumkundür. Ondan sonra muhalefet birkaç kişiden, kini kö-
rükleyenden ibaret kalır. Anlıyor musunuz? Nâsır Paşa, bugün en
tehlikeli olan mıntikalarda nüfuz sahibidir.

— İyi amma, adamı yıkabilirsiniz de...

— Biliyorum. Hattâ ölümüne sebep dahi olabilirsiniz. Bunu kendi hayatımı, hattâ senin hayatını esirgeyerek yapsaydım ayıp olurdu. Halbuki her ne şekilde olursa olsun biz şahsen tehlike altındayız. Bak, anlatayım: Ferit Paşa, çok mühim bir çurütme hareketi hazırlıyor. Kendisini iktidarda tutabileceğini sandığı bir yığın oyuna giriyor. Bugün işittim. Divanharp yakında Yıldız Sarayı'nı soyanların listesi diye bir liste neşredecekmif. Ayrıca İttihat ve Terakki tahsisat-ı mesture listesini neşredecekler. Biz niçin mukabilini yapmayalım. Muvaffak olursak işgal altında bazı yerleri olmasına rağmen vatana birliğini iade etmiş olacağız. İnsan tabii hâllerde ferde karşı mesuldür. Fakat şimdi oyun bütün millet için oynanıyor.

Kanepeye oturmuş, sakın bir sesle. yavaş yavaş. bana hiç bakmadan konuşuyordu.

— Kahvedeki halkın yüzünü gördün. Onların hepsi hayatlarının ıstıraplarında güzel ve büyüktür. Kendi küçük hesaplarında küçük ve biçaredir. Her zaman herkes için olduğu gibi. Fakat şimdi hiçbirinde ümit dediğimiz şey yok. Hepsini tereddüt kemiriyor. Onları bu kurttan kurtarmak istemez misin? Ama Nâsir Paşa arada yatacakmış... Ne yapayım? Mesele tek insan meselesi değil... Beni iyi dinle! Büyük, çok büyük hâdiseler olacak. Anadolu gittikçe kuvvetleniyor. Fakat İstanbul'da mâzisi olan birtakım müesseseler var. Bunlar haklı davalara karşı şimdi bir kutup oluyorlar. Unsurlar arasında birlik kalmadı. İstanbul, her an bir aksülâmelin ocağı olabilir. Ben bunu kökünden hâlle çalışacağım. Belki hülya olacak. Belki hepimizi tehlikeye atacağım. Ama bunu yapacağız. Orada doğuşenlere karşı vazifemizdir. Unutma, insan vazife ve mesuliyet duygusudur.

Acaba, Sabiha'ya karşı aynı mesuliyet duygusunu taşımış mıydı? Yüzüne baktım. Her zamanki emniyet telkin eden çocuk yuzuydu. Kahvedeki sertlikten eser yoktu. Bu hâliyle daha ziyade çok tehlikeli bir silâhla oynayan bir çocuğa benziyordu.

Açık pencereden Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin gece ile madfleşmiş ve büyümüş kitlesi, bahçesinin daha sık görünen

ağaçları arasında mehtapla yıkanıyordu. Dışarıdan mahallemizin ve çocukluğumun sesleri geliyordu. Ara sıra, tahtalar gıcırıyor, bir komşu öksürüyor, bir kuş bilmediğim bir şeyin peşinde çılgınlık atıyordu. İhsan'la konuşmam bütün tereddütlerimi kaldırmıştı. Dediyini harfî harfîne yapacağımı kendisine vadettim. Beni odama kadar götürdü.

Ertesi sabah başka türlü bir insan olarak uyandım. İlk işim gazetelere bakmak oldu. Darülfünun kayıt müddetini 19 Eylül'e kadar uzatmıştı. Daha vakit vardı. Otelden eşyama alarak pansiyona gittim. Benden evvel çıkan İhsan, cuma günü Nâsır Paşalarda bulunmamı annesine tenbih etmişti. "Peki!" dedim.

Madam Elekciyan'ın pansiyonu İstanbul'un o yarı ahşap, yarı kâgir binalarından biri idi. Taşıktan girer girmez sağ tarafla bizim "Firavun mezarı" adını verdiğimiz büyük bir salon vardı. Bu tâbirdeki "mezar" kelimesi salonun karanlığından ve rutubetinden geliyordu. Firavun ise, odanın alclâde döşemesine nereden ve nasıl katıldığı bilinmeyen çok yüksek, son derecede uzun aralıklı ve bütün döşeme gibi yaz kış sırtından keten örtüsü çıkmayan çok acayip bir koltuk yüzündendi. Bu koltuk bu salondaki bütün eşyayı sadece mevcudiyetiyle ezer gibiydi. İşin fenası Madam Elekciyan'ın rahmetli kocası Fehim Efendi kumpanyasının en istidatlı sanatçılardan Kırkor Elekciyan, bu evin satın alındığı yıl bir akşam yemeğinde çok sevdiği karısına ve o kadar bağlı olduğu sanatına bu koltukta, çok âni bir şekilde veda etmişti.

Pansiyona gelir gelmez ilk dinlediğim hikâyeye bu oldu. Şurasını da ilâve edeyim ki, bu salona bu adı vermekle bir haksızlık yapıldığını, sade bu hâtıra yüzünden düşünmezdik. Evin belli başlı süs ve gururu olan iki madenî kanarya da bu salonda asılıydı. Her sabah muntazaman kuruldukları için yapmacık da olsa devamlı bir bahar havasını etraflarına tekrar eden bu kuşlara Madam Elekciyan Tahir ile Zühre adını vermişti.

Evdeki müşterilerle ev sahibinin anlaşamadıkları belli başlı nokta, misafirlerimizin bu salonda kabulüydü. Maamafih sonra sonra bu usul çok işime yaradı. Canımı sıkıran misafirleri oraya almakta devam ederek hepsinden kurtuldum. Çünkü bu salonda insan on dakikadan fazla oturamazdı.

Taşlığın sol tarafında, küçük bir kapısı da bahçeye açılan Muhlis Beyin dairesi vardı. İki büyük odadan ibaret olan bu kısma bir iki basamak merdivenle çıkılırdı.

Benim odam Muhlis Beyin salonunun üstünde geniş, rahat bir oda idi. Dışarıya bir balkon vardı. Yanı başımda sonraları Kudret Beyin etrafında sık sık gördüğüm ve Muhlis Beyden sonra Tıbbiye'nin en eski talebesi olan Hasan Basri Elmüntefik oturuyordu. Dört harp senesinin ve Cihad-ı Mukaddes'in İstanbul'dan çıkarmadığı bu son derece azimli talebe üzerinde, kendisini tanıdığım aylarda parasızlık aynı tazyiki beyhude yere yapıyordu. Hasan Basri'nin bir adı da Elmulahas idi. Çünkü ona göre her ilim en fazla kırk sayfalık bir defterde hulâsa edilebilirdi. Tıbbiye'den bir türlü çıkamaması, büyük bir itina ile hazırladığı ve içine müsbet hiçbir şey, -ne bir isim, ne bir târif, ne de fonksiyonu bildiren en ufak bir malûmat,- koymadığı bu defterler sayesinde idi. Pansiyona geldiğim zaman bana da imtihanlara onlardan hazırlanmamı ciddiyetle tavsiye etmişti.

Karşımdaki odada şimdi nerede olduğunu bilmediğim, hattâ yaşadığından şüphe ettiğim, -çünkü memleketine dönmüştü:- Azerbaycanlı Mehmet Selef Efendi otururdu. Kendisine Bey diye hitap edilmesini sureti katiyede meneden bu esmer, iri vücutlu, zeki adamın parasız kaldığı zamanlar, o zaman pek meşhur olan bir Azerî operetinin makamıyla "Çamaşır parası bulamırım men!" diye şikâyetlerine bayılırdım. Diğer bir hususiyeti de evi addettiği pansiyonda herkesin odasına don gömlekle girmesiydi. Bu yüzden kapı bir komşusu bulunan ve Madam Elekeçyan'ın tek kızı Agavni'ye deli gibi âşık bulunan Yahudi delikanlısı ile aralarında kavga eksik olmazdı.

Bu safravî delikanlı ikide bir Mehmet Selef'i öldürmeye kalkar, bu hususta düşündüğü çok masum tedbirleri bize anlatırdı.

Evin belki en şirin insanı bu Musevi delikanlısıydı. Onun her akşam Agavni'ye getirdiği ucuz hediyeler yarım saat sonra bütün odaları dolaşırdı. Madam Elekeçyan'ın kızı bu sayede o senelerin

en zengin firkete, bağa tarak ve yüksük kolleksiyonuna sahipti.

Daha st katta iki kiracı ile Madam Elekeiyan'ın kendisine ayırdığı odalar vardı. Buykce bir salaşa benzeyen tahtaboşta ise evin en mutehammil misafirleri olan iki delikanlı yatardı. Orada beraber yatmanın ve htn sene o havaleti yerde lodos ve poyraza maruz kalmanın tvizatı olarak Madam Elekeiyan onlardan pek az para alır ve bazen de kendi odasında kahvaltı etmelerine müsaade ederdi. Daha doğrusu dostu Salih Kaptanın eve gelmediği gecelerde, iyi bir kahvaltı edebilmesi için bu delikanlılardan birisi Madam Elekeiyan'ın odasına akşam erkenden girer ve sabahleyin çok geç vakitle çıkardı. Ayrıca bütün üst katlardaki kiracılar gibi Salih Kaptanın evde bulunacağı günler, Madam Elekeiyan'ın ikinci kat sofasını odası gibi kullanmasından istifade ederek tam yemek zamanı oradan geçmek ve bu sevimli ćift taratından yemeğe davet edilmek hakkına sahiptiler.

Madam Elekeiyan'ın garip bir yemek rejimi vardı. Salih Kaptan gider gitmez evde Sferberlil senelerine hasret çektiren sıkı bir perhiz başlardı. Őiřmanlanmaktan korkan bu kadın, arşamba sabahından cumartesi akşamına kadar çayla kızarmış ekmekten başka bir Şey yemez ve etrafındakilerin de yemesini –kendi odasında kahvaltı edenler müstesna,– pek hoş gormez. Hiç olmazsa yağsız, kuru Şeylerle karnımızı doyurmamızı isterdi. Esasen bugünler, çok defa sıkı bir dayak ve oldukça gürültülü bir kavga ile biten –bazen bu dayak ve kavgaya final makamında bir merdivenden yuvarlanma veya taşlıkta bayılma sahnesi de ilve edilirdi,– aşk haftasının yorgunlukları içinde geçerdi. Fakat cumartesi günü oğleden sonra bahçedeki mutfakta başlayan faaliyet yavaş yavaş bir humma gibi bütün evi sarardı.

Evvell bakkalın ve kasabın ıraqları birbiri ardınca gelirler, sonra Salih Kaptanın adamı Mustafa mevsimin en güzel balıklarını getirirdi. Havan eli durmadan işler, Trabzon yağının kokusu, mutfağın evden uzak olmasına rağmen, belki de husus bir tertibat sayesinde, merdivenleri sarar, Madam Elekeiyan mav sabahlığı içinde

tombul kollarını. Buhtunnasar'ın asma bahçelerini andıran zengin göğsunü, hafif sakatlığına rağmen, hâlâ yirmi beş senelik sahne hayatından bir yığın tatlı melekeyi muhafaza eden bacaklarını bizlerden gizlemeye hiç lüzum görmeden. merdivenlerden kantolar söyleyerek inip çıkmaya başlar, üç günlük tatilde kaybolan sofraya evin her köşesindeki müteaddit dolaplarda aranır, halecan, şevk, iyi bir yemek ümidinin verdiği sabırsızlık ve memnuniyet bütün evi doldururdu. Vaktiyle teganni ettiği sahnelerde Kanarya lakabı verilen Madam Elekciyan'ın sesi, yirmi beş sene evvelki kantolarla bize saadetini ilân ederdi.

O zaman Madam Elekciyan kırk, kırk beş yaşlarında bir kadındı. İlk önce muganniyelikle işe başlamış, 1908'in getirdiği heyecan içinde birdenbire tiyatroya ve bilhassa trajediye heves etmişti. Bu seneler rahmetli bir aktörümüzün sanat dehâsının ve şöhretinin en son haddini bulduğu senelerdi. Gürültülü ve heyecanlı oyunları, en trajik mevzuları zorla bir komedi hâline getiren ve bu suretle devrin epeyce mânasız eserine, yalnız şahsî himmetiyle yarattığı bir planda ehemmiyet kazandıran bu sanatkârın ev sahibimiz üzerinde büyük bir tesiri vardı.

Onun merdiven başlarında, bir zaman Kuşdili ve Şehzadebaşı tiyatrolarında o kadar alkış ve sevgi arasında oynadığı oyunlardan hatırında kalan tiradları büyük bir ciddiyetle tekrarlaması doyulamayacak şeydi.

Madam Elekciyan oynadığı otuz beş, kırk kadar oyun içinde bilhassa Sumru rolüne çıktığı *Eşber*'i hiç unutmazdı. Hangimizi soğakça çıkmak için acele eder görse, derhal:

Kardeş, ne bu gördüğüm tedarik!

diye bağırdı. Bazen de bütün bir tiradı ezberden okuduğu olurdu.

Bütün bu sahnelerde Madam Elekciyan, üstadının jestlerini ufak tefek değişikliklerle tekrarlardı. Meselâ birincisinin ehemmiyetli vaziyetlerde elini büyük bir azim ve irade ifadesiyle karnına vurmasına –daha ziyade Paris'te şöhretine vesile olduğu söylenen

Neron rolünden bir hatıra olmalı;- mukabil, o çok kadınca bir ifade ile tombul ellerini, gittikçe ihtişamı artan göğsüne götürürdü. Boylece aslında sadece erkek oburluğunu gösteren bir hareket, onda yumuşak ve rehavetli hatların daveti olurdu.

Madam Elekciyan bu senelerin hatırasına çok bağılıydı. Her vesile ile bize o zamanlar memlekette bulunmayan ustasından bahseder, hele onun atla ve büyük bir ihtişamla sahneye ilk defa çıktığı geceyi hiç unutmazdı. O devrin şairlerinin ve muharrirlerinin kendisi için yazdığı şiirler ve nesir parçaları, hattâ aralarındaki mahremiyeti büyükçe bir eser içinde sadece ima eden sayfalara varıncaya kadar yine ezberinde idi. Bu itibarla onu Sakine Hanıma benzetir ve bazı hazların insana içtimaî merdivenin her basamağında nasip olduğunu düşünerek şaşırdım.

Şunu da soyleyeyim ki, Sakine Hanımla aralarında mühimce bir fark vardı. Sakine Hanımın aşk hatıralarına hemen herkes hurmet eder, onu eğer bahsetmek lutfında bulunursa memnuniyetle dinlerdi. Halbuki Madam Elekciyan'ın aşk hatıraları Salih Kaptanı çıldırtırdı. Aralarındaki kavgalar da çok defa bu yüzden çıkardı.

Muhlis Bey, Madam Elekciyan'ın ilk âşığı idi. Fakat uçarımeşrep bir delikanlı olduğu için iki ay sonra kadıncağızı bırakmıştı. Salih Kaptanı ondan sonra tanımıştı.

Salih Kaptan Rizeliydi. İstanbul denizcileri arasında elinin sertliğiyle, iş bulmak, para kazandırmak, adam kayırmak hususundaki civanmertliğiyle kendisine mühim bir yer yapmıştı. Beykoz'da, kazanına ellerinin emeğiyle geniş bir şekilde yardım ettikleri hâlde, belki de fazla israfı alışıp ahfâkları bozulmasın diye, kıt kanaat geçindirdiği oldukça kalabalık bir ailesi vardı. Filhakika oturdukları evin altındaki balıkhanede karısı, beş çocuğu, iki damadı, bir gelini ve yedi yaşında bir torunu sabahtan akşama kadar çalışırlar, mevsimine göre palamut, uskumru, lüfer tuzlarlar, fiçılara doldururlar, kayıkhaneye yanaşan kayıklara yüklerlerdi. Sonradan bu balıkhanenin gizli bir tarafı bulunduğunu, çoluk çocuk âdeta bir barut deposu üzerinde oturup kalktuklarını ve Muhlis Beyin idare ettiği sevkiyatın bir kısmının bu-

rada yapıldığını öğrendim. Herde anlatacağım gibi bu balıkhane de, daha doğrusu onun gizli tarafında bizzat ben de bir gece kaldım.

1915 yılında Madam Elekcıyan'ın hayatında dört mühim hâdisse olmuştu. Evvelâ bu evi satın almışlardı. Yazık ki bu sevincin üstünden iki ay geçmeden Kirkor Elekcıyan olmuş. Takat talih bu kaybı telâfi etmek ister gibi, beş seneden beri izini kaybettiği Salih Kaptanı karşısına çıkarmıştı. İşte bu ikinci buluşma kat'î olmuştu. Talih bu sefer de bu saadeti kıskanmış olacak ki, hemen arkasından Madam Elekcıyan'ın vücudunun güzelliğinde o kadar zararlı bir rol oynayan kaza olmuş, Salih Kaptanın bütün ihtimamlarına rağmen, kırılan sol bacağı öbüründen biraz kısa kalmıştı. Takat Madam Elekcıyan Salih Kaptanın zoruyla, daha evvelden sahne hayatını terkettiği için buna müteesir değildi. Evin pansiyon olarak kullanılması yine bu sene içinde olmuştu.

Mütareke'nin başında Muhlis Bey evi kendine bir nevi karargâh gibi seçmişti. Gerek ev sahibimiz, gerek âşığı onun sözünden çıkmazlardı. Zaten Salih Kaptan Muhlis Beyin sağ kolu gibiydi. Bu cesur ve maceradan hoşlanan adam gizli ve tehlikeli olan her şeyden çılginca lezzet alırdı. Onun için Muhlis Beyin teklifini derhal kabul etmiş, altı takasını birden onun emrine vermişti. Evdeki kiracıların Moiz'den başka hemen hepsi yine Muhlis Beyin getirdiği adamlardı.

Muhlis Bey ilerde göreceğimiz gibi reji dehâsıyla doğmuştu. Ne olursa olsun oyunu idare etmekten hoşlanır, hakikîsi yoksa, kendisi icat ederdi. O canı sıkılan ve kudretlerini kendisini oyalamaya harceden adamdı. Onda her şey bir nevi "acte gratuite," karşılık beklenmeyen hareketti. Bu itibarla Teflik Beyin ondan "dolu dizgin hareket" diye bahsetmesi kadar tabii bir şey olamazdı.

Madam Elekcıyan'ın pansiyonundan bahsederken Muhlis Beyin büyük kurt köpeği Busephale'i unutmamalıydım. Daha geldiğim gün, bana o kadar dostluk gösteren –iki cebimi birden yırtmıştı,– bu köpek bu hatıraların belli başlı kahramanlarından biridir. Evde kaldığı günlerde Muhlis Beyin zamanının çoğu, bu köpekle

geçerdi. Fakat beraberinde gezdirmezdi. O evde bulunmadığı zamanlar ise Agavni kopeğe bakardı. Bu kızcağız, bir hafta o kadar zahmetini çektiği bu hayvanın, sahibinin sesini işitir işitmez her taralı parçalarcasına ona koşmasını bir türlü affedemezdi. Bazı gece sofralarında Muhlis Beyin bu kopeği yanına aldığı olurdu. Kendisine sorduğum zaman "Arkadaşlığımız çok eskidir" demişti. Onunla dalaşmak, âdetâ gureşmek en büyük zevkiydi.

İstanbul'a 2 Eylül perşembe akşamı gelmiş, ancak salı sabahı pansiyona yerleşmişim. Yine o gün akşamustu Behçet Beylere gitim. Hem ihtiyar adamı görecek, hem de kabilse evde cumaya kadar istirahat edecektim. Ayrıca odanın eşyasını beğenmemiştim. Koşkte emanet bulunan eşyamızdan bir kısmını getirmek istiyordum. Eve girdiğim zaman kapıyı açık buldum. Taşlıkta beyaz tüylü bir kedi, bir nevi Nil tanrısı gibi yere yatmış, bir yağın çocuğu birden emziriyordu. Merdivende ise, öteden beri alışık olduğumdan büsbütün başka bir sahne vardı.

Şerife Hanım alt basamaklarda, siyah yeldirmesi, başörtüsüyle, büyük ronesans mezarlarının ağlayan kadınları gibi boynu büyük duruyor, ondan beş basamak yukarda Behçet Bey kendine mahsus talâkatle konuşuyordu. Boyu kısa olan Behçet Beyin, hizmetçisini merdivende kabul etmek ve böylece aradaki farkı ödetmek âdeti idi. Kendi kendime: "Her hâlde eski kabartmalardaki kirâli tasvirlerinden daha akıllıca bir tedbir..." diye düşünerek, Atiye Hanımın zevcinin talâkatini dinledim:

— Bak Şerife Hanım, beni iyi dinle! Uzerimde hakkın var. Senelerdir bana hizmet ettin; sadakatine diyecek yok. Senin yüzünden bazı sevdiğim şeylerden mahrum olsam bile, yine seni severim. Sen merhume zevcem Atiye Hanımefendinin bana yadigârısın! Onun için seni sever, kusurlarını affederim. Fakat münasebetsizliğinin de payanı yok, efendim! Bir kere eve aldığım o kedi, kedi değil, bir ifrit; bir canavar. Bir batında yedi çocuk doğurmak, ne demek etendim? Bu zinanın ta kendisi. Bu kadar azgın bir mahlûkla bir evde

oturmamak istemem doğrusu. Helâl çocuk bir iki tane olur; haydı diyelim üç tane! Fakat yedisi birden. Allah saklasın, beklesin! Evin içinde bereket kalmaz. Zerre kadar iffetten behresi olmayan bir mahlûk. Bir de tutup bana yavrularını getiriyorsun. Güzel mi, çirkin mi? Düşüp kalktığı herifleri görmüyorsun sanki! Yatak odamda böyle şeyler istemem. Çocuk sevseydim, kendim tedarik ederdim. Sonra ikide bir komşuların ahvaline dair bana haber vermene ne lüzum var? Yok, gümrük nazırının torunu Nuri Beyin küçük kızı, akrabasından Muhlis Beye âşıkmiş, tentürdiyot içerek intihara kalkmış! Olur ya, insanların zamanımızda senin kedinden farkı mı kaldı?

Pembe konakta saz varmış, Hürriyet ve Itilâf erkânıyla İngiliz zabıtları her akşam oraya gelirlermiş. Allah bir kere razı olduktan sonra ben ne karışırım? İhsan Bey, Doktor Ramiz Beyin evine sık sık gidiyormuş, kızı Macide'yi pek seviyormuş. Gider ya, baba dostu... Kaldı, kaldı da kırk yıllık ahbabımızın oğlunun dedikodusunu mu yapacağız?

Şerife Hanım bir an yerinde doğruldu ve tashih etti:

— Ramiz Bey, değil beyciğim, Ramiz Bey bildiğiniz gibi Defter-i Hâkanîde memurdur, ben Doktor Macit Bey dedim.

— Ha, Ramiz Bey, ha Macit Bey... —Fakat kendi kurduğu bu eşitliğe kendi de inanmadı.— Pek de öyle değil ya... Macit Bey ise dedikoduya hiç mahâl yok. Eski baba dostudurlar. Söyledikçe kendisine itminan geliyordu.— Hem böyle dedikoduyla meşgul olmak sana yakışmaz. Perdecibaşının evinde oturan Ali Beyin hanımının işlediği günah sana yazılmaz ki! Fakat onu bana nakletmekle sen de bir kılığa girersin.

— Beyefendiciğim, Ali Bey değil, Asım Bey...

— Asım Bey veya Ali Bey... Hepsi bir. Hepsi birbirinden beter...

— Otur mu beyefendiciğim, Ali Beyin hanımı uç sene evvel çocuk doğururken öldü. O başka, o başka... O Göztepe'de oturur, öteki Sahrayıcedit'te... Hem Ali Bey, şimdi bir Rum kızıyla sevişiyormuş...

— Ya! Bak, bunu işte bilmiyordum. O yaştaki herif ha! O yaptıktan sonra Asım Beyin hanımı niye yapmasın! Hem, senin Sahrayıccedit'te olan bir işten nasıl haberin oluyor? İnsanoğlu bir kere kötü yola sapmasın! Müslümanıyla da yapar bu işi, gâvuruyla da... Bir kabahatin de, işin mahiyetini öğrenmeden konuŐman. İstanbul'da ecnebî zabiti bir tek değil ki! Hangi milletten, efendim? Bir kere bunu tahkik eder insan. Saye-i İttihat'ta Darülhilâfe'ye girmemiş ordu kalmadı. Fransız mı, İngiliz mi, İtalyan mı, Japon mu? İŞin aslını öğrenmeden konuŐuyorsun...

Şerife Hanım, fahrî olarak üstüne aldığı bu istihbarat işinde yaptığı acemilikten bayağı mustarip oldu:

— Ben ne bileyim, efendiciğim! Hepsi bir cehennemde yanacak değil mi?

— Hayır, kâfirden kâfire de fark vardır. Cehennem kat kat, kısım kısım! Elbette ayrı yerleri vardır. Bizim İstanbul değil ki, bu hepsi bir yere tıkılısınlar. Hem onlarda inġirat dâvası vardır. Cehennemde dahi bir yerde oturamazlar. Her neyse, gideceğin yer olmadığı için sana yine acıdım. Arada hak, hukuk var. Bugünden itibaren seni vazifene tekrar nasbediyorum. Fakat dedikodu istemem. ĆiriŐ tabağıma kediler pislemesin, dikkat et. Kiraların tahsili de kaldı.

— Ne yapsın adamlar?... Hükümet maaŐ vermiyor. Siz bile tekkaut maaŐını alamadınız!

— Evet, orası da var amma... Sonra sabahları başı açık bir delikanlı bahçeye giriyor, fesi hep elinde...

— Ha, beyciğim o mu? Hüseyin Beyin kızının niŐanlısı da... Çok iyi çocuk!.

— Öyleyse zararı yok, ben Şu Ruhsar Hanıma geliyor sandım da... Ona da gelmeyen yok ki— Erkek delisi bir karı. Bu sabah sütçünün sesini işitmedim. Geliyor mu? O kadın, o kadar çocuğu tek başına emziremez... İtina et... Peygamber Efendimiz kedileri severdi.

Şerife Hanım, yanından geçerken diŐlerinin arasından: "Papaz

herif! Dedikodusuz bir lahza duramaz!" diye mırıldandı. Ben yukarıya çıktım. Behçet Bey hizmetçisiyle barıştığı için memnundu.

— Kolay değil oğlum! Yirmi senedir menhusun yüzünü görmeğe alıştum. Sonra ehl-i iffet kadın. Sevdiğim yemeklere düşman olmasa...

O gece orada kaldım. Fakat köşk beni sıkıyordu. Bu yıkılmış adamda başkalarının hesabına sezdiğim hayat iştihası, o muvazenesiz ve kudretsiz iştihâ hoşuma gitmiyordu.

Ertesi sabah tekrar pansiyona döndüm. Gelirken odam için lüzumlu eşyayı da getirmiştım. Behçet Bey, bana ayrıca Mahur Beste'nin sahibi Talât Beyin kendisine hediye ettiği çok güzel bir ayna ile bir İngiliz koltuğu, bir de yazıhane hediye etmişti. Böylece odamı tanzim edebildim. Üstelik evdeki itibarım da arttı. Pansiyonda sık sık Muhlis Beyle buluşuyorduk. O, beni Acem'in kahvesine, Turşucu adı verilen bir meyhaneye, iskele civarındaki oturulacak yerlere götürdü. Evimizin yanı başında Rusların açtığı Londra barına daha ziyade, Haydarpaşa'daki büyük İngiliz garnizonunun zabıt ve neferleri gittiği için çok zaruri olmazsa oraya gitmemeğe karar verdim. Moda'daki Geycine ile Mühürdar Bahçesi ise çok hoşuma gitmişti.

Bütün bu saydığım yerlerde Kudret Beye ve onun maiyetine sık sık tesadüf edebiliyordum. Kudret Bey, Kadıköyü'nde tanıdığı eski bir Molla Beyle dama oynardı. Bazen bu oyunun seyircileri arasında Behçet Bey de görünüyordu.

Bir gün Muhlis Bey, beni Ahmet Haşım'le tanıştırdı. Gül şairinin bir ucu kalkık kaşlarının altından insana çocukça bir neşe ile bakan gözleri, el işaretleri hoşuma gitti. Onun da burnu, Kudret Beyinki gibi marifetli bir burundu ve o da, başka şekilde olmakla beraber sözlerini burnunun hareketleriyle tamamliyordu. Konuşması ise baştan aşağı sürprizdi.

Yavaş yavaş yeni hayatıma alıştum. Darülfünun açıldıktan sonra bir gün Edebiyat Fakültesi'ne giderek Yahya Kemal'i dinledim. Yanı başımda saçları birbirine karışık, gözleri melankoli ile etrafa

bakan, zayıf bir çocuk vardı. Bana şair olduğunu, fakat henüz hiçbir şiir yazmadığını büyük bir saffetle söyledi.

Nâsır Paşalardaki işim aşığıda anlatacağım gibi beni yormuyordu. Paşadan çıkar çıkmaz İhsan'lara uğruyor, konuşuyorduk. İhsan'ı, gittikçe daha iyi tanıyor, tanıdıkça daha fazla seviyordum.

Bir gün "M..." e odada rastgeldim. Beni Nuruosmaniye'deki İkbâl'e götürdü. Orada ayrı ayrı tanıdığım Haşim'le Yahya Kemal'i bir arada gördüm. Yine bu arada Vedat bana, Eşan isminde Faşkentli bir genç adam tanıttı. O da Tıbbiye'ye devam ediyordu. Fakat bir türlü kendisine yer bulamıyordu. Tıbbiye'de ara sıra ziyaret ettiğim Hangarpalas dolmuştu. Onu Madam Elekciyan'ın pansiyonuna yerleştirdim. Böylece ben de ailenin, nüfuzlu erkanından oldum.

Fakat asıl hâdiselerin birbirini kovalaması idi. Eylülün sonuna doğru Ferit Paşanın yukarıda bahsettiğim çürütme hareketi başladı. Evvelâ gazeteler 1 Ekimde, Yıldız Sarayı'nı yağma edenlerin listesini çıkardılar. Divanîharbin kararıyla neşredilen bu liste, büyük bir aksülamel uyandırdı. Daha evvel de İttihat ve Terakki'nin tahsisatı mesture hesapları neşredilmişti. İstanbul, bu iki hâdiseye ile alt üst oldu. Fakat bu lüzumsuz ve hattâ tahkiki kabil olmadığı için daha ziyade iftiraya benzeyen hareketler, yapanların umduğu neticeyi vermedi.

Artık Ferit Paşa kabinesinin politikası iflâs etmişti. Nitekim biraz sonra da istifa etti. Bugünlerin efkârıumumiyei telâşa düşüren vak'alarından biri de Konya isyanı idi. İstanbul daha 1920'de her evde ayrı ayrı olmak şartıyla bir iç harbi yaşıyordu. Hulâsa bir samanlık gibi ilk alevde tutuşmağa hazır bir gerginlik içinde idik.

İsyanın devamı müddetince İhsan ve Muhlis Beyle çalışsan bizler, bir an rahat etmedik. Hemen her gün kahve kahve gezip havadis veriyorduk. İşin garibi gazetelere bu havadisın gelebilmesi iyi idi. İsyanın tenkili haberini ise dokuz kahveye birden haber vermiştim. Yine o gün Kudret Bey, benden aldığı haberle, yazma kitaplar satın almak için gittiği Sahaflar içinde âdeta bir miting hitabesi irat etmişti.

Bizi de bu kadar telâşa sevkeden şey, muhalefetin umidi idi. Hemen her saat isyanın Akseki'den Kayseri'ye kadar yayıldığına, oralardan, o kadar sık doğuşlarla baba topraklarını kurtaran cenup vilâyetlerine geçtiğine dair havadis geliyordu.

Nihayet ocak ayının başında şark zaferinin getirdiği tatminle İstanbul rahat bir nefes aldı. Anadolu sade çarpışmıyordu. Ustelik zafer de kazanıyordu. Hattâ Mütareke ile elimizden alınan vilâyetler elimize geçmişti.

Bugünlerin en mühim hâdisesi, o vakte kadar mücadelenin kahramanlarının İstanbul'da güçlkle anılan, hele gazetelere pek az yazdırılan adlarının şimdi açıkça sütunlarda geçmesi, Millî Mücadele'nin kabul edilmesiydi.

Fakat sonu ne olacaktı? Hemen herkeste bu sual vardı. Herkes fert olarak bu çarpışmanın bir namus borcu olduğunu idrak ediyor, fakat bir araya toplandığı zaman "Netice, netice ne olacak?" suali ortaya atılıyordu.

Bu sual, şu psikolojik hakikatten geliyordu: Fert olarak herkes şahsen millî namus uğrunda ölüme razıydı. Fakat cemiyet olarak bir istikbal endişesi içinde idi.

Bununla beraber, vaziyet benim geldiğim zamana göre çok değişmişti.

Artık büyük mitinglerin, milletlerarası barış antlaşmalarının yerine getirilmesini isteyen ve politik ihtiraslar yahut onların arkasında gizlenmiş menfaatler kaynaşır kaynaşmaz, birdenbire yosunlanan insanlık duygularına müracaat eden protestoların devri bitmişti. Şimdi, Anadolu çarpışıyordu. Ölsek bile elimizde silâh olcektik. Bu, büsbütün başka bir şeydi.

Anadolu çarpışıyordu. Her gün doğru, yanlış bir yığm havadis etrafta bir bomba gibi patlıyor, küçük muhitlerden şehre, asıl kalabalığa doğru yayılıyor. Bu günleri yaşayanlar, meselâ çarşı için de veya Bayezit kahvelerinde yahut Darülfünun dershanelerinde, şehrin herhangi bir semtinde, bir devlet dairesinde, birkaç saat içinde çehrelerin nasıl birkaç defa değiştiğini, bir saat evvel gomülme-

ge hazır denecek kadar asık yuzlerin, bir saat sonra neœe ile nasıl parıldadığını gayet iyi hatırlarlar.

Hakikatte bütün İstanbul garip bir sınırlılık içinde idi. Dünyanın her cins ajansı, her yolcu haberi, konuşulan şeyi dinlemesini iyi bilmeyen, fakat işittiğini behemehal anlatmaktan hoşlanan her adam işgal altındaki şehrin sınırları üzerinde bilir bilmez oynuyordu. Borsa; bu iyi veya kötü, doğru veya yanlış bu cins haberlerin belli başlı kaynaklarından biriydi. Her mühimce ameliyenin, hattâ ferde ait kazancın arkasında behemehal bir felâket veya zafer haberi bulunuyordu.

Biz gazetelerde çalışan gençler, asıl İstanbul'un içinde bu sınırlılığın önünü almak için, kendi aramızda tedbirler düşünüyorduk. Nihayet şehrin muhtelif merkezlerinde büyük kahvelerde tanıştıkları tedarik etmeğe karar verdik. Böylece yer yer baş başa konuşmalar, yalan felâket haberlerini karşılayacaktı. Fakat biz de çok defa, resmî bir tebliğ yoksa haber alamıyorduk.

Gazetedeki işimiz bitir bitmez arkadaşların toplandığı kahvelere gidiyor, orada vaziyeti münakaşa ediyorduk. O zaman mermer masalar üzerinde haritalar, krokiler çiziliyor, askerlik işlerinde bizden tecrübeliler, Büyük Harp'in, şehrin içinde kalmış artıkları olan ihtiyat zabıtları, mutekait askerler, bu krokilerde cephe hareketlerinin muhtemel safhalarını anlatıyorlardı. Ara sıra kahve sahibi yanıma geliyor, yavaşça, "Boyalı kalem kullanmayın, Allah aşkına!" diye yalvarıyordu.

Şehir, içten içe kaynıyordu. Hayat, devlete karşı istiklâlini aldığı için tabii hâllerde tasavvuru oldukça güç bir canlılık, bir humma kazanmıştı. Akli başında olanların hemen hepsi umumî hayattan kendisini mesul addediyordu. Bu yüzden bütün zihinler gergindi. Fikirlerde ve imanlardaki ayrılık şehrin umumî hayatından, matbuatın manzarasından evlere kadar her şeyi değiştirmişti. Anadolu'daki açık ve hür mücadele işgal altındaki İstanbul'da gizli ve devamlı bir iç harbi şekline almıştı. Bazen bu gizli harp birdenbire küçük veya büyük bir vak'ada alenileşiyordu.

Hulâsa, içtimaî tuğla veya kiremit, binanın kendisi olmuş, fertler tek başlarına içlerindeki kıymet hükümleriyle yaşıyorlardı. Fakat kıymet hükümleri ihtiraslarımızla her zaman mücadele edemez. Bunu yapabilmek için kahraman veya mumin olmak ister. Mevki, para, rahat yaşamak ihtirası her an ve herkesin karşısında şeytanî bir iğva gibi gizli sofrasını açıyor ve çok telkinli işaretlerle davet ediyordu. Ve bu davetin kuvveti şartlara ve şahısa göre değişiyordu. Fakat bununla da kalmıyordu. Dağılan içtimaî nizam bir yığın unutulmuş meseleyi, hapsedilmiş davayı ortaya çıkarmıştı. İdealin ve ahlâkın emirlerini kendinde hazır bulmayanların çoğu bu eski imparatorluk payitahtında, çok tehlikeli yol uğraklarında kalıyorlardı. O zamana kadar tarihlerde şanlı bir istilâ devrinin destanı içinde, ondan belki daha kahramanca müdafaa asırlarında birbirine sarılmış gördüğümüz bir terkinin unsurları, bu inkıraz devrinde birdenbire vaziyetini değiştirmiş, terkip bozulduğu için kendisine hususî bir talih aramağa, hiçbir şey yapmasa bile bir çare bulamadığı büyük yıkılışın azabından nefsini kurtarmak için -çünkü hepimiz iş ve gücümüz arasında bir nevi içtimaî azap yaşıyorduk!- onu inkâra başlamıştı. Bir imparatorluk, hattâ bir siyasî heyet nedir? Bunu o yıllarda, etrafımdaki hâdiseler üzerinde vuzuhla düşündükçe hissettim.

Fakat her zaman bu vuzuhu kendimde bulamıyordum. Etrafımda, iyi kötü, hayat türlü çehreleriyle devam ediyordu.

Ben, bütün arkadaşlarım, herkes günün şartları içinde olsa bile yine her zamanki gibi yaşıyorduk. Ölüm, tırpanını yine işletiyor ve o konuştuğu her zaman olduğu gibi bütün sesler susuyor, aşk, müphem ümitler, yine içimizde yalancı aynalarını oynattıyorlar, herkes yine eskisi gibi seviyor, birleşiyor, ayrılıyor, çocuklar doğuyordu. Fakat hâdiselere ve kendimize biraz dikkat ettiğimiz zaman bütün bu işler, tabiat çarkının bu tabîî dönüşü, çok zalim bir şuurun, bir nevi çok zalim bir meleğin emri altında oluyordu. İstanbul esirdi ve hepimizi taşıyan içtimaî gemi alevler içindeydi.

Şehrin manzarası çok değişmişti. Dünyanın her milletinden iş-

gal askerleri, Karadeniz'den gelen vapurların Şehre her gün dktuğu Beyaz Ruslar, her cinsten kavim kıyaleti, eski payitahtı bir nevi kadim İskenderiye'ye, ırkların ve medeniyetlerin birbirine karıştığı ve kaynaŐtıĐı devirlerin o büyük yol uğrağı Őehirlerine benzetmiŐti.

İstanbul, Kırım muharebesinden beri bu kadar çeŐitli ve karışık bir manzara almamıŐtı. Fakat doğrusu istenirse Kırım Muharebesi'nin Şehre getirdiği değişiklik de bunun yanında ehemmiyetsiz kalırdı. Orfu ve âdeti için çok kıskanç, muayyen hadleri geçiŐte hemen infilâka hazır, imparatorluğun hiyerarŐisine ve haysiyetine, hattâ ihtiyaŐına sahip Abdülmecit devri İstanbul'u ile çözülüŐ devrinin bu müdafaasız, kolları bağlı İstanbul'u arasında münasebet bile yoktu. Burada hayat bir bakıma göre ancak müsaade edildiği nispette bizimdi. Bu değişiklik para işlerinde de görünüyordu.

İŞgal ordularının Şehre dktĞu para, kazanç Şekillerini alt üst etmiş, refah seviyesi tasavvur edilmeyecek derecede el deĐiŐirmiŐti. Yabancı kuvvetlerin etrafında, onların gündelik ihtiyaçları için hemen bir yığın yeni iş çıkmıştı. Biraz atılgan, cerbezeli yahut değerlere karşı az çok kayıtsız insanlar bu işlere sarılmıŐlar, kaybedilmesi, kazanılması kadar kolay servetler elde etmişlerdi. Bu kolay servetin etrafında Beyaz Rus akımının çok başka mecralar ve Őekiller verdiği büyük bir eğlence hayatı başlamıştı. Beyoğlu'nda bir yığın lokanta, bar, dansing açılmış, ağırbaşlı İstanbul efendilerinin bir vakitler gazetelerini okuyarak, alçak sesle dünya gidiŐi hakkında bedbinliklerini birbirlerine naklettikleri, sabah kahvesi ve akşam ayı içtikleri İstanbul kahveleri manzaralarını deĐiŐirmiŐti. Beyaz Kafkas ceketli, ayağı siyah izmeli, bol pudra içindeki kumral ve beyaz yüzleri duz çizgili, ince, eski hanımlarımızın kullandığı yemenileri andıran eŐarplara sarılmış narin Rus kadınları ve kızları, çoğu prenses, kontes, yahut, yüksek burjuva ailesine mensup olduklarını iddia ediyordı! –yle ki, batan çarık gemisinden hemen herkes bir asalet nvanı kurtararak gelmişti denebilir;– Acayip ve çok tehlikeli bir peri kafilesi gibi, bu sakin baş dindirme mâbet-

lerine, bir kısmı sakat, göğüsleri nişanlarla dolu, yine Kafkas ve Kazak kıyafetli erkekleriyle beraber üşüşmüşlerdi. Her büyükçe kahvede tombala oynanıyor, muayyen saatlerde ışıklar kısıyor. narin endamlı delikanlılar, Kafkas dansları, kadınlar ufak tefek plastik rakslar yapıyorlar, semtleri dolayısıyla daha kapalı, müşterisi daha az yerlere, hiç olmazsa gezici çalgıcılar uğruyorlardı.

Beyoğlu hüsbutün tanınmaz hâlde gelmişti. Birdenbire kendisine eklediği Sirkeci'den Tepebaşı'na oradan ta Osmanbey'e ve Şişli'ye kadar alaturka ve alafranga çalgılı, hiç olmazsa bir gramofonla müşterilerini eğlendiren bir yığın eğlence yeri açılmıştı. Fakat asıl civcivli yer, şüphesiz Tepebaşı'yla Taksim arasında idi.

Yetmiş çeşit milletten insanın hep birden eğlendiği bu birkaç yüz metre uzunluğundaki cadde, kendi tevekkülünün, ve ıstırabının gecesine kapanmış eski İstanbul'un yanı başında bugünün ekzotik romanlarında hikâyesini okuduğumuz bir nevi Şanghay veya Singapur gibi asıl maddesine çok derinden yabancı, haşin, köksüz ve gürültülü parlıyordu. Fakat İstanbul'un neresi eğlenmiyordu? Üsküdar iskelesinin hüzünlü manzarası birdenbire bir şehriyin olmuş, Kadıköy, iskeleden başlayan bir yığın eğlence yeri ve barla dolmuştu. Mühürdar Bahçesi, -o zamanlar Moda, bugünkü gibi parlamamıştı- çalgısıyla, eğlencesiyle İstanbul'un en uzak yerlerinden müşteri çekiyordu.

Fakat bu eğlenen İstanbul'un yanı başında çok bahtsız, mustarip bir İstanbul daha vardı. Daha harp içinde el değiştirmeye başlayan servet, içtimaî hayatın nizamını bozmuş, beş altı sene evvel müreffeh sınıflar ve eski payitahtın asıl hayatını yapan bütün bir orta sınıfı harap etmişti. Umumî Harp içinde çıkan yangınlarda evi barkı yananların çoğu, hâlâ medreselerde idi.

İstanbul'un çapraşık yollu, mescitli, bakkallı küçük mahallelerinde, o tahtadan kutu gibi evlerde, her ne pahasına olursa olsun haysiyetini muhafaza etmeğe, çocuklarını okutmağa, karısını, kızını iyi giyindirmeğe, temiz kıyafetle gezmeğe, misafir kabul etmeğe, şu ve bu vesile ile sağa sola, aile şerefiyle mütenasip hediye

vermeğe mecbur insanlar, çoğu eski imparatorluğuun rütbe ve nişan sahibi memurları, bir usta elinden çıkmış gibi düzgün zevki ile İstanbul'u ve hayatını benimsemiŐ insanlar kıt kanaat, gözyaŐlarını içlerine akıtarak yaşıyorlardı. Çünkü öbürleri daha az refahlı sayılanlar, ekimeğini her gün kazanmağa mecbur olanlar, yeni başlayan bir yığın meslekle bu geçici ve sun'î refahın bir köŐesini zaptetmiŐlerdi. Onun için oturdukları yere bakılıp orta hâlli sanılan aileler yarı aç iken, küçük kulübelerde, üstü teneke örtülü barakalarda, hattâ bazı medrese köŐelerinde zurnalı, davullu, utlu, kemençeli eğlenceler oluyordu.

Fakat asıl kazanç büyük iş adamlarında ve onlarla işbirliği yapmış her cinsten atılgan, vesvesesiz, binaenaleyh kıymet fikri az insanlarda idi. Bunların çoğu uçucu bir yıldız gibi parlayıp sonuyorlardı, bir kısmı ise tutunmasını biliyorlar, yavaş yavaş çabuk kazanılmıŐ para, yer ve el deđiŐtirmesi oldukça güç olan emlak ve akarla değişiyordu. Bu yüzden Şaşırtıcı izdivaçlar oluyor ve henüz ananelerini muhafaza eden, mâzisinin izi içinde yürüyen Şehir, birdenbire Őöhreti hâlâ istikbale ait bir ümit gibi kendilerinde yaşayan bir Tanzimat vezirinin veya büyükçe bir memurun kızıyla herhangi bir sonradan görmüŐün evlenmesini kendi haysiyetine indirilmiş bir darbe telâkki ediyor, haberi gazetede okuyanlar başlarını sallayarak: "Ne günlere kaldık!" der gibi birbirlerine bakıyorlardı.

Senegalli nefer, Cezayirli çavuş, siyah sakalı çenesinin altına bağlanmış Hintli gönüllü, İskoçyalı, Kanadalı fedai, Avusturalyalı zabıt, siyah pelerinli Karabineri, Ermeni tercüman, Rum papazından bozma halk hatibi arasında, işte İstanbul'un böyle karışık, derbeder bir hayatı vardı.

Sabiha'yı görmekten ümit kesmiş gibiydim. Onun insanlardan gizlendiğine, dostlarıyla alâkasını, kestiğine inanmıştım. Bununla beraber arıyordum. Bir gün İhsan'ın annesiyle konuştum. Bana çok mahzun bir bakıştan sonra: "Ben de göremiyorum! O kız içime hicran oldu.... Ne kadar sevdiğimi bilmezsin!" dedi. Yukarda tesadüf ettiğimi söylediğim 171 Vedat'la Nuri Âdil'i aradım. Kadıköyü'nde sönük bir tiyatro kumpanyasını kurduğunu haber aldım. Bir akşam kendisini gördüm. Muvaffak olmuş sanatkar gururuyla bana ancak iltifat etti. Fakat Sabiha'ya çoktan tesadüf etmemişti.

Kudret Beyle sık sık gittiğimiz Sakine Hanımlarda da onu göremiyordum. Bu latif kadın, beni evin insanlarından biri addediyor, hayatının mahrem sanılabilecek her tarafını açıyordu. O da Sabiha'nın bahsi geçince, İhsan'ın annesi gibi konuşuyordu. Bir gün bana bu vesile ile insan kadrinden bahsetti.

— Ne yazık, Cemal Bey, yavrum, ne yazık ki insan, insanın kadrini, her zaman bilmiyor. Ben Sabiha'ya karşı istediğim gibi davranmadım. Ona üzülüyorum.

Bu sözler bana çok acı geldi:

— Sabiha'dan ölmüş gibi bahsediyorsunuz...

— Hayır, yavrum, öyle değil! Daha mühim bir şeyden bahsetmek istiyorum... Amma, neden? Belki her zamanki tasavvurlarımızdan birinden...

Bu arada ben Yüneşka ile tanıştım. Bu kadını Hasan Beyin yanında ilk defa gördüğüm gün, elimi sıkış tarzı bana mânalı gelmişti. Hasan Beyin kim olduğunu anlayınca, bize mültefit olduğu-

nu gördüğümüz her kadın karşısında az çok kurduğumuz o bir anlık saadet ve eğlence hayali içimde yer değıştirdi. Yuneşka vasıtasıyla Hasan Bey ile Sabiha arasındaki münasebete dair bazı şeyler öğrenebilirim, ümidine kapıldım ve bu kadımla tanışmak çarelerini aradım.

Tepebaşı lokantalarına birkaç defa uğradıktan sonra isteğimde muvaffak oldum. Yuneşka hemen o gün beni Tarlabası'ndaki evine götürdü. Garip bir kadındı. Mizacındaki soğukluğu, sanki uysallığıyla telâfiye karar vermiş gibi idi. Onun için tanıdığı erkeklere, uzviyetini kendisine ait olmayan bir şey gibi teslim eder ve sonra sanki çok uzaklardan, âdeta zihnindeki bir noktadan bir türlü anlamadığı, sırrına varamadığı bu didişmeyi, merakla, hattâ merhametle seyrederdi.

Yuneşka Tarlabası'ndaki bu evde, İda isminde şımalli bir kadınla beraber oturuyordu. Son derecede beyaz olan bu kadın, uzun boyu, âdeta sonradan üslûplaştırılmış hissini veren yüzü, çevik ve ince endamıyla –sırtının hafif kamburluğunu insan göremezdi,– İb-sen'in tiyatrolarında bahsettiğı şimal geyiklerine, Cermen efsanelerinde hikâyesi geçen kuğu kuşlarına benzerdi. Harbe dahi girmemiş bir milletten olan İda'nın Beyaz Rus ordularıyla İstanbul'a gelişine çok şaşmışım. Halbuki aynı ordularla ve onlardan sonra, elli bine yakın Karadenizli Türk de memleketine dönmüştü.

Bu iki kadının sürdürdükleri hayat, bana kadın dediğimiz mahlûkun, hayatın mutlak şekilde yarısı olduğı hâlde çektiklerini anlatmağa kâfiydi. Uzviyetlerinin, erkek iştihasının, yanlış kurulmuş hayatın, kendi bünye hususiyetlerinin cezasını, her gün her saat ayrı bir işkence ile ödüyorlardı. Yuneşka, maddesini yanındakilerinin ellerine terkederek, İda, etrafındaki her şeye çılgın denebilecek bir isyanla kadın talihinin kötü tarafını yaşıyordu.

İda'nın en büyük isteğı tek bir erkeğın olabilmektir. Fakat bir türlü onu seçemiyordu. Şaşırtıcı bir kültürü vardı. Hiçbir hususî kabiliyeti olmadan musikiyi seviyordu. Muhlis Beyi çok yakından tanımıştı. Bir gün bana "Acaba onunla yaşayamaz mıyım? Beni ya-

nına almaz mı?" diye sormuştu. Fakat Muhlis Bey aşağıda göreceğimiz gibi, bu cins adam değildi.

Muhar'ın beraberce gizli iş gördükleri Mihailof, Yuneşka'nın üvey kardeşiydi. Borsa sokağının bir köşesinde bir apartmanda otururdu. Bu apartmanın aynı merdivene açılan iki kapısı -biri servis kapısı- ona iki ayrı işi birden görmek fikrini vermişti. Kapılardan birinin üstünde fotoğrafçı tabelası vardı. Öbürüne de "Pisişik Hastalıklar Profesörü" tabelâsını asmıştı. Fotoğraf atelyesini oldukça beceriksiz, fakat işinin ehli olan bir arkadaşı idare ediyordu.

Safdil bir müşterisi karşısında, çerçevesiz gözlüklerinin -o zaman daha çerçevesiz gözlük modası yoktu,- çok parlak camları arkasında birdenbire bulunduğu soğuk ve keskin bakışlarıyla, Mihailof ikinci mesleğini kendisi idare ederdi. Zaten hakikatte bu bir falcılıktan ibaretti. Önüne bir el açıldı mı derhal, durdurulması imkânsız bir şelâle gibi konuşmağa başlar, müspet ve menfi o kadar ihtimal ve imkânı bir arada sayardı ki kendisini dinleyen müşterinin bütün hayatını ve ruhunu açık bir kitap gibi okuduğuna inanmamasına imkân yoktu. Mihailof: "Ben, aynı evde bütün aileye ve tanıdıklara birden bakarım!" diye peşinen söylediği için hemen her söylediği doğru çıkardı.

Mihailof 1922 senesi yılbaşında bir fal kitabı çıkarttı. Ve millî zaferin kazanılacağını elkâriumumiyeye tebşir etti. Bu küçük kitaba son yıllara kadar şurada, burada, rast geldikçe güferdim. Çünkü hakikî muharriri ben, Doktor Cemal'dim. İlk önce, "Türkçem iyi değil!" diye bana yaptığı yardım ricasını kabul etmiş, fakat sonunda işin gecikeceğini anlayarak yarım saat içinde kendi başına bitirmiştim. O gün, fevkalâde memnun oldu. Bana sonsuz teşekkürler etti. Fakat kitap çıkar çıkmaz benimle derhal darıldı, bir daha konuşmadı. Bunda da haklı idi. Onu içinden yıkıştım.

Mihailof'un evinin büyük hususiyetlerinden biri de "kehanet mağarası" ile fotoğraf atelyesi arasındaki büyükçe odada, işret sofrasının her zaman hazır bulunmasıydı. O da, arkadaşı Petrof da günün her saatinde az çok sarhoştular. Her çeşitten Rus mezesi ile bu

sofra benim kâbuslarımdan biriydi.

Mihailof kardeşinin zıddı olarak, sarışın, Fransız sakallı, şişmanca bir adamdı. Rus halk şarkılarını iyi bilirdi. Muhtar'la yaptığı eroin işinden bu atelyede ancak, iş patlak verdiği zaman bahsedildi.

Mihailof'un fotoğrafçılık arkadaşı Leon, Yuneşka vasıtasıyla tanıdığım insanların en enteresantıydı. Yuneşka'ya delice âşık olan ve galiba bu aşkı yüzünden onunla rahatça iki kelime söyleşemeyen bu delikanlıyı, elinde bir keman olmadan pek az gordum, diyebilirim. Bütün ışıklarını birden yaktığı fotoğraf atelyesinde –bazen bu ışıkları söndürmeyi gündüzleri unuttuğu da olurdu.– gece sabaha kadar keman çalardı. Kemanının garip bir *sonoritesi* vardı ki, biraz yapmacığa biraz şarlatanlığa veya fazla hassasiyete kaçmasına rağmen, insanı avlamaması kabil değildi.

Hâlâ, büyük keman parçalarından çoğunu, onun daha ziyade derisi ve adaleleri iyice soyulmuş, sade kemik kalmış bir at kafasına benzeyen iri, yarı mongol, kemikli yüzünü, daima içi terleyen uçsuz bucaksız ellerini ve uzun parmaklarını, bu fotoğraf atelyesinin âdeta üzerine çullanarak insanı sersemleten ışıklarıyla beraber hatırlarım. Leon Leonoviç'in kemani Kadıköyü'nde daima münakaşa ediliyordu. Muhlis Bey onun için "Riyazî değil, on para etmez! Fakat gene şaşırtıcı bir tarafı var." der. Kudret Bey, "Leonoviç'i yıkan küçük kalmasıdır. Bir adım ötesinde hakikî ustalık var! Fakat hiçbir zaman ona erişemeyecek!" mütalâasında bulunurdu. Akşamları çaldığı Rus lokantasında bazı bazı onu dinleyen Ihsan'ın fikri ise "Halk ile büyük sanat ananelerinin arasındaki mesafede kaybolacağı" merkezinde idi. Galiba en doğru hüküm de bu idi.

Mihailof'un Muhtar'ın tesiri altında olduğunu, hattâ bu falçılık işinde bile onun tarafından idare edildiğini çok sonra öğrendim.

Yuneşka ve kardeşiyle munasebetim dahi, Sabiha meselesinde beni pek ilerletmedi. Muhtar'ı Mihailof'un atelyesinde birkaç deta gördüm. İlk defasında, beni büyük bir dostlukla kabul etti. Sonra kim olduğumu öğrenince, lafı hemen orada kesti, aramıza o kadar

düşmanca bir mesafe koydu ki, kendisine Sabiha'ya dair hiçbir şey soramadım. Öbür tesadüflerde hep bu, tel örgüler, terk edilmiş siperler, epeyce dinamit döşenmiş lağımlar bulunan o yeni hat arası boşluklara benzeyen mesafenin üstünden selâmlaşık. Bu, beni o kadar rahatsız ediyordu ki, bir gün kendisinden, hemen o anda hayatımda bu kadar kötü rol oynayan bu adamla hesaplaşmak isteyen bir çehre ile izahat istedim.

— Affedersiniz kardeşim, başım o kadar sıkıntıda ki... diye cevap verdi. Bu doğru idi. Eroin meselesi sarpa sarmıştı. Muhtar, Mihailof ve bütün tayfaları tevkif edilmek tehlikesinde idiler. O akşam bunu bana Muhlis Bey anlattı.

Ondan sonra Muhtar, bana karşı daha dost davrandı. Fakat bunun başlıca sebebini henim, Kudret Beyle olan dostluğundan korkması olduğunu tahmin etmek, benim için pek güç olmadı. Muhtar'sa ihtiyar adamın yazma eserleri, yazı koleksiyonu, çini, çeşm-i bülbül gibi eski aile yadigarı eşyası ve bilhassa eyinde yer-sizlikten üst üste bir kenara yığıldığı on, on iki kadar Ayvazovski ve Corot tabloları etrafında dolaşıyordu. Bunu sonra anlatacağım.

Muhlis Bey, Muhtar'la kavgaya karar verdiğim ve o kadar şiddetle kendisinden izahat istediğim günün akşamında, Muhtar'ın beni âdeta acındıran teslimiyetini kendisine anlattığım zaman, bana:

— Hepsi tevkif edileceklerdi. Bereket versin polis müdüriyetindeki tanıdıklar vasıtasıyla işi örtbas ettirdim. Daha doğrusu basılma saatini geciktirerek ortada cürmü ispata yarayacak bir şey kalmamasını temin ettim, demişti. Fakat isimlerin tesbit edildiğini, Muhtar'ın bundan böyle elinde bulunduğunu da bana anlatmıştı.

— Tehlikeli adamdır. Her şey beklenir. Binaenaleyh avucumda olmasını tercih ederim.

Muhlis Beyin bu sözleri söylerken çehresindeki ifadeyi hiç sevmemiştim.

Bununla beraber vелеv ki bu kadar mühim bir cürmün cezasız kalması pahasına da olsa Sabiha'nın sevdiği adamın bir felâketten kurtulmasına çok sevinmişim.

O devirde Muhtar, ince, uzun boylu, hafif solgun yüzlü, yorgunluktan morarmış göz kapaklarıyla gerçekten güzel adamdı. Fakat bu güzellikte insanı rahatsız eden bir hâl vardı. Onu görüp de şeytanın vaktiyle bir melek olduğunu hatırlamamak imkânsızdı.

Muhtar'dan "kötülük ruhu", bir elmadan taşan ışık gibi taşıyordu. Garip ve buyuleyici tesiri de buradan geliyordu. Kadınların onu o kadar sevmesi de galiba buradan geliyordu.

Muhtar'ı ondan sonra bir müddet sık sık Kudret Beyin yanında gördüm. Bir kere de beni ziyarete geldi. Aramızda beni hâlâ şaşkırtan uzun bir konuşma oldu. Fakat bu çok sonradır.

O günlerde Muhtar'ı bir kere de Garden Bar'da gördüm. Kudret Beyle, İstanbul'un hiç tanımadığı kadar muhteşem bir raks trupunu görmeğe gitmiştik. Bu kasımın sonlarında idi. İhsan'la Muhlis Beyi, o zamanlar İhsan'ın peşinden hiç ayrılmayan iki genç adamı orada bulmuştuk. Muhtar, yanında son derecede güzel ve çok iyi giyinmiş bir Rus kadınıyla biraz ilerimizde şampanya içiyordu.

İlk önce ben bir şey farketmemiştim. Sonra İhsan'm yüzündeki değişiklik dikkatimi çekmiş, onun baktığı tarafa bakmış ve onları görmüştüm. Evinde, kim bilir ne türlü kederler, vehimler içinde unutilan Sabiha'nun düşüncesi, geceyi, o harikulâde raks ve "beşler" in en güzel taraflarını veren musikiyi bana haram etti.

Halbuki o gece ben, insan vücudunu bütün imkânlarıyla ilk defa görüyordum. Sanki insanın miracına varıyordum. Sonradan Amerika'da o kadar şöhret kazanan ve bu son seneler içinde meşhur olan Tosya'nın trupu, âdeta zihnimize ve muhayyilemize yarıyordu. Her hareket, her kıvılcık, her jest, bizim fâni varlığımızdan, bu varlığı ve etrafındakileri çok başka ve çok zengin bir planda yeni baştan yaratmak ve devam ettirmek için ayrılıyordu. Karşımda insan vücudu, büyümlü sözün ve değişmez sembollerin o derin belâgatıyla, bütün mutabakatlarını kendi içimde kurarak konuşuyordu.

Yazık ki, Muhtar'ın yanındaki kadınla ikide bir başını eğip konuşması, ellerini muhabbetle sıkması, ışığın kısıldığı anlarda öpüş-

meleri, kadının mesut kakhahaları, bu güzel fırsattan zevk almama mâni oluyordu.

Ihsan'm yüzünün gittikçe değişmesi, dalgınlığı, onun da benim gibi bu işten mustarip olduğunu gösteriyordu. Fakat, dikkat edince Muhtar'ın bu hâllerinin hepimizi huzursuz ettiğini anlıyordum. Kudret Bey baştan aşağı ihtilâç içindeydi. Muhlis Bey, ikide bir zehirli bir hayvanı, ayaklarının altında ezen bir insan gibi ayak-kabıllarını döşemeye sürüyordu. Ne o, ne de Ihsan, Muhtar'ın masasına bakmıyorlardı. Kudret Bey ile ben, gözlerimizi oradan almıyorduk. Biraz sonra bir sükût fasılasında, Hasan Beyle Nâsır Paşanın bizimkine benzer bir ruh haleti içinde o tarafa baktıklarını, Nâsır Paşanın ellerinin titrediğini, Hasan Beyin durmadan mendille yüzünü sildiğini gördüm. Yanımda oturan Muhlis Beye, onları işaret ettim. Muhlis Bey yan gözle baktıktan sonra, Yahya Kemal'in o günlerde meşhur olan manzumelerinden birinin ilk mısra'ını yüksek sesle okudu:

Mehlika Sultan'a âşk yedi genç!

Hakikaten Sabiha'nın hayatına girmiş yedi insanın yedisi de, orada idik.

O gece erkek ruhunun garip bir tarafını daha öğrendim. Sevdiğimiz kadının sevdiği ve bize tercih ettiği erkeğin ihaneti hepimizi mustarip ediyordu.

Bu gecedен iki üç hafta sonra, yine Mihailof'un atölyesinde, bir sabah, Süleyman Beye rastlamıştım. O geceyi geç vakte kadar Tepebaşı lokantalarında Yuneşka ile geçirmiş, sonra mahiyetini bir türlü anlamadığım bir tiksinti ile onu evine bırakarak ben bir otele yatmıştım. Hayatımın en zalim gecelerinden biri olmuştu bu. Ihsan ile Bayezit'taki Merkez kıraathanesinde, Muhlis Bey gelmeden evvel geçirdiğim marazî hâl içindeydim. Birdenbire sofraya başında her şeye yabancı kesilmiştim. Her şey bana, ömrümün sonuna kadar tanımayacağım ve barışamayacağım bir çehre ile, o yabancı ve düşman çehresiyle görünmüştü. Yuneşka, mahremiyetinde soğuk ve kısır, fakat dostluğundan son derecede uysal eğlence kadını hüviyeti-

nin bütün silâhlarını üzerimde tecrübe etti. Hepsi boőa gidiyordu. Nihayet ayrıldık. Fakat asil azap, gittiğim otel odasında başladı.

Bu odanın tek karyolasını, ceviz rengi çerçevesi aynasını ve onun üzerinde durduğu lavaboyu, hayatıma gerçekten girmiş, bana kötülük etmiş mahlûklar gibi hâlâ hatırlarım.

Bununla beraber dışarıda herkes gibiydim. Sakin sakin otelin kapısından girmiş, bir oda istemiş, eşyam olmadığı için parasını peşin vermiş, yatmak için soyunmuş, hattâ yatağa girmiştim. Fakat ne otel, ne oda, ne de eşyası beni kabul etmiyordu. Daha doğrusu, bende mevcut bir şey, içimde uyanan bir nevi ejder, bu otelin eşyası da dahil hiçbir şeyi kabul etmiyor, sadece mevcudiyetlerini bilmek veya hatırlamakla ölesiye rahatsız oluyordu.

Ancak sabaha karşı bir iki saat uyuyabilmişim. O da yorgunluktan bir nevi sızmaya benziyordu. Zannederim ki, koridorda devrilen bir kahvaltı tepsiyi beni uyandırdı. Gözümü açınca bulantık bir ışık dökülen pencereyi gördüm. İşte o anda delice bir intihar arzusuna kapıldım. Bu kül rengi boşluktan kendimi fırlatmak, beni kendilerine bu kadar derinden düşman eden her şeyden kurtulmak istiyordum.

Giyindiğim zaman saatin dokuz olduğunu öğrendim. Birkaç defa kendime, acaba sarhoş muyum? sualini sormuştum. Hayır değildim, zaten çok az içmiştim. Sadece tiksiniyordum. İnsandan tiksiniyordum, tabiattan tiksiniyordum, eşyadan tiksiniyordum. Dışarıda lapa lapa yağmaya başlayan kardan tiksiniyordum. Varlığın türlü yüzlerinden tiksiniyordum.

Her şey bana gulunç, budalaca ve iğrenç geliyordu. Yatağa girdiğim zaman yanı başımdaki duvarda bir tahtakurusu eziği görmüştüm. Açık tırşe rengi, dondurulmuş alçı duvarda koyu kahve rengi bir nokta, hayvanı ezen parmağın duvar üstündeki küçük hareketini takip ederek soluk pembe bir renge doğru açılıyordu.

Kim bilir ne zaman olmuş bir şeydi bu? Belki de adameağzı onu parmağıyla ezmemişti. Fakat ben, duvarda, içimde ve etrafımda hep bu parmağın hareketini, ince derinin altında, o kadar pis ko-

kulu kanın sıçrayışını, o civıklığı görüyordum. Elbette bir ses çıkar-
mıştır; ne kadar hafif olursa olsun muhakkak bir ses çıkmıştır, di-
yordum. Parmağının ucundan doğru bütün uzviyetini kaplaması lâ-
zım gelen bu sesle nasıl çıldırmamıştı?

Bütün gece gözümün önünde bu parmak vardı. O, uzanıyor, du-
varın üstündeki tahtakurusuna basıyor, onu orada, belki büyük bir
haz duyarak eziyordu. Canlı maddenin, canlı madde ile bu mütearrız
teması, hareketin ve sebeplerinin arasında kaybolmuş o lezzeti, ar-
kasından gelen tiksintiyi kendim yaşamış gibi duyuyordum.

Evet, onu gözlerimin önünde olduğu gibi, boğum boğum, maf-
sal yerlerinin kir toplanmış çetelesiyle, küt tırnağıyla, kıllarıyla, âni
hareketiyle, arkasından gelen tiksintisiyle görüyordum.

Sokağa çıktığım zaman, ilk işim yattığım odanın penceresine
bakmak oldu. Biraz evvel sandığım gibi sonsuzluğa veya mutlak
boşluğa –bilhassa mutlak boşluğa– açılmıyordu. Mutlak boşluk,
adem, belki sonsuzluktan daha büyük, daha şifalı bir şeydi. Birkaç
metre aşağısında, şimdi bir karış karla örtülü sokak, bu karın üstün-
de iki eli cebinde, ayakta, çışı gelmiş gibi olduğu yerde sallanan bir
simitçi ile, bir el arabasının üstündeki semaveri etrafına birkaç yol-
cu birikmiş, seyyar bir Rus çaycısı vardı.

Tekrar pencereye baktım. Kopmuş rezeleri yüzünde saçma ye-
miş kuş kanadı gibi sarkan pancurlarının arkasında boş ışığa, che-
diyen yabancı bir göz gibi bakıyordu.

Yan sokaklardan birine saptım. Bir kapı açıldı. Bir İngiliz bah-
riyelisi, kirli kombinezonunun altında titreyen, yaşlıca yüzünün bo-
yaları birbirine karışmış bir kadının kucağından zorla ayrıldı. Deli-
kanlı birkaç adım ileride yere tükürdü, sonra avucuyla yüzünün, ka-
dınım öptüğü yerini siler gibi bir hareket yaptı; fakat tamamlayama-
dı. O zaman ellerine baktı ve alabildiğine çabuk çabuk yürüdü. Bel-
ki cima sonlarının insandan ziyade hayvanî hüznü peşinden kovalı-
yordu.

Başka bir zaman olsaydı, beni sevinçten çıldırtacak bir sabah-
tı bu. Her taraf, evlerin üstü, yollar, gelip geçenlerin sırtı karla ör-

tulu idi. Kar, rüzgârların karıştığı sokak başlarında anaforlar yapıarak, tek istikametli caddede dümdüz, fakat daima bir âfet, bir belâ gibi yağıyordu.

O sabah beni Mihailof'un atölyesine sürükleyen neydi? Bilmiyorum. Belki de gazetede ki işlerim için adliyeye gideceğim zamanı rahatça bekleyecek bir yer arıyordum. Belki de Leon'a keman çaldırmayı ümit ediyordum. O gün adliyede bütün İstanbul'u alâkadar eden bir dava vardı. Üç aydan beri Karacaahmet mezarlığında, katilleri bir türlü bulunmayan bir yığın cinayet oluyordu.

Bu sefer polis, kırk, kırk beş yaşlarında, kendi hâlinde bir adamı yakalamıştı. Hiç kimse, bu cinayetlerde veya asıl itham edildiği son katille –bir pazartesi akşamı Düzceli bir olunün hançerlenmiş cesedi bulunmuş, yarım saat sonra da bahsettiğim adam tevkif edilmişti;– bu biçarenin hiç alâkası olamayacağına inanıyordu.

Bizler ise adamın günahsız olduğuna o kadar emindik ki, kurtarmak için elimizden geleni yapmaya hazır dık.

Soğuk, bu muhakemenin içimde canlanan hatırası, adamın gözlerinde bir hafta evvelki duruşmada sezdiğim korku, düşüncelerimi yavaş yavaş düzelitti. Yahut, bir tarafımda yavaş yavaş biriktiğini hissettiğim şahsî tecrübeleri bana unutturdu.

Adamın o günkü hâli çok hazin bir şeydi. Konuşan, gülen, menfaatleri için mücadele eden, kızan, çalışan mahlûk, bir kelime ile insan, sadece bir mekanizmanın eline geçmekle küçük, zavallı, ürkek bir mahlûk olmuştu. Gözleri, görmekten ziyade yalvarıyor, zaman zaman da kaçacak bir yer arar gibi etrafına bakınıyordu. Ona merhametten ziyade, insanoğlunun kendi benzerini bu hâle koyuğu, beni çileden çıkartıyordu.

Bu düşüncelerle, Galatasaray'a geldiğim zaman kendimi, sokaklarda işlerine koşan, yahut ağır adımlarla kar altında sarhoşluklarını dağıtan insanların gününe karışmış buldum.

Kapıyı Mihailof'un işlerini gören kadın açtı. Mihailof ortada yoktu. Yalnız Leon Leonoviç asıl fotoğraf atölyesinin eşiğinde, bir elinde kemanı ile yayı, duruyordu. Yüzü kendisini hiç güzelleştir-

meyen bir gülümseme ile ikiye bölünmüş gibiydi. Arkasından gelen ve bu soluk sabah ortasında daha başka türlü parlayan lambaların ışığında bu yüz, garip ve rahatsız edici şekilde gölgede kalıyordu.

Beni, tahmin ettiğim gibi atölyeye almadı, yandaki salona soktu. Mihailof'un masası, bol zeytinyağında yüzen balıklarıyla, turşularıyla, hazır etleriyle ortada idi. Bir tarafta semaver kaynıyordu. Büyük çorba tabağında çay, yanı başındaki buruşturulup atılmış peşkirıyla yanı devrilmiş, yalnız bir kenarıyla bir sigara iskemlesine dayanan sandalye yarım kalmış bir sabah keyfini gösteriyordu.

Belki de bir türlü durdurulamayan bu iskemleye dikkat ederken kanepeye yüzükoyun yatan Süleyman Beyi gördüm. İki elleri açık, başı sırtının kamburunda âdeta ayrı gibi yatıyordu.

— Bir saat evvel geldi, bir şeyler söyledi ve böyle yattı. Metresi ile kavga etmiş, kadın bırakıp gitmiş...

O gün öğleye kadar onunla meşgul oldum. Evvelâ civarda bulunan genç bir doktoru çağırdım. Güçlkle nefes alması, yüzünün tıkanıklığı, beni korkutmuştu. Doktor alelâde bir sarhoşluk vak'ası olduğunu, fakat damar sertliğinin tehdi altında bulunduğunu söyledi ve sık sık amonyak koklatmamı, hattâ bir bardak suya birkaç damla damlatarak içirtmemi tavsiye ederek gitti. Hâlinde hastadan ziyade benim telâşıyla alay eden bir şey vardı.

Biraz sonra amonyakın tesirini gördük. Süleyman Bey, şiddetli aksırıklarla kendine geldi. Bu sefer baş ağrısından, mide bulantısından şikâyet ediyordu. Leon Leonoviç, durmadan ona bardak bardak çay taşıyordu.

Süleyman Bey, beni güçlkle tanıdı. Tanır tanımaz boynuma sarılarak ağlamağa başladı. Hiçkırıkla hiçkırıkla ağlıyordu. İhtiyar adama bu zayıf ânında sadece orada bulunmamla fenalık ettiğimi, hiç hatırlamak istemediği birtakım şeyleri hatırlattığımı anladım. Ara sıra hiçkırıklarını kesiyor, tıpkı ilk defa kendisini evimizde gördüğüm gece, babamla konuşurken yaptığı gibi "kader, kader..." diyor, sonra tekrar ağlamaya koyuluyordu. Bu ağlama beni çıldırıyordu.

Tuhaf bir ağlamaydı bu. Gözlerinden yaş akmıyordu: sadece

bulanık ve ıslaktılar. Denebilir ki, yalnız sesiyle ağlıyordu. Sonra baş ağrılarından Şikâyet etti. Bir ara ayağa kalkmak istedi. Futmasaydım devrilecekti. Başının altına bir yastık bularak yatırdım. Tekrar dışarıya koğtum; aspirin getirdim.

Eskiden tanıdığım Süleyman Bey de fevkalâde bir Şey değildi. Daha ziyade yerli bir vodvil kahramanına benziyordu. Sabiha ile beraber zaaflarını yüzünden okurduk. Fakat bu gördüğüm, âdeta yarı kucacımda sızlanan insan harabesi çok ayrı bir Şeydi. O, sadece bir sukutun derecesini ölçmeğe yarayabilirdi.

Bununla beraber ona bađlıyđım; Sabiha'nın babasıydı. Bu baba ile o kızın arasındaki münasebetin ilk bakışta kavranamayacak Şeylerden olduğunu biliyordum. Onlar, ancak irsiyetin karanlık nizamında, çözümleri son derecede güç ve gizli tesadüflerinde aranabilirdi.

Şüphesiz Sabiha'nın hayatında, bu adamın zaaflarının büyük tesirleri olmuğu. Onu Muhtar'a doğru itenlerin başında elbette Süleyman Bey vardı. Onun karısıyla anlaşamazlıkları, acayip mizaçları nasıl Sabiha'nın birtakım meselelere çok erken uyanmasına, her Şeye kendi içinde cevaplar aramasına sebep olmuğu, Süleyman Beyin karısının son hastalık devrinde ve bilhassa ölümünden sonraki hayatı da Muhtar'la evlenmesine sebep olmuğu. Butun bunları bana anlatan Kudret Bey, Muhtar'da kendisini kuvvetle çeken bir tarafın bulunmasına rağmen Sabiha'nın son dakikaya kadar tereddüt ettiğini de söylemişti. Bu tereddüdün hikâyesini Leylâ'dan, Rezzan Hanımdan ayrı ayrı dinlemiğtim. Bununla beraber Sabiha, babasını yine seviyordu. Son zamanlarda dargın olmalarına rağmen yine sevmekte devam ettiğine emindim.

Süleyman Bey yattığı yerden hem sızlanıyor, hem Sabiha'yı göreceği geldiğinden bahsediyor, tâlihinden Şikâyet ediyordu. Saat bire doğru biraz iyileşti. Evine götürdüm.

Siraserviler'de büyükçe bir binada (biz bu binalara apartman diyoruz) ikinci katı baştan başa kaplayan bir dairede bir salonla bir odası vardı. Bize kapıyı, ilk bakışta bütün iyilik kabiliyetleri doğ-

duğu gün, ebesi tarafından çalınmış hissini bırakan bir kadın açtı. Onu perişan hâli, kan çanağı gözleri, sapsarı yüzüyle ve bana dayanmış görünce:

— Yine mi sarhoş?.. diye başını salladı.

O kadar sinirlendim ki, âdeta kadını iterek Süleyman Beyi içeriye soktum. Doğru yatak odasına giderek onu yatağına yatırdım. Burası arka evlerin bütün ışığını kapattığı odalardan biriydi. Eşya ya bakılırsa tam bir çıplaklık içinde yaşıyordu. Bununla beraber yatak takımı, çarşaf, yastık yüzleri son derecede itina ile işlenmişti. Bunlar, Sabiha'nın çok iyi tanıdığım hesap işleriydi. Süleyman Bey, soyunmadan evvel yastık örtüsüne bakarak:

— Yine değiştirmemişler.. diye mırıldandı. Bu söz, benim hiddetimi taşırdı. Hizmetçi kadını bulmak için dışarıya çıktım.

Yatak odasına biraz sonra bahsedeceğim salondan girmiştik. Fakat hizmetçiyi aramak için başka kapıdan dışarı çıkmıştım. Kendimi alabildiğine uzanan bir koridorda buldum. İlk önce etrafı gözlerimle araştırdım. Sonra yavaş sesle "Baksanıza!" diye çağırdım. Hiç kimsenin cevap vermediğini görünce alabildiğine bağırdım. O zaman bu uzun koridorun bütün kapıları açıldı. Daha fazla çıplak denebilecek şekilde yarı giyinik, saçları darmadağın bir yığın kadın, kiminin elinde tarak, kiminin elinde sütyeni, hemen hepsinin saçları perişan, dışarıya fırladılar. Bir odanın kapısından acele ile giyinen bir erkek hayali gördüm. Süleyman Beyin nasıl bir evde oturduğu anlaşılıyordu.

Zavallı komşum, hangi merdivenlerden inerek, ayaklarının altında hangi döşemeler kaya kaya bu eve kadar düşmüştü, bunu sonra anladım. Daha doğrusu şüphelerimin doğru olduğunu öğrendim.

İhtiyar kadını nihayet buldum ve yakasına sarılarak Süleyman Beyin odasına götürdüm. Yatak çarşaflarını değiştirttim. Odayı tanzim ettirdim, sobayı yaktırdım. Süleyman Beyin odasını bir daha bu hâlde görürsem evi kapattıracağımı, kendisini polise vereceğimi, bütün bunları yapmadan belki de öldüreceğimi, kendisine iyice tenbih ettim.

Fakat hiddetim bu zavallı kadına değildi. Hiddetim Muhtar'a idi. Etime geçseydi o dakikada öldürürdüm. Bütün bu sukutu, âdet-ata riyazî bir şekilde hazırlayan o idi. Nitekim biraz sonra Süleyman Bey, kendisi de bana bunu anlattı.

— Salon daha ziyade onundur. Orada işlerine yardım eden İtilâf zabitlerine, tanıdığı bizim mühim adamlara ziyafet verir, bazen de işleri yüzünden evine gidemezse burada geceler.

Salona bir daha girdim. Toptan alınmış, fakat pahalı, süslü eşya ile döşeliydi. Bir duvar çıkıntısında büyükçe bir divan vardı. Ancak benim asıl hayretimi çeken, muhtelif cinsten kıymetli tabak ve kristal eşya ile dolu birkaç dolaptı. Muhtar'ın bu eşyayı o zaman İstanbul'da sık sık tesadüf edilen müzayedelerden birinden aldığı görülmüyordu. Hattâ daha ziyade kapanmış bir klüp veya lokanta gibi bir yerden gelmeliydi.

Gitmeden evvel hizmetçi kadınla bir daha konuştum. Günde belki beş altı defa geleceğimi, belki beş günde bir geleceğimi, fakat Süleyman Beye yapılacak dikkatte en ufak bir şey değişirse evde her şeyi alt üst edeceğimi kendisine anlattım.

— Biraz sonra doktor gelecek, dedim. İlağlar vaktinde alınacak, vaktinde verilecek...

Ben bunları söylerken evin kadın halkı, etrafımda genişçe bir halka yapmıştı. Saçlarını başının üstüne hotoz gibi toplamış, boylu, son derecede şişman, orta yaşlı, kulakları, kalın parmakları elmasla dolu bir kadın belli ki, evin sahibi, bana odaları tutanın Muhtar Bey olduğunu, moruğu acıyarak yanına aldığı, kendisi olsa kapı dışarı edeceğini, buna da hak kazandığını söyledi. Fakat ben dinlemedim:

— Aynı şeyleri Muhtar Beye de söyleyin. Bu adamın hiçbir şeyi eksik olmayacak. Burada kaldıkça, hepimiz hizmet edeceksiniz!

Beni korkutan Süleyman Beyin sol elinin hafif uyuşması idi. Babamın dostu olan ve o taraflarda oturan bir doktora kadar giderek adresi verdim ve adliyeye gittim.

Ben gittiğim zaman muhakeme çoktan başlamış ve hiç beklenmedik bir safhaya girmişti. Kalabalık yüzünden içeriye girmek kabül olmadığı için büyükçe bir halk kitlesiyle beraber bu safhaları, ağızdan ağıza hayret veren bir çabuklukla yayılan haberlerle medhalden takip ediyorduk. Çünkü salondan başka, koridorlar, merdivenler dahi hıncahınç doluydu.

İstanbul'da Mütareke yıllarının tarihine, divanıharp kararıyla idam edilen Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey için yaptıkları cenaze merasimiyle o kadar parlak şekilde giren Askerî Tıbbiye talebesinden mühim bir kalabalık da benim gibi içeriye giremeyenlerin arasında idi. Belki de onların bulunuşu dikkatimi çektiği için etrafımdaki kalabalığa biraz daha dikkatle baktım. Ferit Paşa kabinesi zamanında millî birliğe o kadar zararlı olanların çoğu burada toplanmıştı. Biraz daha dikkat edince, havanın çok daha elektrikli olduğunu anladım.

Sonradan yukarıdaki kalabalığın hikâyesini dinleyince bu asabîliğin daha derin olduğunu öğrendim. Hakikatte İstanbul, o muhakeme günü, daha sonra Darülfünun hâdisesinde Ali Kemal'in derse gelmesi beklenen gün Bayezıt meydanında geçen şeylerin küçük bir örneğini yaşamıştı. Kendi bulunduğum yerde geçen şeylere gelince, şu kadar söyleyebilirim ki, o zamana kadar İstanbul'da Müslüman halkın birbirine karşı bu kadar aşikâr şekilde cephe aldığını görmemişim. Hâdiseler uzadıkça tarafların kendi davaları etrafında kızıştıkları anlaşılıyordu. Beni asıl şaşırtan ise davanın o güne kadar geçen safhalarının böyle bir asabiyete hiçbir suretle hak ver-

memesiydi. Çünkü o güne kadar efkari umumiye sadece haksız yere mahkûm edilmesi ihtimali olan bir zavallının talihi üzerinde durmuştu.

Mütareke senelerinin bellibaşlı kazançlarından biri de adalet makinesinin işleyiş tarzına halkın dikkati, muhakemeler etrafında, velev ferdi olsun, kızışan asabiyeti idi. Bu, zaruretle girdiğimiz değişme yolunda büyük bir merhale idi. Diğer taraftan adalet müessesesi garip, işgal altında bir şehirde beklenmeyecek kadar istiklâl kazanmıştı. Öyle ki, bir taraftan divanî harp kararları birbiri peşinden en büyük haksızlıkları yaparken öbür taraftan mahkemeler cesaret ve hakkaniyetle insanı şaşırtacak kararlar veriyordu.

Mahkemenin aldığı yeni safha şu idi: O güne kadar İstanbul, öldürülenin Düzce taraflarından, zaman zaman şehre geldiği görülen bir köylü, sanığın da kendi işinde gücünde bir adam olduğunu sanıyordu. Bu sonuncusu için vaziyet yine değişmemişti. Mahkemenin hattâ ehemmiyet bile vermeden dinlediği müdafaa şahitleri, başından itibaren iddia ettiği gibi kızının evinden geldiğini, damadının birkaç ay evvel teslim olan –esir zabıt ve askerlerinin bir kısmı bir çürütme hilesi olarak Yunanlılar tarafından serbest bırakılan– Trakya firkalarından birinde yüzbaşı olduğunu, o vakitten beri ortalıkta görünmediğini, adamcağızın üç kızıyla tek başına kalmış olan bu kıza yardım ettiğini, kendisinin daha ziyade Mesnevi okutmakla geçindiğini söylemişlerdi.

Vak'a akşamı, adam kızının evinden geliyordu. İki ev arasındaki en kısa yol da –buna kimse itiraz etmemişti– Karacaahmet mezarlığından geçiyordu. Adamcağız mezarlıktan tam çıktığı anda vak'a mahallinde bulunan zabıta tarafından tevkif edilmişti. Elinde bir ucu kanlı bir mendil vardı. İthamın delili bu mendildi. Halbuki adamın bunu beraberinde gezdirmesine hiç lüzum yoktu. Nitekim kendisi de uçları çıkın gibi sıkıca düğümlenmiş, fakat içi dolu olan bu yazma mendili yolda bulup aldığını ilk ifadesinde söylemişti.

Fakat adliye, hafta arası iki müracaat karşısında kalmıştı. Bunlar ölünün vaziyetini değiştirmişlerdi. Birincisinde öldürülen köy-

lünün sık sık Baltalimanı civarında görüldüğünü, birkaç kişinin haber vermesiydi. Adliyenin bu hususta yaptığı tahkikatta ise, ölünün, Ferit Paşanın bahçıvanlarından birisinin akrabası olduğu meydana çıkmıştı. O günkü muhakemede her nedense bu taraftan hiç bahsedilmemişti.

İkinci müracaat ise daha mühim şeyler haber veriyordu. Yine son duruşmadan bir gün sonra, biri Üsküdar'da çarşı içinde sütçülük yapan, öbürü Bulgurlu'da bostan sahibi iki kişi Üsküdar polisine müracaat ederek, o zamana kadar resmen yalnız adı tesbit edilen bu adama, vak'a sabahı Üsküdar'da, çarşı içindeki kahvelerden birinde tesadüf ettiklerini, canının çok sıkıldığını, kendisiyle uzun boylu konuştuklarını söylüyorlardı. Kahveci dahi bu konuşmayı tasdik ediyordu.

Konuşukları şey ise büsbütün mühimdi. Adamcağız yanında-kilere, üzerinde bulunan emanet para şayet kendisinin olsaydı bütün çoluk çocuğuyla ömrünün sonuna kadar refah içinde geçineceğini söylemiş, o kadar tehlike içinde ikide bir köyünden ve havali-sinden, İstanbul'a yaptığı yolculuklardan şikâyet etmişti. Daha sonra ise laf arasında, Çamlıca aşağılarında bir bostanın veya tarlanın kaça alınabileceğini sormuştu. Kendisine istediğinden daha âlâ bir arazinin, tarla ve bostan, bir çift öküzüyle, büyükçe tahta eviyle geçen hafta dört bin liraya satıldığı söylenince:

— Yazık, demişti. Elimdeki para ile şimdi onun gibi on tane-sini alabilirim.

İşin garibi bu kadar mühim bir parayı emanet eden insanın o zamana kadar meydana çıkmaması her zaman gazete dahi okumayan şahitlerin, sırf semtlerinde geçen bir vak'a olması dolayısıyla işten, o da çok sonra alâkadar olmalarıydı.

Baltalimanı'ndaki şahitler ise, bahçıvanın bir gün laf arasında kendilerine "insanı bazen akrabasının ölüstünü bile görmeğe bırakmazlar... Bu devlettir oğul!" dediğini hatırlamışlar, ertesi gün laf kılığında tekrar bu meseleye dönünce adamın yüzünün değişmesinden şüphelenmişlerdi. Dediğim gibi adliye işin bu cihetini aleni-

yete vurmamış, fakat Üsküdar'daki sutçü ile bostan sahibini ve kahveciyi derhal tevkif etmişti.

Bununla beraber o gün mahkemede, yine şahit oldukları karar ile sorguya çekildiler. Ancak celsenin sonunda "dahil-i dava kararı" verildi. Savcunun bu husustaki taleplerinde "meselenin mahiyeti külliye deđiőtüđü" söyleniyor ve lâzım gelen tahkikatın yapılabilmesi için muhakemenin 17 Marta bırakılması isteniyordu.

Yine o günkü duruşma esnasında aynı adamlar, ölen koylünün bir ara kendilerine, koyünün eski muhtarı olduğurtu söylediğini hatırlamıştılar.

Kalabalık çok sinirli bir hava içinde dağıldı. Ben bir müddet Ayasofya'nın kestane ağaçları altında insan kümelerinin sağa sola doğru akışını seyrettim. Sonra muhbir arkadaşlarla buluştuğumuz Babiâli karşıındaki İhsan Bey kiraathanesine gitmeğe karar verdim. Orada muhakemeyi yakmdan takip eden arkadaşlardan gazete yazacağım yazınm tafsilâtını alacaktım.

Emniyet Sandığı'nın önünde Muhlis'le Sami Beye rastgeldim. Sami Bey köşte gördüğüm kıyafetle idi. Yalnız başında kalpak yerine fes, sırtında hâki renkten yeşile boyanmış kalın bir kaput vardı. İkisi hararetle konuşarak yürüyorlardı. Yanlarına gittim. Muhlis Bey beni görünce:

— Küçük, ne düşünuyorsun? dedi.

Ben, muhakemeyi lâyıkıyla takip edemediğimi söyleyince:

— Biz içerde idik... dediler. Onun üzerine İhsan kiraathanesinden vazgeçerek o civarda Kafkasyalı bir muhacirin yeni açtığı ve şenlenmesi için, bahçesi dolayısıyla, yazı beklediği küçük bir kağıt-veye girdik. Bana istediğim tafsilâtın hepsini, muhakeme esnasında bahsedilen Baltalimanı'ndaki teşhisle beraber verdiler.

Sami Bey:

— İş, siyasî... diyordu. Eminim ki, tevkif edilen adamın hiçbir kabahati yoktur.

Muhlis Bey, fesini başından çıkararak alnını sildi.

— Hayır, iş başında siyasîydi. Fakat ikinci safhası alelâde sir-

kat için katildir. Fakat katil kimdir? Bu adamın bize, isteyerek veya istemeyerek mühim bir hizmet ettiği muhakkak. Çünkü bu para beyhude yere İstanbul'dan gönderilmiyordu. Fakat katil kim? O biçareleri beyhude yere tevkif ettiler.

Vakit buldukça avukatlık da yapan Sami Bey, bunun adli bir zaruret olduğunu söylüyordu. Muhlis Bey, onun gözlerinin içine bakarak sualini tekrarladı:

— Katil kim? Sonra bana döndü:

— Küçük, söyle: katil kim? Sen katili tanıyor musun?

Nedense Muhlis Beyin katili tanıdığıma, hattâ benim de tanıdığıma kani olmadım. Daha doğrusu içime, bütün sabah görüp dinlediklerimle yakından bağlı garip bir şüphe düşmüştü.

Belki bu yüzden onlardan ayrıldım. Gazeteye giderek röportajımı yazdım. Yazımda katil hakkındaki şüphelerimden bahsetmeden, fakat bilhassa bu katilin Üsküdar taraflarında oturanlar veya alâkası olanlar içinde aranması lâzım geldiğinde ısrar ederek, Muhlis Beyle Sami Beyin mütalâalarını, yani işin başlangıcında siyasî olduğunu, fakat katilin âdi polis vak'ası olduğunu, yeni tevkif edilenler hakkında hiçbir şey söylenemeyeceğini, fakat eski sanığın beraat etmiş olması lâzım geldiğini, Baltalimanı hakkındaki bilgileri de ima ederek söylüyordum.

İhsan, bana sansürün muayyen bir fikir ve ölçü sahibi olmadığını, ekseriya bir yazıda sadece şiddetli ve tarizkâr cümleleri çıkartmakla kaldığını, binaenaleyh bu cins röportajlarda mahsustan konulmuş çok şiddetli birkaç cümle sayesinde, nisbeten mutedil yazılmak şartıyla asıl söylenmek istenenin daima söylenebileceğini anlatmıştı.

— İnsan, her zaman dikkatli olmaz. İtiyat, dikkati körletir. Onun için çok defa dediğim gibi oluyor. Zaten ölçü fikirleri olmadığı için her yazıyı tek başına mütalâa ediyorlar, demişti.

Ben de yazımı bu şekilde yazmıştım. Nitekim ertesi sabah, şuraya buraya serpiştirilmiş yedi sekiz cümleden gayrisi olduğu gibi çıktı. Bu yazı üzerinde bu kadar ısrarım, bu yüzden, hemen ertesi

sabah Muhtar'ın beni ziyarete gelmesi yüzündendir.

O akşam Kudret Beyle Nâsır Paşalara davetliydik. Fakat daha evvel Süleyman Beyi görmek istiyordum. Onun için yine Nuruosmaniye'deki İkbâl kıraathanesine uğrayarak Kudret Beye, isterse Beyoğlu'na beraber çıkmamızı, isterse Nâsır Paşalarda beni beklemesini, fakat verilmiş bir söz yüzünden Beyoğlu'nda bir müddet serbest kalmam gerektiğini söyledim.

Kudret Bey, mutekait bir binbaşı ile dama oynuyordu. Sözümü dinlemiş gibi görünerek "Peki!" dedi. Fakat ben bütün gün yemek yememiştim. Bir de sofrada onu beklemek istemediğim için saat yedi, yedi buçukta Kudret Beyi dama tahtasının önünden behemehal kaldırmasını kahve sahibi kardeşlerden rica ettim. Hem oyuna bir göz atmak, hem de Kudret Beye "Allaha ısmarladık!" demek için tekrar masaya yaklaşınca Tefvik Bey alayla beni süzdü ve eliyle "otur!" der gibi bir işaret yaptı. Kendisine bir yığın işim olduğunu, akşam da Nâsır Paşalarda yemeğe gideceğimi söyleyerek beni affetmesini rica ettim. Bunun üzerine Tefvik Bey:

— O hâlde beraber çıkalım! dedi. Seninle konuşacaktım. Araba bulursak Beyoğulu'na seni götürürüm.

Tefvik Bey, ilk önce yaptığım işler hakkında bana bir yığın sual sordu. Kendisine, mektebe devam ettiğimi, fakat vaziyete bakılırsa bu yıl imtihanlardan fazla bir şey beklememem icap ettiğini, gündelik hayatımın yorucu, fakat eğlenceli geçtiğini söyledim. O sabah Süleyman Beyin perişan hâlini, muhakeme hakkında düşündüğüm şeyleri, yazdığım yazıya kadar anlattım. O, beni gözlerinde her zaman tesaduf edilen o çocukça muzip parıltıyla dinledi.

— Müthiş bir faaliyettesin... görüyorum, dedi. Fakat Tak-sim'de arabadan ineceğim zaman:

— Nâsır Paşaya söyle, çok dikkatli olması icap eder. İhsan da öyle... İş değışti. Şimdi İstanbul'da zümreler değıl, fertler mücadele ediyor. Unutma, söyle! diye tenbih etti.

Kendisine sarıh bir şey bilip bilmediğini sorunca:

— Hayır, bilmiyorum. Fakat ortalıkta gözle görünecek şekilde

bir şeyler donuyor. Sen de ihtiyatlı ol! diye ilâve etti. Süleyman Bey hakkındaki endişelerine gelince: Bana kalırsa hiç yorulma, onu ne sen, ne ben ıslah edebiliriz! Ama sen sözümü dinlemeyeceksin. Bunu da biliyorum.

— Ben, sizin sözünütlü her zaman dinlerim...

— Bu meselede dinlemezsin!.. Neyse. Şişli'ye geçtiğimizden beri gelmiyorsun! Ayıp yapıyorsun. Nuran bile seni soruyor. "O karışık saçlı bey bir daha gelmeyecek mi bize?" diyor. İstersen gelecek cuma gel, beraber Yenikapı Mevlevihanesine gideriz. Bâki Bey bize Bayatı âyinini vâdetti. İhsan da gelecek! Babana da mektup yaz! Yâhut bize uğra da sıhhat haberini verirken yalancı çıkınayalım!

Elini öperek ayrıldım. İçimde karışık bir his vardı. Babama geldiğim günlerde çok hararetle mektup yazmış, ondan sonra hep telgrafla muhabere etmiştik. Fakat beni üzen bu değildi. Tevfik Beyin İhsan'la Nâsır Paşa için söylediği şeylerdi. Nâsır Paşayı çok sevmiştim. İnsana kendisini teslim ediş tarzında acınacak bir hâli vardı. Kızı Rezzan ise, babasının etrafında dönen şeylerden habersiz, bana büyük bir dostluk gösteriyordu. İhsan'ın sözünütlü dinlediğim için onun gösterdiği itimada karşı haksızlık ettiğimi sanıyor ve kendimi itham ediyordum. Nâsır Paşanın başına gelecek her şeyde benim de payıma bir mesuliyet düşecekti.

Bu işte beni teselli eden bir taraf varsa, aylar geçtiği hâlde, beraberce hiçbir iş görmememizdi. Fakat ne olsa adamın etrafını sarmıştık. Herkes bu evde bir şeyler döndüğünü zannedebilirdi. Tevfik Beyin söylediği şeyler de bunu gösteriyordu.

Süleyman Beyin apartmanının kapısını bu düşüncelerle çaldım. Fakat içeriye onu merak ederek girdim. Birdenbire ihtiyar adamı çok hasta hulmanı korkusuna kapılmıştım. Bu korku içinde odadan gelen çiftenara sesini işitmedim, diyebilirim.

Fakat kapıyı açınca gördüğüm manzara beni şaşırttı. Sabahleyin hasta bıraktığım Süleyman Bey, başında beyaz bir takke, sırtında gocuğa benzeyen, yakası kürklü bir palto, yatağında, bir Cemşid azametiyle oturuyordu. Bir elinde pembe renkte, daha ziyade bar-

dağa yakın, içi rakı dolu bir kadeh vardı. Öbür eliyle kucığına yarı uzanmış, güzelce bir kadının kalçalarını okşuyordu. Sabahleyin evde benim telâşlı hiddetime koşan kadınların hemen hepsi odada idiler, kimi sade bir kombinezonla, kimi sabahlıklar içinde, bir kısmı yerde, bir kısmı sandalyelerde oturmuşlar, köşedeki rakı masasının bir ucundaki çingenenin çaldığı çiftetelliye tempo tutuyorlardı.

Asıl şaşırtıcı olanı bu musiki ve tempo ile yapılan oyundu. Sabahleyin omründe bir kere bile olsun gülmediğine karar verdiğim ihtiyar hizmetçi ile, tombul ev sahibi odanın ortasında, karşı karşıya göbek atıyorlardı. İkisi de çürük ağızlarında zalim bir şey olan bir tebessümle gülüyorlar, kınası eskimiş, yarı kırçıl, yarı beyaz saçları omuzlarında ve başlarının tepesinde, oyunun ritmine göre dalgalanıyor, yersizlikten birinin âdeta bir kadide benzeyen, öbürünün tesbih böceği gibi yuvarlak vücutlarının hareketleri âdeta birbirine karışıyordu.

Süleyman Bey, beni görür görmez:

— A be delikanlı, nerdesin be? İnsan hastaya böyle mi bakar? Otur şuraya bakahım, iç bir rakı... Bak sayende eğleniyoruz.

Hakikaten bu eğlence sayemde idi. Sabahleyin evden çıkarken ona, belki lâzım olur, diye epeyce para bırakmıştım.

Ikram ettikleri rakıyı içmedim. Fakat eşini Goya'nın fantezilerinde, hence modern romanın başlangıcı o zalim hicivlerde bile bulmak güç olan manzarayı seyretmemek de elimden gelmedi.

Eyden çıktığım zaman, artık eskisi gibi Sabiha'yı sadece sevmiyordum. Ona acıyordum da! Süleyman Bey, bu düzensiz ve biçare hayatıyla kızının içinde her gün yeni bir şey yıkıyordu.

Onu görmeyi ve dertlerine ortak olmayı ne kadar istiyordum.

Evden içimde, gördüğüm şeylerin iğrençliğini, gülünçlüğüne bana unutturan bu hasretle çıktım. Sanki bu on iki saat içinde bir-biri peşinden şahit olduğum şeylerden Sabiha'nın düşüncesine sığınmıştım. Kapının önünde şiddetli bir öksürük nöbeti, onunla beraber bir nevi baş dönmesi geçiriyordum. Yine her şeyi buğulu bir perdenin arkasından görür gibi oldum. O geçince, kendimi apartmanın kapısının eşiğine oturmuş buldum. Bunu farketmek bana garip bir yalnızlık hissi verdi.

Kendimi herkesten uzak, kimsesiz, bütün tanıdıklarımı bir yük gibi taşımama rağmen kimsesiz hissediyordum. Belki de bu hissin arttırdığı bir yorgunlukla pansiyondaki odamı özledim.

— Muhakkak Nâsır Paşalara gidecek miyim? Herkesi bir günde görmeğe mecbur muyum? Bu komedyâ, zalim ve gülünç yüzleriyle her yerde aynı olduktan ve hepsinden bu kadar yalnız çıktuktan sonra...

Bir akşam evvel lokantada Yuneşka ile hâlimiz, arkasından ondan bir gece evvel Ida'nın odasında onunla ve yine Yuneşka ile geçirdiğim saatler gözümün önüne geldi.

Nereye baksam aynı şeyi göreceğim. Cazip ve sihirli saat, birdenbire önümde çok basit bir makine gibi çözülüverdi. Arzular ve ihtiraslar geçince, her şey zalim ve mütearrız yokluğun aynası oluyordu.

Yalnız bir yerde, hakiki sevgide onu yenebiliyorduk. Fakat ne zamana kadar?

Düşüncelerimi toparlamağa çalıştım. Süleyman Beyin odasın-

da gördüklerim kendi aleyhime dönüyordu.

— Madem ki yaşamaktan vazgeçemiyorum...

Otelin penceresi gözlerimin önünde, yeniden, fakat doğrudan doğruya açıldığı, dar, karla örtülü, kenarlarına gece yolcularının bıraktığı kirli emanetlerle ve onları görmeden simitini ve çayını satanlar ve bu simiti ve çayı yiyip içenlerle canlandı. Bu pencereyi, hem bu odanın içinde bulunduğum andaki davetiyle, hem de açıldığı bu biçare ufukla, bu ufku bekleyen kanlı ve iğrenç macera ile görüyordum. Kaldırımında derisi patlamış büyük ve iğrenç bir ceset...

Böylece bir düşünceden öbürüne atlayarak yoluma devam ediyordum. Hiç olmazsa Sabiha'nın babasıyla olan münasebetini öğrenmiştim. O, Süleyman Beye dargın değildi. Sade bu eve gelmek istemiyor, gelemiyor. Hakkı da var. Fakat saatlerden beri hatırlamak, üzerinde düşünmek istediğim şey, sabahleyin Süleyman Bey, bana söyler söylemez zihnimin takıldığı öbür mesele ne idi?

Taksim caddesinin, tâ Sirkeci'den kabarak gelen, Noel haftasıyla artmış ışık ve gürültüsü içinde sabahleyin Süleyman Beyin bana söylediği cümleyi hatırlamağa çalışıyordum. İhtiyar adam, Hasan Beyde bulunan bir kâğıttan bahsetmişti. Ne demek istemişti? Niçin sormamıştım? Düşünüyorum, çünkü açım.

Bir an geriye, Beyoğlu'na dönüp küçük Rezzan'a bir Noel hediyesi almak istedim. Fakat Sabiha'dan başkasına böyle bir hediye vermek hoşuma gitmiyordu. Bununla beraber, başka bir kadınla, pekâlâ...

Süleyman Beyin odasında yanında oturduğum, bir aralık elini boynuma dolayan küçük kızın bacaklarını, cevlân süzülüşlü vücudunu, içten gelen arzu ile açılıp kapanan burun deliklerini, nar kırmızısı dudaklarını, başının iki yanına topladığı ve böyle olduğu için çehresini daha süzölmüş gösteren siyah saçlarını, gözlerinin altındaki morartı ile beraber unutmadığımı, o kadar tiksinti içinde, onun yanımda bulunmasından haz duyduğumu hatırlıyorum.

— Sabiha'ya o kadar ıstırap çektiiren, babasını görmekten meneden bu evde asla! Fakat bir başka yerde rastlarsam!

Mürâf!

Belki de ahlâk yoktu. iyilik yoktu, vazife yoktu. Hiçbir şey yoktu. Sadece bazı şeylere kabiliyetsizlik, bazı şeyleri kendisine nehyetmek vardı. İnsiyaklarından korkmak ve kaçmak vardı. Belki de sadece terbiye ve korku vardı.

— Fakat insana nerede güvenilir, bana onu söyleyin! O kadar öğrendiğim o evde gördüğüm ve reddettiğim bu küçük kız bile beni takip edecek. İki de bir kollarını açıp bana, içimizdeki ademin, meyve yumuşaklığında bir ağız yemiş gibi gösterdiği koltuk altlarını unutmuyacağım. İnsana nasıl güvenilir?

Çingenenin yüzü odadakilerden ne kadar başka türlü idi. Birdenbire çiftenaranın sesi o oda içinde bulunanlardan nasıl ayrılmıştı? Ben bile peşinden gidememiştim. Gözleri simsiyahı ve bütün yüzünde ancak uzun riyazetlerle elde edilecek bir kudret, bir çekiliş vardı.

“Üç sene kadın vücudu tanımadan yaşadım. Yalnız onu düşünüyordum. Ondan sonra, ondan başkasıyla sevişmek bana ağır geldi. Zaten onun başına gelen şey, bana bu işlerin zannettiğimiz gibi olmadığını öğretmişti. Sonra kendisiyle konuşunca onun bu işte sadece günahsız değil, temiz olduğuna da inandım. Bana hepsini anlattı. Nasıl olduğunu bilmiyorum diyordu. Fakat hep kaçırıyordum. Sanki o yatakta, o adamların kolları arasında değildim. Hep benimle berabermiş. Ölmüş sandığı benimle berabermiş. Şimdi o ölü; ben de onunla beraberim...”

Alâiyeli Ahmet'in gözleri de bu çingeneninkiler gibi, deppoydaki hapishanenin karanlığından insanı çıldırtacak şekilde apaçık bakıyorlardı. Fakat bakışlar ve insanlar aynı değildi. Şüphesiz hiç aynı değildiler. Çingenenin apaçık, üzerimize dikilmiş gözleri sadece kaçırıyordu. Çiftenarasının bir asma filizine benzeyen sesi takılmış, düşüncemizin, yaldızlı bir arabeski seyrederken birdenbire bilmediğimiz şeylere kaçtığı gibi, bilinmez yerlere kaçırıyordu.

Fakat Alâiyeli Ahmet'in gözleri kaçmıyordu. O, çifte ölümünün arkasından bütün hayata bakıyordu. En ince ve mânasız tefer-

ruatma kadar gördüğü hayata, bazen güreşmeyi gözüne kestirdiği bir dev, bazen başında beklediği bir hasta gibi bakıyordu.

Çünkü bakmaktan bakmaya, kaçmaktan kaçmaya fark vardır. Çünkü o ve hiç görmediğim karısı, hayata bizden başka türlü bakıyordu.

Süleyman Bey de bakıyordu. İştîha ile, hırsla, şüphe ile, zaman zaman şüphesiz vicdan azabıyla bakıyordu. Sabahleyin başka türlü bakmıştı. Akşam kapıdan girdiğim zaman başka türlü bakmıştı. Şaşkınlığından kurtulduğu zaman başka türlü... Fakat taşıdığı duygular ne olursa olsun, ölmüş bir şey gibi bakıyordu.

Ne garip, bu yaşayan adam, yaşayan ve eğlenen, düştüğü hataklıkta bir nergis tarlasında otlar gibi hazla dolaşan ve lezzet alan adam bir olu gibi bakıyordu. Sade bir olu gibi bakmıyordu. Bakıldığı her şeyi bu bakışlarla öldürecek gibi bakıyordu. Süleyman Bey bir mezarlık gibi ölümle dolu idi. Bakışının dokunduğu her yerde irin dolu keseler patlıyor, sağlam uzuvlar çürüyor, ten, et olup kokuyor, kemik, un gibi ufalanıyor, insan eli leblebi gibi küçük kemik parçalarına dağılıyordu.

Halbuki olu olan Alâiyeli Ahmet, benim içimden bütün hayata gülerken bakıyor. Kendisini her gün birkaç defa öldüren hayata, Muhlis Beyin beraberce dalaşmak istediği zaman köpeği Busefalos'a baktığı gibi sevgiyle, gördüğünü kendi seviyesine çıkartarak bakıyor. Çünkü hayat dediğimiz şey Alâiyeli Ahmet'in sadık köpeğidir, hâlâ üstüne bindiği kır attır, sevdiği kadındır, nefes aldıkça türküsünü söylediği ıssız dağlardır.

Atiye teyzenin, Behçet Beyin konsolundan yıllarca evvel çalıştığım resmi de hayata, Alâiyeli Ahmet gibi bakıyor. Bir kâğıt parçası üstünden bu apaçık gözler, her şeyi peşinden sürükleyerek hayata bakıyor. O bakışlarda her şey diriliyor, ezeli bir hasrette bir ölmezlik suyunda imiş gibi yıkıyor. Atiye teyzenin gözleri, yaşamamış ömrünün arasından hayata dua eder gibi bakıyor.

— Hayır, hayatta çürümeyen bir taraf var.

Süleyman Beyin odasında gördüğüm kız da bakıyor. O da can-

lı. Fakat başka türlü bakıyor. Talihinin arkasından bakıyor. Doğmamış çocuklarının gözleriyle bakıyor. Belki doğurduktan sonra, süt verirken üstüne yanlışlıkla abanarak boğacağı çocukların gözleriyle bakıyor. Belki de bu cesareti gösteremediği için; dilenecek, hakaret görecektir, şehir kaldırımlarında sürünecek çocuklarının gözleriyle bakıyor.

Fakat onun kendi bakışlarını bilmiyorum. Çünkü o bana uzviyetinde gizli, büyük adem bahçelerinin vaadleriyle bakmıştı. Asıl bakışları öldükten sonra, küçük orospu hayatı bittikten sonra anlaşılacak. Talihini iyi yüklenebilir, içinde bir tarafı, Alâiyeli Ahmet'in karısını kurtaran o çok küçük şeyi, o çok küçük mucizeyi yüklenebilirse, her şey değişebilir.

Onun hayatı henüz muallaktadır. Bazı insanları sonuna varmadan bilemeyiz.

Fakat bazılarını biliyoruz. Behçet Bey, sabahleyin bol zeytinyağında yitirdiğini gördüğüm balıkların gözleriyle bakıyor. Ama, muhteşem yıldız çerçeve aynasının içinde Talât Beyin hiç görmediğim gözleri, bana bu aynayı hediye eden Behçet Beyden çok başka türlü bakıyorlar. O da hayatın gözleriyle ve hayata bakıyor. Affettiği hayata bakıyor. Mahur Beste'nin ölümü yenen yarı akşam kızılığı içinden bakıyordu. Çünkü hayat da ölüm de sevdin mi, affettin mi yenilebilir.

— Hayır, her zaman hayat iğrenç değildir. Bazen insan çok temiz tabakalara çıkabiliyor. Bulutların yıldırım ve şimşek kokusunu koklayabiliyor. İnsan hayatla dövuştüğü zaman ona başka türlü bakıyor.

Şimdi Anadolu'da dövüsenlerin hepsi hayata başka türlü bakıyorlar. Hepsinde Alâiyeli Ahmet'e benzeyen bir taraf var. Belki onun gözleriyle bakıyorlar. Kaç kişidirler? Bütün bu bakışları ben nasıl sayabilirim!

Etrafımda çok göz var! Hepsi bana bakıyor. Kimi sadece soruyor. Kimsin, nesin? Kimi yardım istiyor, kimi, peşimden gel! diyor. Bir hafta evvel mahkemede gördüğüm adamın bakışları, sadece giz-

lenecek yer arıyor; Muhlis Beyin bakışları, ben hayatın efendisi olmak isterim! diyor. Ben Busefalos'la oynar gibi hayatta oynuyorum, diyor. İhsan'ın bakışları sadece düşünüyor. Ben bu saati iyice çözmeden hiçbir iş göremem, diyor. Ve bir hülyaya çok benzeyen bu işte bazen kendisini, bazen elindeki saati kaybediyor.

Nâsır Paşanın bakışları hayalindeki İtalyan bahçelerinden kendisiyle ölecek bir maziye bakıyor. Kudret Bey, borçlarının, birikmiş kinlerinin, hacaletlerinin arasından çok küçülmüş, biçare bir mahlûk gibi bakıyor.

Sabiha'nın bakışları, Mahur Beste'nin arasından, daha şimdiden Atiye teyzenin, Talât Beyin bakışlarıyla bakıyorlar. Bazen de bana ebediyen darılmış gibi bakıyor. Bir akşamüstü, yağmur altında yüzüme bakmadan baktığı gibi bakıyor. Fakat akşam mıydı, sabah mıydı! Ne çıkar? Bu aynada akşam, sabah, hepsi bir. Çünkü ben bir mazi aynasından, benim olmayan bir aynadan, benim olmayan bir yığın aynalardan hayata bakıyorum!

Niçin bana o yıldız çerçevesi aynayı, Talât Beyin aynasını hediye ettiler? Onu kırsam ne kadar iyi olacak! Onun hayatımı zehirleyeceğini biliyorum. Ona her baktıkça kendimi, bütün hayatıma tasarruf eden bir mazinin bağlarıyla bağlanmış görüyorum.

Ben Talât Bey gibi olmak istemiyorum. Orada, misafirlerin otesinde, çok uzaklarda, belki aç ve çıplak dövüşen kardeşlerim var. Kimi ölüyor, kimi yaralanıyor.

Fakat onlara gitmem için sadece, aradaki dağları, denizleri aşmak kâfi mi? İçimden de bir şeyleri aşmam lâzım. Kendimden sıyrılmam lâzım. Onlar gibi açlığın ve çıplaklığın içinde, ümit kaftanlarını giymem lâzım. Bir de kendime herkesi tercih etmem lâzım.

Biliyorum ki gidemeyeceğim, çünkü ben hayata çok yaldızlı bir mazi aynasından bakıyorum ve bir zaman başka aynalardan da bakmak istedim. Sabiha'nın gözlerinde onu seyrettim. Alâiyeli Ahmet'in türkülerinde onu dinledim.

Bu türküden bana ilk bahseden Sabiha idi. Fakat şimdi yolumu yine o kesiyor. Yine bana dargın. Yoksa kendisine böyle gecikme-

me mi kızıyor?

Ben bütün hayatımla erişmek istiyorum. Kafamın bir kögesinde, Alâiyeli Ahmet'in türkuleri ve hâtırastı, iyi beslenmiş, mesafelere susamış atlar gibi bekliyor. Bir gün onlara atlayacağım.

O zaman dağların, denizlerin, otsuz ovaların ve yanık köylerin tizerinden aşacağım. Aşılması onlardan daha güç, daha imkânsız benlik davalarının üstünden geçeceğim.

Her şey mümkündür. Her şey olur. Fakat bir kere etrafımdaki bu gözlerden, ölü, diri, etrafımı saran bu milyonlarca gözden kurtulsam, onların ağından bir kere sıyrılsam...

Yavaş yavaş yine her şeyi çok ince bir perdenin arkasından görmeye başlıyorum. Kulağında tanıdığım sesler var.

Ermeni tercuman önümde bir aksangrav gibi gerilmiş konuşuyor:

— Kepten cenapları, sizin böyle sarhoş herkesin evinin önünde oturmanızın yasak olduğunu söylüyor. Siz muhakkak sarhoşsunuz! Bizimle gelin.

Ne ben sarhoşum, ne de önümdeki çavuş uniformalı adam kepten! Hattâ İngiliz bile değil. Fakat neye yarar? Cebimden birkaç para çıkarıp uzatıyorum.

— Paylaşım, benim çok işim var!..

Ve ben Nâsır Paşalara doğru koşuyorum. Beni yemeğe bekliyorlar...

Nâsır Paşaların kapısını çalarken içimde, sonuna doğru tahammül edilmeyecek bir kudretle duyduğum bugünü, artık bitmiş ümit ediyordum. Şüphesiz tek başıma lâlettayin bir yemek yemeyi, Kadıköy vapurunda sabahtan beri cebimde beyhude yere gezdirdiğim gazetelere göz atmaya ve derhal yatağa girip uyumaya, bu yemeğe tercih ederdim. Fakat ne olsa yine, beklenmeyen şeylerin her an taarruzundan kurtulmuş oluyordum. Şimdi dost insanlar arasında güzel bir yemek yiyebilecektim. Beni uzaktan, bir camdaki parıltı gibi alâkadar eden konuşmalar dinleyecektim. Sonra evime gidip yatacaktım. İçeriye adım atar atmaz bu hayalin beyhudeliğini gördüm.

Niçin, gün dediğimiz şey, bazen tahammül edemeyeceğimiz kadar uzar? Şüphesiz bunun sebeplerini etrafımızda geçen şeylerden ziyade kendi içimizde aramamız icap eder. Bununla beraber, bazen de bizde hususî bir çehresi olmayan saf hâlinde vak'a ile karşılaştığımız olur. Burada artık şu veya bu şekilde duyuşumuz, o günkü uyanık tarzımızla, gece gördüğümüz rüya ile, insanları ve hayatı alış tarzımızdaki hususiyetle alâkalı değildir.

Beni uzun zaman beklemişler ve nihayat gelmeyeceğimi sanarak sofraya oturmuşlardı. Nâsır Paşanın sinirli hâlini ilk önce buna atfettim ve mütat şakamla özür diledim. "Paşam, elimden ne gelir, ben saatin icadından evvel doğmuş olanlardanım..."

Fakat Nâsır Paşa, her zaman olduğu gibi latîfeme gülmedi. Dalgın, hareketlerini idare edemeyecek kadar sinirli idi. Birkaç defa elinden çatalını düşürdü. Bir iki defa da, ev sahipliği vazifelerini çekilmez bir hâle getiren karısına hiddetle baktı. Evine, bir padişah yatağından aktarma olan bu kadına, bu tarzda muamelesini hiç görmemiştim. Fakat paşa, daha imkânsız şeyi yaptı. Bize Fransız şaraplarını bile methetmeden ikram etti. Halbuki o:

— Bir parmak...

diye kadehimize dökülecek kıymetli iksiri teklif ederken yanı başında behemehal şaraba, şarapçılığa, Fransız mutfağına dair bir yığın şey anlatırdı.

Ben Rezzan'la, Leylâ'nın arasında oturmuştum. Karşımızda daha geniş bir mekân içinde Kudret Beyin bu şaraplarla dahi kendisini "*en forme*" bulmayan —kendi tâbiriyle söylüyorum.— neşesi ve Sakine Hanımın bir burgu gibi etrafı delen bakışları vardı. O, her zamanki sükûneti ve kibarlığı içinde idi. Kudret Bey, burnunun ucunda o geceye ait bütün ümitlerinin iflâsını ilân eden bir memnuniyetsizlik, ihtiyar bir ağaçkakan kuşuna benziyordu.

— Babamın nesi var?

Rezzan Hanımın suali bana idi. Fakat cevabı Leylâ verdi.

— Bu suali kâtip bey için de sorabilirsin.

Bu iki kızın bana kâtip bey demelerine yavaş yavaş kızıyor-

dum. Etraftaki ağırlığı gideririm ümidiyle, onlara muhakemenin tafsilâtını belki de kendimden bahsetmek ihtiyacıyla, bu vesile ile yazdığım yazıdan da bahsederek anlattım. Şurasını da söyleyeyim ki, bu yazıyı artık mathaadan çıktığım andaki kadar beğenmiyordum. Onu bana Muhlis Beyin dikte ettiğini sanıyordum. “Şüphesiz katil de, sandığım insan değil!”

Onu da bana Muhlis Bey ilham etmişti. Nitekim biraz sonra Paşa da bana aynı şeyleri söyledi.

Nâsır Paşa, bütün dikkatiyle hikâyemi dinledi. Garip şey, ben söyledikçe yüzü sararıyordu. Bununla beraber Paşayı o zamana kadar böyle bir sarahat içinde görmemiştim. Kendisine anlattığım şeylerin bir kelimesini kaçırmıyor, üst üste sualler soruyordu. Muhlis Beye tesadüfümü söyleyince bütün konuşmayı aynıyla istedi. Yazdığım yazıyı ise bana hemen hemen cümle cümle ezberden okuttu.

— Tefvik Bey, Tefvik Bey ne dedi?

— Size selâmları var... Bazı mahrem şeyler de söyledi. Sonra anlatırım.

Nâsır Paşa hemen yemek biter bitmez, bizim kahvelerimizi çalışma odasına göndermelerini söyledi. Yukarıya çıktık. Akrabamın dediklerini ona anlattım. Başımı sallayarak:

— Hakkı var, dedi. —Sonra sualini bir daha tekrarladı.— Aynen bunları söyledi değil mi?— Bir müddet düşündü. Yazıhanesinin başına kadar gitti. Uzun bir tereddütten sonra orada oturdu. O zaman yazı masasının üstündeki çok ince, zımbalı cep defterlerinden koparılmış kâğıtlar üzerinde birtakım hesaplar yapmış olduğunu gördüm. Ayrıca Sabiha'nın fotoğrafı da masanın üstünde idi.

— Bunu ister misiniz? diye bana bu fotoğrafı gösterdi. Size hediye edeyim. Mademki o kadar dostsunuz.

Yüzüm bir kan dalgası içinde, teşekkür ettim. Fakat ben daha kelimeleri bulmadan o yazıhanenin gözlerini açarak büyükçe bir cüzdan uzattı:

— Bunlar da İhsan Beye bahsettiğim vesikalardır, dedi. Arala-

rında size okuduklarımdan gayri bir çok not vardır. Hatta bazıları, günü gününe alınmış şeylerdir. İhsan Bey, istediği zaman neşreder. Fakat ben buradan gidince... Ve büyük bir kurtuluş hissiyle sözünü tamamladı: "Sizlerin istediğinizi yapıyorum, demektir. Yalnız ben gidene kadar bekleyeceksiniz..." Sonra, yine bana tek kelime söylemek imkânını vermeden masanın üstündeki küçük kâğıtları da göstererek: "Bunları da alın!" dedi "Yarın, yahut öbür gün evvelâ Hasan Beye gidersiniz, onunla konuşursunuz, sonra da sarrafıma... Para meselelerimi hâlleddersiniz. Zannediyorum ki, busbütün aç kalmam."

Yorulmuş gibi başını sandalyesinin arkasına dayadı, tavana baktı. Ancak o zaman kendisine sorabildim.

— Siz nereye gidiyorsunuz?

— İtalya'ya... dedi, İtalya'ya. Dün Saray'dan izin istedim. Bir müddet istirahat ihtiyacım var. Doğrusunu isterseniz artık bıktım. Siz o makaleyi yazmayacaktınız. Muhlis Bey size fikirlerini dikte etmiş. Hesaplarını tam bilmediğim adamların içinde yaşamaktan ben bıktım. Bir gün siz de bıcarsınız! Ama, belki siz de o cinstensiniz. Ben bıktım, artık ihtiyarladım da... Öbür tarafa, bu notlar bir hizmet ederse çok memnun olurum. Bir hizmetim dokunmasını isterim. Ben daha başka türlüstünü umuyordum. Fakat vermediler, vermeyecekler... Lüzumlu görürse İhsan Bey istediği gibi kullanırım...

O kadar yıkılmış görünüyordu ki, ne söyleyeceğimi şaşırılmıştım, sadece dinliyordum. Bir müddet karşı karşıya sustuk. Sonra odanın ucundaki yuvarlak masaya gitti. Beni çağırarak:

— Yemekte hiçbir şey içmediniz. Bari şu *fine*'den için, dedi. Allah kısmet ederse ben de bir ay sonra o kokulu İtalyan şaraplarından içeceğim.

— Ama rakı içemeyeceksiniz?

Paşanın sofra âdâbı dışında rakıyı çok sevdiğini biliyordum. Birkaç defa İhsanla, bir defa da Muhlis Beyle beraber bize bu yazıhanede rakı ikram etmişti. Muhlis Bey bir defasında evden çıkınca:

— Senin Paşa hazretlerinin yanında rakı, kuş sütü oluyor, demişti.

Nâsır Paşa gülümsedi. Ben havanın değişmiş olmasından cesaret alarak:

— Neyiniz var, Paşam... dedim. Elbette bir şey oldu. Bu ânî karar beyhude yere olamaz!

— Hayır yavrum, dedi. Beyhude değil. Çok şey oldu ve daha da olacak. Benimle oynadıkları da caba. Ümit ettiğim izni vaktinde alabilirsem, asıl mühiminden kurtulurum.

Tekrar altın tabakasını çıkardı. Bana da bir sigara ikram etti.

— Sizin yüzünüz çok solgun. Neyiniz var?

Kendisine, o gün iki defa geçirdiğim hafif baygınlığı, o yaşadığı andan gayri anda uyanışı anlattım. Dikkatle dinledi:

— Anemi serebrale benziyor... Dikkat etmeniz lâzım. Çok keşif yaşıyorsunuz. Sizi fazla yordular. Tabiatınız da çok müsait. Muhlis Bey tababetten başka her şeyle meşgul olmasa.. Bu cins doktor bizde yeni peyda oldu. Tıptan gayrisıyla meşgul doktordan bahsediyorum. Rıza Tefvik, Cenap Bey, Bahaeddin Şakir ve Nâzım Beyler, Ankara'da da birkaç tane böyle peydalandı. Bu gidişle politikayı onlara teslim edeceğiz. Bir kadeh daha! Tefvik Beyi yakında görecek misiniz? Görünce, bu sabah kendisine yolladığım mektubu, behemehal muhafaza etmesini tarafımdan söyleyin. Kapı bir komşumdur. Ben de görürüm amma, bu bahsi konuşmam artık. Evi de satacağım. Fakat çocuklar geldikten sonra. Seyahatim müddetince, onları size emanet ediyorum. Tabii o zaman mobilya ve eşyayı İtalya'ya gönderirsiniz. Yahut siz de gelirsiniz! Sizi bu evde herkes çok seviyor... Şimdi, asıl işimizi görelim. Ne kadar kâğıt varsa yakacağız. Siz masanın gözlerini teker teker huraya getirin. Ben ateşe atarım!

Ben, teker teker masanın gözlerini taşıdım. O, dipteki büyük şöminenin önünde bağdaş kurmuş, o gün hazırlanmış kâğıt destelerini, mavi, pembe, kâğıtlı aşk mektuplarını, büyük zarfları, üzerinde takdim edildikleri tarihler ve mevzuları yazılı lâyhaları, küçük,

meşin ciltleri bir kadın teni kadar yumuşak cep defterlerini, altlarına atölyelerin adresleri yaldızla yazılmış kadın fotoğraflerini teker teker, âdeta büyük bir dikkat ve ihtiniamla ocağā atıyordu.

Her desteyi attıkça kâğıtları parmakları ile ateőin üstüne doğru teker teker, âdeta bu iőten lezzet alarak itiyor, sonra üstüne atılan őeylerle bir an kararan ateőe âdeta sabırsızlıkla bakıyor, alev birdenbire parlıyor, yüzü, gözlerinin iči, elleri, beyaz, kolalı gömleği bir akőamı andıran hasret rengine boyanıyordu.

— Ferit Paşa Hazretleri iki defa bendenizi nahak yere tevkif ve teb'id etmek istediler. Birinci defa ilk sadareti esnasında idi. Fakat Saray müsaade etmediği için muvaffak olamadılar. Hattâ ondan sonra teşkil ettikleri kabinede Dahiliye Nezaretini teklif ettiler. Ben belki milletime bir hizmette bulunurum ümidiyle reddedince kinleri arttı... Aslen Fransızdır. İki sene hemen hemen bir arada yaşadık. O zaman Karmen rolünü en iyi oynayan sanatkârdı. İhtiyarlığında bir defa ziyaretine gittim. Eski guzelliği kalmamıştı ama, o harikulâde zekâsı...

Otuz sene evvel genç olan ve Paşanın son ziyaretinde sadece zekâsını, dađılmıő bir bahçenin güllerinden çekilen bir ıtır gibi kendisine sunan kadın, tül tül siyah elbisesi, uzun etekleri, kaşının üstünde kıvrılan kâkülü ve göğsündeki gülüyle, kendisini iki defa tevkife teőebbus eden Ferit Paşadan sonra ateşe girdi. Arkalarından mavi zarflı iki uç mektup, üstündeki kadın yazılılarıyla atıldı.

Ateş ilk tereddütten sonra birdenbire parladı. Paşanın çok muntazam, her cinsten hâdiseye üstüne binilecek bir at gibi bakan ve insana bu yüzden değiştirdiği kıymetlerle acayip bir emniyet veren, sakin, vakarlı devlet adamı çehresi, imparatorlukların yıkılıőından, devletlerin çöküőünden sonra bile, bu yıkılan ve çöken şeylerin özü, varlıklarının tek hikmeti imiş gibi gazetelerde, gündelik vak'alar arasında ara sıra meydana çıktıkları zaman âdeta eski gunlerin ehemmiyetiyle benimsendiklerini görüp őaşırdığımız, o her türlü çizgi veya modanın üstünde bir devrin bir zümreye biçtiği çehre, bir an için, otuz yıl evvelinden gelen bu akisle deđiőtii.

— İkinci teşebbüsleri geçen sadaretlerinde, bir parça bu kinlerin, biraz da Anzavur habîsinin telkinatı yüzündendi. Zaten daha evvel de Malta'ya teb'idim için faaliyette bulunmuşlardı. O zaman sadarete bulunsalardı muvaffak olurlardı.

— Padişah hakkında hiç fikrinizi sormadım.

— Contesta Giovanniedalla... İtalya'da tanıştım. Trablusgarp'ın İtalya tarafından haksız şekilde işgalini mütakip kendisiyle alâkamı kestim. Allah bilir ama, kalbim sızlamamış değildi... Bu kadar insan, sadece başkalarından şüphe etmek ve diğer başkalarından da sadakat beklemek terbiyesiyle yetişmiş bir insanın peşine düşer, onu aldatmaya çalışırlarsa... Bilir misiniz ki, bizim vükelâ, hele Ferit Paşa, alelâde çarıklı bir köylüyü aldatamazlar. Fakat Zât-ı Şâhâne'yi kolaylıkla işgal edebiliyorlar. Galiba kendileri de bunu istiyorlar. Bilhassâ Ankara'nın o kadar sarih ve aşikâr teklifatından sonra ısrarları...

Kendisine uzattığım Talât Paşanın resmine dikkatle baktı:

— Cemiyet içinde tek sevdiğim zattı... Bu, benim gençlik resmim. Fransa'da tahsilde iken alınmıştır. Evvelce askeriyedendim.

Kırk beş yıl evvelki delikanlı, sararmış fotoğrafta pek seçemediğim üniforma içinde öbürlerini takip etti. Paşa, iyi taranmış çocuk saçlarına benzeyen alevler içinde onun macerasını bir an takip etti. Ateş sert ve parlak mukavvayı ilk önce, bir lahzada yaşamış bir ömür gibi kavrayıp içten kuruttu. Sonra tam ortada bir leke büyüdü ve nihayet her tarafından ateş aldı. Nâsır Paşanın yüzünün bir tarafı kendi gençliğinden gelen kızartılarla kabardı.

Paşa, kendi mazisini, onunla beraber, bütün bu maziyi yakıyordu. İşin garibi, bunu yaparken hiçbir suretle gizlemeye çalışmadığı bir sevinç duyuyordu. Sanki aldatıcı zamandan, onun türlü oyunları olan ümitlerden, hayallerden, hasretlerden, ihtiraslardan intikam alıyordu.

Mektup, lâyiha, resim, ne varsa hepsi, insan vücudu, insan karnıyla beslenen bir nevi kadîm tanrı gibi, içine her atılanı, kenarlarını kıvırdıktan, ortalarını çöktertikten sonra yalayıp yutan ocağa dü-

şen her şey, muasrlarının o kadar umitle, yıllarca sadece dirayet dolu bir mahfaza gibi gordükleri, büyük ve âbidevî alınından başlayarak bütün çehresini bir akşam kızılığına boyuyor, itinalı saç ve sakalı bıyığına, yorgun tenine bazen bir tunç heykel sağlamlığı veriyor, bazen onu tuy tuy dağıtıyordu.

— Geçen sene vefat eden Reşit Âkif Paşa hazretleri. Mücessem namus ve haysiyet idiler. Allah saklasın, o kadar muhtaç hâlde vefat ettiler ki... Sizin akrabanızdan Selâhattin Reşit Beyefendi, Sultan Mecit devrinde Mabeyn kâtibi idiler. Büyük bir istikballeri vardı. Konağında ecnebi âdâbını ilk kabul eden zevattandır. Pedirimi gençliğinde çok himaye etmişlerdi. Evvelce kendilerine Frenküzümü Reşit Bey derlerdi. Ufak tefek yapıtlı olduğu ve bir de alaf-ranga muâşeretini sevdiği için... Sonra bir dessas delilin peşine düşerek Medine'ye gittiler. O zaman, Mücavir Reşit Bey diye anılır. Allah rahmet etsin...

Ve önümüzdeki ateş, Allah'ın hakiki rahmeti imiş gibi yavaşça büyük dedemin fotoğrafını oraya bıraktı. Selâhattin Reşit Beyin hatırası onun bıyıklarının ucuna bir an takıldıktan sonra sondu.

Reşit Beyden babam çok bahsedirdi. Hakikaten çelebiden bir zatmış. Selim-i Salis'in cülûsuyla ikbali başlayan, Kabakçı vak'asında sönen bir ailenin çocuğuydu.

Fakat bu korkunç bir şeydi. Elli sene ve ufak tefek uzanırlarla daha birkaç nesil evvelâ teker teker, eski bir Moloch heykelinin eteği gibi ağzını açmış soluyan bu ocakta birbiri ardınca yanıyordu. Onlar yandıkça, duvardaki gölgeler büyüyor, küçülüyor, lambasını bilmem niçin kıstığımız odada her şey bir lahzada ölümün sükûnuna gomuluyor, sonra elli, altmış seneyi bizim için birden aydınlatan hatıraların o kısa şehráyini başlıyordu.

Bu, ateşin, alevin, yakıcı, kül edici şeylerin rakıydı. Arşidükler, generaller, prensler, 1900 modası, beli bir huniye benzeyen dar elbiseleri, bize o kadar yabancı gelen süsferi içinde güzel kadınlar, sahne yıldızları, harp ilân etmiş, beceriksiz sulh muahedeleri akdetmiş, yüz binlerce insanın hayatıyla oynamış devlet adamları teker te-

ker bu acayip zaman raksını kendi gölge varlıklarıyla besliyorlardı.

— Oğlum Abdurrahman Bey... Harb-i Umumi'de, Enver Paşa hazretlerinin idare ettikleri Sarıkamış harekâtında şehit oldu... Size benzerdi, size sevgim ondandır.

— Bari, o kalsın, Paşam...

Paşanın gözleri bir an yüzüme takıldı. Sonra hakikaten çok acıklı bir nezri yerine getirir gibi, genç süvari zabitanın resmini ateşe attı.

Nâsır Paşa dinlemiyordu. Ve hiç kimseyi affetmek istemiyordu. O, mazisini yakacaktı. Hepsini, her şeyi yakacaktı. Mademki her şeyin geçici olduğunu, bütün ikbal hülyalarının beyhudeliğini görmüş, madem ki nesillerin ömrüne meydan okuması lâzım gelen şeylerin çöküşüne şahit olmuştu, her şeyi yakacaktı.

— Biraderin mahdumu... Rezzan'la beşik nikâhlıydılar. Şimdiki düşmanımız olan Clemenceau... Blanqui hâdisesi esnasında yine Fransa'da idim, bu resim oradan kalmıştır. Ve ateş, bu üç koldan gelen hatırayı, birbirinden hiç ayırmağa teşebbüs etmeden bir lâhzada kül etti.

— Hariciyenin iyi tarafları vardır. Evvelâ insan hizmet fırsatını bulur. Sonra da gezer. Bendeniz dışarıda iken Paris'e sık sık uğrar, oradaki hâdiseleri kaçırmamağa çalışırdım. İşte büyük ve mahir bir kumandan... Vâkıa kazandığı hiçbir zafer yoktur, ama liberalleri tutmasını bildi. Bu yüzden kendisini vaktiyle gücendiren İspanya kralına epeyce sıkıntı çekti.

Rus nihilisti, Polonya ihtilâlcisi, İspanyol anarşisti, Osmanlı mebusu, Hamû devri paşası, Baltık devletleri prensleri, meşhur boksör, antrenör, bankacı, sarraf, eşkiya çetesi reisi, sefir, siyasi mülteci herkes sırası geldikçe kendi ateşini yakıyordu

Bu bir nevi nöbete, sar'aya benziyordu. Paşanın hareketleri gittikçe o kadar çabuklaşmıştı ki, ben artık yetişemiyordum. Arada sırada sabırsızlığından ellerini alevin içine daldırıyor, isimler, fıkralar, hikâyeler birbirine karıştırıyor, benim uykusuzlukla, bütün günün yorgunluğundan sonra gelen bu acayip sporla ağırlaşan gözle

rimin önünden, artık birbirinden ayıramadığım hayalleriyle bir lahza sonra kül olmak için geçiyorlardı.

Sanki zihnim, mutlakında insan işlerinin fânî ve lahzalık akışını seyreden bir ebediyet olmuştu. Her şey gözümün önünde hayalî varlığıyla canlanıyor, parlıyor, duvarlarda, perdelerde küçük akisler yapıyor, sonra sönüyor, bir avuç küllün isimsiz ve şekilsiz dünyasında birbirinin aynı oluyordu.

— Jaurès... Bu harbin başlangıcından biraz evvel, bir akşam vakti onunden geçtiğimiz lokantada âdeta, gözlerimin önünde öldürüldü. İhsan Bey kendisini çok sever, onu ayırsak mı, dersiniz!.

Fakat yakmak arzusu bana da geçmişti. Ben de etrafımda ne varsa, hepsini bu ateşe, onun doymak bilmeyen ağzına, etrafımda ritmi yükselip alçalan raksa teslim etmek istiyordum.

— Hayır, yakalım...

— Yakalım...

Ve yakıyorduk. Durmadan kırk beş senenin biriktirdiği her şeyi muntazam hareketlerle yakıyorduk. Ben bulduğumu ona uzatıyordum. O, şöyle bir baktıktan sonra ateşe atıyordu. O andaki ruhî hâletimizi anlatmak için, sadece bu mazi ocağının başında tantamlarla sıçramamız kalmıştı, diyebilirdim.

— Meşhur Bariès... Kırılçe Victoria hazretlerinin cenaze merasimi... Hükûmeti-i Seniyye namına merasime iştirak eden heyet arasında idim... Kayzer Wilhelm'in İstanbul'u son ziyaretinde almış resimleri... Sağındaki üçüncü simaya bakın, benim!

— Yakalım Paşam...

Bakmak neye yarardı? Yakmak varken... Ve yakıyorduk. Eliğimize ne geçerse yakıyorduk.

Sanki bütün dünyayı tek başımıza ikimiz temizleyecektik. Uykusuzluktan bunalan, dumanın yarısı boğduğu, yaş içinde bıraktığı gözlerimizde yakığımız şeylerin alevleri yavaş yavaş kan rengini almağa başlamıştı. Ve biz durmadan mazi dediğimiz o acayip şeyi yakıyorduk! Fakat yakmak da bir şeye yaramıyordu. Yakduğunuz her şey zihnimize acayip bir şekilde takılıyor, isimler birbirini çığır-

yor, hayatlar ayrılıyor, hatıralar birbirine ekleniyordu. Boşluk ağzını açmış, biraz evvel aldığı gibi sanki birkaç misliyle üzerimize kusuyordu.

Bizi bu acayip kâbustan Paşanın kızı kurtardı. Birdenbire onu yanımızda, ayakta bulduk. Beyaz geceliğinin içinde daha ziyade bir nevi Ophelia rüyasına benziyordu. Halbuki Nâsır Paşanın Londra'da 1911 yılında seyrettiği bu piyesin birkaç sahnesini biraz evvel yakmıştık. Hayır, yakmak bir şeye yaramıyordu. Adem, aldığı gibi birkaç misli ile geriye vermesini, çoğalmasını biliyordu. Hakikatte oyun içimizde geçiyordu. Dışarıda her şey devam ediyordu.

— Babacığım bu ne hâl?... Evin içi dumana boğuldu... Hasta olacaksınız. Kâtip Bey, bari siz bir şey söyleyin!

İkimiz birden genç kızın omuzlarına düşen saçlarına, yüzünde tatlı bir gülümsemeye karışan hayrete şaşkın şaşkın baktık.

Paşa ile birbirimize çok uzak yollardan dönen iki insan gibi baktık.

— Zaten bitti kızım... Şurada bir iki zarf kaldı. Onları da kendi eliyle ateşe attı. Fakat yüzünde deminki gerginlik, gözlerinde o acayip parıltı yoktu. Genç kız pencereleri açmıştı. Geniş oda birdenbire dışarının soğuk havasıyla doldu. Beyaz müslin perdeler birbirine karıştılar. Üzerimden büyük bir yük kalkmış gibi nefes aldım.

— Size ne oldu Allahaşkına? Rezzan Hanımın gözlerinde alay, korku, endişe birbirine karışıyordu.

— Hiç dedim. Doğrusunu isterseniz ben de pek bilmiyorum. Sonra yavaş yavaş hâdisenin basitliğini görebildim.

— Babanız seyahate çıkmadan evvel lüzumsuz kâğıtlarını yakmak istemişti. Fakat beraber oluşumuz, ikimizi de çoşturdu. Bir nevi temizlik hastalığına tutulduk. Yaptığımız iş bizi sardı. Galiba ikimiz de ateşin her şeyi ortadan kaldıracığına, hayatı temizleyeceğine, yenileştireceğine inanıyorduk!

Bizi uzaktan dinleyen Nâsır Paşa, başını salladı:

— Birer *fine* daha... Başka türlü uyuyamazız

— İsterseniz size bir çay yapayım!

— Hayır, yalnız biraz bisküvi getirsen! Kızı gidince, bana döndü.

— Demin, bir şeyler olmuştu, değil mi? Hiç olmazsa kendi hesabıma birçok şeylerden kurtulduğumu sanıyordum. Her şeyi untaçağım, her şey yeniden başlayacak gibi bir şey... Halbuki her şey, hepsi duruyor. Bir ömür tasfiye edilmiyor...

— Elini başına doğru götürdü. Saat üçü biraz geçiyordu. Paşa bisküvitlere tereddütle baktı. Sonra kadehlerimizi bir daha doldurdu.

Kendi kendime:

— Hiç olmazsa bir masaldan kurtuldum. Ateş hiçbir şeyi ortadan kaldırmıyor. Hiçbir şeyi temizlemiyor. Sadece maddeyi yok ediyor.

Fakat niçin bunları düşünüyordum! Bu da gülmüştü.

Odadan çıkarken masanın üstünde duran Sabiha'nın resmine baktım.

Küçük kız vaktinde yetişmeseydi, belki onu, belki de orada mevent her şeyi, bütün evi yakabilirdik. Bir an her şey, hepsi bitikten sonra Paşa ile kol kola ocağa atılışımızı düşündüm.

11

O gece çok kötü bir uyku uyudum. Bütün gece etrafımda, birkaç saat evvel ateşe attığımız çehreler ve hâdiseler doluştılar. Hepsi küllerini silkerek, yanıma gelerek, yüzüme sanki "Bak, biz yine varız!" der gibi bakıyorlardı. Bir taraftan da yatağa çivilenmiş gibiydim. Sabahleyin, Paşa, benimle kahvaltı masasında uzun uzun konuştu.

Tevfik Paşa kabinesinin gelmesiyle İstanbul'da peydahlanan mutedil havanın kolay kolay bozulmayacağını, bunun iyi ve fena taraflarını anlattı: "Siyasî hayatım başlamadan bitti" diyordu.

Bir ara, "İktidar mühim şeydir" diye bir itirafta bulundu.

— Niçin Ankara'ya geçmiyorsunuz? dedim.

— Geç kaldım, dedi. Zaten istemiyorlar. Daha başka şeyler söylemek ister gibiydi. Sonra vazgeçti. Sadece:

— Oraya yeni adam lâzım. Ben çok yaşlı ve lüzumundan çok tecrübeliyim!

Evden saat ona doğru çıktım. İlk önce bana emniyet edilen cüzdanı bankadaki kasaya koydum. Ne Hasan Bey, ne de Paşanın sarrafı yazıhanelerinde idiler. Onlarla konuşmayı, ister istemez, ertesi güne bırakmağa mecbur kaldım. Halbuki Süleyman Beyin bahsettiği kâğıt meselesi için Hasan Beyi gormekte sabırsızlanıyordum. Kadıköy iskelesine doğru yürüdüm. Köprü'ye henüz ayak basmıştım ki, bu yirmi dört saatin en şaşırtıcı tesadüfö oldu. Genç bir kadının bana dikkat ettiğini gördüm. İlk önce pek anlayamadım. Sonra birdenbire Sabiha'nın sesini işittim:

— Cemal!

Benim yapmağa cesaret edemediğim Şeyi Sabiha yaptı. İki yanağımdan öptü. Sonra cesaretinden utanmış gibi etralına bakındı.

— Hiç adam olmayacağım Cemal!

diye kendisinden Şikâyet etti. Sanki aradan altı sene geçmemiş gibi yan yana ve bazen yapığımız gibi el ele idik.

Ona, İstanbul'a geldiğimden beri kendisini aramakla vakit geçirdiğimi, her teşebbüsün boŐa çıktığını, âdeta benden gizlendiğini sandığımı söyledim. Gülerek beni dinliyordu. Fakat gözlerinde hiç tammadığım bir endişe, bir nevi rahatsızlık vardı.

— Biliyorum, hepsini biliyorum... Fakat seni görmek istemiyordum. Sonra, sesi birdenbire değışti:

— Ben, tabii iŐittin, çok parlak bir evlenme yaptım. Saadet içinde yüzuyorum.

Gözlerimin içine, bana o yıldız dolu bakışlarını akıttı. Fakat beni asıl uzen sesinin âdeta yalvarır gibi yavaŐlaması idi.

— Darılmadın, değıl mi Cemal?

Yarabdim bu sesi ne kadar iyi tanıyordum... Onun ne acayip, dokunaklı kıvrımları vardı. Bazen bir kedi gibi nazlanırdı. Bazen yine bir kedi gibi kabarıp, hırçınlaşırdı. Elini omuzuma koymuş, benim içimde konuşuyordu. O anda dünyada kendisi için yalnız ben vardım.

— Geldiğini, hem o günlerde kiracınızdan öğrendim. Kadıncağız sana hayran... Zaten müthiş bir muvaffakiyetin var. Kimi gördümse senden bahsetti. Komşumuz Afife'den Kadıköyü'nde oturduğunu öğrendim. Şu artist olan, Darülbedayi'de onunla arkadaşlık. Tanıdın değıl mi!

Hayır tanıyamamıştım. Ne de söylediklerinden bir Şey anlıyordum. Sadece bir musiki gibi onu kendi içimden dinliyordum. Yalnız bir Şey biliyordum. Yanımda idi. Ve her istediğı zaman yaptığı gibi olduğundan fazla yakınımdaydı.

— Nerede oturuyorsunuz?

Ona adresimi verdim. Kısa bir an yüzüme baktı. Sonra eliyle bir çaresizlik işareti yaptı.

— Haydi Allahâısmarladık. Bir gün gelir, seni görürüm. Hem de çok yakında sanıyorum.

— Dur, dedim. Nereye gidiyorsun. Bulduğum anda seni kaybedemem. Hiç olmazsa evinize gelebileceğimi söyle! Adresinizi ver.

— Neye yarar. Cemal... Sen bize gelemezsin. Muhtar, sana düşman. Ben sana gelirim; hem belki çok yakında. Oturur, konuşuruz. Sana anlatacaklarım var. Kim bilir?...

Lâcivert çarşafının üstüne giydiği sarı mantosu içinde daha şimdiden benden uzaklaşmıştı. Büyük bir yeis içindeydim.

— Keşke seni görmeseydim... dedim.

Bir şey söylemek ister gibi bana baktı. Sonra eliyle tekrar bir çaresizlik işareti yaptı.

Birdenbire elimdeki paketi ona gösterdim.

— Bu nedir?

— Senin resmin... Nâsır Paşa hediye etti.

— Ah, o Nâsır Paşa... Fakat Rezzan ne iyi değil mi? Ne iyi kız... Haydi Allahâısmarladık Cemal! Ben seni gelir görürüm. Hem tahmininden çok evvel... Üzme kendini.

Eliyle ahbapça bir selâm verdi. Gülerek kalabalığa karıştı. Yanı başımda duran ihtiyarca bir adam:

— Oğlum, dedi. Bu çocuk korkuyor... Sakın üstüne düşmeyin! Yıldızı çok büyük. Altında ezilmiş. Bu çocuğun üstüne düşmeyin. Allah hepimize iyilik versin!

Esmer, ufak tefek bir adamdı. Fakat bakışları çok değişikti. Kalın kaşların altından simsiyah gözleri hiç rastlamadığım bir şiddetle etrafında ne varsa delip geçiyordu. Kendisine bir şeyler söylemek istedim. Fakat kalabalıkta o da kayboldu. Etrafımda herkes bir gölge gibi kayboluyordu.

Ben, elimde Sabiha'nın bir başkasından aldığı resmi, kalkmakta olan vapura atladım. İhtiyar adamın sözleri beni epeyce düşündürdü. Sabiha'nın yüzünde, bir şeyden korkan hattâ devamlı şekilde korku içinde yaşayan bir insan hâli vardı. Bunu düşününce,

üst üste iki defa yaptığı çaresizlik işaretinin mânasını anlar gibi oldum.

“Darulbedayi’de onunla arkadaşlık”. Demek Sabiha, evli olduğu hâlde Darulbedayi’e girmişti. Ne kadar bilmediğim şey vardı?

Pansiyona gelir gelmez Sabiha’nın resmini asacak bir yer aradım. Sonra, gelip gidenlerin görmesinden çekindim. Masanın çekmesine koymak istedim. O anda gözüme başka bir resim, Atiye Hanımın resmi ilişti. Hummanın buyuttuğu apaçık gözlerle, sanki bana, her şeyi biliyorum, der gibi bakıyordu. Garip bir korku içinde Sabiha’nın resmini bu olunun resminin yanına koymaktan vazgeçtim.

Sanki bir yığın gizli kuvvetin elinde esirdim. Hayat, benim için mantığını değiştirmiş gibi, her kımıldanışında etrafında mevcut şeyler arasında görmediğim, bilmediğim münasebetler var sanıyordum. Odanın içinde, elimde Nâsır Paşanın sardığı paket, dolaşıp duruyordum...

Nihayet resmi olduğu gibi gardroba koydum. Ben de soyunup yatağa girdim. Uyumak istiyordum. Belki dinlenmekten ziyade, kaçmak, bir şey düşünmemek için bunu istiyordum.

Fakat uyuyamadım. İlk ziyaretçim Muhlis Bey oldu. Kapıya şöyle bir dokunduktan sonra içeriye girdi; arkasından Busefalos, elinde bizim gazete vardı.

— Sabahtan beri seni dört gözle bekliyordum.. dedi. Nerede idin? Makalen çok güzel. Aferin küçük. Tam istediğim gibi yazmışsın.

Yattığım yerden:

— Farkındayım... dedim. Sade ben değil. Nâsır Paşa da farkında. Bana, Muhlis Bey söylemiş, siz yazmışsınız... dedi.

Muhlis Bey, söylediklerime ehemmiyet vermeden, odaya girer girmez kanapenin üzerindeki iskelet kafasına, bir sirkte Hamlet numarası yapıyormuş gibi birdenbire koşan ve onunla senli benli konuşmağa başlayan Busefalos’un yanına gitti. Onu boynundan tuta-

rak felsefi mülâhazalarına son verdi.

— Zekâ epeyce ucuzladı, desene...

— Belki de bedava dağıtılıyor artık. Fakat Allah'a şüküne bu hayvanın başını böyle tutmayın! Kaç defadır size söyleyeceğimi, unuttuyorum. Boğacak gibi boynundan yakalıyorsunuz...

Bu sözlerin Muhlis Bey'e bu derece tesir edeceğini bilmiyordum. Birdenbire yüzüme, sonra ellerine baktı. Yavaşça:

— Hakkın var! dedi ve köpeği bu sefer tasmaından tutarak yatağının ucuna oturdu.

Ona dün sabahdan beri başımdan geçen şeyleri, Sabiha'ya tesadüfümü ve bir de Nâsır Paşayı, hatıraları müstesna, anlattım. Süleyman Beyin macerasına tahmin ettiğim kadar gülmedi. Sadece birkaç defa "zavallı adam..." diye söylendi. Nâsır Paşanın hikâyesine de pek aldırmadı. Yalnız sonunda:

— Paşa kaçıyor. Belki de hakkı vardır. Size gelince birbirinizi ipnotize etmişsiniz. Zaten Paşa, Kudret Beyi çok sever. Yani, çocuk tarafı galiptir. Bu kadar dost olmanızın sırrı da bu olsa gerek...

Bu son cümlemin alayına rağmen, odaya girdiği zamanki üstün tavrını bir daha alamadı. Muhlis Beyle konuşma metodunu öğrenmiştim. Bir çaresini bulup hücumla geçmekti.

— Ben gidiyorum... dedi. Anlaşılan, sen iyi uyumamışsın. Ne yazık ki, bugün de uyuyamayacaksın. Epeyce misafirin gelecek.

Kendisine kimseyi çağırmadığımı söyledim.

— Hele bir tanesi muhakkak! Çağırmadım, olur mu? Çağırırım, hem de nasıl? Ve eliyle masanın üstüne bıraktığı makaleyi işaret edip odadan çıktı. Busefalos, kapıyı açar açmaz, sahibinden evvel fırlamıştı. Belki de Agavni'nin odasını açık bulacağını umuyordu. Kızın eşyasını dağıtmaya bayılırdı.

Muhlis'in dedikleri doğru idi. O gün üç misafir kabul ettim. İlk misafirim, İbrahim Bey oldu. Kim gelirse gelsin, yataktan kalkmayacağıma yemin ettiğim için, kartını getiren hizmetçiye yukarıya çıkarmasını söyledim. İbrahim Bey, büyük bir vakar ve azamette odaya girdi. Fakat benim yatakta yattığımı görünce yuzu değişti.

Bıçare beni hakikaten seviyordu.

Evvelâ sıhhatimi sordu, hafif soğuk algınlığından şikâyet ettim. Ehemmiyetsiz şey, geçer. Sıhhatim için emin olunca, babama olan borçlarımı şimdiye kadar bir fırsat düşüp ödeyemediğini söyledi ve cebinden cüzdanını çıkararak:

Min haysulmecemû, yüz altmış sekiz lira...

Kâğıtta hesabı yazılıdır, diye masanın üzerine bıraktı. Bittabi kendisine altın olarak aldığı parayı banknot olarak ödediğini söylemedim.

Ibrahim Bey, kendisini o kadar uzduğu anlaşılan bu borçtan kurtulur kurtulmaz, birdenbire talâkatı açılmış gibi anlaşılması güç bir nutka başladı. Ailemizle olan münasebetini, benim kendisinin evlâdı sayılabileceğimi, bana birkaç defa hatırlattı; yaş dolayısıyla birtakım hatalara düşmemin tabii olduğunda, bende kendimi bir hata kuyusunda boğuluyorum vehmini uyandıracak kadar ısrar etti; mamafih akıl ve dirayetim dolayısıyla bunun pek vârid olmadığını söyleyerek yarım saat beni içine tıktığı kor kuyudan bir çırpıda çıkardı. Bunlardan sonra, sıra memleketin politik vaziyetine geldi. Eliyle havaya birtakım işaretler çizerek bu politikanın çok vahim bir şey olduğunu bana isbat etti. Nihayet asıl meseleye geldi. Yazıhanesinde muhimce bir ücretle çalıştığım takdirde çok mesut olacaktı.

Kendisine, babama olan borcunu babama göndermesinin daha doğru olacağını, mamafih derhal ona yazarak parayı iade ettiğini bildireceğimi, iş meselesine gelince ticaretle hiç alâkam olmadığını, hele hurriyetimi muhafaza hususunda kararımın hiç değişmeyeceğini birkaç kelimedede anlattım.

Hiç kimsenin maiyetine giremem. Beni mazur görün! dedim.

Bu cevabım üzerine Ibrahim Bey, beş on dakika daha oturdu. Sonunda, konuşmaya hevesli olmadığını görünce gitmek üzere kalktı. Fakat talihim icabı, beni tanıyanlardan hiçbiri yanımdan, birkaç faydalı nasihat vermeden ayrılamadığı için, o da hiç olmazsa kapıdan çıkarken:

— Bari, dikkatli olunuz, dedi. Bilirsiniz ki, sizi evlâdım gibi severim.

Ben bunu kendisine vadettim. Çıkarken paltosunun cebinden benim çalıştığım gazetenin sarkıtığını gördüm. “Demek ki, o da edebî kudretimi beğendi!”

İbrahim Bey gittikten on, on beş dakika sonra hizmetçi tekrar geldi ve çok kibar, güzel bir beyin beni behemehal görmek istediğini haber verdi. Yukarıya almasını, fakat daha evvel, rahatsız olduğumdan bahsetmesini söyledim. Biraz sonra odanın kapısından Muhtar Bey girdi. İki günden beri, o kadar garip tesadüflerin ve zit ruh hâllerinin oyuncağı olmuşum ki, hiç beklemediğim bu ziyarette şaşırmadım, diyebilirim.

Muhtar, çok sinirli ve yorgundu. Gözlerinin altı çürük içinde idi. Bütün hâlinden geceyi uykusuz geçirdiği anlaşılıyordu. Beni yatakta götince evvelâ:

— Neyiniz var, hasta mısınız? diye sordu.

— Hayır, dedim. Sadece yorgunum ve dinlenmeğe karar verdim.

Bir koltuk çekerek karşıma oturdu.

— Sizi ancak birkaç dakika rahatsız edeceğim, dedi. Adresinizi Kudret Beyden almıştım. Çoktan beri gelip sizinle konuşmak istiyordum.

Konuşurken yüzü bir bıkkınlık içinde kalıyordu. Fakat bu yorgun ve sinirli hâlinde bile yine güzeldi. Bütün hüviyetinden tehlikeli şekilde insanı kendisine çeken bir şey dağılıyor gibiydi. Çeken ve reddeden bir şey. Çünkü Muhtar, hiçbir zaman tam bir şekilde sevilmecek, fakat daima affedilecek, her kusurunun üstünde yaşayacak insanlardandı. Bu, yaratılışının, belki de hücrelerinin bir sırrı veya imtiyazıydı.

— Karımın en iyi dostu olduğunuz hâlde lâıykıyla tanışmıyoruz. Size karşı çok fena davrandım. Hâlâ kendimi kabahatli addediyorum.

Bunları daha evvel konuştuğumuzu, tanışmak, dost olmak me-

selesine gelince bunu benim de çok istediğimi, hattâ evleneceği adamı bütün ömrümce sevceğime karısına söz verdiğimi söyledim. Cevabımdan memnun göründü ve saklamağa hiç lüzum görmediği bir dikkatle odamı, üzerine musveddeler ve kitaplar yayılmış masayı, yatağı, odanın eşyasını, Muhlis Beyin gardrobun tepesine koyduğu ölü kafasına kadar gözden geçirdi. O kadar garip bir ısrarla bakıyordu ki, gardrobun kilitli kanatları arkasından Sabiha'nın resmini bile göreceğini zannediyordum.

— Bu ayna çok güzel, burada bulunmasına şaşılacak kadar güzel... Sizin mi?

Başım la bir evet! işareti yaptım.

— Akramamızdan Talât Beyin imiş. Bunu Behçet dayım hediye etti.

— Yani satmaz mısınız, halbuki yüz lira verirdim. Hattâ biraz daha fazla... Yüzünde biraz evvel söyledikleriyle taban tabana zıt, haşin, hattâ hakarete kadar varan bir ifade vardı. Fakat bu pek kısa sürdü.

— İmkânsız... dedim. Çok müteessirim ama, imkânsız...

— Ehemmiyeti yok! Tekrar eski sevimli çehresini almıştı. Bit-tabi bunun için gelmedim. Benim sizden küçük bir ricam olacak. —Bir müddet durdu, etrafına bakındı.— Yakında Kudret Beyle bir gazete çıkaracağız. Oraya yazmanızı rica edecektim. Çoktan beri düşünölen bir proje. Kudret Bey de, Sabiha da sizin bu işte bizimle beraber olmanızı istiyorlar. Hattâ Kudret Bey, yazı işlerinin mühim bir kısmını üzerinize alabileceğinizi, bize ayrıca arkadaşlarını-zı tanıtacağımızı söylüyor. Gazete hemen bu aylarda çıkacak. Sizden ricam, evvela istihbarat işlerinde çalışabilecek birkaç genç bulmanız. Tabii kendilerine şimdi bir şey söyleyecek değiliz. Yalnız kendi aramızda karar vermemiz kâfi. Sonra tahrir heyetini tanzim ederiz. Onun da lutfen bir listesini hazırlayınız!

Bir müddet sustu. Belki de benden cevap bekliyordu.

— İşleri tanzim etmek, yapılacak şeyleri beraberce düşünmek üzere, evde küçük bir toplantı yapmağa karar verdik. Önümüzdeki

hafta içinde bir gün. Baş başa bir yemek yeriz ve konuşuruz.

Gözlerimin önüne, birdenbire Kudret Beyin yazmaları, yazı koleksiyonu, tabloları, cam paspartularda o kadar dikkatle ve şeffaklikle sakladığı ve âdeta bizlere göstermeğe kıskandığı beş altı modern desen geldi. Zavallı Kudret Bey daha şimdiden Muhtar'ın ağlarında kıvranan küçük bir sinek gibiydi. Muhtar, bu düşüncelerimin farkında mıydı?

— Ben yazı işlerinden, gazeteciliğin teknik taraflarından pek anlamam. Daha doğrusu bunlar kendimi verebileceğim işler değil. Onun için işin yalnız ticarî tarafını idare edeceğim. Öbür tarafı Kudret Beyle size kalacak. Sabiha da size yardım edebilir.

Üçüncü defadır ki, Sabiha'nın adı, oltadaki yem gibi önüme atılıyordu.

— Size güvenebilirim, değil mi? Ve bir çocuk gibi saf bakışlarıyla yüzüme baktı.

Beni o kadar gafil avlayan bu sualden âdeta bir mucize ile kurtuldum. Kapı açıldı ve Madam Elekcıyan, tombul kollarını, muhteşem göğsünü açıkta bırakan, siyah, dar dekoltesi içinde, o senelerin korselerinin kadın vücuduna yüklediği azap altında yüzü mosmor, elinde kahve tepsisi, muganniyelerimizin hâlâ terkedemedikleri, o yarı mahcup eda ile kırıtarak içeri girdi. Hizmetçi kadının çok kibar ve güzel bir beyin ziyaretime geldiği haberini hanımına ulaştırdığı aşikârdı. Madam Elekcıyan bu kibar ve güzel beyi, kibarlığına ve güzelliğine lâıyk bir şekilde karşılamak için, Kirkor Elekcıyan'la evlendiği zaman, kendisine hediye edilen altın zarflı fincanlarını bile çıkarmıştı.

Muhtar'ı Madam Elekcıyan'la tanıştırdım. Kadıncağızla konuşacağını tahmin ediyordum. Aksine tek bir kelime bile söylemedi. Sadece bana, canı sıkılmış gibi bir tavırla:

— Görüyorum, size iyi hizmet ediyorlar... dedi.

Bununla beraber gözlerinde, bu hesap dışı ikramdan, onun yüzünden konuşmamızın kesildiğinden âdeta memnun olduğunu açıkça söyleyen, bu işte de talihim yardım etti, diyen bir parıltı var-

dı. Bunu farkeder etmez vaziyeti kavradım.

O zamana kadar Muhtar'ın Kudret Beyi kuru tahtaya indirmek için yaptığı bu son teşebbuse, benden yardım beklediğini, bunun için beni görmeğe geldiğini sanıyordum. Ona cevap vermekteki tereddudum bundandı. Hakikatte ise, onun benden cevap beklediği yoktu. Muhtar için ehemmiyetli olan şey, o sabah evime gelip beni görmesi, bu işlerden bana bahsetmiş olmasıydı. Ona lâzım olan bir nevi isbat-ı vucut etmektir. Çünkü nasıl olsa, hattâ tehlikeyi göstermek, "Seni aldatıyor, bu adama inanma! Seni soyacak!" demek için olsa bile Kudret Beye bu ziyaretten ve bana anlattığı şeylerden bahsedeceğimi biliyordu. Bu yeni vaziyete Kudret Beyin Muhtar'ın iyi niyetlerinden şuphe etmemesi, gazetenin çıkacağına, kendinin nihayet o kadar peşinden koştuğu mücadeleye kavuşacağına, hülâsa Muhtar'm kendisini aldatmadığına inanması, hiç olmazsa bir muddet oyalanması için bu kadarı yeterdi. Hattâ Muhtar, belki de bu haberi aleyhinde bulunmak şekliyle kendisine vermemi tercih ederdi. Böylece Kudret Beyi, benim ve belki de Muhtlis Beyin, İhsan'ın te-sirlerinden, bir muddet için olsun uzak tutabilirdi. Plan gayet iyi düşünülmüştü. Ben, bu ziyaretten Kudret Beye bahsetmesem bile, dostumuzun bana, Muhtar'ın gelip gelmediğini soracağı muhakkaktı; Madam Elekcıyan odadan çıkınca sözüne bıraktığı yerden devam etti:

- Ben de birkaç kişiye haber gönderdim. Bıtatabi bilebileceğim insanlara, yani çok meşhurlara... Hattâ bir dostum Abdülhak Hamid'den bir mektup bile getireceğine söz verdi. Bir muddet durdu, sigarasını yeniledi ve birdenbire hatırlamış gibi ilâve etti. "Sizin, yahut Kudret Beyin yanında gördüğüm genç bir adam var. Şu Hasan Basri. Onu şimdi, yolda gördüm. Ona da bahsettim. Çalışacağını vadetti. Bilmem doğru yaptım mı?"

Bu sefer, sanki düşüncelerimi okumuş, fakat çaresizliğimi de beraberce biliyormuş gibi sesi âdeta alay ediyordu.

Hayatımda bu kadar hesaplı hareket eden başka bir insan görmedim. Garip bir şekilde soğukkanlıydı. Bununla beraber, tarif

edemeyeceğim bir zaafın, bu kavi istihkâmın arkasında beklediğini de hissediyordum. Belki de gitmek için ayağa kalktığı zaman onu durdurumama sebep de bu hissimdir.

— Bir dakika! dedim. Size ben de birkaç şey söylemek istiyorum.

Yatağında doğruldum ve yavaş yavaş, âdeta dikte eder gibi devam ettim:

— Sözlerinizin hiçbirisine inanmadım. Onları niçin söylediğinizi de biliyorum. Fakat Kudret Bey meselesi benim için o kadar mühim değil! O sizin yeminiz! Ben size başka şeyden bahsedeceğim. Dün Süleyman Beyi gördüm. Bu biçare adama daha iyi muamele edemez misiniz? Karınızın babasını o pespaye evde nasıl yaşatırsınız?

Muhtar'ın yüzü sapsarı kesilmişti. Üzerime hemen atılacağını sanabilirdim. Fakat ben aldırmayarak devam ettim: "Deminden beri, Sabiha, Sabiha, diyorsunuz. Karınızın babasını ne hâle koyduğunuzu bir düşünün! İnsan, bu adamın zaaflarını istismar edişinize bakınca, sizin âdeta karınızdan intikam almaya çalıştığınızı zanneder. Evet, intikam alıyorsunuz; fakat neyin intikamını..."

Bir müddet bana dik dik baktı. Sonra kahkahalarla güldü. Garip bir gülüştü bu. Sesi, çehresinin hâli, her şeyi bir anda çirkinleşmişti. Yüzünü yüzüme doğru yaklaştırdı, son derecede yavaş bir sesle bana cevap verdi:

— Süleyman Beyin hâlini neden beğenmiyorsunuz, anlamıyorum? Yiyor, içiyor, eğleniyor. Bir de kendisinden sorun... Ne hacet, ben size söylüyorum; kaç defa koğdum. Fakat gitmedi. İsterseniz bir de siz tecrübe edin! Ben, her şeyi, ama her şeyi yaptım...

— Alçak!

Allah'a çok şükür, ayakta ve karşı karşıya idim. O dakikada Muhtar, belki ömrünün en büyük tehlikesini geçiriyordu. Fakat ehemmiyet vermedi.

— Ne kadar garip adamsınız, dedi. Geleli dört ay olmadı, bildiğiniz, bilmediğiniz her işe burnunuzu soktunuz. Sabahtan akşama

kadar kapı kapı dolaşıyorsunuz. Her gittiğiniz yerde bulduğunuz kirlı çamaşırları, cebinize sokup çıkıyorsunuz. Benim yaptıklarım-la uğraşacağınız yerde, kendi hâlinize bakın! Bir somnambul gibi ortalıkta dolaşıyorsunuz! Kahahat bende oldu, sizi bu kadar başı boş bırakmayacaktım.

— Ne yapacaksınız? Hapishaneye mi tıktıracaktınız! Orası sizin yeriniz...

— Hapishaneye, yahut tımarhaneye... Hem sade sizi değil. Butun tayfanızı. Birdenbire sustu, koltuğa oturdu. "Bir kadınla evlendim, diye butun şehir benimle meşgul... Herkes benim peşimde... Hepiniz kıskançlıktan ne yapacağınızı bilmiyorsunuz. Her dakika benimle uğraşıyorsunuz... Fakat, bitti."

Ayağa kalktı, ellerini açarak bağırdı:

— Bitti, anlıyor musunuz? Artık bitti... Kurtuldum, ondan da, hepinizden de... Hepinizden, ama hepinizden... Nasıl o evimden gittiyse, babasını da alın başımdan... Süleyman Beyi size hediye ediyorum!

Ve tekrar koltuğa yıkıldı. Bu sefer yüzü büsbütün başka şekilde sararmıştı. Dudakları ütriyordu.

— Niçin bu kadar fenasınız. Muhtar Bey? dedim. Niçin bu kadar fena ve âdisiniz? Size acıyorum, daha doğrusu elimden gelse acıyacığım. Çünkü çok fenasınız!

Oturduğu yerden, meyus ve bitkin beni dinliyordu.

— Evet, ben de biliyorum ki, fenayım. dedi. Fakat siz, siz de henden iyi değilsiniz. Unutmayın ki, kıskançlık da kötü huydur. Teccüss de kötü huydur. Siz şu dakikada beni bu kadar fena görmekten ne kadar memnunsunuz? Sade bunu düşünün yeter! İtiraf edin ki, beni iyi bir insan görmekten korkuyordunuz? İtiraf edin, öyle değil mi? İyi ve mesut görmekten korkuyor mu idiniz? İtiraf edin, ne olursunuz? Siz de kendinize karşı bir defa doğruyu söyleyin!

Vaziyetimiz hakikaten garipti. Karşımda, hiç olmazsa yirmi dört saat bir katil olduğundan şüphe ettiğim bir adam vardı. Bu adam, eroın ticareti yapmıştı. Dostlarım vâkıa onu kurtarmışlardı.

Fakat dosya poliste duruyordu. Kendi tabiriyle bütün bir tayfanın gözü önünde en yakın baba dostumu soymuştu. Sevdiğim kadının babasına yapmadığı fenalık kalmamış, âdeta onda insan haysiyeti bırakmamıştı. Belki sadece bu hazı tatmak için ona dayak bile atmıştı. Onu garsoniyerinde kapıcı gibi kullanıyordu.. Belki o kadının kendisine bile buna benzer hakaretler yapmıştı. Bununla beraber, on dakika evvel, siniri çekilmiş bir diş gibi her türlü insanlık duygusundan mahrum sandığım bu adam, şimdi beni itham ediyordu. İşin garibi az çok hakkı da vardı. Onu kıskanıyordum. Sabiha'nın kocası olduğu için bütün ömrüm boyunca ona hizmet edebilir, her sabah ayakkabılarını giydirdirdim. Fakat onu kötü ve âdi bilmekten, istemediğim hâlde mesuttum.

Fakat bununla da kalmıyordu. Biraz evvel insanlığın dışına attığım bu adama, şimdi içimde bir taraf acıyordu.

— Kalkınız, dedim. Kalkın ve evimden gidin. Sizi evimde görmek istemiyorum.

Oturduğu yerden yüzüme, âdeta içi boşalmış gözlerle baktı. Acaba söylediklerimi anlıyor muydu?

— Evet, fena adamım. Söylediğinizden daha fena adamım. Fakat bunu söylemekle ne çıkar? Bütün kabahatim hayatla oynamamdır. Zannetmeyin ki, size hesap veriyorum. Ben yaptıklarımı yüklenecek kadar kuvvetliyim! Fakat mademki söylediniz, o hâlde tam bilin. Mademki peşimdesiniz, adımlarımın arkasından ayrılmıyorsunuz! Evet hayatımla oynadım. Keşke hayatı biraz daha ciddiye alsaydım. Fakat başka türlü nasıl olurdu? Etrafımda o kadar ahmak insan vardı, küçük yaşımdan beri, beni her şeyden öyle biktirdiler ki, can sıkıntısından ölmek için, ateşle oynamaktan başka çarem yoktu. Ateşle oynadım. Her an masanın üstüne kendi hayatımı sürdüm. Ya hep, ya hiç... dedim, kazandım, kaybettim. Fakat daima üstün çıktım. Anlıyor musunuz? Daima kendisini bir uçta hissetmenin saadeti içinde, o ürperiş içinde yaşadım. Sabiha ümit ettiğim gibi çıksa idi, belki başka türlü olurdu. Belki bu işlerin hiçbirine girmezdim. Fakat öyle çıkmadı. O da başka türlü hasta idi. İliklerine

kadar hasta idi. Őahsiyetinin ve imkânlarının hastası idi. Onu ıldırtdırmıŐtıınız... Siz, etrafında toplanan budalalar, o İhsan sersemi, o Muhtlis Bey, bizim bunak... Sen!

Ayağa kalkmış bir parmağıyla gsme dokunuyordu.

Tekrar:

— Gidin, derhal evimden gidin! Sizi dinlemek istemiyorum...

— Dinleyeceksiniz... Buraya neye geldiğimi sanıyorsunuz. Kudret Beyin yazmaları için mi? Hayır. Yazmalar çoktan satıldı. Parası da cebimde. Sabahleyin Muhtlis Beyin ben goreyim, diye masanın üzerine açık olarak bıraktığı bu gazete için mi! Gln, sadece gülünç. O adamı ldurmediğimi, hiçbir insan ldurmeyeceğimi, o da pekl bilir. Hayır, bunlar için gelmedim. Ben size bunu söylemek için geldim. Bitti, bitti, demek için geldim. Belki kapıdan geçerken başkasını dŐunyordum. Şüphesiz onları dŐunyordum. Size Kudret Beyden, gazeteden bahsedecektim. Bu cinayet meselesi için dŐundklerinizi soracaktım. Belki, niçin niçin bunu yaptınız? diyecektim. Fakat içeriye girince busbtn başka bir Şey için geldiğimi anladım. Size bunu söylemek için geldim.

Durdu, yuzme dik dik baktı.

— Siz de benim kadar fenastınız... Bunu söylemek için geldim. Allahaismarladık!

O günden sonra Muhtar'ı, bu htıraları bitirecek son tesadüfe kadar görmedim. Fakat onun hakkında sırası geldikçe anlatacağım bir yığın Şey Ğrendim.

Burada yalnız Şunu söyleyeyim ki, o gün evimden beni tam bir yıkılış içinde bırakarak gitmişti. Hikyem boyunca okuyucu, benim o aylardaki ruh hletimin Muhtar'ın söylediği Şeylere busbtn yabancı olmadığımı, her lahza kendimi ve etrafımı itham ettiğimi bilir. Muhtar sözleriyle bende uyuyan yılanı uyandırmaktan başka bir Şey yapmamıŐtı. Onun sözlerine tam inanmıŐ değildim. Muhtar öfkesini başkalarından alabilecek cinsten adamdı. Kendi saadeti yıkıldığı için, pekl bizim ve bilhassa ona karşı müdafaasız olan benim huzurumu yıkmaya kalkabilirdi. Fakat sözlerinden anlaşılan

belli başlı bir hakikat de vardı. Sabiha ile mesut olmamışlar, Sabiha sevdiği adamdan ayrılmıştı.

Bütün bunları konuşmak için Muhtlis Beyi aradım. Evde yoktu. O zaman İhsan'ı görmek istedim. Fakat İstanbul'a kadar inmek bana güç göründü. Üzerime tuhaf bir yorgunluk çökmüştü. Beni bu yorgunluktan dördüncü ziyaretçim kurtardı. Hayalimdekinden çok başka bir Kudret Bey odama girdi. Ben onu meyus, biçare, son yaşama desteklerini de kaybetmiş bir insan hâlinde göreceğimi sanıyordum. Halbuki, şık, tendürüst, tıpkı Beyoğlu'ndaki Frenk veya ecnebi dostlarını ziyarete gittiği, yahut Tokatlıyan'da onlarla buluşacağı günlerde, bazen de Sakine Hanım veya Nâsır Paşalara beraber gittiğimiz günlerdeki kıyafetiyle idi. Yüzü neşeden parlıyordu.

Kapıdan:

— Cemal... Oldu. Her şey hâlleldildi. Dün yazmaları sattım. Epeyce de para tuttu. On iki bin lira... Gazete çıkıyor... Fildişi bastonunu masanın üstüne koydu. Koltuğa büyük bir ciddiyetle oturdu... Monoklunu düzeltere düzeltere:

— Artık mücadele başlıyor. Sen de silâhlarını hazırlamalısın. Muhtar çok kibar davrandı. Beraberce şirket kurduk. Yirmi bin lira ile bir gazete çıkabiliyor. Benim elimde de beş on para kaldı. Şimdi seninle gidelim bir yerde yemek yiyelim! Rahat rahat konuşalım. Şu gazete işini bir hâlledeyim!... Ben bugün çok meşgulüm. Kadroyu tanzim edeceğim. Yarından itibaren matbaa meselesini hâlledeceğiz. Muhtar her şeyi iyi düşünüyor. Yalnız çok titiz. Behemehal makineleri Almanya'dan getirmek istiyor. Bana bir yığın prospektüs bıraktı. Hakkı da var. Çünkü enflasyon yüzünden çok ucuza mal olacak.

Bana, Almanya'daki enflasyonun uzun uzun tafsilâtını verdi. Koltuğunun altında getirdiği mecmualardan rakamlar okudu.

— Bu taraftan bakarsak, Muhtar haklı, fakat ben vakit geçirmek istemiyorum. Beş on kuruş kaybetsek bile işimizi vaktinde görmüş olacağız. Nihayet bana ikimizin de münasip bir matbaa aramamızı söyledi. İşe elverişli bir yer bulursak alacağız. Beraberiz değil mi?

Ağzım hayretten açık, onu dinliyordum. Yarabdim, bir insan bu kadar safdil olabilirdi!

— Seni elbette gelip görmüŐtür. Bilmezsin seni ne kadar çok seviyor. Hep senden konuştuk. Bizi yakında evine çağıracak... Muhtar'ı dostlarımızın anlamaması ne hazin! Muhtlis Bey de, İhsan da onun aleyhinde. Bir dolandırıcı lâfi tutturmuşlar, gidiyorlar. Fakat gazete çıkınca görecekler! Ben doğrusu ona inanıyorum. Zaten çocukluğundan beri severim.

Ne söyleyeceğimi Şaşırmıştım. Beraberce çıktık. Evin hemen arkasındaki İngiliz askerlerinin geldiği Rus lokantasına gittik. Bir gece Yuneşka'nın yanında tanıdığım güzel bir kadın bize hizmet etti.

Kudret Bey monoklu ile menuyu epeyce süzdukten sonra, muhteşem bir yemek ısmarladı. Lokanta dar ve karanlıkça idi. Fakat ucuz eŐyasına rağmen zevkle tanzim edilmişti. Kenardaki büyükçe bir soba ile iyice ısınmıŐtı. Noel hazırlıkları ayrı bir çeşni veriyordu. Kudret Bey Őampanyasını, ayrı zevklerle alarak içerken bana projelerini anlatıyordu:

— Şirket kırk bin lira sermayelidir. Çünkü Muhtar bana olan borçlarının bir kısmını da oraya yatırmamı istedi. Yani otuz bin lira o koydu, ben de on bin... Fakat bu otuz binin de yirmi bini benim olduğu için, onun hissesi yalnız dörtte bir. Bittabi, bunu Şimdilik kabul ettim. Çünkü kendi hisselerimden birisini Sabiha'ya hediye etmek niyetindeyim.

Bir ara Sabiha ile Muhtar'ın ayrıldıklarını söylemek istedim. Fakat bu kadar tatlı bir hülyayı bozmaya kıyamadım. Zaten söylesem beyhude olacağını biliyordum. Benden çok kuvvetliler işi tecrube etmişlerdi.

Bir ara çok mühim bir Şeyi unutmuş gibi durdu. Sonra da vesiyere bıraktığı gazetelerini getirtti. Ve bana, Şirketin o günkü gazetelerde çıkan ilânını okuttu. Her Şey nizamı dahilinde idi. Kudret Bey kanuna çok uygun olarak dolandırılmıŐtı.

Kederimden, hırsımdan ne yapacağımı bilmiyordum. Bir insa-

nin emniyetiyle bu derecede oynamak beni çileden çıkarıyordu.

Biz yemeğin ortasında iken kapı açıldı. Nuri Adil, yanında solgun bir delikanlı ile içeriye girdi. Bizden çok uzakta bir masaya oturdular. Biraz sonra Uncu Hasan Bey geldi. Onların masasına gitti. Yavaş sesle aralarında konuşmaya başladılar. Onların gelmesi düşüncemin istikametini değiştirdi.

Yemeğimiz bitince ben Kudret Beyden izin alarak Hasan Beyin sofrasına uğradım. Niyetim Paşanın işlerini konuşmak için bir randevu istemektir. Fakat daha söyler söylemez:

— Hacet yok, burada şimdi konuşuruz! diyerek arkadaşlarından izin aldı.

Ayrı bir masaya çekildik.

— Ben sarrafla konuştum, her şeyi hâllettim, dedi. Satılacak esham. Pendik'teki arazi, hepsi satıldı. Borçlar ödendi. Paşanın şimdi yirmi yedi bin lirası var! Ev satılmayacak. İsterseniz, ya kendisi, yahut siz sarrafa uğrayıp kontrol edin!

Kendisine bunun lüzumsuz olduğunu, Paşanın malî işleriyle alâkam olmadığını söyleyerek teşekkür ettim. Sonra işi Süleyman Beye çevirdim.

— Bana merak oldu, sizdeki bu kâğıt nedir? dedim.

İlk önce yüzü çok bozuldu. Biraz evvel, bana o kadar iltifatla muamele eden, her sözünü gülümseyerek söyleyen adam sanki o değildi. Fakat kendisini çabuk toparladı. Onun da gözlerinde Muhtar'ın bakışlarında iki saat evvel seyrettiğim ışığa benzer bir parıltı gördüm.

— Bu, dedi, sizi hiç alâkadar etmez! Fakat müsterih olmanız için söyleyeyim. Benden ne Sabiha'ya, ne de babasına fenalık beklemeyin. Daha ziyade Süleyman Beyin üzerinde bir baskı bulunmasını, bunu kendisinin de bilmesi için yaptım.

Mesele anlaşılıyordu. Süleyman Bey sade Muhtar'ın değil, Hasan Beyin de elinde idi.

O zaman kendisine Süleyman Beyin Muhtar'ın evindeki vaziyetini anlattım, bana:

— Her Şey duzeiecektir... G6receksiniz! dedi. Ayrılmadan evvel de ince bir hesap kâğıdıyla zart içinde bir ek verdi.

— Nâma muharrerdir. Kaybetmekten korkmayın! Paşa işlerinin çabuk olmasını ister. Bunu kendisine bu akşam verirseniz minnettar olurum. Ben bir iki g6n Beyoğlu'na geçemeyeceğim.

Kudret Beyden ayrıldıktan sonra Nâsır Paşaya gittim. Hasan Beyden 6đrendiklerimi anlattım. Ve eki verdim. Paşa beni hiç gormediğim Şekilde dostça karşıladı. Hesap pusulasını çok dikkatle tetkik etti. Sarrafına iki defa 6st 6ste telefon ettikten sonra:

— Her Şey yolunda, teŐekk6r ederim! dedi. Giderken de, evin en aziz dostu olduğumu, sık sık uğramamı s6yledi.

Bu sozlerin mânasını ertesini sabah anladım. Daha saat onda uşağı bana bir mektupla bir paket getirdi. Paşa mektubunda, but6n işleri hâledildiğine g6re artık kâtime ihtiyacı kalmadığını, zaten bildiğim gibi yakında seyahate çıkacağını, maaŐımla beraber, bir iki k66k hediye g6nderdiğini, onları kabul edersen çok mesut olacağını soyluyordu. Hediyelerden biri çok ince bir duvar halısı idi. 6b6ru de, mektupta Paşanın frenklerin “lapis-lazuri” adını verdiklerini s6ylediği lâcivert taŐtan oyulmuŐ k66k bir Mısır mumyası idi. Ikisi de çok kıymetli Şeylerdi. Mektubun sonunda Şu c6mle vardı: “Bugunlerde sizi ben ağırtmadan eve gelmemenizi rica ederim. Gideceğim zaman, veda için kendim rica edeceğim. Gittikten sonra da, aramızda karar verdiğimiz gibi ev size emanettir. Kızım, kâtip bey bizi unutmasın” diyor.

Bu mektubun, daha ziyade beni korumak için yazıldığını çok sonra anladım. Yazık ki o zaman ne Paşaya yardım edebilirdim, ne de bu tarzda yol verilmeden duyduğum kırınglık y6zunden kendisinden af dileyebilirdim. 6nk6 Paşayı hakikaten sevmeye başlamıştım. Onun benden bu kadar kolayca vazgeçmesi beni rahatsız etmişti.

B6t6n bu 6zzetinefis davaları, halıyı yatağımın başı ucuna asmama ve lâcivert taŐından muammalı g6l6Ől6 Mısır heykeleiğini odamın en g6r6necek yerine koymama mânini olmadı. Bu iki hediye

hâlâ odamdadır. Yazık ki, lâcivert taşlı biblo ortasından kırktır. Bu-
sefalos daha ilk haftasında bu kazayı yaptı.

Sabiha'nın Muhtar'dan ayrılmış olması beni, ümitle onu bir
türlü ele geçirememekten doğan azap arasında bırakmıştı. Bana ge-
leceğini vadettiği hâlde gelmemesi garibime gidiyordu. Nerede ol-
duğunu da bilmiyordum. Sakine Hanım, ondan her bahsettikçe "ak-
rabasından birinde kalıyor" diyordu. Fakat bu akraba kimdi? Bura-
sını söylemiyordu. Yalnız iki defa Sakine Hanıma birkaç defa da
Leylâ'ya uğramıştı. Bütün bunlar, Kudret Beyle beraber sık sık zi-
yaret ettiğimiz bu iki evde bulunduğumuz zamanlara bir türlü rast-
lamıyordu.

Kudret Bey, Sabiha ile Muhtar'ın ayrılmalarına ciddî nazarıy-
la bakmıyor, Muhtar'dan matbaa işine dair aldığı kısa haberlerin
sevinciyle geçiniyordu. Sabiha'dan her bahsedişimde: "Onlar bir-
birlerini seviyorlar, aldırma!" diye söze başlıyor, ve hemen arkasın-
dan sözü gazeteye naklediyordu. Ocak ayı içinde Muhtar onu, ma-
kinelerin Almanya'ya ısmarlanmasındaki faydaya iyiden iyiye
inandıracağı için adamcağız sabırla bekliyordu. Yine o günlerde
mum fabrikasının, Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısında çorap
satan ihtiyar bir Gürcü Yahudisine devredildiğini, çamaşırhaneyi de
akrabasından birinin satın aldığını haber aldık. Böylece Muhtar bü-
tün işlerini tasfiye etmiş, ortadan çekilmişti. Neden sonra, her iki-
sinin de şu veya bu şekilde, elinde tuttuğu insanlar olduğunu öğre-
bildim. Böylece Muhtar, hiçbir şeyi bırakmış olmuyordu. Şurası da
var ki bu iki adamın ikisi de ticaret zekâsına sahip çıktılar. Ve za-
manla genişlettiler. Muhtar'ın ölümünden sonra, birisinin çamaşır-
hanesi çorap fabrikası oldu ve birdenbire ticaretini o kadar genişlet-
ti ki, bugün üç oğlu İstanbul'da ayrı ayrı müessese sahibi olduğu gi-
bi Amerika'da da mühim işleri vardı.

Bu Gürcü Yahudisi ile o zamanlar sık sık gittiğimiz İkbâl kira-
athanesinde konuşurduk. Hâlimden şikâyet etmez, ne servetinden,
ne de yokluğundan bahsederdi. O zamanlar fakirden, fukaradan
bahsedince:

— Fakir, Őeytandır, der, zengin de, Allah olduğunu soylardı. Senelerden sonra rastgelip de gerek oğullarının, gerek kendisinin servetinden bahsedince, yine aynı cevapları, sadece iki haddi yer değiştirmiş olarak dinledim. Bana evvelâ:

— Zengin Allaktır, dedi. Ben:

— Ama, zengin, fakir insanlar da var! deyince:

— Fakir Őeytandır, cevabını verdi. Fakat onda deđiŐmeyen sadece bu cevaplar değildi. Birkaç milyon servetine rağmen yaŐayıŐ Şekil ve kıyafeti de deđiŐmedi. Hep elinde iŐportası, kahvelere girip çıkan, karda, yağmurda çarŐının kapısında çorap, kibrit ve sigara, ayakkabı bağları satan adam olarak kaldı. Son gordüğüm zaman borç çorbasıyla vaktasını aynı sadelikle içiyordu.

Muhtar'ın, mum fabrikasının idaresini bıraktığı adam ise, devlet parasıyla Őahsı teŐebbusü birleŐtirdiđi için olacak, Şimdilik bize mahsus tek kazanç Şekli olan yol müteahhitliğine girdi. Fakat ustasından epeyce ders almıştı. Muhtar'ın metotlarından hiçbirini terketmeden kazandı. Üstelik, Muhtar'ın Őahsiyetindeki ölçsuzluk onda bulunmadığı için, her yaptığını kanuna uydurarak yaptı.

Şimdi Őerefi servetiyle ölçülen bir vatandaŐtır.

Muhtar'ın, böylece işlerini tasfiye ederek ortadan çekilmiş olmasına Kudret Bey, gazete ile iyice meşgul olması için alınmış bir tedbir gözüyle bakıyor:

— Adam böyle olur, diyordu. Ciddi bir çalışmanın başında ilk yapılacak Şey de budur. Muhtar'dan Şüphe edenler, onun bu kadar kazançlı işleri bırakıp sadece gazeteciliğe kendisini vermiş olmasını düşünürlerse yaptıkları haksızlığı anlarlar.

Bunu Behçet Beyle dama oynadıkları Acem'in kahvesinde benimle Hasan Basri Elmündelik'e söylemişti. Yandaki masada Ahmet Haşim'le Doktor Talha'nın tavla oyunlarını, Haşim'in yapmacık hiddetlerini tada tada seyreden Muhlis Bey:

— Gazete, hakikaten çıkıyormuŐ gibi söylüyorsunuz, Kudret Bey! dedi.

Kudret Bey, elindeki taŐı bırakarak içini çekti.

— Sabırsız insanlarstınız dedi. Ben içimdeki gayzı, hareket ihtiyacını senelerce tuttum da, siz on beş gün beklemiyorsunuz!

Sabiha'yı görmemekliğim, beni tahammül edilmeyecek şekilde rahatsız ediyordu. Evime geleceğini söylemiş olması yüzünden, bütün hareket hürriyetimi kaybetmiş gibiydim. Sabahları evden çıkmıyor, akşamları çok erken dönüyor, her kapı sesine kendim koşuyor. İstanbul'a indiğim veya mektebe gittiğim zamanlarda karşıımızdaki sütçu vasıtasıyla telefonla durmadan haber soruyordum. Garip bir sınırlılık içinde hayatın lezzetini kaybetmişim. Bazen Sabiha'nın sıhhatinden, hattâ hayatta olduğundan şüphe ediyor, bazen artık yakından bildiğim ıstıraplarına rağmen ona kızıyor, hayatında zaten ne idim ki? diye içleniyordum.

Bununla beraber bir akşam geldi ve bu akşam hayatımın en garip maceralarından biri oldu. Odamda oturmuş kitap okuyordum. Birdenbire Madam Elekeiyan kapıyı âdeta yıkarak içeriye girdi ve bana çok şık bir hanımın beni aşağıdaki beklediğini söyledi.

Koşa koşa merdivenlerden indim. Sabiha taşlıkta iki eli mantosunun cebinde bekliyordu. Benim merdivenden yuvarlanırcasına inişimi görünce başını kaldırarak güldü. Fakat yüzü çok bozuktu. Odama çıktık. Yağmurdan üstü başı ıslanmıştı.

— Ne lodos... Ne lodos... dedi. Mantosunu çıkarıp sobanın yanına kuruyacak şekilde koydu. Sonra bir köşeye oturdu.

— Hoş geldin! dedim.

Yüzüme anlamıyormuş gibi baktı. Sükûnet namına nesi varsa, hepsini taşlıkta beni beklerken ve odaya girdiği zaman harcadığı anlaşılıyordu. Tıpkı çocukluğumuzda olduğu gibi haddinden fazla açılmış gözlerle etrafına görmeden bakıyordu.

Yanına yaklaştım.

— Neyin var Sabiha? dedim.

— Bırak beni... dedi. Öyle bir korku geçirdim ki... Hâlâ peşimde, hep peşimde...

— Kim? diye sordum.

— Muhtar.. dedi. Sonra birdenbire ayağa kalktı. Pencereye

doğru gitti. Dışarıya âdeta korka korka baktı. Ben de yaklaştım. Akşam iyiden iyiye olmuştu. Yağmur sağnak hâlinde yağıyordu. Karşı evlerin pencerelerinde ışıklar henüz açılmış yaralar gibi parlıyordu.

— Cemal, sen kendine başka bir yer bul! dedi. Bu gece ben burada yatacağım...

Böyle bir misafirim geleceğini hiç ummuyordum. Fakat odamı Sabiha için hoŐaltmam daima mümkündü. Nihayet arkadaşlardan birinin odasında yatar, veya herhangi birini otele gönderebilirdim. Madam Elekciyan işi başka türlü hâletti.

— Muhlis Bey, bu akşam yok. dedi. Onun odasında yatabilirsiniz. Bize yemek hazırladı. Hattâ biraz da rakı buldu.

Sabiha mantosunu ıŐkartmıŐtı. Evin içine, kadını bulmuş evlerin havası, sıcaklığı girmişti. Sirtında alaca renkli, kımıldandıkça vücudunu daha güzelleŐtiren dar bir elbise vardı. Fakat yüzünün bu çeviklikle, elbisesinin zarafetiyle, ne de bütün hüviyetinden taşan kadınlık havasıyla hiçbir münasebeti yoktu. O, durmadan renkten renge giriyor, sağ eli ikide bir çenesinin bir yanına kilitleniyordu.

Birkaç defa:

— Ne oluyorsun? diye sordum.

— Hiç... Hiçbir Şey yok. Geçer.

Bununla beraber sofraya oturduğumuz zaman nisbeten sakinleŐmişti. Rakısını, başını, sanki saçlarını lambanın ışığında tutuŐturmak istiyormuş gibi, arkaya doğru atarak içiyordu.

Hatırına, bahçelerindeki kümeste babasından kalma Şişe diplerini içtiğimiz geldi. Yüzünde hep o günün çapkınlığını, delice gülüşünü arıyordum.

Fakat beyhude idi. Aradaki birkaç sene içinde Sabiha içkiye iyiden iyiye alışmıştı. Üstelik hayata hiçbir emniyeti kalmamıştı. Yüzüne baktıkça tahmin edemeyeceğim derecede yıpranmış olduğunu anlıyordum. Bu ihtiyaşlamak veya ıŐtıraptan bozulmak değildi. Çok gençti ve o senelerle kıyas edilemeyecek kadar güzeldi. Aradaki geçen yıllar güzelliğini tabii Şekilde kazandırmışlardı. Bu-

nunla beraber, hayatla karşı karşıya gelmişti. O korkunç makinenin dişleri arasına girmişti. İnsanı tanımıştı. Bütün bunlar, yüzünden ve bilhassa bakışlarından okunuyordu. Ve bu küçük şeyler, o kadar büyük bir değişiklik yapıyordu ki, jestleri, bakışının tarzı, sokulgan, yalvarır gibi konuşması, sesinin bazı kıvrımları ve nihayet ellerinin işaretleri olmasaydı, o Sabiha değildir, diyebilirdim.

— Ellerin eskisi gibi kalmış... dedim.

Mahzun mahzun gülümsedi, ellerine baktı.

— Ben hiç böyle olacağını bilmiyordum... dedi. Etrafına baktı. Sonra tekrar bana döndü: Sen ellerimle konuşmayı çok severdin değil mi? diye sordu.

Ne cevap verebilirdim? Elini tutarak öptüm. Yüzüme alayla bakarak:

— Ne cesaret, ne cesaret? diye tekrarladı. Ve beni iki yanağımdan öptü. Sonra birdenbire başını masaya dayayarak ağlamaya başladı. Fakat çabuk kendini topladı. Gözlerini tıpkı çocukluğunda yaptığı gibi parmaklarıyla silerek:

— Kusura bakma Cemal! dedi. Ben bu kadar zayıf değilim, amma...

Ben lafı değiştirmek için ona kendi hayatımdan bahsettim. Pansiyonu, komşularımı anlattım.

Madam Elekciyan'ın Salih Kaptan'la olan macerası pek hoşuna gitti. Kalkahalarla güldü. Fakat hemen arkasından:

— Bilir misin, Cemal, aylardır ilk defa gülüyorum, diye kendi neşesine kendi şaştı.

Nihayet Muhtar'la niçin ayrıldıklarını sordum.

— Geçinemedik, dedi.

Geçimsizliğin her pazarda geçer bir akçe olduğunu, Kudret Beyin yine barışacaklarına inandığını söyledim.

— Bizimki öyle değil. Arkasında çok kötü şeyler var. İyi niyetsizlik, zulüm arzusu, ve nihayet benim tarafımdan korku. Bilmem korkuyu hiç tanıdın mı? İnsan sesinden, değişen insan yüzünden korkuyu... Çocukluğumdan beri onun içinde yaşadım. Her an, bir

Şey olacak diye yaŐamamak! Bilmezsin bu, insanı içinden nasıl yıkar? Bir uval talaŐ, bir kul yığını yapar. Ne irade, ne akıl, ne mantık, ne dunü hatırlamak, hiçbir Şey onun önüne geçemiyor. İstediğin kadar hatırla, dn beraberdik, seviŐtik.... Fakat daha başka Şeyler de var. Muhtar'ı tanımıyorsun. Daha korkuncu var. Babama yaptıklarından daha korkuncu. Fakat en zalimi guvenmemek, her Şeyi yapabileceğini bilmek... Nihayet kandırdım. Ayrıldık. Fakat peşimde... Bir kere babamı bırakmıyor. Babam ona bağlı. Sonra benim peşimde... Bugün yine gördüm. Asıl fenası, ağırsa gideceğimi, tekrar o cehennemde yaŐamaęa razı olacağımı bilmekliğim...

— Seviyor musun? dedim.

— Bilmiyorum, zannetmem. Muhtar cinsinden adam sevilmez. - Bir dakika bütün mazisini araştırır gibi kendi içinde toplandı.- Hiçbir zaman sevmedim. Muhtar'a ne alıŐılır, ne de sevilir.

Birdenbire sustu. Elleri Őakaklarında, masanın başında insanlardan, eşyadan merhamet bekleyen küçük bir Şey oldu. Tıpkı senelerce evvel, akşam karanlığında kapımızın önünde rastladığım çocuktu sanki. Onu tıpkı o akşamki gibi okŐadım. Bana, geriye dönmemizi yaŐatmak için mi boyle birdenbire gelmişti? Omrumz hep aynı muhavere ile mi geçecekti?

— Sana ocukluğumuzda konuŐtuęumuz Şeyleri anlatayım mı?

Sabiha bir gün bana buyk bir evden bahsetmişti. Deniz kenarında bir yerde, çok buyk, pencereleli perdesiz bir evden, ve bu evde tek başına oturan ihtiyaar bir kadından...

— Ben çocukluğumu sevmiyorum, Cemal! dedi. Sizleri seviyorum. Fakat ocukluğumun kendisini sevmiyorum. Sevsem her Şeye tahammul edebilirim. Fakat o zamanlar da hiç sevmedim.

Yarabbim, onu yanımda bulmakla ne kadar mesut ve biçare idim! Yüzüne baktıkça ağlamak istiyordum.

Niçin sevdiklerimiz, bizim içimizde geçenleri merak etmezler? Niçin insanoğlu, insanoğluna her Şeklinde kapalıdır? O dakikada, her zaman olduğu gibi Sabiha için seve seve lebilirdim. Fakat

Sabiha'nın zihninden geçen şeylerin bir tanesini bile bilmiyordum. Hele ona, ikide bir, o gece:

— Ah, bir karar verebilsem... dedirten şeyin ne olduğunu hiç bilmiyordum.

Gece tahmin ettiğim gibi büyük bir ağlama nöbeti ile bitti. Nihayet yatmağa kandırdım. Ben ışığı kısıp odadan çıktığım zaman nefesleri uyumağa hazırlanmış gibiydi.

Aşağıda beni daha şaşırtıcı bir şey bekliyordu. Muhtlis ağabeyin salonu her gün uğradığım alaturka mangallı, kerevetli, paravanalı, konsollu, etajerli genişçe bir oda idi. Fakat yatak odasına hiç girmemiştim. Zaten evin içinde madamdan başka, o da muayyen günler, hemen hiç kimse buraya giremezdi.

Büyük, pirinçten bir karyolayı üzerinde karmakarışık bir yığın kitap, meyve tabağı, meyve kabuğu, bir yığın boş sigara paketi, dolu boş içki şişeleri yığılı büyük bir masâ âdetâ kapamış gibiydi. Kitaplara baktım, hiçbirisi tıpla alâkalı değildi. Çoğu felsefe ve içtimaiyat kitaplarıydı. Bir sandalye üstünde, bir keman unutulmuş gibi sürünüyordu. Başka bir sandalyenin üstünde, bir yığın nota vardı. Daha ötede tek bir kadın iskaripini, döşemenin üstünde âdetâ biraz evvel odadan çıkmış, sahibini bekliyor gibiydi. Ne kadar küçük ve zarif bir şeydi; bütün bir üslûptu. Yavaşça etrafıma bakındım, öbür teki yoktu. Ve belki de böyle olduğu için bu tek iskaripin, odanın karışıklığı içinde bir nevi kâbus hissini veriyordu. Fakat odadaki kadın eşyası, yalnız bu iskaripinden ibaret değildi. Kenardaki tuvalet masasının üstünde daha birçok şey vardı: Gümüş, fildişi taraclar, ucuz taşlı bir yüzük, pudra kutuları, rujlar, lavanta şişeleri, boş bir şekerlik içinde sahibinin bacaklarından henüz çıkmış o latif yumak hâlinde bir çift ipek çorap, biraz ötede bir iki kadın jartiyeri, bir çift terlik hulâsa kadın mahremiyeti dediğimiz şeye ait hemen her türlü eşya vardı. Fakat bununla da kalmıyordu. Muhtlis ağabey anlaşılan dolaptan hoşlanmıyordu. Bütün eşyası, elbiseleri, beni her gün birkaç kere imrendiren boyunbağları, duvara asılı idi. Bunların ve büyük meşin seyahat sandığının üstündeki gömlek ku-

tularının arasında yine bir yığın kadın eşyası, buluzlar, kombinezonlar, sütyenler vardı. Ve sonra hemen her köşede kadın fotoğrafları... Birisini elime aldım, omrunun bütün zavallılığı, düşünlőüğü yüzündeki kırık tebessümden belli biçare bir kadının resmiydi. Altında, "Sevgili doktoruma..." diye bir ithaf vardı. Arkasını çevirdim. Muhlis ağabeyin kalın el yazısıydı: (Fatiha'daki, "Allahım bize doğru yolu göster" sözü beyhude değildir. Çünkü milyonlarca insanın hepsinin kendine göre bir mantığı vardır. Bunların içinden doğrusunu bulmak!) Daha fazlasını okuyamadım. Çıldıracak gibiydim. Yavaşça odanın kapısını bu yarı çıplak kadın fotoğraflarına, sahipsiz kadın eőyasına ve Max Nordau ile Durkheim arasındaki albumün üzerine kapayarak salona döndüm. Şimdi Madam Elekiyan'ın Muhlis ağabeyden bahsederken yüzünde beliren o muam-malı tebessümü ve baş sallayıőlarını anlıyordum. Bu meloman sosyolog, bu içtımâi mistik aynı zamanda zavallı bir kleptoman ve zavallı bir fetişistti. Uğradığı randevu evlerinden bir hatıra getirmeden ayrılamıyordu. Artık madamın salonda benim için hazırladığı yer yatağında da uyumak güçtü. Halbuki yukarıya da çıkamazdım. Sedinin bir köşesine kıvrıldım. Bütün hayat üstüme yığılmış gibiydi. Hayat, insanındı. Fakat insan, Yarabım insan ne kadar zayıftı. Kime dokunmak istesem, kuru bir dal gibi elimde kalıyordu.

Acayip bir gece idi bu. Yukarda sevdiğim kadın ömrünün fe-caati içinde helki şimdi daha katılasıya ağlıyordu. Aşağıda ben lüzumsuz bir teecessüsle bir insan hayatını en kaba ve iğrenç çizgilerinden görmüştüm. Kendi kendime "Niçin bu kapıyı beyhude yere açtım!" diye kızılıyordum! Bir daha Muhlis ağabeyin yüzüne nasıl bakacaktım. O mavi gözlerini üzerime dikerek ve elinin tersiyle geniş alının üstüne saçlarını ata ata bana Chopin'den, Liszt'ten, De-de Elendiden, Boutroux'dan, Bergson'dan, Hacı Bayram ve Yunus'tan bahsederken onu nasıl dinleyecektim?

Bu kapıyı açmasaydım Muhlis ağabey benim için daima bir nevi mürşit çehresiyle kalacaktı, ve işin hazini, ona muhtaçtım da. Ne kadar uzun yolları benim için kısaltmıőtı. Fakat şimdi o bana içtımâi

ve ferdi ahlâktan bahsederken aynı sukûnetle, itimatla dinleyebilir miydim? Girilmemesi lâzım gelen bir yere girmekle, bir insanın hutunlüğünü içimde yıkmışım. Şimdi o konuşurken o terlikler, sutyenler, çoraplar, iskarpin tekleri, kombinezonlar olduğu yerlerden kımıldanacaklar, etrafımızı alacaklar, sahiplerini arayacaklardı.

Vâkıa bu odaya girmekle Muhlis ağabeyin bir tarafını öğrenmiştim; fakat bu öğrendiğim tarafı onun bütün şahsiyetini gözümde yıkmıştı. Bundan sonra benim için tezatları içinde çırpınan bir zavallı idi. Birdenbire hatırıma zalim bir şüphe geldi; acaba bu eşyanın içinde Sabiha'ya ait bir şey de var mıydı? Niçin olmasın? Hattâ olmaması ancak bir tesadüf meselesiydi. Madem ki bir insan bu kadar tezatları kendisinde toplayabiliyordu...

Bu düşünceler içinde uyumuşum. Uyandığım zaman başımda gecenin yorgunluğunun verdiği bir ağırlık vardı. Gerçekte bu bir uyanma değil, bir sandıktan, çok dar ve boğucu bir bonmarşeden çıkmak gibi bir şeydi. Çünkü bütün gece rüyamda Muhlis ağabeyin odasındaki eşyayı görmüştüm. Kâh bir yığın çıplak kadın onları telâşla arıyorlar, kâh kesilmiş uzuvlar tek başlarına onlarla geziniyorlar, kendilerini teşhir ediyorlar. Bazen bir el uzanıyor, vücudunun bir tarafından bir mendil, bir çorap çekip çıkarıyor, saatim bir kombinezon oluyordu. İkide bir bu acayip kâbusa Sabiha'nın yaşlı gözleri karışıyor, bir eliyle, oturmak için koltuktaki kafatasını itiyor, fakat eli oraya yapışmış gibi bir türlü ayrılamıyor, bana garip ve ısrarlı bir şekilde "beni kurtarın" der gibi bakıyordu.

Sonuna doğru bu tahammülü imkânsız bir tasallut hâlini aldı. Bütün o eşya, bilmediğim, görmediğim, görmeyeceğim, bilmeyeceğim şeylerin hepsi üstüme yığılmış gibiydi. Ben onların arasından çıkıp kurtulmak istiyordum.

Biliyordum ki, bir yerde, bilmediğim bir yerde, yapmam, be-hemehal yapmam lâzım gelen bir iş vardır. Ben vaktinde yetişmezsem her şey mahv ü perişan olacak, bütün ümitler –Yarabbim kimlere ait ve ne cins ümitler!– yıkılacak, telâfisi imkânsız felâketler bir sel gibi etrafı alacaklardır. Fakat bir türlü üzerime çöken ağırlık-

tan kurtulamıyor, bir türlü kendimi bulamıyordum.

Nihayet güç belâ uyandım. Ter içindeydim. İlk düşüncem Sabiha oldu. Hemen yukarıya fırladım. Sabiha odada yoktu. Masanın üstünde “Kabahati kendinde bulma! Ben mahsus erken gidiyorum. Böyle istediğim için yaptım. Seni gelir görürüm. Kusuruma bakma!” diye yazılıydı.

Bir müddet kâğıt elimde olduğum yerde kaldım. Sonra dışarıya koştum. Iskeleye indim. Vapur yeni gelmişti. Tek kontrol edebileceğim taraf burasıydı. Yolcuların geçmesini bekledim. Sabiha yoktu.

Yaşama lezzetini hakikaten kaybettiğim günler varsa bu geceden sonraki günlerdi. Biz evvelâ kelimeleri öğreniriz; sonra yaşadıkça teker teker mânalarını.

O güne kadar ben de herkes gibi ıstırap, yeis, biçarelik kelimelerini kullanmıştım. Fakat galiba, bu geceden sonra kırk sekiz saat içinde onların hakikî mânasını ölçebildim. Her şey, her şey bitmişti.

Bu kırk sekiz saat, benim için bütün İstanbul’u delice bir doluşma oldu. Hemen her tarafa uğruyor, Sabiha’yı arıyordum. Bu arada bir kere de Hasan Beyin Maçka’daki evine uğradım. Beni büyük bir memnuniyetle kabul etti. Öte beri ikram etti, yemeğe alıkoymak istedi. Benimle her şeyden konuştu. Fakat Sabiha’nın bahsini bir türlü açmaya razı olmadı. Tam ayrılacağım sırada, Nuri Adil onu ziyarete geldi. Bu delikanlının tiyatroya hevesinden ve Kudret Beyle bir ay kadar evvel yemek yediğimiz lokantada Hasan Beyle kendisini gördüğümünden bahsetmişim. O ana kadar beni yanında alıkoymak için elinden geleni esirgemeyen Hasan Beyin çehresi, o gelir gelmez kapandı. İzin isteyerek ayrıldım. Fakat Nuri Adil ile Hasan Beyin bu dostluğuna, bilhassa birincisinin kapıdan girer girmez, “Her şey oldu bitti. Her şey hazır...” diye bağırışına zihnim takılmıştı.

Oradan ayrılınca Nâsır Paşa’nın evine uğramağa karar verdim. Küçük Rezzan evde idi. Beni görür görmez hakikaten sevindi. “Baham keşke evde olsaydı. Sizi görünce ne kadar sevinirdi.” Kendisi-

ne, babasının beni görmek istemediğini, bana yazdığı mektubu, mahsus onun bulunmadığı saatte eve geldiğimi söyledim. Paşa, bu saatlerde daima Serklidoryan'da olurdu.

— Onları biliyorum... Ama, başka şey içindi.

— Niçindi? diye sordum.

— Bilmem, söylemem doğru olur mu? —Yüzu kararsızlık içinde biraz bekledi.— Bakın, Sabiha son günlerde, Muhtar Beyden ayrılınca burada misafir kaldı. Bunu kimsenin bilmesini istemiyordu. Hele sizin bilinenizi hiç istemiyordu.

Şaşkınlıktan delirecek gibiydim.

— Şimdi, şimdi nerede?

Rezzan Hanım, avucunun içine üfledi:

— Uçtu, yok, bilmiyoruz, gitti. Uç gün oluyor, sizi görmedi mi? Sonra düşüncele ilâve etti: Muhtar'dan korkuyor. Bu, ne biçim adam? Herkes ondan korkuyor.

— Muhtar Almanya'da değil mi? Bir akşam evvel Kudret Bey hepimizi Muhtar'ın Almanya'ya gittiğine temin etmişti. Makine almağa gitti, diyorlar.

Rezzan, gözlerini kapayarak başını salladı. Sabiha'nın bu evde kaldığı, Nâsır Paşanın kızının konuşmasının değişmesinden belliydi. Kelimeleri, hareketleri hep onundu.

— Muhtar, İstanbul'da! Dün akşam burada idi. Eve sarhoş geldi. Saatlerce bağırdı, çağırdı, babamı tehdit etti, ağladı. Neler yapmadı? Sizi, İhsan Beyi, babamı, hepimizi öldüreceğini söylüyordu.

Hiçbir şeyin içinden çıkmak mümkün değildi.

— Sabiha'yı ne kadar aradığımı biliyordunuz, dedim. Niçin bana haber vermediniz?

Bir sabırsızlık işareti yaptı, sonra yüzüme bakmadan:

— Anlayın! dedi. İstemiyordu. Yoksa haber vermez miydim? Hep sizden bahsettik. Size, kâtip bey dediğimi işitince beni payladı. Merak etmeyin, sizi seviyor, hem yalnız sizi seviyor...

Ve odadan kaçarak gitti. Çarnâçar, ben de konaktan çıktım.

O akşam, odasında yattığım geceden sonra, ilk defa olarak

Muhlis Beyle karŐılaŐtım. İtiraf edeyim ki, onunla karŐılamaktan korkuyordum. Üzerimde çözümez, bozuk bir saat hissi bırakacağını, onu artık ehemmiyet vererek dinleyemeyeceğimi, hakkında dűşündüklerimi yüzümden okuyacağı için, benim yanımda rahatsız olacağım sanıyordum.

Hiç de öyle olmadı. Aksine olarak, odasındaki maceram, sadece bana ait zihni bir hâdise, yahut asabi bir buhran imiş gibi, benim için Muhlis Beyin şahsiyeti ile alâkasız bir Şey hâline gelmişti. Görünce her zamanki gibi sevindim, aynı lezzet ve alay edilmek korkusu içinde onu dinledim.

Muhlis Beyin, evin içinde olup bitenlerden haberi olmaması kabil değildi. Öyle olduğu hâlde bana, Sabiha'nın geliŐinden, hattâ kendi odasında yattığımdan hiç bahsetmedi. Sonunda, bu beni o kadar rahatsız etti ki, ister istemez meseleyi açtım.

— Geçen gece, sizin odanızda yattım, haber de veremedim...

— İyi yaptım.. dedi. Fakat kekeleymeden söyleseydin, daha iyi yapardın! Sonra bana bir yığın havadis verdi.

— Ordumuz var, dedi. Bir ordu sahibiyiz artık. Arkadan vurulmayacağız. Londra Konferansı'ndan bir Şey çıkar mı? Bilmiyorum. Fakat Mustafa Kemal'in dediği oldu. Sevr muahedesi, temyizsiz bir hüküm değilmiş. Daha çok Şeyler olacak. Herhalde yıkıntıdan kurtulduk. Hattâ Yunanistan'daki sabırsızlığa bakılırsa Şimdiden kendimizi müsavi kuvvette sayabiliriz. —Durdu, kelimeleri ölçer gibi yavaş yavaş:— Fakat İstanbul... İstanbul içler acısı... diye ilâve etti.

O gün bana öyle geldi ki, Muhlis Bey, bana ait her Şeyi biliyordu. Hattâ benim bilmediğim Şeyleri de biliyordu. Çünkü işin içinde benim bilmediğim birçok Şey vardı. Beni araması, bulunduğum vaziyetten kurtarmak içindi. Belki de İhsan'la buna karar vermiş olabilirdi.

Her ne Őekilde olursa olsun, bir saat sonra, ben başka türlü bir adamdım. İçtimaî insan tekrar uyanmıŐ, beni şahsıma ait dűşüncelerden, endiŐelerden kurtarmıŐtı.

Muhlis Bey, giderken kapının eşiğinden ilâve etti:

— Küçük sana bir havadis daha! dedi. Nuri Adil Kuşdili'ndeki salaşı kiralamış. Tamir ettirmiş. Yakında temsiller verecekmiş...

— Biliyorum, biliyorum, dedim. Hattâ Hasan Bey himaye ediyor galiba.

— Bu sana, bir şeyler anlatmıyor mu?

— Hayır... dedim.

Yüzüme âdeta alay eder gibi bakarak gitti. Neden sonra bu sualin mânasını anlayabildim.

Ocak ve şubat aylarında, İstanbul'da efkârıumumiye, hâdiselerin yeni bir şekilde tazyiki altında kaldı. Sanki ümitler arttıkça, çekilen ıstırapın şuuru ve kurtulma sabırsızlığı da artıyordu. Halkımız bir nevi anesteziden kurtulmuş gibi, millî bünyenin üzerinde yapılan ameliyenin korkunçluğunu daha derinden duyuyordu.

Bu her gün ayrı ayrı muhitlerde, ayrı ayrı şekillerde görülen bir vâkıa idi. Asırlardan beri edinilen tecrübe ile, o kadar yanlış nasihatler veren atasözlerinin terbiyesiyle, üzerlerine dünya ve devlet işlerinin mesuliyetini almaktan çekinen, bu işlerde sadece, istendiği zaman can ve malını harcamakla kalan bir sınıf halk, içlerinde doğan vazife şuuruyla birdenbire değişti. Müteredditler ise açıkça millî davayı benimsediler.

Diğer taraftan hanedana ve İstanbul'daki hükûmete karşı açık bir aksülâmel başladı. Siyasî otoritenin hiçbir yardımı olmadan, hattâ ona rağmen, sadece kalbden ana vatanla birleşen İstanbul halkı, bazı cemiyet şekillerinin lüzumsuzluğunu anlıyor, "demek onlarsız da yaşanabiliyor, iş görülebiliyor" diye düşünüyordu.

Daha münevver zümre ise, açıktan açığa kıymet hükümlerinin üzerinde yeniden durmak ihtiyacını duyuyordu. Artık zihinler kendi realitemizi olduğu gibi görmeğe başlıyor, uyuşmaları imkânsız olan şeyler arasında çarpınıp durmuyordu.

Maişet zorluğu birçok işsiz memuru Anadolu'ya kaçmaya mecbur etmişti. Bu sefer, millî hayatın orada kurulmuş olduğunu görenlerde hareket başladı. Seferberlik sonunda muhtelif şekillerde ordudan ayrılmış olan ve İstanbul'da çok küçük ücretlerle sivil iş-

lerde, nefesi tıkanmış gibi çalışan zabıter, ihtiyat zabıterleri yeniden, bu son ay içinde Anadolu'ya geçıter.

İşgal ordusunun ve idaresinin çıkardığı bütün zorluklar, bin türlü mukabil tedbirle, küçük rüşvetler, dostluklarla yenildiği için, Karadeniz yolu, ancak görünürde tek başına yapılan bu devamlı hicreti besliyordu.

Diğer taraftan İstanbul'da Millî Mücadele'ye aleyhtar olan zümrenin etrafında da büyük bir kaynaşma başlamıştı. 1919'da her şey bitti, zannıyla Hürriyet ve İtilâf'a geçen zayıf ruhlular yavaş yavaş tarafsız bir çehre alıyorlardı. Daha zekileri ise davanın öteden beri sahibi imiş gibi görünüyörlardı.

Ya mâzileri itibariyle, yahut da menfaatleri, veya nadir olarak fikirleri itibariyle dönmeleri kabil olmayanlar ise son bir gayretle yeniden mücadeleye hazırlanıyorlar, işgal kuvvetleriyle daha geniş işbirliği çareleri arıyorlardı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti bu zümrelerin içinde mücadelesini en haince yapandı. Fakat işgal idarelerinde vaziyet değişmişti. Vâkıa şehirde her an, yabancı kuvvetler hissediliyordu. Fakat en aleyhimizde çalışan ecnebi politikalar bile dahilden geniş bir ihanet yardımından ümit kesmişlerdi. Bu itibarla İstanbul'daki gerginliğe artık tamamıyla bize ait olan meseleler gibi bakıyorlar, bazı hâdiseleri aleyhimizde destekleseler bile, sadece münferit vak'a olarak destekliyorlar, yaptıkları küçük itisafı da şahsî bir zulüm gibi yapıyorlardı. Açıkça görünen bu hâl, halkımıza millî politika aleyhtarlarının gayretkeşliği yüzünden işlerin bir zaman ne kadar vahimleştiğini anlatmıştı. Bunun için de İstanbul'da garip bir sinirilik hâkimdi. Hemen her taraf bir volkan ağzı kesilmişti. Her an olması muhtemel şeyleri bekleyerek yaşıyorduk.

Bu hâl, benim şahsî alâkalarımnda da vardı. Hiçbir şey olmadığı için, her an bir şey olmasını bekliyordum. Nâsır Paşaa bir türlü seyahat iznini alıp gidemiyor, Sabiha ortada görünmüyor, Kudret Bey gazetesini çıkaramıyor, Muhtar'ın nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Sanki imkânsızın duvarı arkasında yaşıyordum. Fakat her an bir şey olmasını bekliyordum. Gün geçtikçe bu his içimde o kadar

kuvvetlendi ki, rahatsız olmaya başlamıştım. Başkalarına ait korkular içinde çirpiniyordum.

Fakat bu his yalnız bende değildi. İhsan, o kadar soğukkanlı olan Muhlis Bey de yavaş yavaş bu beklemenin ıstırabı içinde idiler. Galiba bu hisle olacak, İhsan, Nâsır Paşaya verdiği söze rağmen bir gün onun hatıratını ve vesikalarını bankadan almağa karar verdi. Evinde beraber açtık ve ikimiz birden şaşırдық.

Zarfın içinde hatırat ve vesika yerine, Paşanın gençliğinde iştirak ettiği mühim siyasi hâdise olan Akabe meselesine ait notlarla, cevabi notalar, askerî makamlara, yerli şeyhlere yazılmış mektuplar, Mabeyn emirleri ve bazı mahallî makamlara ait vesikalar vardı. İhsan'la ben, hayretten, hiddetten çılgına dönmüştük. Halbuki Nâsır Paşa, cüzdanının içinden çıkan büyük zarfa hatıratım ve vesikaları diye yazmıştı.

Nihayet İhsan, Paşa ile konuşmak için evine gitmeğe karar verdi.

— Sen gelme! dedi. Sen çok yumuşaksın! Yapacağın bir iş de yok...

Ben meysus ve şaşkın Karaköy'de ondan ayrıldım. Vakit akşamdı. Kadıköy vapurunda acayip düşüncelere daldım. İçimde yalnız bu hâdise ile izahlı müşkül bir rahatsızlık vardı. Okuyucu hatırlar ki, başından itibaren bu işe ehemmiyet vermemiştım. Olsa olsa aldatılmış olmama kızabilirdim. Geri kalanı ise, —Nâsır Paşanın bize o kadar samimiyetle oynadığı oyunu düşünerek—, benim için daha ziyade komik bir şeydi. Fakat gülemiyordum. Hattâ rahatsızdım. Ne olduğunu bilmediğim bir şeyden rahatsızdım. Bütün geceyi bu rahatsızlık içinde, İhsan'dan bir haber bekleyerek geçirdim.

Sabahleyin hâdiseler birbirini takip etti. Evvelâ, kapıya benim için bırakılan bir zarf getirdiler. Açınca hayretten şaşırđım. Bu alelade bir tiyatro reklâmıydı. Kadıköyü'nde, Kuşdili'nde Nuri Adil kumpanyasının vereceği temsillerden bahsediyordu. Fakat reklâmın üstünde Sabiha'nın Köprü'de ilk rast geldiğim kıyafetle alınmış resmi vardı. Altında da "sahneye çıkacak ilk Türk kadını" diye

yazılıydı.

Bir müddet olduğum yerde şaşırđım kaldım. Sabiha bu işi niçin yapmıştı? Zavallı Sabiha, elindeki tek oyuncakla oynar gibi hayatıyla oynuyordu. Bu belki biricik aile mirası idi. İki ay evvel, bu odada onu gördüğüm zaman içimde birdenbire canlanan ümitleri düşündüm. Demek bütün o kaçışlar, korkular, tereddütler hep bu iş içindi. Fakat bununla da kalmıyordu. Nuri Adil kumpanyasının teşekkülü Hasan Beyin parasıyla olmuştu. Sabiha, tam bir muhasara hâlindeydi. "— Ah, bir karar verebilsem?.."

Sabiha'nın öteden beri tiyatroya hevesi olması, belki bu işleri izah edebilirdi. Fakat bu izah, beni teselli etmiyordu...

Nihayet giyindim ve meseleyi konuşmak, belki yeni bir şeyler öğrenmek için aşağıya, Muhlis Beye indim. Orada beni daha başka bir haber, daha korkuncu bekliyordu.

Odada Muhlis Beyle Kudret Bey karşı karşıya oturmuşlardı. İkisinin de yuzu bozuktu. Etraflarında, küçük masanın üstünde o sabahki gazeteler yayılmıştı.

Muhlis Bey, sinirli sinirli:

— Neredesin? Seni bekliyorduk... dedi.

Kudret Bey daha trajik bir sesle:

— Gördün mü felâketi? diye üstüme yürüdü. Ben, elimdeki ilânı göstererek:

— Elbette... dedim. Çok can sıkıcı bir şey! Niçin yaptı bunu Sabiha! Zavallı...

Muhlis evvelâ ilâna, sonra yüzüme, sonra gazetelere baktı:

— Bırak Sabiha'yı şimdi... dedi. Daha mühimi var. Gazete okumadın mı? Dün gece Nâsır Paşayı öldürmüşler... İhsan da orada imiş...

Bana yerdeki gazetelerden birini uzattı. İlk önce Nâsır Paşa ile İhsan'm yan yana resimlerini gördüm. Paşa merasim elbisesinin sırmaları içinde ciddî, vakur, şimdiden, ölümlü haberinin araya koyduğu mesafelerden bize tebessüm ediyordu. İhsan, ihtiyat zabiti kıyafetiyle idi. O kadar şaşkındım ki, havadisi güçlükle okudum.

“Esbak Nafia nâzırı Abdunnâsır Nâsır Paşa Hazretleri dün akşam saat on buçuk sularında Nişantaşı'ndaki konağında meçhul bir şahıs veya şahıslar tarafından öldürülmüştür. Ailesi ve kerimesi yakın akrabasından Kerim Paşalara gece misafirlğine giden Paşa; o geceyi evinde eski bir aile dostu olan İhsan Beyle geçirmişti. Çalışma odasında konuşurlarken Paşa birdenbire bir şey almak üzere aşağıya inmiş, arkasından da üç el silâh sesi işitilmiştir. Bu seslerden telâşlanan İhsan Bey, derhal aşağıya fırlamış ve son nefeslerini vermek üzere bulunan Nâsır Paşayı salonda yere yıkılmak üzere iken bulmuş, kendi eliyle yakındaki kanapeye yatırmıştır. Paşa, derhal vefat etmiştir. Paşanın uşağı, hanımlarla beraber olduğu için evde yalnız aşçı kadın bulunuyordu. O da İhsan Beyden hemen biraz sonra yetişmiş, daha sonra da silâh sesine koşan komşular, Türk ve İtilâf devletleri zabıtası gelmiştir. Tahkikat-ı evveliyeye konakta yapılmış ve merhumun ailesi efradına haber verildikten sonra, İhsan Bey, aile efradının teessürü karşısında geceyi konakta geçirmiştir.”

Gazete, bir ara nasılsa eve giren kaatilin alt katta gizlenmiş olması ihtimalinden bahsederek, Paşanın serinletici bir şey aramak üzere aşağıya indiği zaman “mel’netini icra etmek fırsatını” bulunduğunu söylüyordu. Bundan sonra Nâsır Paşa ile İhsan’ın hayatları hakkında izahat veriyordu. Nâsır Paşa için “fihâm-ı rical-i Osmaniyeden” sıfatını kullanıyor ve onun millî harekâta müzaheretinden bahsediyor, İhsan için “Avrupa’da tahsil etmiş, istikbalî parlak, milliyetçi, ateşin bir genç” diyordu. Bir başka gazete, her ikisinin de yakında Anadolu’ya geçmeleri ihtimali olduğunu kaydediyordu.

Muhlîs Bey:

— Bu işte İhsan’ın canını sıkırlar gibi geliyor, bana, dedi. Ne dersin?

Ne diyecektim? Sahnenin dışı karışmıştı. Durmadan, hâlâ elimde tuttuğum ilâna bakıyordum. Fakat Sabiha’yı unuttuğum artık. Etrafımı alan insanlar bana, onu düşünmem için imkân bırakmıyorlardı. İstanbul’a geldim geleli bu hep böyle olmuştu. Şimdi de Nâsır Paşanın dost çehresi, iradesiz hâlleri, kibar tavırları, baba-

sını çok seven Rezzan Hanımın ıstırabı, İhsan'ı bekleyen sıkıntılar...

Fakat hayatım garip bir ritim içinde yürüyordu. Hiç kimse, kendisinin fazla unutulmasına razı olmuyordu. Nitekim Kudret Bey:

— *İkdam*'daki havadiste, Nâsır Paşanın elinde Nuri Adil kumpanyasının bir ilânı olduğu yazılı. Polis Paşanın parmaklarının arasında buruşuk, yeşil bir kâğıt görmüş ve bunun bir tiyatro ilânı olduğunu anlamış.

Gazeteye baktım, doğru idi. Aylardan beri etrafımda olan işlerde bütün isimleri yan yana görmeğe o kadar alışmıştım ki, hiç şaşırmadım.

Muhlis Bey:

— O da ayrı bir sıkıntı! dedi. Fakat ben İhsan için korkuyorum...

Etrafımdaki kül rengi boşluktan, Nâsır Paşa ile İhsan'ın çehreleri tekrar sıyrıldılar.

— Haydi gidelim! dedi. Belki yapacağımız bir şey vardır.

Muhlis Bey, etrafına baktı. Busefalos, gazetelerin ortasına, hâdiselerin önünden akıp gitmesine alışmış bir Sfenks sükûnetiyle oturmuş, çok munis, muamma yüzüyle efendisini ona bakmadan dinliyordu. Perdesi açık pencereden dışarda hızla yağın kar görünüyordu. Bir rüzgâr kabardı, iki yolcu geçti. Karşı evde birisi elektirgi yaktı.

— Haydi gidelim!

Muhlis Bey önde, yola çıktık.

SAHNENİN DIŞINDAKİLER HAKKINDA AÇIKLAMA*

Sahnenin Dışındakiler'i yeni baskısı için gözden geçirirken bir iki noktasını kontrol amacıyla *Yeni İstanbul* (nu. 100-177, 9 Mart-26 Mayıs 1950)daki tefrikasına baktığımda beni hayrete düşüren birkaç farklı kısım gördüm. 1973'te *Sahnenin Dışındakiler* Büyük Kitaplık tarafından ilk basıldığında bu konu ile hiç ilgilenmemiştim, onun için bu farkların neden doğduğunu önce anlayamadım. Tefrikada bulunan bazı parçalar kitapta yoktu. Bu, bence anlaşılabilen bir durumdur. Metni yazarken bazı parçalar dikkatsizlik veya tembellikten atlanmış olabilirdi. Fakat bazı parçalar da kitapta olduğu hâlde tefrikada yer almıyordu. Bu parçaları bir başkasının metne eklediği düşünülemezdi. Tanpınar'ın üslubu her satırda görülyordu. Bazı durumlarda, eskilerin dediği gibi zamanını (vakt-i merhunu) beklemek gerektiğini yine bu vesile ile anladım.

Dr. Sefer Özdemir'le karşılaştığımda söz arasında, kendisi *Sahnenin Dışındakiler*'i ilk basan şahıs olduğunu söyleyince, hemen metni nereden aldığını sordum. Metni bir dosya içinde Kenan Tanpınar kendisine vermişti. Mehmet Kaplan metni okumuş ve sonra da dosya matbaaya gitmiş. O dosyadaki metnin daktilolu bir metin olduğunu ve arada el yazısıyla bazı eklemeler ve çıkarmalar bulunduğunu da Dr. Sefer Özdemir söyledi. Bir Tanpınar hayranı

* Bu açıklama ve incelemelerden, ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

olduğu için Tıp Fakültesi üçüncü sınıf öğrencisi iken Büyük Kitaplık Yayınları arasında bu kitabı çıkardığını söyledi ve bana kitabın bir kopyasını vermeyi vadetti. Kitap D. Mehmet Doğan'da vardı, o da kitabın fotokopisini bana gönderdi.

Salmenin Dışındakiler daha sonra Nakışlar Kitabevine oradan da Dergâh'a geçmişti. Nakışlar baskısı adamakıllı kötü idi. Oradaki eksiklikleri gidermek için tefrikasına bakmıştım.

Salmenin Dışındakiler anlaşılıyor ki Tanpınar tarafından yeniden yer yer işlenmiş. Herhalde ömrü vefa etseydi onu da çok değiştirecekti diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Bu dosya her hâlde onun başladığı değiştirmelerdeki ilk adımlarıydı. Onun için *Salmenin Dışındakiler*'in bu yeni baskısında da Tanpınar'ın gözden geçirdiği metni kullandık.

Eserin tefrikasıyla karşılaştırmanın sonuçları Dr. Şehnaz Aliş'in yazısında görülecektir.

İNCI ENGİNÜN

SAHNENİN DIŞINDAKİLER
-Kitaplı Tefrika arasındaki farklar-
Şehnaz Aliş

Sahnenin Dışındakiler romanı 9 Mart-26 Mayıs 1950 tarihleri arasında *Yeni İstanbul* gazetesinde yayımlanmıştır. Eserin kitap hâlindeki ilk neŐri olan; Büyük Kitaplık, İstanbul 1973 baskısı ile tefrika tarihi arasında çok uzun bir süre bulunmaktadır. Tanpınar, eserini kitap hâlinde neŐre hazırlarken romanı üzerinde bazı deĐiŐiklikler yapmıştır. Bu deĐiŐiklikler Yahya Kemal'in öğrencisi olan Tanpınar'ın hocası gibi mükemmele ulaşma arzusu ile sanatçı titizliğini göstermesi açısından önemlidir.

Eserin ilk iki yüz sayfasında fazla olan deĐiŐiklikler, son yüz sayfada yok denecek kadar azalmıştır. Burada sanatçının yazıp bitirdiği eserin üzerinde oynamaktan sıkılıp onu bıraktığı düşünülebileceği gibi, henüz bu çalışmayı tamamlamadığı da akla gelebilir.

Sahnenin Dışındakiler romanının tefrikası ile ilk baskısı arasındaki farklar gösterilirken, okuyucuların daha rahat ulaşabilecekleri *Dergâh Yayınevi*'nin elinizdeki son baskısındaki sayfa numaraları kullanılmıştır. Yapılan mukayesede baskı hatalarından kaynaklanan deĐiŐiklikler üzerinde durulmamıştır.

Sahnenin Dışındakiler romanının tefrikası ile kitap hâlindeki ilk baskısı arasındaki farklılıkları aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

1. Eserin kitap hâlinde neŐri sırasında tefrikada yer alan bazı büyük parçalar çıkarılmıştır:

bk. s. 9, 11, 37, 40, 52, 156 ...

2. Tefrikada olmayan bazı büyük eklemeler yapılmıştır.

bk. s. 25, 36...

3. Bazı küçük sıfatlar eklenmiş yahut çıkarılmış veya değiştirilmiştir.

Kitap	Tefrika
s.7 Atiye Hanım Abdülhamid devrinde...	Bu Atiye Hanım Abdülhamid devrinde...
s.8 olan Kazasker Atâ Molla Beyin küçük kızıydı.	olan bir kazaskerin kızıydı.

4. Bazı kelimeler değiştirilmiş:

Kitap	Tefrika
s. 21 bağlama ve tevekkül maskesini	bağlanış ve tevekkül çehresini
s. 24 birbirleriyle aralıkları	birbirleriyle olan mesafesi

5. Bazı özel isimlerdeki yanlışlar düzeltilmiştir:

s. 291 Hasan - Hüsnü

s. 299-300 Muhlis - Suphi

6. Tefrikada görülen bazı ifade bozuklukları ve cümle düşüklükleri düzeltilmiş:

Kitap	Tefrika
s. 255 Onu görmeyi ve dertlerine ortak olmayı	Onu görmek ve dertlerine ortak olmayı
s. 309 <i>İkdam</i> 'daki havadiste, Nâsır Paşanın elinde Nuri Adil kumpanyasının bir ilânı olduğu yazılı. Polis Paşanın parmaklarının arasında buruşuk, yeşil bir kâğıt görmüş ve bunun bir tiyatro ilânı olduğunu anlamış.	<i>İkdam</i> 'daki havadiste, Nâsır Paşanın elinde Nuri Adil kumpanyasının bir ilânı olduğunu, polis Paşanın parmaklarının arasında buruşuk, yeşil kâğıdı bulduğunu yazıyor diye haber verdi.

7. Tefrikada olduğu halde kitap hâline getirilirken yanlış yazılmış veya atlanmış kısımlar görölmüştür. Bunlar tefrikadan tamamlanmış ve aşağıdaki listede de belirtilmiştir.

*

Sahnenin Dışındakiler romanının tefrikası ile kitap hâlindeki ilk baskısı arasındaki farklılıklar sırasıyla şunlardır¹:

Kitap	Tefrika
s. 7 alttan 2 Atiye Hanım Abdülhamid devrinde...	Bu Atiye Hanım Abdulhamid devrinde...
s. 8-2 olan Kazasker Atâ Molla Beyin küçük kızıydı.	olan bir kazaskerin kızıydı.
s. 8-9 Kayınbabası İsmail Molla Beyin sağlığında..	Kayınbabası İsmail Molla Bey yaşadığı müddetçe
s. 8-10 genç kadını pek o kadar sıkmamıştı.	genç kadını sıkmamıştı.
s. 9-19 Çekilip giden, fakat bir türlü umutlanmayan bir mahlûk...	Çekilip giden, fakat bir türlü umutlanmayan bir mahlûk...
	Nitekim bu yazdıklarım, ta o yaşlardan kalmış bir iki hayalin bende yıllar boyunca nasıl değiştiğini ve devam ettiğini gösterir.
s. 9-20 Limanın ışıkları içinde tehdit edici	Limanın ışıkları içinde ve tehdit edici
s. 9-22 sert muamele, ve yağmur bütün hayatı, insanın sinirlerini iyiden iyie bozmuştu.	sert muamele, etraftaki yağmur ve bilhassa garip bir ısrarla baktığım denizin, ışık vuran yerlerde o kendi içinden köpüklenen, kabaran ve bütün hayatı, insanı reddeden karanlığı asabını iyiden iyie bozmuştu.

1 Farklılıklar gösterilirken kullanılan ilk rakam sayfa ikinci ise satır numarasıdır.

(...) işareti hem tefrika hem de kitapta aynı olan kısımları göstermek için kullanılmıştır.

- s. 9-29 Ege kasabasına
s. 9-33 Akdeniz güneşi, yumuşak berraklık denizin tehlikeli varlığını
s. 10-6 tahtakurusu lekelerine
s. 10-9 Geçirdiğim göğüs hastalığı yüzünden iki senem kaybolmuştu.
s. 10-27 hâlâ çocuk kalmış sesiyle durmadan (...) demeye başlamıştı.
Hayatta hiçbir kahramanlık
s.11-1 Onun için ister istemez okumaya, yüksek mektep bitirmeye karar vermiştim.

- s.11-16 Anlaşılan Shakespeare'imi çok yanlış anlamıştım.
s.11-19 değişik olması biraz da bu yüzdendir.

- şirin Ege kasabasına
Akdeniz güneşi, o sarahat denizlerin tehlikeli varlığını
tahtakuru lekelerine
Geçirdiğim hafif göğüs hastalığı yüzünden iki senemi kaybetmiştim.

hâlâ çocuk sesiyle (...) diye benimle durmadan konuşmaya başladı.

- Hiçbir kahramanlık
Çok sonraları babamın iyi dostu olan Doktor Adil Bey'in beni korumak için buna sebep olduğunu kendisinden öğrendim. Bir gün bana gönderilmemen için büyük bir sebep yoktu. Fakat altı ay sonra öleceğine emindim" demişti.

Anlaşılan Shakespeare'imi iyi anlamadan okumuştum.

- değişik olması da bu yüzdendir.
Bununla beraber yine içimizde eski benliğimizden bir şeyler kalıyor; bizi seçtiğimiz hayat yolunda gereği gibi yürümekten alıkoyan, âdeta iki yol arasında şaşkırtan garip, ip gibi ayağa dolanan bir şey. Öyle olmasaydı meslek hayatım bu kadar silik geçmezdi; ve ben yıllardan sonra İstanbul'a tekrar dönüşümde kendime bir muayenehane arayacağım, sağlam bir şöhret tesis etmeye, hülâsa insanların ölüm ve dirimine tam bir doktor gibi yardım etmeye çalışacağım yerde bu mazi hatıralarıyla meşgul olmazdım.

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

s.12-8 onların vücut bulma hayalleriyle

s.12-10 saklı kararını çok iyi anlıyorum

s.12-14 Öyle ya, bir müzede tablo seyrederek gibi bir manzaraya ayakta bakılmaz.

s.12-20 Fakat ayakta göre bu teessüründen fazla bahsetmeye hakkım yok.

s.13-3 La Madelone

s.13-13 Bunların başında muzikaları yoktu ve adetçe azdılar.

s.13-14 Bu tesadüf kendi memleketlerinde olsaydı

s.13-16 Fakat şimdi Bayezit Camii

s.13-19 altı senelik bir gurbetten sonra

s.13-23 satıcı seslerinin bile eski satıcı seslerine benzemediklerini farkettim.

s.13-26 öğretecek insan kalmamıştı.

s.13-31 her an sert bir talih

s. 13-33 çalışmak da güç

s. 14-2 ve çok çabuk

s. 14-5 orada da medeniyet

s. 14-17 l âle devrinden kalma

s. 14-19 bir de soğuk su

onların tahakkuk hayalleriyle

saklı kararından çok mesumdum.

Öyle ya, bir müzede tablo seyrederek gibi ayakta manzaraya bakılmaz.

Ayakta göre fazla teessüre hakkım yok.

Madelone

Bunların başında muzikaları yoktu ve azlıktılar.

Kendi memleketlerinde olsaydı

Fakat burada Bayezit Camii

altı senelik bir döniştten sonra

satıcı seslerinin bile eskisi (gibi) olmadığını gördüm.

öğretecek kalmamıştı.

her anda sert bir talih

çalışmak da çok güç

ve çarçabuk

orada medeniyet

Lâle devrinden

bir soğuk su

s. 14-28 Dedelerimiz ahşap ev denen şeyi icat ettikleri gün bir imkâm bize hazırlamışlardır. Tarihte ve bilhassa felsefedeki "sebeplere ve netice" davasının bu en iyi misalidir. Böylece tâ beş asırdan beri biz son derecede "imarıcı" bir millet olmaya hazırlanmış olduk. İstanbul mahallelerini her nesil için yeni baştan denebilecek şekilde vücuda getiren bu yirmi otuz senelik merhaleleri tarihî hadiseler hazırlarlar.

s. 15-6 Kırım Muharebesi'ne ait

s. 15-20 çam tahtaları, iyi yontulmuş âdeta cilalı kalaslar, tahtaşlar

s. 15-29 bir deli ile jandarma

s. 16-23 iskele donanmış,

s. 16-29 benim de emeğim olan

s. 16-32 tatil aylarımı

s. 16-33 Ne ev halkının azarlarını ne ustaların kovalaması kâr etti.

s. 17-14 Kokusuyla, rengiyle, şekliyle tanıyacaksın.

s. 17-16 Ve bana birer birer

s. 17-25 kafasına koymuş hikâyenin kaplumbağası gibi

s. 17-26 alını son derece sakindi.

s. 17-29 Göz, el ve kafa hep beraber çalışmalıdır.

Bu yirmi otuz senelik merhaleler tarihî hadiselerin hazırladığı içtimaî bir kadroya benzerler.

Kırım Muharebesi'ndeki

çam tahtaları, tahtaşlar

bir deli ile bir jandarma

iskele donanmıştır,

benim de emeğim olan

tatil aylarımı

Ne ev halkının azarlaması ne ustaların kovması kâr etti.

Kokusuyla, rengiyle tanıyacaksın.

Ve bana teker teker

kafasına koymuş gibi

alını son derecede düz ve sakindi.

Göz ve el ve kafa hep beraber çalışmalıdır.

s. 18-3 Babamın yetiştiği zamanlarda

s. 18-6 ne bir ucu israfı varan, fakat Şehirli halkını pek

s. 18-7 ne de ağızlardan

s. 18-12 bir bina idi, bu iēi baştan başa avizelerle, billur merdiven tırabzanları aynalarla sũslũ, bir yığın malzemesi Viyana'dan getirilmiş bu kŕŐkũ gormiŐ, ēocukluđuma rağmen Şaşırmıştım. Bu paşalar . .

s. 18-29 bu ũçũncũ devirde ev hanımları, konak yavrusu denen evleri tercihe başlamışlar

s. 19-4 ēünkü Meşrutiyet ilâniyle hayli deđiŐiklikler olmuştu.

s. 19-7 bir yığın insan da

s. 19-17 almayan bir septikti.

s. 19-18 hattâ mađlũp olmadığını, yahut da bu olayın ũstũnde olduğunu gostermek iēin

s. 20-3 O bu hayatı hem aşağı yukarı tanzim eder, hem de onun tesiri altında kalırdı. Etrafında

s. 21-2 Hattâ asıl birleŐtirici olan Şey, bunlar değil ibadetti.

s. 21-8 bulamayanlar, yahut onun emirlerine gereği gibi itaat etmeyenler de sanki her evin taŐlıđında, veya kapının yanı başında

Babam yetiştiği zaman

ne israfı varan, fakat Şehirli halkını bir tũrlũ

ne de kendilerinin ağızlardan bir bina idi bu. Bunlar

bu ũçũncũ devire ev hanımları, konak yavrusu denen evleri tercihe başlamışlar

ēünkü sade Meşrutiyet ilâniyle mahallemizde hayli deđiŐiklikler olmuştu.

bir yığını da

alamayan bir septikti.

mađlũp olmamış gŕtũnmek iēin

Bu itibarla eski trajedilerde kaderi adım adım takip eden, insanlar ve hayat namına konuşan koro başlarına ēok benzerdi. Ve onlar gibi o da etrafında

Asıl birleŐtirici olan Şey, ibadetti.

bulamayanlar da sanki her evin taŐlıđında, kapının yanı başında

s. 21-11 bağlama ve tevekkül maskesini

s. 21-14 muhakkak o akşam veya ertesi sabah bir melek kanadı tedarik edip cennete doğru uçacak zannederdiniz.

s. 21-20 ya kalplerinden gelen bir itişle, yahut da isteyerek ve yolunu bildikleri için,

s. 21-32 mürdüm eriği

s. 22-1 Bu o devrin mahalle-mize mahsus, herkesçe kabul edilmiş bir isterisi idi.

s. 22-12 o yıllarda sayısı epeyce azalmış olan kandillerin

s. 22-15 bizim hissemiz

s. 22-22 hulâsa bizden sonra

s. 22-25 uzaktan ve âdeta dinî bir hürmetle seyredilirdi.

s. 23-7 fikrinde idiler.

s. 23-8 zaviyenin dışı tarafında

s. 24-3 Karagöz takımları gibi şeylerdi.

s. 24-6 bir meyva yumuşaklığıyla

s. 24-16 birbirleriyle aralıkları

s. 24-20 O zamanlar Nuri Beyden başka konak halkından pek az insanı tanıyordum. Bunlardan biri de Muhlis Beydi. O da Atâ Molla Beyle bacanak oldukları için evimize gelirdi.

bağlanış ve tevekkül çehresini

muhakkak ertesi sabah erecek zannederdiniz.

ya kalplerinden gelme bir itişle, yahut da istekleriyle

bir tek mürdüm eriği

[Bu cümle yok]

kandillerin

biz çocukların hissesi

bizden sonra

uzaktan seyredilirdi.

fikrinde idi.

zaviyede

Karagöz takımlarıydı.

bir meyva örgüsü yumuşaklığıyla

birbirleriyle olan mesafesi

O zamanlar Nuri Beyden başka konak halkından kimseyi tanımazdım. O da Atâ Molla Beyle bacanak oldukları için evimize gelirdi. Fakat hanımı annemle dost değildi. Sebebi de bizim, diğer hısm, akraba gibi Behçet Beyle alâkamu-

s. 24-24 Benim çocukluğunda Muhlis Bey Galatasaray'ı yeni bitirmişti;

s. 24-31 başını çevirip bakmazdı.

s. 24-32 Gariptir ki İhsan Bey

s. 25-3 Muhlis Bey gibi bu hâtıralarda adı sık sık geçecek olan Kudret Bey de bu konaktandı. Fakat o zamanlar Avrupa'da olduğu için henüz tanımamıştım. Yalnız babamı çok sevdiğini, acayip bir izdivaç yaptığını, tuhaf huyları olduğunu bu hususiyetlerin üzerinde hiç düşünmeden biliyordum.

O yıllarda benim bu konak hiçbirini tanımadığım, evimize nadir olarak geldikleri zaman gizlenip kaçtığım, yolda rastladığım zaman saçlarımın dibine kadar kızardığım genç, güzel, yetişkin kızlarının büyüü ile mevcuttu. Hiçbirinin yüzünü doğru dürüst görmemiştim. Kadın ve genç kız dostluklarına çok alışkın olmakla beraber onlardan daima kaçmıştım. Onlar benim için pek nadir karşılaşmalardan bir nevi iç kamaşması gibi içimde yerleşip kalmış dağınık çehre çizgileri, çok etli bir dudak, zaptedilmiş bir

zı kesmeyişimizdi. Bununla beraber çok sonraları bu konaktan ikinci bir insan daha tanıdım. O da Nuri Beyin teyzesinin oğlu olan Muhlis Ağabeydir. Daha başından söyleyeyim ki bu hatıralar biraz da Muhlis Ağabeyin macerasıdır.

Benim çocukluğunda Muhlis Ağabey Galatasaray'ın son sınıfında idi.

öyle başını çevirip bakmazdı.

Gariptir ki İhsan

[Bu kısım tefrikada yok.]

tebesstüm, mütecessis bir bakış, rüzgârda peçe altından nasılsa fırlamış bir tutam saç, ucu kalkık kaşlar, bileklere kadar çıkan eldivenler, ince peçe, her renkten çok kıvılcımlı bir yığm çarşaf, istilâ eden bir koku ve biraz kesik kahkaha, şiveli çığlıklar ve edalı konuşma parçaları idi. Haddizatında çok az olan bütün bu şeyler çok etkili ve hakikaten o zamana kadar işitmediğim bir yığm ismin etrafında birleşirdi. Nuri Bey kızlarına zamanın modasına uyarak Neclâ, Mücellâ ve Incilâ adlarını vermişti. Bugün olsa bir vodvile yakıştıracacağımı bu seri malı adlar benim için o zaman kibarlığın, üslûbun tâ kendisiydi. Eniştesi Mehmet Beyin iki kızının adı Fahriye ile Suat idi. İkisi evli olan bu beş kız daima beraber gezerler ve bu beraberlikle –hizmetçimiz Paraskevi bu işi hiç beğenmez “ne o sanki, araba atı gibi hep beraber geziyorlar...” derdi– üzerimdeki prestijlerini artırırlardı. Öyle ki konak yavaş yavaş benim için herhangi bir ikametgâh olmaktan çıkmış, bir nevi şahsî mitolojinin sarayı olmuştu. Bu sarayda yalnız adlarını bildiğim, hâtıraları kulaklarımda dolaşan bu beş mahude tek başlarına, tanımadığım, bilmediğim şekilde, nadir parçalarını işittiğim konuşmaları kadar maddesiz sadece işaret ve semboller ile dolu bir hayat geçirirlerdi. Yukarıda seslerini işittiğimi söylemiştim. Hakikatte bu da doğru değildi. Çünkü bu ses-

lerin kime ait olduğunu bilmeyordum. Hattâ buna ses de denemezdi. Sadece mulâyîlem zamanla bir nevi bahar koruluğu gibi onlardan gelen bir yığın civıltı ile dolmuştu. Yoksa o herrak gültüş Neclâ'nın mı idi? Sesi o kadar alaycı olan Incilâ mı idi? Dalia ziyade kelimeleri incecik dişleriyle ısırır gibi konuşan ve bazen de geniş ve avîze gibi etrafı ışık içinde bırakan Fabriye mi, Suat mı idi hiç farkında değildim.

s. 26-13 bu konağı ve içindekileri unuttum.

s. 26-25 alingan, sabırsız, hentiz kıvamını ve istikametini bulamamış iştiha

s. 26-31 hiddetli insan sesinden o anda ölecekmiş gibi korkardı.

s. 27-8 Bunlar o yaşta bir çocuğun ağzında, hiç olmazsa o zamanlar, garip gelen sözlerdi.

s. 27-11 üzerinde durduğu

s. 27-23 getir de yakından göreyim

s. 27 27 yeni gelenekler

s. 27-28 lacivert, sarı düğmeli, çapıast yakalı üniformayı

s. 27-31 evlerinin hemen yanı başında bulunan kuytu,

bu konağı ve içindekileri unuttum. Zaten Sabiha'yı görüp de her şey ve herkesi unutmayan insan azdı.

alingan, sabırsız, hudutsuz iştiha

hiddetli insan sesinden o acıip ve çılgınca korkusu buradan gelirdi.

Bunlar on üç, on dört yaşında bir çocuğun ağzında şaşırtıcı olan sözlerdi. Fakat Sabiha'dan ben, daha şaşırtıcı sözler işitiğimi bilirim.

üzerlerinde durduğu

getir de bir yakından göreyim

hudutsuz gelenekler

lacivert üniformayı

kapılarının yanı başında kuytu,

s. 28-32 -Utanmıyorum. Sa-
dece doğru söylüyorum...

s. 29-25 bir türlü uyuşamayan
(...) ayrı ayrı onunla konuşmuşlar,
(...) hiç bilmediği bir hürriyet

s. 31-8 Ama bağırarak kötü!..
Bilmezsin birisi yanımda bağırınca
ne hâle giriyorum. Birgün babamla
annem kavga ederlerken ben ölebi-
lirim...

s. 31-12 Beni sokağa bir şey
almak için yollanmışlardı..

s. 31-19 Kapısının eşliğinde
yan yana oturmuştuk.

s. 31-26 Her gün annemin bir
şeyi gidiyor.

s. 32-10 Yalnız ara sıra başını
arkasına atarak sanki kötü bir dü-
şünceyi yahut tâliinin şuurunu kov-
maya çalışıyordu.

s. 33-5 ayrı tarzda yaşayan
babamla beraber bulunmasından

s. 33-8 gayri işlerde

s. 33-9 belki de mutlak piş-
manlıkta

-Utanmıyorum. Sadece doğ-
ruyu söylüyorum Cemal Ağabey
doğruyu söylüyorum ...

bir türlü birbiriyle uyuşama-
yan (...) ayrı ayrı onunla saatlerce
konuşmuşlar, (...) hiç bilmediği
acıp ve çok zalim hürriyet

Ama bağırmasınlar bağırarak
kötü!.. Bilmezsin birisi yanımda
bağırınca ne hâle giriyorum. Bu
şamatacı kızda bu korku, bu sözler
iki akşam evvelki hâlimden fazla
beni şaşırtmıştı.

-Babamla annem kavga eder-
lerken ben ölebilirim... Evet, Sabi-
ha insan sesinden, hiddetin insan
çehresine getirdiği değişiklikten
korkuyordu

Ben dışarıya bir şey almak
için gitmiştim..

Kapının eşliğinde yan yana,
mahzun mahzun oturmuştuk.

Her gün annemin bir mücev-
heri, bir şeyi gidiyor.

Yalnız ara sıra başını arkasına
atarak kafasına hücum eden düşün-
celerden birini kovmaya çalışıyor-
du.

ayrı tarzda yaşayan bir adam
olan babamla beraber olmaktan

gayrisinde

yahut daha iyisi mutlak piş-
manlıkta

- s. 33-13 kanape üzerinde bir kanape üzerinde
- s. 33-18 nezaket ve muşeret bağlarını nezaket bağlarını
- s. 33-19 Bunu der demez sanki O zaman sanki
- s. 33-20 her cins hâdisenin, her cinsi hâdisenin,
- s. 33-26 bütün konuşmanın bütün mükâlemenin
- s. 33-27 Gülmemek için dışarıya fırladım. Gülmemek daha doğrusu Sabiha'ya anlatıp beraber gülmek için dışarıya fırladım.
- Çünkü babalarımızın ikisi de birdenbire birer kukla oluvermişlerdi. Çünkü babalarımızın ikisi de birer otomat hâline gelmişlerdi.
- s. 33-30 kadere bu kadar bağlı olan insanlar kadere bu kadar bağlı olan bu insanlar
- s. 33-31 Ertesi sabah bunu, Sabiha'ya sorduğum zaman bana, Bunu ertesi günü Sabiha ile konuşurken bana verdiği cevaba hakikaten şaşırdım.
- Hiç biri kendi hayatını yaşamıyor da onun için cevabını verdi. -Hiç biri kendi hayatını yaşamıyor da onun için!
- s. 34-1 Süleyman Beyin kadderden Bununla beraber Süleyman Beyin kadderden
- s. 34-18 İki sene içinde onları anlata anlata hükümeti şüphelendirmiş, İki sene içinde onları anlata anlata üzerine hükümetin şüphesini çekmiş,
- s. 35-1 ailenin geçimi karısının Preveze'den beraberinde getirdiği ailenin geçimi hanımının Preveze'den gelirken beraberinde getirdiği
- s. 35-10 ne talihsizliği ne de (...) verem olduğunu biliyorduk. ne bu talihsizliği ne de (...) verem olduğunu hepimiz biliyorduk.
- s. 35-19 pencerelerinin baktıkları manzaraları, baktıkları manzaraları,
- s. 35-26 daha çok geniş ve tafsilâtısını daha geniş ve tafsilâtısını

s. 35-33 Sündüs Hanım İsmail Paşanın urundan bahsederken o kadar küçük, minnacık tatlı bir şey yapıyordu ki gayri ihtiyarî bu sevimli tabiat hatası elimize geçse hepimiz öpüp seveceğimizi sanıyorduk.

s. 36-8 ölümüne epeyce ağlanırdı: "Gordüm oncağızı bir sabah yatağında asılmıştı başına utcağızı. Koymazlardı çalsın kız bir kerremum gibi söndü gitti kızcağız..." İsmail Paşaya dönerdik:

s. 36-15 bütün erkekçe oyunlara davul zurna sesine hatta muharebeye bayılırdı.

s. 36-18 Sündüs Hanımı o sene çok dinledim ve dinledikçe sevdim. Zihninden eski, mesut, müreffeh bey kızı bey hanımı zamanlarına çekilmiş gibi garip bir yaşayışı vardı. Onda her şey bu mazinin özlenişi idi Yaşadığı hayat daha iyi şartlar içinde geçmiş olsa idi eminim ki Sündüs Hanım gene mesut olamayacaktı. Çünkü ömrü bugün ile dün Preveze ile İstanbul, yahut mahallemiz ile eskiden oturduğu Nişantaşı arasındaki yaptığı mukayeseler içinde geçiyordu.

s. 36-31 bir insan olduğu muhakkaktı. Yazık ki bu isyan ve inkârın sebeplerini layıkıyla izah bizece imkânsızdır.

s. 37-4 erkeklere ait bir haddin

s. 37-10 ilk defa kadın giyinmesinde estetik müşavirliği

[Bu cümle tefrikada yok.]

ölümüne epeyce ağlandıktan sonra yine İsmail Paşaya donerdik:

bütün erkekçe oyunlara bayılırdı.

[Bu kısım tefrikada yok.]

bir insan olduğunu söylemeye lüzum var mı?

erkeklere ait her haddin

ilk defa estetik müşavirliği

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

s. 37-13 kaydırak oynarken gördüm.

s. 37-14 evlerinin bahçesinde Sabiha babasının içkiye düşkünlüğünü

s. 37-18 Bizim macunculardan,

s. 37-21 yarı alay yarı hissilik dolu

s. 38-3 sanki benim ikide bir patlayan futbol topumuş gibi bir kaç nefeste dolduran bir sesi vardı. Bu ses üst üste hicretlerin, hasretlerin içinde yetişmiş, onların içtimâî mirasıydı.

s. 38-7 Ama yalnız bir tanesi mi?

s. 38-8 Ellerinin küçük ve beceriksiz işaretleriyle

s. 38-10 Sabiha'nın o gürültü içinde ve azap içinde

kaydırak oynarken gördüm. Fakat bugünlerde başımıza gelen bir hadise, dostluğumuzun ahenliğine epeyce tesir etti. Anlattığım gecedan sonra ben de Sabihalara sık sık gitmeye başlamıştım.

evlerinin bahçesinde konuşuyorduk Sabiha babasının içki düşkünlüğünü

Bizim bu sokaklarda macunculardan,

yarı alay yarı hissilik

sanki benim futbol topumuş gibi gibi bir kaç nefeste dolduran bir sesi vardı. Ve bu ses sanki Sabiha'nın annesinin hayatında gördüğümüz, bizim evde yakından tanıdığım insandan çok ayrı bir şeydi. O üst üste hicretlerin, hasretlerin içinde yetişmiş, onların içtimâî mirasıydı. Bazen birkaç nağmede etrafımızdaki her şey kül oluyor sanırdık. Bazen de hiç tatmadığımız bir hasretle her şey, hiç görmediğimiz şekilde pırl pırl dirilirdi.

Ama bir tanesi mi?

Ellerinin küçük tıpkı babasının sesi gibi kendi gündelik hayatından ayrı ve çok mesut işaretleriyle

Sabiha'nın o gürültü içinde

s. 38-14 gözlerinin parıltısı
oradan geliyorsa

gözlerinin parıltısı -bu parıltı-
nın nasıl bir şey olduğunu ancak
sonra koyu yeşil yapraklarından ay
ışığı sızan zeytin ağaçları dibinde,
onu düşünürken anladım;- oradan
geliyorsa

s. 38-16 bu biçare hayat artı-
ğını

bu biçare insan artığını

s. 38-20 doğru dürüst bir cevap

doğru dürüst cevaplar

s. 38-30 Ve yine aynı şikâyeti
tekrarladı.

Tekrar aynı şikâyeti etti.

s. 39-5 Bana da koklattı.

Sonra bana da koklattı.

s. 39-9 pırl pırlıdı. İçeriye
koştu, büyükçe bir bardak getirdi.

pırl pırlıdı. Deminden beri
konuşması beni şaşırtmıştı. Onu
yavaş yavaş kaybettiğimi, artık ona
ufuk olamayacağımı anlıyordum.
İçimde aramızdaki bütün münase-
beti sadece benim tarafımdan bir
bağlantı olarak kalacağı duygusu
vardı. Bu duygu bütün irademini yok
etmişti. Zaten tanıdığımdan beri
hep o teklif eder, ben yapardım;
çok defasında cevabını bile bekle-
mezdi. Bu sefer de öyle oldu: ko-
ştu içerden büyük bir bardak getirdi.

s. 39-21 Ah, birisi bize bunla-
rı anlatsa...

Ah, birisi bize bunları anlat-
sa..." Bize... demişti, ama hakikat-
te beni düşündüğü yoktu. Bunu alı-
nacağımı bildiği için söylemişti.
Beni idare ediyordu, yalnız kalma-
mak, bir de kırmamak için. Zavallı
Sabiha, bu duvarı birkaç sene son-
ra karşısında görecekti. Ömrü onun
dibinde bitecekti. Biz de onun yanı
başında o gün sorduğu sorunun cevabını bulacaktık.

s. 40-1 Sen alışmışsın! dedim ve öksürmeye başladım.

s. 40-7 Babam neyse o hiç olmazsa kendine göre yaşıyor, fakat anneme benzetek onun cinsinden şikâyet makinesi olmak...

Sen alışmışsın! dedim ve öksürmeye başladım. Muthiş bir izzet-nefis ıstırabı içindeydim.

Babam neyse, fakat anneme benzetmek. Bir şikâyet makinesi olmak...

Belki de onun bu sözleri yüzünden, akşam eve döndüğüm zaman hâlimdeki acayıplığı farkedip telaşa düşen anneme hakikati olduğu gibi söyledim. Bir müddet düşündü. Sonra "Haydi, git, yat... Babam görmesin! Yarın seninle konuşacağım!" dedi. Ben de çekilip gittim.

Ertesi günden itibaren Sabiha ile münasebetlerimiz iki taraftan da kontrol edilmeye başlandı. Bizi birbirimizle konuşmaktan menetmiyorlar, fakat dostluğumuza şüpheli ve tehlikeli bir şey gibi bakıyorlardı.

Nitekim üç dört gün sonra yine Sabihalardan eve dönüşümde annem bir çaresini bulup ağzımı kokladı. İlk önce hiç sesimi çıkarmadım. Fakat gece yatmadan evvel bir şey isteyip istemediğimi sormak için odama gelince:

-Hiç bir şey istemiyorum. Yalnız bir daha ağzımı koklama! dedim.

İlk önce anlamamış gibi baktı. Ben devam ettim: -Bana sor, öğrenmek istediğin şeyi... Ben sana yalan söylemem...

Sabiha, kendisinden çok uzak olduğum anlarda bile hende devam ediyor, insanlarla münasebetimi içimden idare ediyordu.

Annem şüphelenmiş gibi sordu:

-Bunu kimden öğrendin?

-Sabiha'dan...

Tekrar başını sallayarak odadan çıktı. "Ah o kız... Ah, o kız..." diye mırıldandığını işittim.

Son derecede kederli idim. Küçük dostumun düşüncelerinin bu tarzda üstümden atlayışı beni yıkmış gibiydi. Kendimi hiçbir işe yaramaz bir insan sanıyordum. Ben Sabiha'da mahpus gibiydim. Sabiha işe hiç de benimle iktifa etmek niyetinde değildi. Onun gözleri önünde başka şeyler aydınlanıyordu.

s. 40-10 O günlerde mahalle-mizde mühim bir hadise oldu. 1910'dan beri Avrupa'da bulunan İhsan, memlekete döndü. Geldiğinin ertesi günü yolda rastladık.

s. 40-13 gözleri etrafı delecek gibi bakan

s. 40-19 Dün akşam, uğrarsın diye bekledim.

s. 40-27 Yarın akşam uğra da, konuşalım olmaz mı?

Sabiha'nın istediği oldu. 1910'dan beri Avrupa'da bulunan İhsan, hemen hemen o haftalarda memlekete döndü. Geldiğinin ertesi günü yolda rastlaştık.

gözleri parıl parıl yanan

Ben dün akşam, seni uğrarsın diye bekledim.

Yarın akşam uğra da konuşalım olmaz mı emmiöğlü...

Bütün bunlar iyi idi ama, niye gülüyordu sanki? Bu gülüşe içerlememe rağmen ertesi akşam evlerine gittim. Fakat sokağa çıkmadan evvel epeyce telâş geçirdim. Pantolonumun askısını çıkardım, tâ ki, yarı dizime kadar çıkmasın! Nafîleydi, hakikaten altı ayda boyum uzamıştı. O zaman lâcivert mektep elbiselerini denedim. O da kısa idi. Telâşımı gören babam işi sordu... İster iste-

mez anlattım. "Benim pantolonlarım-
rundan birini tecrübe et! Yarın yap-
tırırız, alırız, bir şey yaparız!" dedi.

Sonra birdenbire hatırıma gel-
miş gibi sordu:

-Dün gece aklın yok muydu?
Neye söylemedin?

Babam anlamıyordu. O yaşı
insana verdiği acayip duyguları an-
lamıyordu. Birdenbire büyümenin,
çocuklukla büyük insanın arasındaki
o mânasız, sadece biyolojik olan bir
hadde erişmenin insana verdiği aca-
yip utanma duygusunu anlamıyordu.
"Benim boyum büyüyor, durmadan
büyüyor... Bende garip şeyler olu-
yor, değişiyorum. Herkeste o kadar
gülmüş olan yaştayım. Düşünceim,
aklum, isteklerim, bütün uzviyetim
iki âlem arasında sallanıyor .. Bun-
ları nasıl söyleyebilirdim? Söyleye-
mediğim için, herkesten kendimi ay-
rılmış bulduğum için ister istemez,
içime kapanıyor, ister istemez hoyrat
oluyordum. Kadınların erkeklerden
kaçtığı bir cemaatin ortasında belli
etmemeye elimden geldiği kadar çalı-
şarak ben kadınlardan kaçığıordum.
Bir nisan ağacı gibi içimde tabiat
durmadan çalışıyor; ben bu çalışma-
yı örtmeye gayret ediyordum. Bir
günde yirmi, yirmi beş yaşına gel-
sem ne kadar mesut olurum!

Bu düşünceler arasında baba-
mın pantolonlarını tecrübe ettim.
Nafile onlar da kısa geliyordu. Üs-
telik boldular da. O zaman çoktan
beri babamla beraber bir yere git-
mediğimizi hatırladım. Demek ba

bam bendeki değişikliği biliyor, beni başı boş bırakıyordu.

Çarnaçar eski elbiselerimi giyerek evden çıktım. Askıyı yemden takmış, hatta iyice çekmişim. Bu hâlimle bir bostan korkuluğuna benzediğimi biliyor ve onun kadar kayıtsız olmayı istiyordum. Niçin İhsan'a bu kadar ehemmiyet veriyordum? Bu suali sorar sormaz, bütün o seneler içinde onu düşündüğümü kendi kendime itiraf ettim. Hayatımın her vak'asında "Acaba, İhsan bu işi nasıl düşünür?" diye kendime sorduğum olmuştu. Fakat bunu göstermemeliydim. Göstermeyecektim.

İhsan hiç değişmemişti. Beni uzaktan o kadar ürküten adamı görür görmez düşüncelerim değişti. İnsan kendisini onun yanında son derecede rahat buluyordu.

[Bu kısım tefrikada yok.]

s. 40-28 O zaman İhsan yirmi üç yirmi dört yaşlarında olmalıydı. Bizim okur yazar sınıf civarında bu yaştaki gençleri henüz çocuk adanmek âdetti. Buna rağmen, İhsan bana o akşam olduğundan çok yaşlı, çok büyük görünmüştü.

Ertesi akşam için ürke ürke evlerine gittim. Akşamki hâli beni o kadar şaşırtmıştı ki onunla baş başa konuşmak benim için güç bir şey olmuştu. Fakat eve girer girmez bu duygu kayboldu.

s. 41-3 İnsan kendisini İhsan'ın yanında son derecede rahat buluyordu.

İnsan kendisini onun yanında son derecede rahat buluyordu.

s. 41-13 Bana evvelâ hangi eserlerini sevdiğimi sordu. Ben tabii *Rûbab*'ta kalnuştım. Güldü.

- Daha başkaları var... dedi. Onlardan daha mühim eserleri var. Hatta asıl eserleri onlardı. Bir müddet *Fikret*'ten bahsetti. Gidip konuşmak istiyordu. "Bu günlerde muhakkak gidip göreceğim" diyordu. Sonra birdenbire ondan vazgeçti.

s. 41-32 bir Leonardo idi.

s. 42-12 okuduğumuz şeyler üzerinde bizimle konuşuyordu.

s. 42-23 hocamız yazdı onu... Bu doğru idi, bestenin kötülüğüne rağmen ve bu yüzden hepimiz onunla iftihar ediyorduk.

İhsan duymazlıktan geldi.

s. 42-30 lüzumsuz maceralara

[Tefrikada yok.]

bir Leonardo idi. Böylece ben o yaşta, dört evliyanın sokaklarını beklediği Elâgöz Mehmetefendi sokağında Jaconde'u, Son Akşam Yemeğini, Corrége'in Kadınları ve Rodin'in *Pensur*'u ile beraber tanımış oldum.

Sabiha'ya İhsan'la konuşacağımı anlatmıştım. Ertesi günü ziyaretin tekim haberini verdim. Resim kitaplarını gösterdim. Saatlere baktı, düşündü. Sonunda "Ben de İhsan Beyle konuşmak istiyorum..." dedi.

okuduğumuz şeyler üzerinde bizimle konuşuyordu. Avrupa'dan bahsederken çok defa "Gidin, açılın, behemhal gidin! Gitmeden memleketi tanıyamazsınız!" diyordu.

hocamızın eseri.. Bu doğru idi ve bestenin kötülüğüne rağmen hepimiz onunla iftihar ediyorduk.

İhsan duymamazlıktan geldi.

lüzumsuz hareketlere

s. 43-14 Sadece bende bir takım zemberekleri oynatacağımı anlamıştım. Hülâsa İhsan konuşurken bana bilmediğim bir takım ufuklar vaadediyor gibiydi.

s. 43-25 münakaşalara giriyordu.

s. 44-5 bir meseleyi

s. 44-8 ...ferdiyet meselesi içtimaî kalkınma ve Sabahattin Beyle başlayan adem-i merkezîyet meselesi, şahsî teşebbüs meselesi gibi davalardı.

s. 44-18 onlara götürülüyordu.

s. 44-32 Onda beni şaşırta-
n şey

s. 45-2 Belki de tabiatında isyan hissi vardı.

Sadece bende bir takım zemberekleri oynatacağımı anlamıştım.
[Sonraki cümle tefrikada yok.]

münakaşalara giriyordu.

Konuşurken insana bir kedi gibi sokuluşu, yüzünün daima değişen ve daima sevimli ifadeleri, sevdiğine karşı gösterdiği kayıtsız emniyet, behemchal her kaydın ve bilhassa yaşamın üstüne çıkmak isteyişi ve bütün bunlarla beraber her zaman uyanık, her zaman kendisiyle, etrafıyla meşgul bir tarafının bulunması İhsan'ı çarçabuk fethetmişti. Tecessüsleri, yaşamın çok üstündeki suallerle uğraşması onu şaşırtıyordu.

bir yığın meseleyi

...ferdiyet meselesi içtimaî kalkınma meseleleri gibi mühim davalardı.

onlara götürürdü.

Onda beni bilhassa İhsan'ı şaşırtan şey

Belki de tabiatında isyan hissi vardı. Her halde daha o günlerden itibaren Sabiha, bir nevi "Olmak, olmamak" davası içindeydi. Belki de İhsan bu işin onda hakiki bir azaba vardığını bildiği için bizimle o kadar meşguldü.

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

s. 45-9 Hattâ daha ileri gidip diyebilirim ki

Hatta diyebilirim ki

s. 45-14 bir kayışın mevsimidir.

bir bakışın mevsimidir.

s. 45-21 "Aksakallar" heyetinin -bereket versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı başına istişare kelimesini yazmışlardı.-

"Aksakallar" heyetinin -bereket versin yanı başına istişare kelimesi yazılıydı.-

s. 46-5 Sadrazam Sait Paşadan

Sadrazam Sait Halim Paşadan

s. 46-28 bize ancak donanma için iane toplandığı günlerde

bize ancak iane günlerinde

s. 47-12 İorma forma çıkan romanlarını *Güzel Prenses*'i, *Gök Bayrak*'ı filanı gizli gizli okurduk.

İorma forma çıkan romanlarını okurduk.

s. 47-16 Muzaffer aksırtırdı hocaların

Muzaffer hocaların

s. 47-21 Karagöz oynatırdı.

açıkça Karagöz oynatırdı.

s. 47-23 bu faydalı olduğu kadar rahatsız edici unsurları

bu muhim unsurları

s. 51-10 daha bir kaç defa da ilân edilir,

daha bir kaç defa ilân edilir

s. 51-31 Sabiha bu son güzel sözleri

Sabiha bu son sözleri

s. 52-15 bir durum içindeydim;

bir makina içindeydim.

52-17 Erkek çocuklardan ayrılmış gibi yaşıyordum.

Erkek çocuklardan ayrılmış gibi yaşıyordum.

Nisana doğru mahallemizin hayatı yeni bir havadisle kaynadı. İtalya'da bir yerde konsolos olan Kudret Beyin vazifesine hükümet son vermişti. Bu haberi de ötekiler gibi İbrahim Beyden aldık. Bir ge-

-O devan etti:

-Bana öyle geliyor ki İhsan düşündüklerini bize tam söylemiyor. O da korkuyor.

Bu söz üzerine bir gece evvel evimizde geçen bir konuşmayı ye-

ce yatsıdan evvel telâşlı telâşlı kapıyı çaldı ve âdeti olduğu gibi hemen arkasından tanınsın diye öksürdü, içeriye girince selamlaşır selamlaşmaz, işittiniz mi havadisi, diye söze başladı. [Bu paragraf tefrikada yok.]

niden hatırladım. Muraî İbrahim Efendi yatsıya doğru bize uğramış, asma kat odasının penceresinin önünde dışardan babama:

-Komşu, evde misin? diye seslenmişti. Ben bir türlü hatırlayamadığım Arapça dersim için babama hesap vermektan kurtulduğuma sevinerek koşmuş kapıyı açmıştım. İbrahim Efendinin çehresinden çok mühim havadislerle geldiği belliydi. Daha kapıdan girer girmez bana: "Kimse yok ya?" diye sordu. Hayır, dedim; yukarıya çıktık; belki Sabiha'ya anlatacak bir dedikodu dinlerim, diye odadan çıkmadım. Muraî İbrahim Efendi babama o gece, İhsan'ın Mahmut Şevket Paşa meselesinde kaçan Prens Sabahattin'le munasebeti olduğunu söyledi. Babam:

-Ehemmiyet vermeyin, dedikodudur.

-Hayır, iyi biliyorum. Daha Avrupa'da iken onun fikirlerini kabul etmiş. Birbirlerini görmemişler amma, yolunda yürüyormuş. Başka şey de biliyorum.

Ve bu bildiğini bir parça pahalı satmak için birdenbire sustu.

-Daha ne biliyorsunuz İbrahim Bey, söyleyin. Sizin bilmediğiniz yoktur.

Babam İbrahim Efendiye bu yeni sırtın bedelini ödemeye başladı.

Hafiften şikâyetli bir sesle: - Bizim işten kimseyi gördüğümüz yok. Sen de olmasan İbrahim Bey dünyadan haberimiz olmayacak.

Zavallı adameğazım da beklediğı bu idi. O, dedikoduyu, olan biteni öğrenmeyi ve anlatmayı en saf şekillerin peşinde koşan bir sanatkâr gibi kendisi için sevenlerdendi.

-Aramızda kalsın! Prensi kaçırılanlar içinde bizim Muhtlis Bey de var. O gece Kuruçeşme'de Seniha Sultan yalısında imiş.

-Böyle olsa da ne çıkar? Sabahattin Bey işle alâkadar olduğunu kaç defa mektupla bildirdi.

-Ama, yine adamları takip ediliyor. Bakınız.

-Evet, O da azledildi. Prens Sabahattin'le mektuplaşıyormuş. Karısı öldükten sonra kayınları düşmanlık için evde buldukları mektupları hükümete vermişler.

Meğer olacak varmış.

çok eski, yani hıdayet-i Meşrutiyette böyle bir şey geçmişti" diyor

bir kaç şey verseniz..." diye eldeki paranın

politika işlerini konuşmayı sevmezdi. Ona göre, havadis vermeye bu kadar meraklı bir insana karşı daima ihtiyatlı olmak lâzımdı. Onun için sözü burada kesti. Hakkı da vardı.

-Belki de ihtiyaç kalmaz! demişti.

s. 52-30 -Evet, azledildi. Prens Sabahattin'le mektuplaşıyormuş. Karısı öldükten sonra kayınları düşmanlık için haber vermişler.

s. 53-11 Meğer olacak varmış. Arada biz yanacaktık.

s. 53-23 çok eski, yani ilân-ı Meşrutiyetten evvel Avrupa'da iken tanıştım. Ahrarlığımız zamanında..." diyor

s. 54-3 bir kaç lira verseniz..." diye elindeki paranın

s. 54-12 politika işlerini konuşmayı sevmezdi. Onun için başka bir mütalâa söylemeden sözü burada kesti. Bu ihtiyatta haklıydı.

s. 55-7 -Belki de ihtiyaç kalmaz! demişti.

- Balkan Muharebesi
- s. 55-20 Onlarla dđřtđnür, onlarla değişir, onların şartları
- s. 55-21 Bunların ehemmiyet-çe behemchal
- s. 56-33 takındığı tavır, sonra sözleri
- s. 58-11 havagazı lambasını yaktı.
- s. 59-5 yanık bir sesi vardı. Çok defa Yunus'un Dolap ilâhisini
- s. 59-7 tekrar ilâhisine başlardı.
- İş bulmak (...) Fakat ihtiyara bulabildikleri kabahat
- s. 60-12 ne yapacağını biliyor muyuz? O şimdi
- s. 76-7 ilâhî yardımcımız
- s. 81-10 dđřüncesinin crescendo'larla yükselip
- s. 83-16 her şey mahvolmamıştı
- s. 83-21 Ben, bulunduğum yerden
- Bilhassa bu sözden sonra Salahaddin Beylere uğraması babamı çok dđřündürdü.
- Balkan Muharebesi
- Onlarla dđřtđnür, onların şartları
- Bunların behemchal
- takındığı tavır, sözleri
- havagazını yaktı.
- yanık bir sesi vardı. Bizim mahalleden yalnız Yunus'un Dolap ilâhisini
- tekrar ilâhisine başlardı. Gezdiği mahallelerin hepsinde ayrı ilâhiler okurmuş.
- İş bulmak (...) Fakat ihtiyara buldukları kabahat.
- ne yapacağını biliyor muyuz? Bu adam niye evlenmiş o kartıyla biliyor musun? Beş altını varmuş da ondan. Param var, demiş, bari evleneyim. Babam da eline para geçince kim bilir neler yapacak? O şimdi
- ilâhî yardımcımız
- dđřüncesinin bir Chaut gibi crescendo'larla yükselip
- her şey mahvolmamıştır
- Ben, bulunduğu yerden

- s. 85-26 bir ayakkabı çekmiş
s. 86-23 Őfkatte ve Avrupalı-
lıkta
s. 88-28 Benim Şahsımda ise
bu
s. 93-16 Kudret Beyin burnu
hayatında
s. 95-33 Olmaz!.. Olmaz!..
s. 96-33 anlaşma içinde yaşa-
dığı olurdu.
s. 102-2 - İhsanı seviyorsun!
dedim.
s. 105-17 Türk tarihine
s. 110-2 bir acayip eseri
s. 113-21 İsterseniz beni d-
vebilirsiniz.
s. 114-1 elleri bu vazifeden
s. 116-3 kaybetmemek ihti-
mali kadar kuvvetlidir.
s. 116-17 Babam Nuri Beye:
s. 117-22 Evvelâ tesadüfen
s. 117-29 yollarda ve Őehirlerde
s. 121-4 - Ben hep böyle ka-
laçağım
s. 122-19 Her gece uyumadan
s. 123-9 Süleyman Bey tistn-
de beş on hayatı
s. 127-8 gibi, ihtiyar
s. 127-18 Genç kadına bak-
tım.
s. 129-17 lavanta çiçeği vardı.
- bir ayakkabı geçirmiş
Őfkatte ve o müphem Avru-
palılıkta
Benim Şahsımda işte bu
Kudret Beyin burnu onun ha-
yatında
Olmaz!.. Olamaz!..
anlaşma içinde yaŐadıkları
olurdu.
-Sen İhsanı seviyorsun! de-
dim.
Türk iktisat tarihine
bu acayip eseri
İsterseniz beni de dvebilirsi-
niz.
elleri bu i vazifeden
kaybetmemek ihtimali kadar
kuvvetliydi.
Babam Nuri Beye dönerek:
Evvelâ tesadüfle
yollarda ve Şehirde
- Ben hep, hep böyle mi kala-
cağım
Bunu, her gece uyumadan
Süleyman Bey tist tiste beş on
hayatı
gibi çok ihtiyar
Genç kadına bir kere daha
baktım.
lavanta çiçeği yastığı vardı.

s. 137-18 bunu işitmezlikten gelerek

s. 139-30 zarfı ellerinden almaktı.

s. 145-4 çocukça bir tebestimle [Tefrikadaki şekil tercih edilmiştir.]

s. 148-15 Ne bu tahtayı ne de bu oyunu o zamana kadar görmemişim.

s. 152-8 Üstelik de bu işleri görüyordu.

s. 154-21 iki mecediye bile

s. 155-5 bacaklarından asmıştı.

s. 155-15 Muhteris ve zevkine düşkünlerde

s. 155-31 hâne ise pek pahalıya maloldu.

s. 156-5 babamın kendisine faydası olup olmayacağını sormaktı.

s. 156-14 lüzumu kadar bahsedilemezdi.

Tevfik Bey'in eniştesi

bunu işitmemezlikten gelerek

bu zarfı ellerinden almaktı.

çocukça bir tecestisle

Ne bu tahtayı ne de bu oyunu o zamana kadar görmüştüm.

Üstelik de bu işleri görüyordu. Bütün yüzünden irade akıyordu.

iki lira bile

bacaklarından asmıştı.

Bunu ilk defa işittiğim zaman tüylerim ürpermiş, yüzü, kılığı kıyafeti hoşuma giden bu delikanlıya düşman olmuşum.

Muhteris heva ve hevesine düşkünlerde

hâne veya kasrı ferahfeza ise pek pahalıya maloldu.

babamın kendisine faydası olup olmayacağını sormasıydı.

lüzumu kadar bahsedilemezdi.

İstanbul'dan ayrılmadan birkaç hafta evvel bir akşam babamın anneme "Ne yapayım! Biraz yaşı büyük olsaydı, evlenirdi. Yahut Fransa'ya falan gönderir, tahsilini orada yaptırırdım, unuturdu" dediğini işittiğim için, babamın Sabiha ile olan dostluğum yüzünden dışarı-

ya tayinini istediğine inanmıştım.

İlk önce gittiğimiz Irak Őehrinde, üç yaşındaki kardeőimin olması ise kendimi bu seyahatin sebebi ve mesulu addettiğim için, beni kendi gözümde bir nevi mücrim yapmıştı. Bazen de bu itham, kafamda tersine dönüyor, babamla annemi, işlerime karıőmaları yüzünden kardeőimin ölümüne sebep olduklarını düşünüyorum. Bu yüzden içimden herkese dargındım. Hele evde Sabiha'dan hiç bahsetmemiőtim. Hatta küçük dostumun o kadar sevdiğini bildiğim annem ondan bahseder, cümlelerini hatırlar, hatta sevgiyle onun gibi konuşurken ben sözü deđiőtirir, yahut olduğum yerden kaőardını. Onun için Sabiha için evdekilerin başka bir malumatları olup olmadığını öğrenememiőtim.

Yukarlarda Sabiha'nın sözlerini ne kadar ciddiye aldığımı söylemiştim. O bana "Ben yalan söylemem." dediği günün akşamında anneme beraber yaptığımız çocukluğu itiraf etmiőtini. Ertesi günü bunu kendisine söylediğim zaman, bana, "Yalan söylenmez dedim, ama bazı Şeyler saklanır!" demesine ve yaptığım için çocukluğuma gülmesine rağmen, ondan sonra bir daha yalan söylememiő, bu yüzden kendimi mektepte, evde olmaz vaziyetlere sokmuőtım. Hastalığımda "Senden de, İhsan'dan da vazgeçebilirim" dediği zaman, bu söylediklerini hiç

olmazsa benim için doğruluğundan hiç şüphe etmemiştim. Yine o akşam evleneceği insandan bahsederken de böyle olmuştu.

Daha o akşamdan itibaren Sabiha'nın talihinden korkmaya başlamıştım.

İhsan'la evlenmiş olmasın bu korku ile ümit etmiştim. Fakat onun askerde olduğunu bildiğim için bu ümit, çok sarmemişti. Yalnız o sabah, İhsanların kapısını çalırken içimde tekrar canlanmıştı. Şimdi ise Sabiha'nın talihini asıl çehresiyle öğreniyordum.

Bunları düşünürken yavaş yavaş garip bir sabırsızlığın, hatta çok acı bir telâş ve korkunun beni sardığını gördüm. "Onu behemehal bulmalıyım" diyordum. Herkesin kendi talihiyle baş başa kaldığı bu esir şehirden onu yalnız bırakmayacaktım.

O gece Tevfik Beyin bize hazırladığı mezelerden pek az yiyebilirdim. Fakat zannederim ki, teveccühünü kazanacak derecede içtim. İlk defa onunla, çoeküça bir teecessüsü tatmin için tattığım rakı, şimdi bu düşünceler ve onun hatırası arasından bana ondan bir şey, yahut ona giden bir yol gibi görünüyordu.

Tevfik Beyin emiştisi

"izahat-ı lâzime" verdim.

s. 157-9 "izahat-ı lâzime"yi verdim.

s. 157-23 Zavallı Sabiha! Butün dedikleri çıkıyordu. Rasim Bey ise

Zavallı Sabiha! Butün dedikleri ri çıkıyordu. Ağlamamak için kendimi zor tutuyordum. Rasim Bey ise

s. 157-26 Rus kadının karde-
şiyile

s. 157-27 eroin fabrikası kur-
muşlar.

s. 157-29 içler acısı doğrusu...

s. 158-3 ister istemez kadehe
sarılıyordum.

Tevfik Bey hatırım o kadar saydığı eniştesini kırmadan bahsi kapamak için musikiye başlamak- tan başka çare bulamadı. Fakat bu akşam her şey benim aleyhimde idi. Çünkü onun eniştesinin sözünü kesmek için üst üste söylediği bes- teler, içimdeki hüznü daha derine geçirmekten başka bir şeye yaramı- yordu.

Bol-Ahenk lâkabını hiç de haksız yere kazanmayan Tevfik Beyin (...) besteler ve şarkılar, âde- ta hende, bundan böyle

Rus kadınının kardeşiyle

eroin fabrikası kurmuş.

içler acısı doğrusu...

Tevfik Bey Sabiha'yı sevdiği- mi biliyor muydu? Şurası muhakkak ki bütün bu havadisleri elinden gel- diği kadar yarıda kesmeye çalışıyor, durmadan göz işaretleri yapıyor. "Haydi bakalım!" diyerek kadehini kaldırıyordu. Fakat Rasim Bey, beni zehirlemekte devam ediyordu.

ister istemez kadehe sarılıyordum.

Fakat içki hiç de istediğim unutmayı getirmiyordu.

Tevfik Bey hatırım o kadar saydığı eniştesini kırmadan bahsi kapamak için musikiye başlamak- tan başka çare bulamadı. Fakat bu akşam her şey benim aleyhimde idi. Çünkü onun eniştesinin sözünü kes- mek için üst üste söylediği besteler, içimdeki hüznü daha derine geçir- mekten başka bir şeye yaramıyordu. İlk defa içmeme rağmen kafamda, -hafif bir rüya çeşnisi altında,- son derecede garip bir vuzuh, inkânsız bir sarahat vardı. Her şeyi bütün te- ferruatıyla görüyor, duyuyor, hafı- zama nakşediyordum. Son haddine varmış bu uyanıklık nereden geli- yordu? Bundan sonra her şeyin aleyhimde olacağını, etrafımın bana düşman bir yığın tesadüfle çevril- miş olduğunu anladığım için miydi? Şunu biliyordum ki, bundan sonra

hayatla aramda Sabiha ve onun talihi vardı. Her düşünce her duygu bana bu talihin arasından gelecekti.

Bol-Ahenk lâkabını hiç de haksız yere kazanmayan Tevfik Beyin (...) besteler ve şarkılar, bu düşünce ve duyguları daha derine geçiriyorlar, âdeti bende, bundan böyle

s. 158-28 Şunu da söyleyeyim ki bütün acılar, hatırlamalar

s. 159-1 Bu duygumla kendi kendime "belki de ölüm

s. 159-19 Onu ne zaman görecektim?

Şunu da söyleyeyim ki bütün bu acılar, hatırlamalar

Bu duygumla kendi kendime "belki de ölüm

Onu ne zaman görecektim? Altı sene bu hasretle, günleri bazen teker teker yaşamıştım. Bazen onu hiçbir zaman göremeyeceğimi sanarak her şeye küsmüş, bazen "Elbette bir gün!" diye düşünmüştüm. O kadar uzakta idim ki, onu görmeyi tümet edemezdim. Şimdi ise yanı başımda, bilmediğim bir yerde, fakat yanı başımda idi. Bu dakikada, Boğaz'ın Kandilli önünde kurduğu o küçük gölü dolduran mehtapta, ışıkları karışan evlerden birisinde bile olabilirdi. Yahut daha ileride sabahleyin dolaştığım İstanbul semtinde, yahut iskelede karşıdan gördüğüm Kadıköyü'nde, önünden vapurla geçtiğim Üsküdar'da, hâlâsa hemen bir adım otede denebilecek bir yerde bulunabilirdi. Bunu düşünmek, beni o hâlimde bile sabırsızlıktan çıldırtıyordu.

s. 160-8 kitara ve mandolin sesleri geliyordu. Kanlıca koyundan bir türlü

kitara ve mandolin sesleri geliyordu. Bu iki çalgıya olan düşmanlığım, -eğer bir saza düşman

s. 160-11 bizi öldüresiye rahatsız ediyordu.

Bu nasıl oldu,

s. 161-3 “Eğer bu gece bir zeybek oynamadan yatarsam hasta olurum.” Neredeyse biraz evvel tenkil ettiği, susturduğu sandalların içindekileri köşke davet edecekti.

s. 161-10 Bana gelince yorgunluğuma rağmen Tefvik Beyin zeybeğini de görmek isterdim.

s. 162-33 Sabiha'yı bulup görme ihtimalinin verdiği sevinci unutmadığım muhakkaktı.

s. 163-3 birbiri ardınca gelen rüyalarda, günün olan bitenini âdetâ tekrar yaşıyordum. Sonuna doğru

s. 164-9 Yarabbim, yüzü ne kadar dargındı ve

s. 168-12 Dostu idare güçtür, düşmanı zararsız yapmak güçtür.

olmak doğruysa!- yahut onları sevmemem bu geceden başladı diyebilirim. Kanlıca koyundan bir türlü

bizi öldüresiye rahatsız ediyordu.

Tefvik Beye olan bağlılığımın bir tarafı da o gece bu yabancı sesleri birdenbire susturmasını bilmesidir. Bu nasıl oldu,

“Eğer bu gece bir zeybek oynamadan yatarsam hasta olurum.”

Bana gelince yorgunluğuma, hakikaten yorgundum; fakat Tefvik Beyin zeybeğini de görmek isterdim.

Sabiha'yı bulup görme ihtimalinin verdiği sevinci unutmadığımı iyi biliyorum.

birbiri ardınca gelen rüyalarda, yemek odamızın devrilmiş kapısı üzerinde ağlayan ihtiyar ve ümitsiz anneyi, Sabiha'yı, İhsan'ı, Tefvik Beyi, Kadıköy iskelesinde Fransız çavuşunu şemsiyesi ile o kadar şaşırtıcı şekilde döven ihtiyar kadını görüyordum. Sonuna doğru

Yarabbim, yüzü bana ne kadar dargındı ve

Dostu idare güçtür, düşmanı idare güçtür, düşmanı zararsız yapmak güçtür.

s. 170-10 etrafından mesul değildiler. İyi olmaları için kendilerini korumaları kâfiydi.

s. 170-17 tamir edilmiş perdesiz pencerelerin

s. 170-21 bir bahçe ile yer yer dalların arasından deniz âdeta

s. 171-17 İyi ki, evimize tekrar gelebildik, diyelim!

s. 172-27 Demek etrafına dikkat eden sade ben değilmişim. Şurası var ki

s. 177-30 bir polis vak'ası yüzünden

s. 177-32 tevkifhaneden kaçacak adam...

s. 178-7 Harikulâde bir kadın! Baktım. Ufak boylu, narin

s. 178-18 -Anadolu, İstanbul'da Müslüman halka karşı bir katliam yapılabileceğine inanmıyor. -Hayır, biz de inanmıyoruz. Böyle bir şey olamaz. Fakat sen dediğimi dinle!

Yemeklerimiz geldi.

etrafından mesul değildiler. kendilerini korumaları kâfiydi.

tamir edilen perdesiz pencerelerin

bir bahçe ile onu, yer yer aydınlığım çukurlaştırdığı düz sathıyla tamamlayan deniz âdeta

İyi ki, evimize tekrar gelebildik, diyelim. -İyi ki, evimize tekrar gelebildik, diyelim!

Demek etrafına dikkat eden sade ben değilmişim. İşin garibi köşkte sabahleyin o kadar aynanın önünden geçtiğim halde sakalımın bir parmak uzadığının farkında bile olmamıştım. Şurası var ki

bir polis vak'asından

tevkifhaneden kaçacak adam, birdenbire sızlamaya başlayan dizlerim.

Harikulâde bir kadın!

Utukta parlamasıyla beraber kaybolduğunu gördüğüm bu yeni eğlencenin arkasından içimi çekekerek bahsettiği kadına baktım. Ufak boylu, narin

-Anadolu, İstanbul'da bir katliam yapılabileceğine inanmıyor.

-Hayır, biz de inanmıyoruz. Fakat sen dediğimi dinle! Şimdilik herhalde lüzum yok.

Yemeklerimiz geldi.

s. 180-12 "Akrabam Cemal"
diye

s. 181-5 Sakın beğenmezlik
etme!

s. 182-9 son derece dikkatli

s. 183-31 Hakikatte meslek hayatında, aldığı emirlerden zararsız telakki ettiklerini derhal yerine getirmek, kendisi için sonradan zararlı olacakları ise şahsını hiç ortaya atmadan, dostları vasıtasıyla merkeze bir daha sormak veya bekletmek suretiyle zorla te'kid ettirmekten başka mühim bir iş görmüş değildi.

s. 184-18 seçtiklerini de anladım.

s. 185-29 bilmiyor değilim.

s. 186-29 bir kibar kadının hediyesi olan hoyunbağımı

s. 190-25 O zaman muhatabıma baktım.

s. 192-6 patavatsız genci ayaklarının altında ezmediği için bakışlarıyla ezdi.

s. 192-9 Sabiha'mın yanında olmanasma üzüldüm.

s. 192-17 her şeyin kötü gittiğini zanneden kim bilir kaç kişi vardır? Eminim ki

s. 192-20 Ben olsaydım böyle yapmazdım.

s. 192-22 Hürriyet ve İtlâl öyle değil mi?

"Akrabamdan Cemal" diye

Sakın beğenmemezlik etme!

son derecede dikkatli

Hakikatte meslek hayatında, aldığı emirlere telakki ve zararsızlarını derhal yerine getirmek, kendisi için sonradan zararlı olacakları, şahsını hiç ortaya atmadan, dostları vasıtasıyla merkeze bir daha sormak veya bekletmek suretiyle zorla te'kid ettirmekten başka mühim bir şey yoktu.

seçtiklerini de anladım.

bilmiyor değilim.

bir kibar kadının hoyunbağını

O zaman ancak muhatabıma baktım.

patavatsız genci ayaklarının altında ezmediği için bakışlarıyla ezdi.

Sabiha'mın yanımızda olmasına üzüldüm.

her şeyin kötü gittiğine inanan kim bilir kaç kişi vardır. sanıyorsunuz? Eminim ki

Ben olsaydım katiiyen böyle yapmazdım.

Hürriyet ve İtlâl da öyle değil mi?

s. 192-32 geniş cüsseli bir adamdı.

Leylâ beni evvelâ

s. 199-17 "Ben yanlış yaptım. İnsanlara fenalık yapmak iyi bir şey değil.

s. 218-9 son derece azimli talebe

s. 219-12 sofasını odası gibi kullanmasından

s. 221-27 Filhakika oturdukları evin damadı, bir gelini ve yedi yaşındaki bir torunu

[Burada bir atlama olduğu için tefrika esas almıdır.]

s. 223-21 aradaki farkı ödemek âdeti idi.

s. 224-4 Bir de tutup bana yavrularını getiriyorsun.

s. 227-25 Hülâsa bir samanlık gibi ilk alevde

s. 239-7 galiba buradan geliyordu.

Muhtar'ı ondan sonra

geniş cüsseli...

-Kimdir o? diye sordum.

-Siz tanımazsınız? Nerden tanıyacaksınız? dedi. Babamdan sonra dünyada en çok sevdiğim insan... Küçük bir kız... Gelse görürdünüz ama gelmiyor, hiçbir yere gitmiyor artık... Ve elleriyle Sabiha'nın çok latif işaretlerinden birini yaparak çaresizliğini anlattı.

Leylâ beni evvelâ

"Ben yanlış yaptım, demişti. İnsanlara fenalık yapmak iyi bir şey değil.

son derecede azimli talebe

sofasını yemek odası gibi kullanmasından

Filhakika oturdukları evin altındaki balıkhanede karısı, beş çocuğu iki damadı, bir gelini ve yedi yaşındaki bir torunu

Aradaki farkı örtmek âdeti idi.

Bir de tutup tutup bana yavrularını getiriyorsun.

Hava bugünlerde bir samanlık gibi ilk alevde

galiba buradan geliyordu.

Tevrat'ın hikâyesi beyhude değildir. Her kadın kulağında şeytanın davetine açık bir taraf daima vardır.

Muhtar'ı ondan sonra

- s. 241-20 Birkaç defa kendime
s. 241-29 hayvanı ezen par-
mağın
- s. 241-32 Fakat ben, duvarda,
içimde ve etrafımda
- s. 243-11 Hiç kimse, bu cina-
yetlerde veya asıl itham
- s. 244-10 dikkat ederken ka-
napeye yüzükoyun yatan
- s. 247-22 hotoz gibi toplamış,
boy lu, son derecede Şişman
- s. 251-17 Emniyet Sandı-
đı'nın önünde Muhlis Beye rastgel-
dim.
[Tefrikadaki Şekil tercih edil-
di.]
- s. 252-22 ölçü sahibi olmadı-
đımı, ekseriya bir yazıda sadece
- s. 253-32 Kendisine sarih Şey
bilip bilmediğini sorunca:
[Tefrikadaki Şekil tercih edil-
di.]
- s. 255-27 Onu görmeyi ve
dertlerine ortak olmayı
- s. 260-17 yaldız çerçeve ay-
nasının içinde Talât Beyin
- s. 261-25 İçimden de bir Şey-
leri aşmam lâzım.
- s. 262-12 Kulağımda tanıdı-
đım sesler var.
- s. 263-24 Kudret Beyin bu Şa-
raplarla dahi kendisini
- Birkaç defa kendi kendime
onu ezen parmağın
- Fakat ben, duvarda, kendi
içimde ve etrafımda
- Hiç kimse, bu cinayetlerle ve-
ya asıl itham
- dikkat ederken kanapede yti-
zükoyun yatan
- hotoz gibi toplamış, kısa boy-
lu, son derecede Şişman
- Emniyet Sandığı'nın önünde
Muhlis'le Sami Beye rastgeldim.
- ölçü sahibi olmadığımı, hına-
enaleyh ekseriya bir yazıda sadece
- Kendisine sarih bir Şey bilip
bilmediğini sorunca:
- Onu görmek ve dertlerine or-
tak olmayı
- yaldız çerçeve aynasının için-
den Talât Beyin
- İçimden de bazı Şeyleri aÇ-
mam lâzım.
- Kulağımda tanımadığım ses-
ler var.
- Kudret Beyin bir türlü bu Şa-
raplarla dahi kendisini

s. 263-27 Kudret Bey, burnunun ucunda

s. 265-32 bize bu yazıhanede rakı ikram etmişti.

-Senin Paşa Hazretlerinin [Tefrikadaki şekil tercih edildi.]

s. 269-28 hatıraların o kısa şehrâyini başlıyordu.

s. 271-10 İhsan Bey kendisini çok sever, onu ayırsak mı,

s. 272-15 iki insan gibi baktık.

- Zaten bitti kızım...

s. 274-10 bir itirafta bulundu.

s. 283-20 dostumuzun bana, Muhtar'ın gelip gelmediğini soracağı muhakkaktır;

s. 286-13 Fakat bununla da kalmıyordu.

s. 289-29 vestiyere bıraktığı gazetelerini getirdi.

[Tefrikadaki şekil tercih edildi.]

s. 299-13 Muhlis ağabeyden bahsederken

s. 299-31 Muhlis ağabey benim için daima

s. 300-6 Muhlis ağabeyin bir tarafını öğrenmiştim.

s. 300-19 kendilerini teşhir ediyorlardı.

Kudret Bey ise burnunun ucunda

bize bu yazıhanede rakı ikram etmişti.

Muhlis Bey bir defasında evden çıkınca:

- Senin Paşa Hazretlerinin

hatıraların o kısa şen âyini başlıyordu.

İhsan Bey kendisini çok sever, ona ayırsak mı,

iki insan gibi baktık. Paşa ciddiyetle

- Zaten bitti kızım...

bir itizarda bulundu.

dostumuz bana, gelip gelmediğini sorabilirdi.

Fakat bununla kalmıyordu.

vestiyere bıraktığı gazetelerini getirtti.

Suphi ağabeyden bahsederken

Suphi ağabey benim için daima

Suphi ağabeyin bir tarafını öğrenmiştim.

kendilerini teşhir ediyordu.

s. 300-31 her Şey mahv ti pe-rişan olacak,

s. 300-33 ũzerime Őokan aŐır-
lıktan kurtulamıyor, bir tũrlũ

s. 301-11 bu geceden sonraki
gũnlerdi.

s. 301-15 bu geceden sonra
kırk sekiz saat iĀinde

s. 303-23 kelimeleri ŐlĀer gibi

s. 305-14 daha geniş iŐbirliŐi
Āareleri arıyorlardı.

s. 307-10 tiyatroya hevesi ol-
ması

s. 307-29 İlk Önce Násır Paşa
ile İhsan'ın yan yana resimlerini
gŐrdũm.

Paşa merasim elbisesinin sı-
maları iĀinde ciddĀi, vakur, Şimdi-
den, Őlũmũ haberinin araya koydu-
Şu mesafelerden bize tebessũm
ediyordu.

s. 308-2 meĀhul bir Şahıs veya
Şahıslar tarafından

s. 308-13 silāh sesine koşan
komşular, Tũrk ve İtilāf devletleri
zabitası gelmiştir.

s. 308-15 merhumun ailesi ef-
radına haber verildikten sonra, İh-
san Bey,

s. 308-18 Paşanın serinletici
bir Şey aramak ũzere

s. 308-24 ateşin bir geniş" di-
yordu.

her Şey mahv ti perişan ola-
caklar,

ũzerime Őokan aŐırlıktan kur-
tulamıyor, bir tũrlũ

bu geceden sonraki gũnlerdir.

bu geceden sonra geĀen kırk
sekiz saat iĀinde

kelimelerini ŐlĀer gibi

daha geniş iŐbirliŐi Āevreleri
arıyorlardı.

tiyatroya hevesli olması

İlk Önce Nādir Paşa ile İh-
san'ın yan yana resimlerini gŐr-
dũm.

Paşa merasim elbisesi iĀinde
ciddĀi, vakur tebessũm ediyordu.

meĀhul bir Şahıs tarafından

silah sesine koşan komşular,
Tũrk ve cenebi polisleri zabitası
gelmiştir.

merhumun ailesi efradına der-
hal haber verilmiŐtir. İhsan Bey,

Paşanın bir Şişe Fransız Şarabı
aramak ũzere

ateşin bir geniş" tabirini kulla-
mıyordu.

s. 308-30 Fakat Sabiha'yı
unutmuştum artık.

s. 309-1 İhsanı bekleyen sıkıntılar...

s. 309-5 *İkdam*'daki havadis-
te, Nâsır Paşanın elinde Nuri Adil kumpanyasının bir ilânı olduğu ya-
zılı. Polis Paşanın parmaklarının
arasında buruşuk, yeşil bir kâğıt
görmüş ve bunun bir tiyatro ilânı
olduğunu anlamış.

Fakat Sabiha'yı unutmuş gi-
biydim artık.

İhsanı bekleyen sıkıntılar et-
rafını almışlardı.

İkdam'daki havadiste, Nâsır
Paşanın elinde Nuri Adil kumpan-
yasının bir ilânı olduğunu, polisin
Paşanın parmaklarının arasında bu-
ruşuk, yeşil kâğıdı bulduğunu yazı-
yor diye haber verdi.